

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धि कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५६ ध

अंक १ ले

महा जैन धर्म प्रकाशक सभा

वीर संवत् २४९६

विजय संवत् १९८८

जैन

प्रकाशक—

श्री जैन धर्म प्रकाशक सभा

भावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૯ મું
અંક ૧ લો }

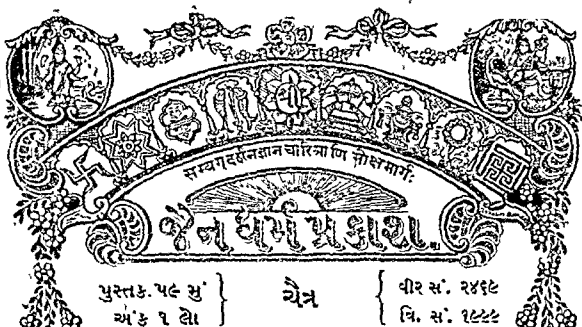
ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૫૯ }

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી આદિજિન સ્તુતિ	(મમનભાઈ મોતીચંદ સાહ)	૧
૨. શ્રી મહાવીરપ્રભુની સ્તુતિ	(પારેખ રામચંદ મૂળજી)	૨
૩. પ્રકાશની સુવાગ	(એક શ્લોક)	૨
૪. ચિરંજીવ જૈનધર્મ પ્રકાશ...	...	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ-માલેગામ)	૩
૫ નવું વર્ષ	(કુંવરજી)	૪
૬. સુપાત્રદાનનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ	(આ. શા વિજયપદ્મસરિ)	૬
૭. વીગવિલાસ (૬)	(મોહનજી)	૬
૮. પ્રાણી કેમ ચેતના નથી ?	(કુંવરજી)	૧૨
૯. તારૂં શબ્દની વિચારણા	(જગન્નાથજી એપવજી દોશી)	૧૩
૧૦. પ્રત્યોત્તર	(પ્રમુખાર-એન. બી. સાહ. ભરૂચ)	૧૬
૧૧. શ્રી પરમેષ્ઠિમંત્રાંત્રાંતર્ગત-અરિહંત સ્તોત્ર: ૧૨		
		(ડૉ. અમવાનદામ મનસુખભાઈ મહેતા)	૧૮
૧૨. પ્રજાવિક્ષ પુરુષો : આચાર્ય યશોભદ્રમૂર્તિજી ૪ (મોહનભાઈ દીપચંદ ચૌકરી.)			૨૩
૧૩. વ્યવહાર કોશિકા (૨૦૫-૬)	(મોહનજી)	૨૬
૧૪. અમ્યકન્યાવિચાર	(મુનિ શ્રી પ્રફુલ્લિજી)	૩૧

નવા સંજ્ઞાસંદેહનાં નામ.

પુસ્તક. ૫૯ મું }
અંક ૧ લો }

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૯
{ વિ. સં. ૧૯૨૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી આદિજિનસ્તુતિ

(રાગ-કલ્યાણ, તાલ ધ્રુપદ)

મોક્ષના વિહારી, તારી ક્ષમા દયા અતિ ભારી ભારી. (૨)
અનંત ગુણ વીર્યવાન, પૂર્ણ જ્ઞાનનો પ્રકાશ;
દાયિક ભાવે દિન રાત, શાંતિમાં કયો નિવાસ. મોક્ષના
પરાર્થે પરમાત્મ રૂપ, શુદ્ધધ્યાનનું સ્વરૂપ;
વિશ્વનું અનૂપ રૂપ, અખડ ને અચળ સ્વરૂપ. મોક્ષના
અધો જીર્ધ્વ મધ્યલોક, સર્વનો ઉદ્ધાર યોગ;
ચોદ પૂર્વનો પ્રયોગ, વાણીનો વહ્યો છે ધોધ. મોક્ષના
આદિ દેવ અરિહંત, આદિ ધર્મના મહંત;
અતુર્ધ તીર્થ શ્રમણ સંત, કર્મોનો કર્યો છે અંત મોક્ષના
સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય, આદિ નામ જો જપાય;
સ્વરૂપનો " પ્રકાશ " થાય, પૂર્ણ ભાવે જો ભળાય. મોક્ષના

મગનલાલ મોતીચંદ શાહ
વલવાણ કેમ્પ

શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ

(આવેને દીનદયાળ રમવા આવેને ર-એ રાગ)

બહુએ શ્રી મહાવીર, મુંદર ને જગતારુ;

મહુએ ધર્મ શરીર, મુંદર ને જગતારુ. (ટેક)

ત્રિશલાનંદન છે જગવંદન, કર્મનિકંદન છે શીત ચંદન;
કરીએ નિત્ય અસિવંદન, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૧
જન્મધરી ત્રય જ્ઞાન વર્ધુ છે, નામ રૂડું વર્ધમાન વર્ધુ છે;
અમૃત વચને વદન ભર્ધુ છે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૨
માત પિતા મુખકાર થયા છે, સર્વ જીવો પ્રતિ શુદ્ધ દયા છે;
વહિવચને ગૃહે રહ્યા છે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૩
જાતી અસાર સસાર અકારો, અજ્ઞાન યદને તત્ત્વા ધરનારો;
જો તરીઆ તો અમને તારો, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૪
વસમા વરસો સાડાગારે, તપશી કાપ્યાં કર્મ અસારે;
કેવળજ્ઞાની પ્યારે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૫
લોક હિતારથ ધારી ખારી, ઉત્તમ ધર્મ જાતાળો બારી;
સિદ્ધ પરે જાણિદારી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૬
પ્રભુજ્યન્તિ આજે ઉજવીએ, ચૈત્ર ત્રયોદશી મનમાં ધરીએ;
જન્મેના ત્રિભુવન રાગી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૭
જોતમ જેવા ગજધર રથાપી, દાદશાંગીની રચના કીધી;
ચતુર્વિધ સપને રથાપી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૮
ચંદનજાળને આપે તારી, ચંદેકારીના ઉદાર કપો બારી;
વીર તુમ ચરણની બલિદારી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૯
ધર્મે યતન કરીને તરવુ, ધારી દયા સમાધું શ્રવ કરવું;
શુદ્ધ સત્ય પંથે વિચરવું, શ્રી વીર વચનને ખારી. બહુએ ૧૦
મતીએ સુરુએ જાણીમતીને, જ્યોતિ ઉજવીએ દુષ્ટા ધરીને;
તમે માયવ દલો લડીને, વીર અમને અન્ન તમારું. બહુએ ૧૧

પારેખ રાયચંદ મૂળજી

પ્રકાશની સુવાસ

માર્ગે માર્ગે તપનવતુષા વાવનમાલ પ્રવિષ્ઠા,
વર્ષાવરવમ્બિતસુમના દિવસીર્ગધવતુષા ।
મગ્ધાનન્દપ્રમુદિતમગા વાવવાઃ સર્ગિવિષ્ણુ,
ત્રીપાતિપદે જનદિતવરો કૈવલ્યમંદરાતઃ ॥ ૧ ॥

બાલચંદ ત્રીરાચંદ-માલેગામ

(મંદાકાંતા)

આપે સારા પ્રણર ઊજળો જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
વારી સર્વે તિમિર મનનો જૈન ધર્મ પ્રકાશ;
ચિત્તાકાશે પ્રગટ કરતો જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
આન દોર્મિ પ્રકટિત કરે જૈન ધર્મ પ્રકાશ. ૧

કાવ્યો સારા મધુરસથી પૂર્ણ સૌગંધ ધારી,
વર્ષે જેવા અમૃત ઘટ છે ચિત્ત આનંદકારી;
તૃપ્તિ આપે રસિક મનને બોધ સૌદર્ય ધારી,
શીલે લલ્યો અમૃત સરિતામાહિ સ્વેચ્છા વિહારી. ૨

પ્રાચીનોની રૂચિર કણિકા રત્નની સગ્રહે છે,
અર્વાચીન પ્રભુધ કવિના કાવ્યને આદરે છે;
હિંદી કાવ્યો બહુવિધ તથા ગુર્જરી સદ્ગિરાના,
ગીર્વાણીમાં તિમ પ્રગટતા કાવ્ય છે માગધીના ૩

સતોની જે સુમધુર કથા બોધ આનંદ આપે,
દ્રાક્ષો જેવી મધુરસથી શાંતિ તૃપ્તિ સમર્પે;
તત્ત્વજ્ઞાન પ્રથિત મણુકા કાવ્ય જેવા નિબંધો,
દાહીમોના કવચ નિકળે જેમ માધુર્ય લાધો ૪

તત્ત્વજ્ઞથી ઘટિત લિખિતો જેહ વિદ્વાન લોગ્ય,
તે લેખો શ્રોક્ષ્ણ સમ જુઓ લાગતા કષ્ટ લોગ્ય;
પ્રશ્નો પૂછે વિવિધ જનતા ટાળવા ચિત્ત શંકા,
આપે તેના બહુવિધ ખગ ઉત્તરો જાણ શંકા ૫

શાસ્ત્રોમાંથી સમુચિત કરી ચુંટણી તત્ત્વકેરી,
આપે લેખો વિવિધ વિષયો ત્રિસતરી રીતિ સારી,
કાપે પાપો અમિત ભવના દ્વાર ખેલે વિશાલ,
લબ્યાત્માઓ મુહિત થઇને થાય ચિત્તે ખુશાલ ૬

સાધુ સતો મુનિવર લખે એહમાં લલ્ય લેખો,
બાષાકોવિદ્ સમકિતતણા જાણુતા લેખ પેખો,
વિદ્વાન શાસ્ત્રી પ્રણર વચનો આંગડબાષા પ્રવીણ,
અથો થાયે બહુવિધ સદા ધર્મના મર્મ જાણુ. ૭

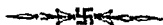
પ્રકીર્ણમાં રા. રા. આનંદશંકર ગાયુભાઈ દ્રુવ સંબંધી લેખ રા. સુશીલનો છે અને બાકીના પુસ્તકોની પહોંચ, બૂલનો સુધારો, જાણવા યોગ્ય વિગેરે ૧૦ લેખો મારા છે એમ કુલ ૧૧ છે.

ત્રણ વિભાગના મળીને કુલ લેખો ૧૬૩ છે. તેના લેખકો સંબંધી ટૂંકી હકીકત ઉપર બતાવવામાં આવી છે. કેટલાક લેખકોના લેખો ધણા પ્રયાસપૂર્વક લખેલા છે, કેટલાક વિદ્વતાબરેલા છે અને કેટલાક વ્યવહારશુદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે. ચોક્કસીની કલમ કથાપ્રસંગ લખવા માટે ધણી તીવ્ર છે. એક કથાને કેમ લખાવવી અને તેમાં પણ રસક્ષતિ થવા ન દેવી તે તેઓનું લક્ષ્ય છે. કાળ સંબંધી રા. જીવરાજભાઈના ૩ લેખો ખાસ વિચારણીય છે. યોગિરાજ આનંદધનજી મદારાજના પદોનું વિવરણ તો મૌકિતકે ગુરુમથી મેળવેલ હોવાથી જ સુંદર રીતે આલેખન કર્યું છે. કેટલાક વાંચકોને તેમાં પીછ-પેવણ જેવું લાગતું હશે, પરંતુ તે પદોમાં માત્ર ૩-૪ ગાયામાં એટલું રહસ્ય બરેલું હોય છે કે તેને માટે લખાણથી સમજાવવાની આવશ્યકતા છે. મારા લેખોના સંબંધમાં તો હું ધાંધ લખવા માગતો નથી, પરંતુ પ્રશ્નોત્તરના લેખો ધણે સ્થાને રસબેર વંચાય છે એમ જાણવામાં આવ્યું છે. ડૉ. બાગવાનદાસ શારીરિક કારણથી બહુ યોગ્ય લેખ મોકલી શક્યા છે. મુનિ રામવિજયજીએ તત્ત્વાર્થનો પદાનુવાદ લખવાનું શરૂ કર્યું છે. બે અધ્યાયનો અનુવાદ આપ્યો છે. બીજા કેટલાક લેખો વિવેચન યોગ્ય છે, પરંતુ તેને માટે તો લક્ષપૂર્વક લેખો વાંચવાની વિનંતિ કરવી તે જ ઠીક લાગે છે.

શરૂ થયેલા નવા વર્ષ માટે હું તો સેવા કરવાનો જ છું. મૌકિતકના તો ધણા લેખો સીલકમાં છે. આ. વિજયપદ્મસૂરિએ 'સુપાત્રદાનના તાત્ત્વિક સ્વરૂપ' ઉપર લેખ મોકલેલ છે તે ધણા અંકમાં આવે તેવો છે ચોક્કસી ને ડૉક્ટર તો લેખો લખવાના જ છે. રા. રા. જીવરાજભાઈ અને ભાઈ ન્યાલયંદને લેખો લખવાની ઊર્મિ જાગી છે તે લાભનો વિષય છે, કારણ કે ખતે કળવાયેલા અને અભ્યાસી છે. મુનિ રામવિજયજી તત્ત્વાર્થનો અનુવાદ આગળ ચલાવવાના છે. મુનિ પુણ્યવિજયજી, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિમળજીના તો કેટલાય લેખો સીલકમાં છે. પ્રશ્નોત્તરો માસિકમાં અપાય છે તેથી બમણા ત્રણગણા લખાય છે એટલે તેની સીલક પણ વધારે છે ઉપર જણાવેલા ખાસ લેખકો સિવાય બીજા લેખકોના લેખો ધણા સીલકમાં છે, પરંતુ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. પદ લેખોમાં રાજમલ ભંડારી ને કવિ બાલચંદ હીરાચંદના લેખો આવ્યા જ કર છે, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પુણ્યવિજયજીના પદ લેખો પણ આવેલા છે. આ હકીકત નવા શરૂ થયેલા વર્ષને અંગે ટૂંકમાં જણાવી છે.

આશા છે કે પરમાત્માની કૃપાથી નવું વર્ષ માસિકને અંગે લેખના સંબંધમાં તો સંતોષકારક નીવડશે, પરંતુ ચાલુ યુદ્ધને અંગે કાગળોના બાવો એકદમ બહુ વધી જવાથી તેને અંગે મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે, છતાં તે પણ ઉદારદિલના સભ્યોની મિષ્ટદષ્ટિથી સહેજે દૂર થઈ જશે એમ માની આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

કુંવરજી

પરમાત્માની કૃપાથી આજે (સ. ૧૯૯૯ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ મે) આ માસિક ૫૯ મા વર્ષમા પ્રવેશ કરે છે. નિર્વિધે આટલું દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવવું તે શાસનના અધિષ્ઠાપક દેવોની અસીમ કૃપાનું જ પરિણામ છે એક સરખી શાસ્ત્રશૈલી અનુસાર લેખનશૈલીને લખને માસિક કોષ્ટ પથ્ય વ્યક્તિની અપ્રીતિનું કારણ બની શક્યુ નથી. આધુનિક ચાલતા વિવાદમસ્ત વિષયને હાથ લગાડવાનું જ છોડી દીધેલું હોવાથી પ્રાયે કોષ્ટનો અભાવ ઉત્પન્ન થયો નથી વર્તમાન સમાચાર ને વર્તમાન ચર્ચા વિષે લખતા પથ્ય કોષ્ટ કોષ્ટ વ્યક્તિને ખેદ ઉપજવાનું કારણ બનવા સભા છે એમ જાણીને તે બાબતને પથ્ય તજી દીધેલ છે અને ખાસ આત્મહિત કરે તેવા ધાર્મિક ને વ્યવહારિક લેખો લખવાનું જ ધોરણ સ્વીકાર્યું છે.

પ્રાગજમા ગત વર્ષમા આવેલા લેખોનું સરવૈયુ આપતા તેના લેખક સબંધી વિચાર કરતા સન્મિત્ર કર્પૂરવિજયજીની જે ખામી પડી તે અઘાપિ પૂરાણી નથી. બીજા લેખકો પ્રાયે ગત વર્ષમા હતા તે જ છે, તે લેખકોના નામો ઉપરથી સમજી શકાશે

૫૯ લેખો ૪૪ છે તેમા ૮ રાજમલ બહારીના, ૬ કવિ બાલચંદ હીરાચંદના, ૫ મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના, ૩ મુનિ પુષ્પવિજયજીના, ૫ સ્વર્ગવાસી મુનિ કર્પૂરવિજયજીના, ૨ સુખલાલ રવજીભાઈના, ૨ અમીચંદ કરશનજીના, ૨ ગાયચંદ મૂળજીના અને ૧૧ છૂટક છૂટક ૧૧ લેખકના લખેલા છે.

ગઈ લેખો ૧૦૮ છે, તેમા ૧૧ આ શ્રી વિજયપદ્મસુગિના છે, જેમા ૪ સિદ્ધચંદસ્તોત્રના અને ૭ ગણધરકંપવતના છે મૌકિકના લેખો ૧૯ છે, તેમા ૬ ચોગીરાજ શ્રી આનંદધનજીના પદોના છે, ૫ વીંગવિલાસના છે ને ૪ વ્યવહાર કૌશલ્યના છે મારા લેખો ૪૦ છે, તેમા ૧૪ પ્રશ્નોત્તરના અને ૨૬ જુદે જુદે વખતે લખેલા નાના મોટા લેખો છે. મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસીના પ્રભાવિક પુરુષોના લેખ ૧૦ છે, મુનિ પુષ્પવિજયજીના ૫ લેખો છે, ૪ મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના છે, ૫ લેખો રા રા જીવરાજભાઈ આધવજીના છે, ૪ ભાઈ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદના છે, ૩ ડૉ બગવાનદાસ મનસુખભાઈના છે, ૨ મુનિ રામ-વિજયજીના તત્ત્વચર્ચાના પદ્યાનુવાદના છે અને બાકીના ૫ લેખો જુદા જુદા પાત્ર લેખકોના છે.

થાજો દીર્ઘાયુષી જગતમા જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
દેહિ પુષ્ટિ સમુચિત વધો જૈન ધર્મ પ્રકાશ;
મૌદર્યેથી વિધવિધ કળાપૂર્ણ થાજો પ્રકાશ,
આશીર્વાદો શુણ્ણીજનતણા મેળવો એ પ્રકાશ ૮

બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

પ્રકીર્ણમાં રા. રા. આનંદશંકર ગાપુભાઈ મુવ સંબંધી લેખ રા. સુશીલનો છે અને બાકીના પુસ્તકોની પહોંચ, બૂલનો સુધારો, જાણવા યોગ્ય વિગતે ૧૦ લેખો મારા છે એમ કુલ ૧૧ છે.

ત્રણ વિકાગના મળીને કુલ લેખો ૧૬૩ છે. તેના લેખકો સંબંધી ટૂંકી હકીકત ઉપર ખતાવવામાં આવી છે. કેટલાક લેખકોના લેખો ધણા પ્રયાસપૂર્વક લખેલા છે, કેટલાંક વિદ્વાતભરેલા છે અને કેટલાક વ્યવહારશુદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે. મોકસીની કલમ કથાપ્રસંગ લખવા માટે ધણી તીવ્ર છે. એક કથાને કેમ લખાવવી અને તેમાં પણ રસક્ષતિ થવા નં દેવી તે તેઓનું લક્ષ્ય છે. કાળ સંબંધી રા. જીવરાજભાઈના ૩ લેખો ખાસ વિચારણીય છે. યોગિરાજ આનંદધનજી મદારાજના પદોત્તું વિવરણ તો મૌકિતકે ગુરુગમથી મેળવેલ હોવાથી જ સુંદર રીતે આલેખન કર્યું છે. કેટલાક વાંચકોને તેમાં પીછ-પેથણ જેવું લાગતું હશે, પરંતુ તે પદોમાં માત્ર ૩-૪ ગાથામાં એટલું રહસ્ય ભરેલું હોય છે કે તેને માટે લખાણથી સમજાવવાની આવશ્યકતા છે. મારા લેખોના સંબંધમાં તો હું કંઈ લખવા માગતો નથી, પરંતુ પ્રશ્નોત્તરના લેખો ધણે સ્થાને રસભર વંચાય છે એમ જાણવામાં આવ્યું છે. ડૉ. ભગવાનદાસ શારીરિક કારણથી બહુ થોડા લેખ મોકલી શક્યા છે. મુનિ રામવિજયજીએ તત્ત્વાર્થનો પદ્ધાનુવાદ લખવાનું શરૂ કર્યું છે. બે અધ્યાયનો અનુવાદ આપ્યો છે. બીજા કેટલાક લેખો વિવેચન યોગ્ય છે, પરંતુ તેને માટે તો લક્ષપૂર્વક લેખો વાંચવાની વિનંતિ કરવી તે જ ઠીક લાગે છે.

શરૂ થયેલા નવા વર્ષ માટે હું તો સેવા કરવાનો જ છું. મૌકિતકના તો ધણા લેખો સીલકમાં છે. આ. વિજયપદ્મશરિએ 'સુપાત્રદાનના તાર્ત્વિક સ્વરૂપ' ઉપર લેખ મોકલેલ છે તે ધણા અંકમાં આવે તેવો છે. મોકસી ને ડૉક્ટર તો લેખો લખવાના જ છે. રા. રા. જીવરાજભાઈ અને ભાઈ ન્યાલચંદને લેખો લખવાની જીર્મિ જાગી છે તે લાભનો વિષય છે, કારણ કે ખતે કેળવાયેલા અને અભ્યાસી છે. મુનિ રામવિજયજી તત્ત્વાર્થનો અનુવાદ આગળ ચલાવવાના છે. મુનિ પ્રણવવિજયજી, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિભજનજીના તો કેટલાય લેખો સીલકમાં છે. પ્રશ્નોત્તરો માસિકમાં અપાય છે તેથી બમણા ત્રણગણા લખાય છે એટલે તેની સીલક પણ વધારે છે. ઉપર જણાવેલા ખાસ લેખકો સિવાય બીજા લેખકોના લેખો ધણા સીલકમાં છે, પરંતુ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. પદ લેખોમાં રાજમસ ભંડારી ને કવિ બાલચંદ હીરાચંદના લેખો આવ્યા જ કરે છે, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પ્રણવવિજયજીના પદ લેખો પણ આવેલા છે. આ હકીકત નવા શરૂ થયેલા વર્ષને અંગે ટૂંકામાં જણાવી છે.

આશા છે કે પરમાત્માની કૃપાથી નવું વર્ષ માસિકને અંગે લેખના સંબંધમાં તો સંતોષકારક નીવડશે, પરંતુ ચાલુ મુદ્દને અંગે કાગળોના ભાવો એકદમ બહુ વધી જવાથી તેને અંગે મોકેલી ઉત્પત્તિ થવા સંભવ છે, છતાં તે પણ ઉદારદિલના સભ્યોની મિષ્ટદ્રષ્ટિથી સહેજે દૂર થઈ જશે એમ માની આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

કુંવરજી

પાણીની બાળતમાં પણ વિવેકગર્ભિત કાળજી જરૂર રાખવી જોઈએ. તે આ પ્રમાણે—જેમ બદખદતા (ચોળા-ખીચડી આદિના) આંધણમાં ઉભરા સ્પષ્ટ જણાય છે તેવી રીતે જે પાણીને ઉકાળતાં ત્રણ ઉભરા સ્પષ્ટ આવી ગયા હોય, તે ત્રણ ઉકાળા આવેલું (વાણું) જ પાણી વ્રતમાં (તિવિહાર ઉપવાસ, આયંગિલ, ચોકાસણું, બેસણું વિગેરેમાં) પી શકાય; કારણ કે તેથી ઓછો એટલે જો એક જ ઉકાળો આવ્યો હોય તો (ત્યાં સુધી) તે વળતે તે સચિત્ત જ કહેવાય અને ખીજે ઉકાળો આવે ત્યારે તે મિશ્ર કહેવાય. એટલે કેટલુંક પાણી સચિત્ત હોય અને કેટલુંક પાણી અચિત્ત થયું હોય. આવું પાણી વાપરવાથી જરૂર પર્યખખાણું ખંડિત થાય, એમ શ્રી આચારાંગ, દશવૈકલિક આદિ શાસ્ત્રોના સ્પષ્ટ વચનથી ખાતરી થાય છે.

માટે ત્રણ ઉકાળા આવે ત્યારે જ તે પાણી જરોબર અચિત્ત થાય એમ સમજીને ઉકાળેલું પાણી પીનારા તથા ખીજ પણી ભવ્ય જીવોએ જરોબર ત્રણ ઉભરા આવ્યા બાદ જ પાણી ઠારવું. સૂકા ઉપરથી ઉતાર્યા પછી ચોમાસામાં ત્રણ પહોર સુધી, શિયાળામાં ચાર પહોર સુધી અને ઉનાળામાં પાંચ પહોર સુધી પાણી સચિત્ત કહેવાય. તેટલો ટાઇમ પીત્યા બાદ તે (અચિત્ત પાણી પણ) સચિત્ત થાય છે. દોષ (ભૂલ)થી અલગ રહેવા (ગતવા)ની ભાવનાવાળા ભવ્ય જીવોએ આ વાત જરૂર મગજમાં ઠસાવવી જોઈએ કે ચોમાસામાં બે કાળ- (પહેલા કાળ-ખીજ કાળ)નું પાણી હોય છે. ત્યારે જ વાસણ (પ્રાંત-થાળી વિગેરે) માં સવારનું (પહેલા કાળનું) પાણી ઠારું હોય તે વાસણો તદ્દન સૂકા થયા બાદ જ તેમાં ખીજ કાળનું પાણી ઠારી શકાય. જો તેમ ન કરે તો બે કાળનો નિયમ જળવાય જ શી રીતે ? જેઓ સાધનસંપન્ન હોય તેઓએ તો ખીજે કાળના પાણીને ઠારવાના વાસણો અલગ જ રાખવા એમા લાભ છે. તેમજ ઉના

૧. ત્યારે જરોબર પાણી ઊકળે ત્યારે પાણીના વામણની ઉપર ઢાંકેલું ઢાંકણું પ્રાચે ઉભારો આવતાં એની મેળે ઉછળીને નીચે પડે. એમ ત્રણ વાર ચાપ ત્યારે ત્રણ ઉકાળા સમજવા. આવા અનેક ઉપાયોથી ઉકાળાનો અનુભવ મળી શકે છે. દાયક ભવ્ય જીવોએ જરૂર સમજવું જોઈએ કે નીચે અગ્નિના તાપનું કેમણું ન હોય અને દેવદર્શન વ્યાખ્યાન-શ્રવણાદિ કરીને ઘેર આંખા તેટલામાં ત્રણ ઉકાળા આવ્યા શી રીતે ? તે અચિત્ત કહેવાય જ નહિ. તેવું પાણી સુપાત્રને કાપ (હુગડા ધોવા)ના પ્રસંગે પણ વહેરાવી શકાય નહિ. તેથી લેનારે અને દેનારે દોષ (કર્મબંધ)થી અચવા જરૂર માહિતગાર થવું જોઈએ.

૨. મુનિરાજ-ઉપધાનવાદિ-પાપધવાળા આવકો પાણીનો કાળ પૂરો થયા પહેલાં તેમાં ચૂનો નાંખે તો તે ૨૪ પહોર સુધી અચિત્ત રહી શકે છે. જેટલા કલાકનો દિવસ (કે રાત) હોય તેનો જે ચોથો ભાગ તે એક પહોર કહેવાય. જેમકે ૧૨ કલાકનો દિવસ હોય, ત્યારે ત્રણ કલાકનો પહોર ગણાય. એમ શીયાળામાં અને ચોમાસામાં ઘટાડો પણ થાય છે. એટલે અધી ઋતુમાં ત્રણ કલાકનો પહોર ગણાય જ નહિ.

પાણીને ઠારીને જરૂર લાંકણું જોઈએ કે જેથી માખી આદિનું રક્ષણ થઈ શકે. એમ જયણા સાચવનારા ભવ્ય શ્રાવકો જરૂર સુપાત્રને એષણાસમિતિ પાળવામાં આલંબનભૂત (મદદગાર) થઈ શકે છે વ્યાખ્યાનાદિના પ્રસંગે મુનિવરાદિ વ્યાખ્યાન-કારોએ પણ આ બાબત અબાણુ શ્રાવકાદિને જરૂર સમજાવવી જોઈએ.

જેમ પાણીની ખીના બાણુવી જરૂરની છે અને તે જાણવી તેવી રીતે દાયક ભવ્ય જીવોએ 'અનંતકાય તથા રચલક્ય પદાર્થોનું' સ્વરૂપ ગુરુમહારાજ વિગેરે બાણુકારની પાસેથી બાણુવું જોઈએ. અને તેમ બાણુ તો જ નિર્દોષ દાન દઈ શકે અને પૂર્ણ ફળ પામી શકે, કારણ કે અનંતકાયાદિકનું સ્વરૂપ જેના બાણુવામાં નથી તે તેવી વસ્તુ ખાવામાં અને દેવામાં કદાચ વાપરે તો લાભને બદલે નુકસાન થાય.

દાનની શરૂઆતનો ટાઈમ

દાનની શરૂઆત કરવાનો ટાઈમ વહેલામાં વહેલો સૂર્ય ઊગ્યાથી માંડીને ૪૮ મિનિટ વીત્યા બાદ બાણુવો. અને તે જ ટાઈમ ગોચરી માટે પણ વહેલામાં વહેલો કદો છે. જે અશનાદિ સૂર્યોદય થયા પહેલાં રાંધ્યાં હોય તેવો આહાર પણ સુપાત્રને ન દેવાય, કારણ કે એમાં અધારે રાધે તેથી જયણા સચવાય નહિ, અને ખાનારને અસુક અંશે રાત્રિભોજનનો હોષ લાગે છે. જેઓ જયણા સારી રીતે જાળવે તે ભવ્ય જીવો શ્રાવકજીવનને સફલ કરે છે.

સુપાત્રદાનના ત્રણ પ્રકાર

આ સુપાત્રદાન ત્રણ પ્રકારનું છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

૧. સાત્ત્વિક દાન. ૨. રાજસી દાન. ૩. તામસી દાન.

૧. સાત્ત્વિક દાન—જે શ્રાવકાદિ ભવ્ય જીવો ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં સારા સમયે સંપૂર્ણ ઉદ્ધાસપૂર્વક (ચઢતે ભાવે ઉમંગથી) દાનના પાંચે ભૂપણો સાચવીને, કોઈપણ જાતના સાંસારિક ફલની ઇચ્છા રાખ્યા સિવાય (નિયાણું તણને) અનુ-પકારિ સુપાત્રને નિર્દોષ આહાર વિગેરે આપે તે સાત્ત્વિક દાન કહેવાય. કહ્યું છે કે—

દાતવ્યમિતિ યદ્દાનં, દીયતેડનુપકારિણે ॥

ક્ષેત્રે કાલે ચ માયે ચ, તદ્દાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતં ॥ ૧ ॥—ઉપ૦ તરંગિણી-૫-૩૩

(ચાલુ)

૧. જે એક શરીરમાં અનંતા જીવો હોય તેવા મૂળા, બટાટા વિગેરે અનંતકાય કહેવાય. તે ખાવાથી અનંતા જીવોનો વિનાશ થાય માટે તે ખાવાનો અને દેવાનો નિષેધ છે. ૩૨ અનંતકાય શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે મંથોથી જાણવા.

૨. જે દિવસ ઉપગ્રાંતનું દહીં, ઘાનું ક્યાં વિનાના દૂધ વિગેરે ખાવા યોગ્ય નથી.

૩. દેનાર ભવ્ય જીવ માદકના ઉપહાર નીચે આવેલો (દયાપણો) ન હોવો જોઈએ, કારણ કે ઉપકારીને દાન દઈએ તે સાત્ત્વિક દાન ન કહેવાય.

વીરવિલાસ

૨૮૭૫૧ તરુણી રસલીન, હું રજાપો રે ચારે ગતિ રે;

મરત રાગમાં ગવાતી આ ધૂપપૂજમાં પંડિત કવિ શ્રી વીરવિજયજીએ ભારે મેળ કરી છે. એ પૂજના પ્રત્યેક પદો એવા સરસ રીતે ગોઠવાઈ ગયા છે કે એક વાર ગાયા પછી એનો અંતરધ્વનિ ચાલે છે, એમાં અદ્ભુત શબ્દચમત્કાર સાથે અતિ રહ-સ્વમય ઊંડા અર્થધ્વનિ છે અને આખું ધનનું શાસ્ત્ર-અર્થશાસ્ત્ર કેવા ખોટા પાયા પર રચાયલું છે તેની છાપ પાડે તેવી તેની ગોઠવણ છે.

તૃષ્ણા એટલે પિસા વિગેરે મેળવવાની અતિ તીવ્ર ઇચ્છા. એ તૃષ્ણા બાઈ અતિશય શક્તિશાળી છે, સતત યૌવનવાળી જુવાન સ્ત્રી છે પોતાના ચારને મોહપાશમાં નાખી કબજે કરે એવી મોહક લલના છે, કોઈ પણ પ્રકારે કેડો ન છોડે એવી બહારથી રૂપાળી પણ અંતરથી ગૂઢ ડાકણ છે, સંસારચક્રમાં ફેરા ખવરાવનાર મીઠી માયા છે અને લોભમહારાજની અખંડ સૌભાગ્યવતી પત્ની છે, તેમજ ઘેર ઘેર બટકતી લામટી પપ્પચ્છી (વેશ્યા) છે. એ મોટા સાધુસંતને પોતાના ચક્રમાં પાડી દે છે, ન્યાયાસન પર બેસનારને ચળાવે છે, મૃત-નિયમ લેનારને ગોટા વળાવે છે, વ્યાજ ન ખાવાના ધર્મનિયમને તાબે ચનાર પાસે ભાડા કે ડીવીડંડ ઉધરાવે છે અને ધનનું રૂપાતર કરી શેર, ડીબેન્ચર કે બોન્ડમાં કાઢી વાંધો નહિ એવા ઊંઘા પાટા બંધાવે છે. એ રાજ્ય મહારાજને છોડતી નથી, એ સંત-ત્યાગીને મૂકતી નથી, એ મરનારને મર ન કહે એવા ગૃહસ્થનો પીછો મૂકતી નથી, એ મરણને કાઠે બેઠેલા એંશી વરસના ડોસાને જંપવા દેતી નથી, એ છોકરાની આશા ન હોનાર લખપતિને પલ્લો મૂકતી નથી અને એ ધર્મના મોટા ભાવણ-ઉપદેશ આપનાર અને 'ચેતન-ચેતન'ના નામની રટના કરનાર ગૃહસ્થચરુને પણ પોતાના છટકામાથો છોડતી નથી.

અતિ ઊંડી ભાવભરી ભૂરફી નાખનારી એ તરુણ જુવાન વેશ્યા સીત્તેર વર્ષે પણ સરવૈયા કઢાવે છે, ગત દહાડો ન ગણુતા ગુલામગીરી જેવી નોકરી કરાવે છે, એક જાણે વેણુ ન સહન કરનારને ધનપતિના દ્વાર પર બિમા રાખી કડવા ઘૂંટડા ગળે બીતરાવે છે અને આકરાં વેણુ સંભળાવે છે, જ્વેશીઓ પાસે જ્વેશ જોવરાવે છે, અખંડ જુગારને પોષણ આપે છે, સદ્ગને ઉત્તેજન આપે છે, સ્થાનબળવાળા પુરુષની ખુશામત કરાવે છે અને ચિત્રવિચિત્ર નાટક કરાવે છે. એ ચારે ગતિમા રખડાવનાર તરુણ સ્ત્રીનાં નાટકો પણ વિચારમાં નાખે તેવા છે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્થંચગતિ અને નરકગતિ એ ચારેમા એનો દોર જોવા જેવો, અભ્યામ કરવા જેવો હોય છે અને એ ખાસ ધ્યાન આપી સમજવા યોગ્ય એનો દોર કેવો આકરો અને સચોટ હોય છે તેનો ખ્યાલ આપવા અહીં ચારે ગતિમાં ચત્તાં એનાં આક્રમણોની યાદ તાજી કરી જઈએ. એ તિર્થંચ ગતિમાં તો આરે તોફાન કરાવે છે. અનેક વૃક્ષો પોનાની નીચે ધનના ચરુ દગાવી તે પર ચોક્કી કરે છે, સર્પ ચર્ધ

૧. વીરવિલાસનો આ નવમો લેખ છે. દરેક લેખ સ્વતંત્ર છે અને સ્વતઃ સંપૂર્ણ છે.
૨. ચાર વતની પૂજ પૈકી છઠ્ઠી ધૂપ પૂજ, પ્રથમ ગાથાનું બીજું પાદ.

ધન પર તિબેરી ફરતા કે નિધાન ઉપર આટા માર્યા કરે છે, કોડી અનાજ કે કણુનો સમઠ કરે છે. અનેક પક્ષીઓ માળામા નાની મોટી વસ્તુઓ એકઠી કરે છે સમઠવત્તિ લગભગ દરેક પ્રાણીમા એક અથવા બીજા આકારમા દેખાઈ આવે છે.

દેવનાઓ પણ સસારી પ્રાણીઓના ધન ઉપર ચોકી કરે છે, કોઇના પર રીઝી તેને આપે છે અને જાણે તેની માલિકી પોતાની હોય એ રીતનું વર્તન કરે છે નારકો પોતાની સપત્તિ યાદ કરી કરીને માનસિક તૃષ્ણાનો અનુભવ કરે છે

પણ મનુષ્યો તો હદ કરે છે એને જીવવું સાલારવું નથી, ખાવું સ્વચ્છવું નથી, પહેરવું ગમવું નથી, વાપરવું યાદ આવવું નથી એના મનમા ધન ધન અને ધનની જપમાળા ચાલે છે, એ ધન ખાતર દેશાતર ફરે છે, વહાણ વ્યવસાય કરે છે, સ્વજનને વિસારી વર્ષો સુધી પરદેશમા ગઢે છે. ન બોલાવવા યોગ્ય શેરોની નોકરી ઉઠાવે છે, ખુશામત કરી મામામા ન હોય તેવા ગુણની પ્રશંસા ઉચ્ચારે છે, અસલ બોલે છે, ઉગ્ગગ કરે છે, આટા ખાય છે, અપમાન ખમે છે અને કૈક કૈક કરે છે. ગમે તેવો ધર્માત્મા મનાતો હોય કે પોતાની જાતને ધર્મી માનતો હોય તો પણ ઇન્કમટેક્સ ખાતર ગમે તેવા સાચા ખોટા સ્ટેટમેન્ટ કરે છે, બેવડા નામા તૈયાગ કરે છે, લગતા જવાન આપે છે અને ધન ખચાવવા માટે ન કરવા યોગ્ય કારસ્તાનો કરે છે.

આખું જીવન ધનના વિષયની વિચારણા, ગોઠવણ અને ચિતવનમા જ શરૂ થાય છે અને તેમા જ પૂરુ થાય છે તેની આવડતવાળો હોય તે વહેવાર અક્રમવાળો અને મમજી ગણાય છે અને પોતાના પૈમા કેમ વધાગવા અને મામાના કંઈ રીતે પડાવવા એના કાવાદાવા અને ધમાલમા એ તો આખો વખત દુર્ધ્યાન જ કર્યા કરે છે, દ્રવ્ય મળી જાય તો એની જળવણીની ચિંતા, ફેરફાર અને રોકાણમાંથી એ જિંદગી આવતો નથી, દ્રવ્ય ન મળે તો કેમ, ક્યા અને કઈ રીતે મળે તેના આટાપાટામાંથી એ નવરો થતો નથી, રોદધ્વાનમા મરત થઈ ગયે છે, મળે તો એની તૃષ્ણાનો છંડો આવતો નથી, લાખે દશ લાખ અને દશ લાખે ટ્રોડની છઠ્ઠા થાય છે અને એ રીતે બાળપણથી માંડીને મોતના નાકા સુધી અને કોઈ કોઈ વાર તો સ્મશાનની મરહદ સુધી એ ધનતૃષ્ણા અને ધમાલમા રહે છે, પોતાના મરણ વખતે ધનને સાથે લઈ જવાતું નથી એટલે વસીયતનામું(વીલ) કરવા વકીલને બોલાવે છે અને જગતમા બે રૂપિયાના આઠ આના પણ મળી જાય તેમ હોય તો મગા છોકરોને નાવારસ કરતા એના દિવને મંકોચ થતો નથી અને સારે માર્ગે ધન ખરચવાની ભાવનામા જીડે જીડે આનંદા ભરમા દશ-વીશગણ્ય ધન મેળવવાની કે રાજરાજેન્દ્ર, વિદ્યાધર કે દેવની પદવી મેળવી ત્યાં ધનમા આજોગવાની છઠ્ઠા હોય છે. આવો ધનનો મહિમા છે

એણે સમારના અનેક માણસોને જૂતથાપમા નાખ્યા છે એણે હદ વગરની મર્યાદાઓ ચૂકાવી છે, એણે સાધુપુરુષોને પણ ભૂલાવ્યા છે, પરિમહત્તવારીઓને નામે હજારોના ખાતા પડાવ્યા છે, પુસ્તકની વચ્ચે સેકડોડી કરન્સી નોટા રખાવી છે, મીઠા વગરનો છોડરો ફોળ, અડગોત ખાતા તેની પાસેનું ધન આદ્ય જવાની ખાતરી હોય, છતાં એવા પુત્રોને માટે એણે ટ્રસ્ટો કરાવ્યા છે, હક્ક ન હોય તો માગિત કરવા એણે હજારો ખોટા મોગન પર લુગાનીઓ અપાની છે અને મગા ભાઈ, બાપ કે ભત્રીજાઓ માથે ન બોલવાના

વેણુ બોલાવ્યાં છે, બોલાવ્યાલી બધ કરાવી છે, ગોળાના પાણી હરામ કરાવ્યાં છે અને આ આખા વખતમાં મનમાં જે દુષ્કર્મ ચાલ્યા કરે છે, અહીંથી મેળવું કે ત્યાંથી લઇ લઉં-એની દોડાદોડમાં અને વ્યવસ્થા કરવામાં જે માનસિક પરિવર્તનો ચાલ્યા કરે છે અને ધામા ઉધામા ચાય છે તેથી સંસાર ધણો વધી જાય છે, કર્મપ્રકૃતિનું જોર બહુ આકરું થતું જાય છે અને તેનો રસાવિભાગ તીવ્ર અને તીવ્ર થતો જાય છે. સંસારચક્રમાં વધારે પ્રગતિ કરવાનું કારણ આ તૃષ્ણાનો મનોવિકાર, અને છે. એની કાંઇ હદ નથી, એનો પાર નથી, એનો આરો નથી. મોટા સમુદ્રનો છેડો આવે પણ લોભસમુદ્રનો છેડો આવે તેમ નથી. આવો એ ભયંકર મનોવિકાર છે, મીઠો દુર્ગુણ છે અને વિચારકને પણ ચક્રવી નાખે, નીચો પાડી દે અને ગોટાળે ચઢાવી દે એવી એનામાં ભયંકર તાકાત છે.

મગ્મણ શેઠને તેજ તે યોળા ખાવા પડે, ખીજી સ્ત્રીજ ન પડે નહિ અને સમૃદ્ધિમાં શ્રેષ્ઠિક રાગની રિયાસત ડૂલ થઇ જાય એ વાતમાં કેટલું રહસ્ય છે તે જાણે તે વ્યક્તિ ધનલ શેઠના વહાણનો બેઠ અને ખૂન કરવાની વૃત્તિ સમજી શકે અને પોતાનાં વહાણો ચક્રાવી આપનાર અને અનેક વાર પ્રાણ ગયાવનારને મારી નાખવાની હદ સુધી લઇ જાય તે હકીકત પાછળ રહેલ માનસને યોળખી શકે.

આખું મંડાણ જ ખોટું મંડાણ છે. ધનનો પ્રશ્ન બરાબર વિચારાય તો દુનિયાની ગૂંચવણ મટી જાય તેવું છે. ખાવાપીવાનો વાધો આવે તેમ નથી અને એવું જાણવા છતાં ધનના દગલા મૂકી જવા એ અર્થવગરની વાત છે. છતાં તૃષ્ણા તરુણીને વશ પડીને પ્રાણી સંસાર નધારતો જ જાય છે અને હદ વગરની પરિસ્થિતિમાં અટવાઇ મહાન ચક્કરમાં પડી જાય છે. દુનિયાદારીના પ્રમાણપત્રે ધનની વિપુળતા પર અવલંબતા હોઇ અને લાભશ્રીનો આખો ઓક દુનિયાની પ્રશંસા અને પસંદગી મેળવવા પર હોઇ એ સમજી હોવા છતાં મૂર્ખ બની જાય છે, સંસારના પવન સાથે ખેંચાતો જાય છે અને હેતુ વગરની પ્રવૃત્તિમાં હજારો મેળવી અથવા હજારો નિરાશા અનુભવી અપધ્યાનમાં જોડો ને જોડો ઊતરતો જાય છે તેમજ ચારે ગતિમાં અથડાયા-ફૂટાયા કરી ફેંદાયા કરે છે અને એક ખાડામાંથી નીકળી બીજામાં પડે છે, પણ આ સર્વ કોને માટે ? શાં માટે ? કેટલા વખત માટે ? કયા સગપણ સંબંધે ? એનો કે એવી બાબતનો જરા પણ તે વિચાર કરતો નથી. આવું જીવન ધન્ય નથી, સફળ નથી, સહેલુંક નથી; એ તો માત્ર એક આટો છે, ફેરો છે, ખેપ છે.

ભોજરાગ જાળકુમાર હતા ત્યારે તેને રાજ્યનો હરિફ જાણી કાકા કુન્જે તેનો વધ કરવા મારા સાથે તેને જંગલમાં મોકલી આપ્યો ત્યારે તેણે મારાઓ સાથે એક શ્લોક લખીને કાકા તરફ વિચારણા માટે પાઠવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે 'આખી પૃથ્વીને તાજે કરનાર ગાંધાતા જેવા મોટા મોટા રાજ્યો ચાલ્યા ગયા, પણ તેમની સાથે પૃથ્વી ન ગઈ; પણ કાકા ! મને લાગે છે કે તમારી માથે તો પૃથ્વી જરૂર આવશે !'

આટલી વાત સમજાઇ જાય તો કંઈ નહિ તો અપ્રમાણિક વર્તન, જુકું સાચું બોલી ધન ઉપાજન કરવાની વૃત્તિ, કાવાદાવા, કારસ્તાન, ખુશામત અને માયા-કપટની ગોટાળી વૃત્તિમાં ફેર તો જરૂર પડ્યા વગર ન રહે.

ક્યારે, ક્યાં, કેવી સ્થિતિમાં, શા નિમિત્તે મૃત્યુ આવશે તે જાણતો નથી છતાં ખાણી ચેતતો કેમ નથી ?

જગતના જીવમાત્રને મરણને શરણુ તો થવું જ પડે છે. આપણે આ પ્રસંગે મનુષ્યને અંગે જ વિચાર કરવાનો છે. મનુષ્ય જન્મે છે ત્યારથી જ તેના પગલાં મૃત્યુની સન્મુખ છે. મૃત્યુ ઓરું આવતું જાય છે, પરંતુ એ વાત એટલી બધી હકાર્ય મનુષ્યોથી અજ્ઞાત છે કે મૃત્યુ ક્યારે ? કઈ વયમાં ? કેટલા વર્ષની ઉંમરે આવશે ? તે જાણતો નથી-જાણી શકતો નથી તે સાથે ક્યાં ? કયે સ્થળે ? મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે તે પણ જાણી શકતો નથી. તેમજ કઈ પરિસ્થિતિમાં ? સુખમાં કે દુઃખમાં, વ્યાધિગ્રસ્તપણાનાં કે નિરોગીપણામાં, દ્રવ્યવાળી સ્થિતિમાં કે નિર્ધનપણામાં, મારવાર કનારની વચ્ચે કે એકલા નિરાધારપણામાં, શુદ્ધિમાં કે બેશુદ્ધિમાં કેવા સંયોગમાં મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે ? તે મનુષ્ય જાણી શકતો નથી; તેમ જ શું નિમિત્તે ? એટલે વ્યાધિના કારણથી, નિર્ધનપણાના કારણથી, અકસ્માતથી, આપઘાતથી, દારૂકેલ થવાથી અથવા ક્ષય વિગેરે અસાધ્ય અને પરિહાર થઈ ન શકે એવા વ્યાધિથી-કેવા નિમિત્તે મૃત્યુ થશે ? તે પણ મનુષ્ય જાણી શકતો નથી. આમ બધી રીતે અજ્ઞાન છતાં તેને માટે કાંઈ પણ માવજતી રાખતો નથી, સાવધાન થતો નથી, તૈયારી કરતો નથી, પાણી પહેલા પાળ બાંધતો નથી. ગમે ત્યારે મૃત્યુ આવે અને જવું પડે તો ફિક્કર નથી, ચિંતા નથી, ક્યાં જઈને ઊભા રહેશું ? એવો ભય નથી એવું ડાઘ કરતો નથી. શરીરની સુંદરતા, દ્રવ્યની પૂર્ણતા, પરિવારની વિપુળતા અને મર્વનો સ્નેહ જોઈને તે નિશ્ચિતપણે ધમધમાટ ઊઘે છે. સુજનનને તો આ મંમાગ્રમાં નિવૃત્તિનું મ્થળ જ જણાતું નથી માત્ર જેણે ધર્માગ્રધન કરીને, દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરીને, મત્કાર્યવડે શાંતિ મેળવી, આગામી ભવ માટે પુષ્કળ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું બાતું બાધી રાખ્યું હોય છે તે જ નિગતે સૂઈ શકે છે. ઘણા મનુષ્યો તો મૃત્યુને ઓળખતા જ નથી. તે અણધાર્યું આવશે એમ માનતા પણ નથી. સ સાગ્રમાં જ આનંદ ને સુખ માણી રહ્યા છે તેવાને માટે કાંઈ કહેવા જેવું નથી, તે તો અચાનક કાળના મપાટામાં આવીને ઝડપાઈ જાય છે, પરંતુ જે કાંઈ મનને છે, મનુષ્યથી જાય જાય છે, જ્યાં જવું છે ત્યાં જો વિચાર કરી શકે છે તેને માટે આ વિચારણાની આવશ્યકતા છે. અનેક જીવો તો સુખપણે ભવ પૂરો કરી ખાલી હાથે આવ્યા જાય છે. આપણે તે પંક્તિમાં ન ગણાઈએ તો ઠીક તેનો પ્રયત્ન આ લેખ વાંચીને કરવો આવશ્યક છે.

કુવરજી

તત્ત્વં શબ્દની વિચારણા

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં તત્ત્વ શબ્દની વિચારણા માટે મુખ્ય બે સૂત્રો છે:—

(૧) તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ (૧-૨)

(૨) જીવાજીવાસ્ત્વવચ્ચસંવરનિર્જરામોક્ષાસ્તત્ત્વમ્ (૧-૪)

આ બંને સૂત્રો ઉપરના લાખમાં અને ટીકામાં તત્ત્વ શબ્દને અંગે ત્રણ સવાલોની અર્થા ઉપરિચિત થયેલ જોવામાં આવે છે:—

(૧) 'તત્ત્વ' એટલે શું ?

(૨) 'તત્ત્વ' એકવચનમાં કેમ વાપરેલ છે ?

(૩) આશ્રવ વિગેરેનો જીવ અને અજીવમાં સમાવેશ માય છે, છતાં બે તત્ત્વોને બદલે સાત તત્ત્વો કેમ બતાવવામાં આવેલ છે ?

(૧) ટીકાકાર તત્ત્વનો અર્થ કહે છે કે—તત્ત્વમિતિ વાઙ્મ્યુત્પત્તૌ તથ્યં સદ્ભૂતં

પરમાર્થ:—એટલે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે નહિ પણ તાર્કિક દૃષ્ટિએ તત્ત્વનો અર્થ તથ્ય સદ્ભૂત પરમાર્થ: એ પ્રમાણે થાય છે. તથ્ય એટલે સત્ય (Truth), સદ્ભૂત એટલે અસ્તિત્વ ધરાવનાર (Reality) અને પરમાર્થ એટલે સર્વશ્રેષ્ઠ વસ્તુ (Highest supreme object); એટલે તાર્કિક દૃષ્ટિએ સમ્યગ્દર્શનનો અર્થ સત્ય-પરમાર્થ પ્રત્યે અડગ શ્રદ્ધાન (Faith in the supreme truth) થાય છે. એ તત્ત્વ-પરમસત્ય પરમાર્થ શું છે ? તેના વિવરણ માટે સૂત્રકાર ચોથા સૂત્રમાં કહે છે કે-જીવ-અજીવ-આસ્ત્રવ-બધ-સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ-તત્ત્વ છે. અર્થાત્ જીવ અજીવ વિગેરે છૂટા છૂટા પરમતત્ત્વ નથી, પણ સાતે તત્ત્વોની એકાત્મતા-એકાત્મભાવ પરમતત્ત્વ છે. જેમ જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્ર છૂટા છૂટા આત્મતત્ત્વ નથી પણ તેની ઐક્યતા આત્મતત્ત્વ છે તેમ જીવ વિગેરે સાત તત્ત્વોના ઐક્યથી પરમતત્ત્વ બને છે. જીવ, અજીવ વિગેરે સાત શબ્દોથી સાત જુદા જુદા અર્થો બતાવ્યા પછી, તત્ત્વ શબ્દ એકવચનમાં મૂકી જ્ઞાની સૂત્રકાર મહારાજ કંસાવવા ગાગે છે કે તત્ત્વ (Truth) એક જ છે, એ પરમતત્ત્વને સમજવા માટે જીવ-અજીવ વિગેરે અર્થોને સમજવાના રહે છે. જીવ અને અજીવનો અનાદિ સંયોગ છે, આસ્ત્રવ અને બધ તે સંયોગના કારણ છે, આત્મા તે સંયોગનો વિયોગ પોતાની શક્તિથી કરી શકે છે, તે શક્તિને સંવર અને નિર્જરા કહેવામાં આવે છે અને જીવ અને કર્મનો આત્મત્ત્વિક વિયોગ મોક્ષ છે. સંસારનો આ અનાદિ નિયમ છે. આ અનાદિ-અટલ-શાશ્વત નિયમ જગતમાં પ્રવર્તે છે, જેને આશ્રોને ચરાચર જગત વ્યવસ્થિત રહે છે, તે શાશ્વત આધ્યાત્મિક-નૈતિક નિયમ-Eternal moral order-પરમતત્ત્વ છે, અને તે પરમતત્ત્વના શ્રદ્ધાન ઉપર ધર્મ નિર્ભર રહે છે. આ શાશ્વત નૈતિક નિયમ પ્રતિપાદન કરે છે કે-જેમ ભૌતિક જગતમાં દરેક શક્તિ (energy) સચવાઈ રહે છે, ફાંતર પામે છે, પણ લય પામતી નથી, તેમ આધ્યાત્મિક અને નૈતિક જગતમાં પણ કરેલાં સારાં કે માઠાં કર્મો સંચિત

યાય છે અને વહેલા કે મોડા તેના ફળ આપે છે. જ્ઞાની માણસ આત્મિક શક્તિથી કર્મના ફળોનું ફાંતર કરી શકે છે, પણ કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના છૂટકા નથી. જૈન જેવા ધર્મી, જેમાં ધર્મરતે જગતનો કર્તા, નિર્ધંતા કે સુખદુઃખના ફળનો આપનાર માનવામાં આવતો નથી, તેવા ધર્મી પણ આ શાશ્વત નૈતિક નિયમ ઉપર સુસ્થાપિત હોવાથી, અન્ય ધર્મોમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. આ નિયમ ઉપર સ્થાપિત થયેલ ધર્મો નિષ્કલિપ્તવાદી કે ભવિત્યતાવાદી નથી, પણ પુરુષાર્થવાદી અને આશાવાદી છે. આત્મામાં અનંત શક્તિ છે અને પોતાની શક્તિથી કર્મના બંધનથી મુક્ત થઈ પગ્મ સુખને પામી શકે છે, તેવા પ્રશસ્ત આશાવાદ આ ધર્મના ખરા તત્ત્વ મમજનારને ઓતપ્રોત થયેલો હોય છે. જગતમાં આવો અચળ શાશ્વત નૈતિક નિયમ પ્રવર્તે છે તે તત્ત્વ-સત્ય છે. સદ્ભૂત-શાશ્વત છે, પરમાર્થ છે તેના ઉપર પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા તે તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન છે, તે જ સમ્યગ્દર્શન છે, તે જ ખરો ધર્મ છે. Religion is faith in an eternal moral order તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનં ।

(૨) મોયા સૂત્ર ઉપરના ભાષ્યમાં બતાવવામાં આવેલ છે કે-इत्येष सप्तविधोऽर्थस्तत्त्वम् । एते वा सप्त पदार्थास्तत्त्वानि । આ સાત પ્રકારનો અર્થ તત્ત્વ છે અથવા આ સાત પદાર્થો તત્ત્વો છે. ઉપર પ્રમાણે તત્ત્વ શબ્દનો તાર્કિક-પારમાર્થિક અર્થ બતાવ્યા પછી, તત્ત્વ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ બતાવવામાં આવ્યો છે. |व्युत्पत्तौ तु जीवादीनामर्थानां वा स्वसत्ता सौच्यते એટલે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે જીવ વિગેરે અર્થોની જે મત્તા તે તત્ત્વ છે. જેમ જીવતત્ત્વ, અજીવતત્ત્વ એટલે જીવત્વ અજીવત્વ તે પ્રમાણે વિચારતા માને જુદા જુદા તત્ત્વો બને છે.

(૩) જીવ અને અજીવમાં આસ્રવ, બધ વિગેરે બીજા પામે અર્થોનો સમાવેશ થાય છે, જતાં બે તત્ત્વોને બદલે સાત તત્ત્વો કેમ કહેવામાં આવ્યા છે, તે સંબંધમાં દીકાકારે વિસ્તારથી વિવેચન કરેલ છે. દીકાકારનો કહેવાનો આશય એવો છે કે-બે તત્ત્વોમાં બાકીના પાંચનો સમાવેશ થાય છે તે સત્ય છે, પરંતુ આ શાસ્ત્ર મોક્ષાર્થો-મુમુક્ષુની પ્રવૃત્તિ માટે છે માટે તેને મસાગ અને મોક્ષના કારણો બતાવવા સાત જુદા જુદા તત્ત્વોથી સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. આ દલીલ ઘડી વ્યાજબી અને મમજવા જેવી છે. ધર્મના પુરસ્કારોના અભ્યાસ બ્યવહાર અને વિજ્ઞાનના પુરસ્કારોની જેમ ફક્ત જાણવા માટે નથી, પરંતુ જીવનમાં ઉતારી મુક્તિ-પરમસુખ પ્રાપ્તિ કરવા માટે છે, એટલે જીવ-અજીવ દ્રવ્યને ફક્ત જાણવાથી, તેના ભેદ પ્રભેદ મમજવાથી આત્મમત્પ્રતિ થતી નથી પણ જીવ અને અજીવના અનાદિ સંબંધના કારણો વિસ્તારપૂર્વક સમજવાથી, તે કારણો કેમ દૂર થઈ શકે તે જોધવાથી, મુમુક્ષુની પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે. એટલે મુમુક્ષુને આસ્રવ બધ, સવર, નિર્જગ અને મોક્ષનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણવાની જરૂર છે. તે માટે તે તત્ત્વો મવિસ્તર શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યા છે.

અહીં એક બીજી વિચારણા થઈ શકે છે. જીવ અને અજીવમાં-પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ અને કાળ મળીને ૭ દ્રવ્યો જૈનશાસ્ત્રમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. એટલે જૈન દર્શન પ્રમાણે ૭ દ્રવ્યો છે, અને સાત અથવા પુણ્ય પાપ ભેગવવામાં આવે તો નવતત્ત્વ

થાય છે. તત્ત્વ શબ્દ વ્યાપક છે, તેમાં દ્રવ્યનો સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યનો અર્થ અંગ્રેજીમાં substance થાય છે. તત્ત્વનો અર્થ category થાય છે. દ્રવ્યોને વાસ્તવતા objective reality છે. જીવ, પુદ્ગલ વિગેરે છે એ દ્રવ્યો જગતમાં વસ્તુપણે વર્તે છે; જ્યાં તત્ત્વોને વસ્તુતા નથી. પણ ગણતરી અથવા ન્યાયની વિચારણામાં આવશ્યક તત્ત્વો છે. જેમ એક મિંદુ-પોઈન્ટ-સંબંધપદોનાં વિનાનું વસ્તુમાં નથી, પણ તેના ઉપર આખી ભૂમિતિનું અધારણ છે, જેમ એક બે ત્રણ વિગેરે સંખ્યાઓ વાસ્તવ નથી પણ ગણતરી માટે આવશ્યક છે, તેમ સંસારની ગતિ સમજવા માટે-જીવ અને કર્મનો મંબધ એક આવશ્યક તત્ત્વ અને છે, મોક્ષની સિદ્ધિ માટે જીવ અને કર્મનો અત્યંત વિરોધ એક આવશ્યક તત્ત્વ થાય છે. એટલે આસ્ત્રવ, સંવર, પુણ્ય, પાપ વિગેરે તત્ત્વો દ્રવ્ય નથી. પણ Logical ethical અથવા spiritual categories છે, અર્થાત્ ન્યાય, નીતિ અને અધ્યાત્મના જ્ઞાન માટે આવશ્યક સરતો (necessary conditions of thought) રૂપ છે. માટે જ આપણા જૈન ધર્મમાં નવતત્ત્વના જ્ઞાનની આવશ્યકતા અતાવેલ છે, પદ્મદ્રવ્યના જ્ઞાનની વિશિષ્ટતા અતાવેલ નથી.

વિજ્ઞાન (science) જગતના જુદા જુદા પદાર્થોનો જુદાદારા અને પ્રયોગો-વડે અભ્યાસ કરે છે, નરી ઇન્દ્રિયોદારા પદાર્થો જે સ્વરૂપમાં દેખાય છે તે કેટલે અંશે વિજ્ઞાનના પ્રયોગોથી યથાર્થ છે, કેટલે દરજ્જે યથાર્થ નથી તે શોધે છે, તેનો સમન્વય કરવા પ્રયત્ન કરે છે, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીને જગતના પદાર્થોમાં પરમાણુઓની ચિત્રવિચિત્ર ધટના, પરમાણુઓનો અર્થ વિનાનો નાશ અને અર્થહીન ગતિના આડંબર વિના બીજો કાંઈ અર્થ કે ઉદ્દેશ જણાતો નથી, જ્યારે તત્ત્વ-ધર્મવેત્તાને પૌદ્ગલિક આડંબરના અંતરમાં નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ જણાય છે. મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ અર્થહીન નથી પણ તે પ્રવૃત્તિમાં મુક્તિ-પરમાર્થ પરમસુખ પ્રાપ્ત કરવાની સનાતન આવના રહેલ છે. આત્મા પોતાના ભાવોથી જગતના પદાર્થોને રંગે છે, પૂરે છે. જગતના પદાર્થો આત્મતત્ત્વના સહવાસથી જુદું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. જુદા જુદા પૌદ્ગલિક રંગોથી કાગળ ઉપર કહેલ આકૃતિમાં આત્મા પોતાનો રંગ પૂરે છે-ભાવ ભરે છે ત્યારે એક જીવન-જગત અનેક ભાવોવાળું ચિત્ર બને છે, પત્યરમાંથી એક અનુપમ ભાવવાળી ભૂતિ બને છે. શારીરિક વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિમાં માણસનું શરીર હાડકાં, માસ, લોહી અને ત્વચાનું બનેલું માળખું છે, પણ તે જ શરીર જીવાત્માની દૃષ્ટિમાં આવતા એક અખડ સૌંદર્યવંત ભાસે છે. ટૂંકમાં વિજ્ઞાનની અને તત્ત્વજ્ઞાનની જોવાની દૃષ્ટિમાં મહત્ત્વનો ફેર છે, પદ્મદ્રવ્યનો અભ્યાસ વિજ્ઞાનનો વિષય છે. નવતત્ત્વનો અભ્યાસ તત્ત્વજ્ઞાન-ધર્મવેત્તાના અભ્યાસનો વિષય છે, માટે જ જીવ વિગેરેમાં બીજા આસ્ત્રવ આદિ અર્થનો સમાવેશ ન કરતા જુદા જુદા તત્ત્વો અતાપી તત્ત્વર્થસૂત્રકારે દ્રવ્ય અને તત્ત્વના બેદનું રહસ્ય અતાવેલ છે, એટલું જ નહિ પણ સાત કે નવે તત્ત્વો એક જ મૂળ તત્ત્વના અંગો છે એવું અતાવવા 'તત્ત્વ' એકવચનમાં વાપરેલ છે, અને તે મૂળ તત્ત્વ-જગતમાં વ્યાપી રહેલ શાશ્વત આધ્યાત્મિક-નૈતિક નિયમ છે. જે નિયમને આશ્રીને વિશ્વરચના વ્યવસ્થિત રહે છે અને તે શાશ્વત નિયમ ઉપરની અચલ શ્રદ્ધા સમ્યગ્દર્શન છે, સમ્યગ્ધર્મ છે. જીવરાજસાઈ આધવજ દોરશી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-એન. બી. શાહ—ભરૂચ)

પ્રશ્ન ૧—હાલમાં ખાંડ સુકરની અછતને તંબ જ મોંઘવારીને કારણે ગોળની ચા કરીને પીવાય તો કાંઈ બાધક છે ?

ઉત્તર—ખાસ બાધક નથી, પરંતુ તેમાં દૂધ નાખવું ન જોઈએ, કેમ કે દૂધ ને ગોળ લેખા થવાથી મદિરારૂપ થાય છે

પ્રશ્ન ૨—સિનેમા જોવા જવું યોગ્ય નથી, પરંતુ તેમાં આવતા રાગોના સ્તવનો બનાવવાના હેતુથી જોવા જાય તો બાધક છે ?

ઉત્તર—સિનેમાના રાગના સ્તવનોની જરૂર નથી, પૂર્વપુરુષોના કરેલા સ્તવનો કે જે ગંભીરાર્થવાળા છે તે જ મોઢે કરવા, બોલવા અને તેના અર્થ વિચારવા તે જ યોગ્ય છે. સિનેમા જોવા જવાનો આપણો હેતુ બધા ન સમજે તેથી તેનો દુરુપયોગ થાય માટે ન જવું ઠીક છે

પ્રશ્ન ૩—રાત્રે સૂતી વળતે ઔવિહાર કરનારે પચ્ચખખાણુ શી રીતે લેવું ?

ઉત્તર—પચ્ચખખાણુ ન લેવું, ધારી લેવું. એને માટે ખાસ પચ્ચખખાણુ છે જ નહીં

પ્રશ્ન ૪—પઠવાને દિવસે પાઠશાળા બંધ રાખવાનું કારણ છે ?

ઉત્તર—એ બ્રાહ્મણોનું અનુકરણ છે તેથી જરૂર નથી. પાઠશાળા તો યૌદ્ધે બંધ રાખવી અને તે દિવસે આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓને પાળી પ્રતિક્રમણ કરાવવું.

પ્રશ્ન ૫—આઠમ, યૌદ્ધ વિગેરે તિથિએ લીલોતરી ખાવાના ત્યાગવાળો સુકવણી માટે લીલોતરી લાવીને તેનું છેદનલેદન કરે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—યોગ્ય નથી. ખાવી ન હોય તે દિવસે ખાસ કારણ સિવાય છેદન-લેદન પણ ન કરવું તે જ યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૬—વંદિતા સૂત્રમાં શ્રાવકના બાર વ્રત વિગેરેના અતિચારો બતાવેલા છે તો આખું વંદિતુ ન કહેતા જે વ્રતમાં દોષ લાગ્યા હોય તેટલા પૂરતું જ કહે તો કાંઈ વાંધો છે ?

ઉત્તર—આખું વંદિતુ બરાબર સાચત જ કહેવું યોગ્ય છે. કયા વ્રત વિગેરેમાં અતિચાર લાગ્યા છે ને શેમાં લાગ્યા નથી તેની છદ્મસ્થને બબર પડી શકે જ નહીં

પ્રશ્ન ૭—રાત્રે માહું સ્વપ્ન આવેલ હોય તે શ્રાવક સવારે રાઈપ્રતિક્રમણ

ન કરતાં માત્ર ઇચ્છિયલી પડિછમીને કુસુમિણુ દુસુમિણુનો કહિસગ્ગ જ કરે તો થઈ શકે ? ઉત્તર—એમાં કાંઈ વિરોધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૮—દેરાસરમાં ભાવના પ્રસંગે ખાળકો બનાવટી નાગ બનાવી તેની સામે નૃત્ય કરે તો કાંઈ વાંધો છે ?

ઉત્તર—એ નૃત્યનો પ્રકાર જ નથી તેથી તે પ્રમાણે કરવું યોગ્ય જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૯—દેરાસરમાં આરતી ઉતાર્યા પછી ભાવના બેસાડી શકાય અથવા પ્રથમ શરૂ કરેલી લાંબાવી શકાય ? ઉત્તર—એમાં વાંધો જણાતો નથી. તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના સ્તવનમાં એક ગાથા છે. ‘લટપટનું હવે કામ નહીં છે, પ્રત્યક્ષ દર્શન દીજે; ધૂમાડે ધીબું નહીં સાહેબ, પેટ પડ્યા પતીજે, સેવકો’ આ ગાથાનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—‘હે પ્રભુ ! હવે મારે લટપટનું કામ નથી, મને તો પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો. હું ધૂમાડા નીકળતો જોઈને ધીબું એટલે રીક્ષું તેમ નથી. મને તો પેટમાં ખોરાક પડે ત્યારે જ પ્રતીત આવે તેમ છે.’ આ પ્રમાણે અર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૧—કોઈ શ્રાવક પગમા પગરખાં પહેરેલા હોય છતાં પરચખખાણુ આપી શકે ?

ઉત્તર—શ્રાવકને પરચખખાણુ આપવાનો ખાસ અધિકાર જ નથી, એ અધિકાર સાધુ સાધ્વીનો છે, પરંતુ જ્યાં તેવી જોગવાઈ ન હોય ત્યાં શ્રાવક મોઢેથી અથવા બુકમાંથી વાંચીને પરચખખાણુ આપે છે એવી પ્રવૃત્તિ છે. તે વળતે જોડા તો પહેરી રખાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૨—એકાસણા વિગેરે તપ કરનાર ઊભા ઊભા પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—સ્થિર આસને બેસીને જ પી શકે.

પ્રશ્ન ૧૩—પલોહી વાળ્યા સિવાય ખુરશી ઉપર બેસીને પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—પી શકે. સ્થિર આસન જોઈએ. પલોહી વાળવાની ખાસ જરૂર નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—શયનગૃહમાં પરમાત્મા કે બીજા મહાપુરુષોના ફોટા રાખી શકાય ?

ઉત્તર—ન રાખી શકાય, આશાતના લાગે. બીજો ખંડ જ ન હોય તો પડદો ખાંધીને રાખે.

પ્રશ્ન ૧૫—ઋષિમંડળ સ્તોત્ર ગણવા માટે કાંઈ ખાસ વિધાન છે કે નવસ્મરણની જેમ ગણી શકાય ? ઉત્તર—એને માટે ખાસ પદ્ધતિ જાણી નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—ઋષિમંડળ સ્તોત્રમાં જણાવ્યું છે કે આયંબિલ કરીને આઠ હજાર વાર જાપ કરનારની ધારેલ કાર્યસિદ્ધિ થાય, તો તેમાં જતાવેલ મંત્રનો આઠ હજાર વાર જાપ કરવો કે આખા સ્તોત્રનો જાપ કરવો ?

ઉત્તર—મારા ધારવા પ્રમાણે તેમાં જતાવેલા મંત્રનો જ આઠ હજાર વાર જાપ કરવો યોગ્ય છે. વધારે તેના અનુભવીને પૂછવું.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૨)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦૨ થી ૪૩)

ઉપરની વાતનું સમર્થન કરતાં સ્તોત્રકાર કહે છે:—

આમર છંદ

સર્પ કાંચળી. શું, મ્યાનથી વળી અસિ યથા,
આત્મ દેહથી અનુભવી વિલિન સર્વથા;
સ્વાત્મસંસ્થ પ્રાપ્ત જે કૃતાર્થ ભાવ વ્યક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૪

શબ્દાર્થ:—કાંચળાથી સર્પની જેમ અને મ્યાનથી તલવારની જેમ દેહથી આત્માને સર્વથા વિલિન-અત્યંત જુદો અનુભવીને, સ્વાત્મામાં સંસ્થિતિ કરતા જે કૃતાર્થભાવની વ્યક્તિ-પ્રગટતા પામ્યા છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી-અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—આત્મજ એવા શ્રી જિનદેવે વિવિક્ત આત્માને કેવી રીતે જાણ્યો-અનુભવ્યો, તેના અંગે જ અત્રે બે દૃષ્ટાંત ઉપન્યસ કર્યા છે.

જેમ કાંચળાથી સર્પ તદ્દન જુદો છે તેમ દેહથી આત્મા તદ્દન જુદો છે, કારણ કે—

“જેસે કચુક ત્યાગસે, બિનસે નહિ ભુજંગ;
દેહ ત્યાગસે જીવ ધુનિ, તૈસે રહત અભંગ.”—શ્રી ચિદાનંદજી

મ્મ ૧૭—દેરાસરમાં જતાં બીડી કે ખાવાની તમાકુ ખીસામાં રહી ગય હોય તો તે બહાર નીકળ્યા પછી વપરાય ?

ઉત્તર—ન વપરાય. કોઈ જૈનેતરને આપી દેવી કીક લાગે છે.

મ્મ ૧૮—રાત્રિજોજનના ત્યાગવાળો રાત્રે આ પી શકે ?

ઉત્તર—પી ન શકે, કારણ કે આની ગણના અશનાહારમાં છે.

મ્મ ૧૯—દેરાસરમાં થઈને બીજે જવાનો દૂકો રસ્તો હોય તો દર્શનના કારણે સિવાય દેરાસરમાં થઈને જઈ આવી શકાય ?

ઉત્તર—સંસારી કારણે દેરાસરમાં થઈને જવું આવવું તે આશાતના છે તેથી જવાય અવાય નહીં.

કુંવરજી

“દેહ છે તે જીવની કાંચળી માત્ર છે. કાંચળી જ્યાં સુધી સર્પના સંગ્રામમાં છે ત્યાં સુધી જેમ જેમ સર્પ આસે છે તેમ તેમ તે તેની સાથે આસે છે, તેની પેઠે વળે છે અને તેની સર્વ ક્રિયાઓ સર્પની ક્રિયાને આધીન છે સર્પે તેનો ત્યાગ કર્યો કે ત્યારપછી તેમાંની કોઈ પણ ક્રિયા કાંચળી કરી શકતી નથી. x x એમજ દેહ પણ જેમ જીવ કર્માનુભાર ક્રિયા કરે, છે-તેને અનુરૂપ વર્તે છે, આસે છે, ખેસે છે, હેં છે, એ બધું જીવરૂપ પ્રેરકથી છે, તેનો વિયોગ થવાથી કાંઈ નથી.” —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રશ

વળી જેમ મ્યાનથી તલવાર પ્રગટપણે જુદી છે તેમ દેહથી આત્મા પ્રગટપણે જુદો છે, કારણ કે બન્નેનો સ્વભાવ સ્પષ્ટપણે જુદો છે; દેહ જડ છે, આત્મા ચેતન છે, તેનું એકપણું ત્રણે કાળમાં થઈ શકે નહિ. જે એકપણું બાસે છે તે તો માત્ર મિથ્યાભાસરૂપ દેહાધ્યાસનું પરિણામ છે.

“ભાસ્વે દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન.
જડ તે જડ ત્રણ કાળમાં, ચેતન ચેતન ભાવ;
એકપણું પામે નહિ, ત્રણે કાળ દ્વય ભાવ.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રશ પ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

આમ દેહથી સર્વથા ભિન્ન આત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવ બગવાનને થયો છે, અને તેના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ કરી, તે શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી પ્રગટ સમયસાર બન્યા છે.

“વાસી અનુભવ નંદનવનના, ભોગી આનંદવનના.”

—શ્રી. દેવચંદ્રશ

“નમઃ સમયસારાય, સ્વાનુભૂત્યા ચક્ષાસતે ।

ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય, સર્વભાવાન્તરચ્છિદે ॥”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યશ

આમ શુદ્ધ સદ્ગુણ આત્મસ્વરૂપના સંસ્થિત થયા હોવાથી તેમણે કરના યોગ્ય હવું તે બધું કરી લીધું છે, તે કૃતકૃત્ય થઈ ગયા છે. આવા વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિ-સ્વરૂપ શ્રી અરિહંતપ્રભુને હું વંદું છું.

—એ જ વાતને બીજા દશાતથી દહ કરે છે:—

ધાન્યમોર્થો જ્ઞાતરા કરી દૌંએ જનો જુદા,

તેમ કર્મ આત્મને કરી દઈ જુદા જુદા;

જેહ પામિયા નિરંજના પ્રસિદ્ધ મૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને જપ

રાખદાર્થ:—સોકો જેમ ધાન્યમાથી જ્ઞાતગું જુદા કરે છે તેમ જે કર્મ અને આત્માને જુદા જુદા કરી દઈ, નિરંજન એવી પ્રસિદ્ધ મૂર્તિને પામ્યા છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—ધાન્ય ને ફાતરા જુદા જુદા છે એ લોકપ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંત છે. તુષ-માષના બાવાર્થ-ઉપનય પરથી ઘણા જીવો કલ્યાણને પામી ગયા છે; તુષ-ફાતરાથી માષ-ધાન્ય વિશેષ બિન્ન છે, તેમ દેહાદિ કર્મથી આત્મા બિન્ન છે, એ ઉપરથી તત્ત્વવિચારની શ્રેણીએ ચઢતા અનેક આત્માઓ કૈવલ્યને પામ્યા છે.

આ ધાન્યથી ફાતરાની જેમ, ભગવાને કર્મ ને આત્માને બિન્ન કર્યા છે, અને તેથી નિરંજન-કર્મરૂપ અંજન રહિત એવી પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિને-પ્રગટ ચૈતન્યસ્વરૂપને પામ્યા છે. એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

તે કેવી રીતે ? તે બતાવે છે:—

મૂર્ત વર્ગણા બધી ગૃહીત ને અમૂર્તથી,

તે કરી વિરક્ત જેમ હેમ તો પહાણથી;

પામિયા પુરુષ ને પ્રકૃતિથી વિભક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને ૪૬

શબ્દાર્થ:—બધી કર્મરૂપ મૂર્તવર્ગણા ને અમૂર્ત એવા આત્માથી મહવામા આવી હતી તેને પત્થરથી સોનાની જેમ જુદી કરી નાખીને, ને પુરુષ પ્રકૃતિથી વિભક્તિ-જુદાપણ પામ્યા છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—કર્મ તે પુદ્ગલરૂપ છે, અને પુદ્ગલ એ મૂર્ત દ્રવ્ય છે; વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ યુક્ત ને હોય તે મૂર્ત કહેવાય છે આમ કર્મવર્ગણા મૂર્તસ્વરૂપ છે અને આત્મા છે. તે અમૂર્ત છે, કારણ કે વર્ણાદિ ને મૂર્ત દ્રવ્યના લક્ષણ છે તે તેનામા નથી

આ કર્મરૂપ મૂર્ત વર્ગણા ને અમૂર્ત એવા આત્માએ અનાદિથી સમઢી હતી, તે બધી (લાવેપગાઢી કર્મ સિવાય) પ્રભુએ સ્વઆત્માથી સર્વથા અલગ-જુદી કરી નાખી છે જેમ પત્થરમાંથી સોનું જુદું પાડવામા આવે છે તેમ પ્રભુએ પત્થર જેવા કર્મથી સોના જેવો મોક્ષો-શુદ્ધ આત્મા પ્રગટ જુદો કર્યો છે.

“ કનકોપલવત્ પયડિ પુરુષતણી, જોડી અનાદિ સ્વભાવ.”

—આનંદધનજી

“ દ્વયોરનાદિસંવંચઃ કનકોપલસન્નિભઃ । ”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત પંચાધ્યાયી

આમ કર્મ-પ્રકૃતિથી આત્માને વિવિક્ત કર્યો હોવાથી ભગવાન જ ખરેખર ‘ પુરુષ ’ છે, કારણ કે ‘ પુરિ શેતે દિતિ પુરુષઃ ’ ને શુદ્ધ ચૈતન્યમા શયન કરે-સ્થિતિ-વિભ્રામ કરે તે પુરુષ કહેવાય અથવા તો લૌકિક વ્યાખ્યા પ્રમાણે પોતાના શત્રુઓનો પગાળ્ય કરે તે પુરુષ કહેવાય શ્રી જિનેશ્વરે સર્વ અતગંગ શત્રુનો વિજય કર્યો હોવાથી, તે પુરુષશ્રેષ્ઠ છે, પુરુષવરપુંડરીક છે, પુરુષવરગંધસ્તી છે.

“જે તે જીવ્યા રે તેણે હું જીતિયો રે, પુરુષ કિશ્યુ મુજ નામ ?-

પંથડો નિહાળું રે ખીજા જિનતણા રે.” —શ્રી આનંદધનજી

“નમો દુર્વાપરાગાદિ-વૈરિવારનિવારિણે ।

અર્હતે યોગિનાથાય, મહાવીરાય તાયિને ॥”

—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીવિરચિત યોગશાસ્ત્ર

આવા કર્મવિજેતા જે પુરુષવર્ધ છે એવા વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

તે પુરુષવર્ધનું અદ્ભુત ચિત્ર ચરિત્ર કહે છે:—

દશ્યને ક્યું અદશ્ય, દશ્ય તો અદશ્યને,

ગમ્ય સૌ ક્યું અગમ્ય, વશ્ય તો અવશ્યને;

ચિત્ર ચિત્ અમત્કૃતિભર્યા ધરે ચરિત્રને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને ૪૭

શબ્દાર્થ:—જેણે અદશ્યને દશ્ય ક્યું, દશ્યને અદશ્ય ક્યું, અગમ્યને ગમ્ય ક્યું ને અવશ્યને વશ્ય ક્યું છે, આવું ચૈતન્યની અમત્કૃતિભર્યું ચિત્ર-આશ્ચર્યકારી ચરિત્ર જે ધારણ્ય કરે છે,—એવી તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અગિદંતદેવને હું વંદન કરું છું.

વિવેચન—મૂર્ત એવું કર્મ દેહાદિ સ્વરૂપે દ્રશ્ય છે—દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેને ભગવાને અદશ્ય ક્યું—ન દેખાય એવું ક્યું । અને અમૂર્ત એવું જે આત્મસ્વરૂપ અર્થઅક્ષુને અદશ્ય-અગોચર છે તેને દિવ્ય ગ્લાનનયનવડે દશ્ય ક્યું, સાક્ષાત્ દીઠું । આ દશ્યને અદશ્ય કરવું ને અદશ્યને દશ્ય કરવું એ એવડો અમત્કાર ભગવાને કરી બતાવ્યો છે.

“અચેતનમિદં દૃશ્યમદૃશ્યં ચેતનં તત્ત: ।”

—શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીકૃત

“જેણે નયણે કરી ભારગ બેઠ્યો રે, નયન તે દિવ્ય વિચાર.”

—શ્રી આનંદધનજી

તેમજ અગમ્ય એટલે મામાન્ય ઓધદૃષ્ટિને જે આત્મસ્વરૂપ પામી શકાય એવું—જાણી શકાય એવું નથી, તેને ભગવાને મમ્પગ્જ્ઞાનદૃષ્ટિવડે ગમ્ય કરી નાખ્યું, જે અગમઅગોચર હતું તેને સુગમસુગોચર કરી નાખ્યું ! અથવા વિશ્વના જે જે અગમ ગૂઢ અકલ બોદો હતા તે તે સર્વ ભગવાને કેમત્યઅક્ષુવડે સાક્ષાત્ જાણી ઉકેલી નાખ્યા. અને મહત્ત્વવાળાઓથી વશ ન કરી શકાય એવી મહોન્નમ હાથી સમી અવશ્ય ઇદ્રિયગ્જ્ઞને ભગવાને લીલામાવમાં પરમ આત્મવીર્ય—આત્મપરાક્રમથી વશ્ય કરી નાખી; દુહોત હાથીકા—ઇદ્રિયોરૂપ અશ્વોને આધીન કરી, તેના પગ સ્વામિત્વ મેળવી પ્રજા પરેખરા ‘હાથીકેશ’ બન્યા. આખું જગત્ જે ઇદ્રિયઆમતુ ગુલામ થઇ બેઠું છે તેવા ઇદ્રિયઆમને સર્વથા વશ કરવું એ કાંઈ નાનુસનું આશ્ચર્ય નથી.

આવા આવા અનેક પ્રકારના ચિત્રવિચિત્ર આશ્ચર્યોથી ભગવાનનું ચરિત્ર ભરપૂર છે; અને એ બધા પ્રભાવ ભગવાન ચૈતન્યનો છે.

“ ઇત્યાદિકં બહુભંગ ત્રિભંગી, ચમત્કાર ચિત દેતી રે;
અચરિતકારી ચિત્રવિચિત્રા, આનંદધન પદ લેતી રે. ”

—શ્રી આનંદધનજી

આવા અદ્ભુત ચરિત્રવંત, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું. હવે ભગવાનની વિદેહ દશા સૂચવે છે:—

દેહ તોય જેહની દશા વિદેહ વર્તતી,
વૃત્તિ આત્મભાવમાં સદા સ્વયં પ્રવર્તતી;

યોગિનાથ જે ધરી રહ્યા જીવનવિમુક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૮

શબ્દાર્થ:—દેહ છતાં જેની દશા વિદેહ-દેહાતીત વર્તે છે, જેની વૃત્તિ સદા સ્વયં આત્મભાવમાં પ્રવર્તે છે, અને આમ જે યોગિનાથ જીવનવિમુક્તિને-દેહધારીપણે મુક્ત-દશાને ધારી રહ્યા છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—જિન ભગવાનને બોધપ્રાણી કર્મનો ભોગવટો હજી આડો છે, તેથી તેમનું દેહધારીપણું તો છે, પણ તેમની આત્મદશા એવી ઉત્કટ કોટિની છે કે તે દેહમાં રહ્યા છતાં વિદેહ દશાને-દેહાતીત દશાને અનુભવે છે, ભાવમહાવિદેહરૂપ શુદ્ધ આત્મ-ક્ષેત્રમાં નિરંતર વસે છે. તેમની વૃત્તિ સદા સ્વયં-પોતાની મેળે, સહજ સ્વરૂપે, વિનાપ્રયાસે, આત્મભાવમાં જ પ્રવર્તે છે. “ સર્વ કાળનું છે હાં યાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિરવાણુ. ”

“ દેહ છતાં જેની દશા, વરતે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત. ”

—મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ પારિણામિક સત્તાતણો, આવિર્ભાવ નિવાસ રે;
સહજ અકૃત્રિમ અપરાધથી, નિર્વિકલ્પ ને નિઃપ્રયાસ રે. ”

—મુનિવર્ધ શ્રી દેવચંદ્રજી

આવી પરમોત્કૃષ્ટ જીવન્મુક્ત દશા-દેહ છતાં નિર્વાણ જેવી દશાને ભગવાન અનુભવે છે, તેથી તે ‘યોગિનાથ’ કહેવા યોગ્ય છે; કારણ કે મોક્ષની માથે યોગ-જોડે તે ‘યોગ’ કહેવાય, તે મોક્ષમાધક યોગને જે માથે તે માધક મુમુક્ષુ ‘યોગી’ કહેવાય, અને તેવો યોગ મિદ્ધ કર્યો હોવાથી ભગવાન અન્ય યોગીઓના નાથ-સ્વામી હોવાને પરિપૂર્ણપણે યોગ્ય છે, આવા પરમ યોગીશ્વર, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંત ભગવંતને હું વંદન કરું છું.

(અપૂર્ણ)

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા, એમ. બી બી. એમ.

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ

(૪)

જહોલા પુત્રને અવલોકવાના ઉત્સાહ-
માં ગંગાએ સત્વર કમાડ ઉઘાડી નાંખ્યા
અને જોટલે આવી ઊભી રહી, છતા
એનો બાહુડો મનક કયાંયે દેખાયો નહીં
ચોતરફ ચક્રરડી પાધડીવાળા ભૂદેવો
અથવા તો ઊઘાડા શરીર પર સૂત્રની
જનોઇથી શોભતા દિવ્યુવાનો, જોટલા
નજીક ઉભેલા થોડા શ્વેત વસ્ત્રધારી
શ્રમણો અને પોતાની તરફ આતુર નયને
કંઈ કહેવા ઉદ્યુક્ત થયેલ ભદ્રશંકર
નજરે ચઢ્યા.

તરત જ ભદ્રશંકર તરફ લાલ આળ
કરતી ગંગા જોલી ઊઠી-“દીકરા! તું પણ
આ વૃદ્ધાની મશ્કરીમાં ભળ્યો ને ? કયા
છે મારો બાહુડો ? મારો મનક મને
જલ્દી દેખાડ. આટલા ટોળામાં તે કયાયે
દેખાતો નથી. જોટી મનક કરી શા
સારુ મને દુઃખી કરે છે ? આ બધાને
નાહક શા કારણે એકઠાં કર્યાં છે ? ”

ભદ્રશંકર-“ ગંગા મા ! હું મનક
નથી કરતો. પેલી મુનિમંડળી અંપાનગરી
કે જ્યા આચાર્ય શમ્યંભવ ચોમાસું રહ્યા
હતા ત્યાંથી આવેલ છે. તેમની પાસેથી
મનક સંબંધી સઘળો વૃત્તાન્ત તમે જાતે
શ્રવણ કરો જોટલા સારુ તે મંડળીને
અહીં હું તેડી લાવ્યો છું.”

ગંગા-“ તો પછી, આ બ્રહ્મસમુદાય

એકત્ર કરવાનો શી આવશ્યકતા હતી ?
શું તું જોટલું પણ જાણતો નથી કે એમને
નિર્જંથો જોડે બારમે ચંદ્રમા છે. તેઓ
યેન કેન પ્રકારેણ આ શ્રમણોની અપમા-
નના કરવાના અને મનગમતી વાતો
ઉઠાવવાના ! જે ધર્મની બાંધ મારા
સ્વામીનાથે રાજીખુશીથી પકડી એ પંથના
સાધુઓનું-અરે ! એક સમયના પતિના
શિષ્યોનું મારી ચક્રુ સામે-મારા આંગણ-
માં અપમાન થાય એ જોવા હું જરા
પણ ઇચ્છતી નથી આ શ્રમણો કંઈ
અહીં વાદ કરવા આવ્યા નથી જોટલે
જયશ્રી વરવાનો ઘટાટોપ કરી જે
ભૂદેવો અહીં પધાર્યા છે એ સર્વને
મહેરબાની કરીને પોતાના ગૃહોમાં પાછા
ફરવાનું તું કહી દે. એ મહાશયોના પાછા
પગલા થયા વગર એ મુનિમંડળીને કંઈ
પણ પૂછવાની મારી મરજી નથી. પેલા
જોટલા ઉપર તેમના આસન પથરાવ.
માર્ગના પરિશ્રમથી તેઓ ભલે શાંતિ
મેળવે. જેઓના અંતરમાં કેવળ અસુખા
ઉભરાય છે અને જેઓએ મારા સરખી
એક કુલિન અબળાને વિના કારણ કલંકિત
ચિતરવામાં જરા પણ કયાશ રાખી નથી
એ મહાશયો શાંતિથી અહીં બેસશે
કિવા જેમની સાથે આંખ-દીઠા વૈર છે
એવા એ શ્રમણોનો સંદેશ સાંભળશે

એમ માનવું એ ધૂમાડાના ગાચકા ભરવા જેવું નિર્ણયક છે. આકાશકુસુમવત્ અસંભવિત છે. ”

ભદ્રશંકર-“ માતૃશ્રી ! તમારું અનુમાન સાચું છે. મારા મિત્રો છેલ્લશંકર ને કર્ણાશંકર એ સંઘંધમાં ઉદાહરણરૂપ છે. એમણે મંગળાચરણુ તો આ મંડળીએ શેરીમાં પગ મૂક્યા ત્યારના કરી દીધાં છે અને અહીં પણ પોતાના વડિલો સહિત ખાંચે ચઢાવી બંધે વાદસલામાં ન આવ્યા હોય એવા આડંબરથી આવીને ઓટલાની નજીકમાં જ અડો જમાવી પણ દીધો છે. હું તમારી સાથે વાત કરી રહ્યો છું એ દરમિયાન ત્યાં મુનિમંડળીને દેવા ચે કડવા વેણુ સંભળાવતા હશે. વારંવાર યતા તેમના હાથના લહેકા અને ચહેરા પર બદલાતા ભાવથી એવું અનુમાન કરવું સહજ છે. તમાસાને તેડાની જરૂર ન હોય એ મુજબ આ બધું સાજન અકસ્માતિક રીતે જ હેશુ થયું છે. મારા કહેવાથી તેઓ ઝટપટ પાછા ઘર ભેગા થશે ખરા ? તમારી રાજ કે ઈતરાણની તેમને પડી છે ખરી ? જેટલો વિલંબ કરીશું એટલો આપણને નડવાનો છે. ”

ગંગા-“ તો પછી આ સ્થાનમાં એ સાધુઓ સાથે સાઠમારી થવા દેવી એ જ એક રસ્તો છે એમ ? છીંકતાં છીંડું પાડનાર શું નહીં કરી બેસે ? ધમંડી ભૂદેવો વિનંડાવાદના પડછાયે ચઢે છે ત્યારે કેવી યેષ્ઠાઓ દાખવે છે એ શું તું નથી બાલતો ? ભાઇ ! સંદેશો સાંભળવાની માદે

ઉતાવળ નથી એક વાર આ વાદળ વીખરાવા દે જરૂર જણાય તો એ મુનિમંડળીને પણ પાછી વાળી બા. મારા નામ પાછળ જે ઊગા ઉડાડાય છે એમાં હવે હું એકનો પણ વધારો થવા દેવા રાજી નથી. ”

ભદ્રશંકર-“ ગંગાસ્વરૂપ ગંગા મૈયા ! તમારા અનુમાન ખોટાં નથી અને તમે જે ભીતિઓ કઢવો છો તે બનવા સંભવ પણ છે, છતાં હવે પાઘડી ફેરવવાની એક પણ તક નથી રહી. ધનુષ્યમાંથી તીર ફેંકાઇ ગયું છે. ભોળાનાથને ભરોસે રહી જે ધાય તે જોવું અને પ્રસંગને શાંતિથી પાર ઉતારવા કમર કસવી એ જ એક ઊઘાટો માર્ગ છે. ”

“ વળી આ મંડળી સંદેશાનું કાર્ય આટોપી ગજગૃહી જવા ઉત્સુક છે. ખીજું એમણે જે કંઈ કહેવાનું છે તે બહેરમાં કહેવાનું છે અને ત્રીજું તેઓ અહીં કોઈ દર્શન સંઘંધી વાદવિવાદ કરવા આવ્યા નથી એ સ્પષ્ટ વાત છે. આમ છતાં-શુરુ આરા પ્રમાણે માત્ર સંદેશો પહોંચાડતાં-જે ઉપસર્ગ સહન કરવાની ઘડી સાંપડે તો એ સમભાવે ઝીલવા તૈયાર પણ છે. એમનામાં જ્ઞાનની ગરિમા છે અને સાથે પ્રકૃતિની ઠંડક પણ છે. ‘સહન કરવું’ એય છે એક દહાણું’ એ કવિકૃતિને તેઓ પી ગયા છે. ખરેખર એ સાચા સંતો છે. ”

ભદ્રશંકર આમ કહે છે ત્યાં તો ઓટલા ઉપર રમેહરણથી ભૂમિ પ્રમાર્ણ પાથરેલા આસન ઉપર વિરાજમાન

પદ્મશિષ્ય યશોભદ્રજી મીઠી વાણીમા ભદ્રશ કરને ઉદ્દેશી બોલતા જણાયા

“લાઈ ! દિવસ ચઢવા માલ્યો છે અને અમારે વધુ વિલંબ કરવો પોપાય તેમ નથી, માટે મનકની માતાજીને લઈ આ તરફ આવી જાઓ કે નેથી મારે જે કંઈ કહેવાનું છે તેનો આરથ કરુ ”

ભદ્રશ કર જઈને છેલ્લશ કરના પિતાની બેઠે ગોઠવાયો અને ગગા બોલવાની પાછલી જાણુ જે થોડી સ્ત્રીજો કુતુહલથી પ્રેરાઈ શું બને છે ? એ જોવા એકઠી થઈ હતી તેમા જઈને બેઠી તરત જ મધુર વાણીમા યશોભદ્રજીનું વિવેચન શરૂ થયું

“મહાનુભાવો ! તમારી સન્મુખ હું નથી તો વાહ કરવા આવ્યો કે નથી તો ઉપદેશ દેવા આવ્યો કેવળ મારા શુરુએ કરેલી આજ્ઞાનું પાલન કરવા આવ્યો છું એ સાથે શુરુભાઈનું મલ્લ ચૂકવવાની અભિલાષા પણ છે આશા છે કે તમે સર્વ મારુ કથન શાંતિથી સાંભળશો કોઈ વાતમા શંકા જણાય તો પ્રાતભાગે વિનાસકેચે પૂછશો

“સમિપમા બેઠેલા દેવેત વસ્ત્રોમા શોકતા પુલ્કયલોક ગગામૈયાના સોભાળી પુત્ર મનકનો મારા શુરુ શ્રી શશ્યભવ સહ મેળાપ ચપાપુરીની ભાગોળે થયેલ સામાન્ય વાતચિત પરથી જ પિતાએ પુત્રને જોળખ્યો અને એ વાતથી મનકને પાકેકે કર્યો એ વેળા વિનીત તનુએ એક જ માગણી પિતા પાસે મૂકી

‘એક વાર મારા ગામમા પધારો અને મારી જનેતાને શિરે જે કલક ચઢાવાઈ છે, એવી હું ‘નખાપા’ તરિકે જોળખાઉં છું એ વાતને સાચા સ્વરૂપમા રજૂ કરો’ શુરુજીએ ‘હુનિયા દોરળી છે’ અને ‘લોકના મોઢે કંઈ ગળણુ ન બધાય’ એમ કહી ખાતરી આપી કે—

‘તું મારો જ પુત્ર છે અને તારી જનેતા કુળવતી છે’ હું ચાલી નીકળ્યો ત્યારે તે ગર્ભવતી હતી એ વાત મારા ઉપરાત ઝીઝા પંથુ જાણુ છે હું કદંબી શકુ છું કે તારા પર આ જાતનો આરોપ બોઢાડવામા કેવળ મારા પ્રત્યેની અસૂયા જ અગ્રભાગ લખવે છે’

મનક—‘તો પછી એક વારનો આપની એ પ્રેયસીની ખાતર, આ નિર્દોષ જાળ કની ખાતર, આપ મારી સાથે ગામમા આવો અમારા પ્રત્યેનો રાગ આપ ભલે ત્યજો, પણ ફરજ ન ચૂકે’

શુરુજીએ મનકની વાત સ્વીકારી અને કહ્યું કે ‘ચોમાસું વ્યતીત થયે જરૂર હું એ તરફ વિહાર કરીશ, કારણ કે નિર્થ થો વર્ષાકાળમા વિહાર કરી શકતા નથી વત્સ ! હવે તું સુખેથી સીધાવ અને તારી જનનીને આ વૃત્તાન્તથી વાકેફ કર’

મનક—‘પૂજ્ય ! હું નીકળતી વેળા પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થઈને નીકળ્યો છું કે આપને લીધા સિવાય ગામમા પ્રવેશીશ નહીં, એટલે ચોમાસામા હું આપની પાસે રહી જાનઅર્જનમા સમય વ્યતીત કરીશ.’

છે એ વાત જેમ જાણતા નહોતા તેમ એ અહપાયુધી છે એ વાતથી પણ અજાણ હતા.

“હોણહાર મિથ્યા નથી થતું. એ માટે દુષ્ટાંત શોધવાં જવું પડે તેમ નથી. નિમ્ન શ્લોકનો લાવ સમજતાં-ભવિત્યતા જાળવાન છે એ કળૂલવું જ પડશે.

ગુણામિરામો यदि रामभद्रो,
राज्यैकयोग्योऽपि घनं जगाम ।

વિષાધરઃ શ્રીદશકંધરશ્ચ,
પ્રમૂતદારોઽપિ જહાર સીતામ્ ॥

રાજ્યને લાયક એવા શ્રી રામને વનવાસ લેવો પડ્યો અને અનેક રૂપવંતી રામાઓ હોવા છતાં રાવણને મહાસતી સીતાનું હરણ કરવાની વૃત્તિ ઉદ્ભવી એ ભવિત્યતા સિવાય કોને આભારી લેખાય ? શુરુદેવે જોયેલું ભવિષ્ય સાચું નિવડ્યું. ‘મનક’ સૂત્રનો પાર પામ્યો પણ સાથેસાથ ભવપાશની ધડી નજીક પણ જઈ પહોંચ્યો. એની પ્રતિજ્ઞા પૂર્તિ અર્થે મૈન એકાદશી પછી તમારા ગામ તરફ વિચરવાનો કાર્યક્રમ ગોઠવાઈ ચૂક્યો હતો, ત્યાં તો થોડા દિવસની માંદગીમાં ‘મનક’નો આત્મા ઊડી ગયો. દેહરૂપી પિંજર સૂતું પડ્યું. એ જનાવે અમારા સમુદાયમાં જળરો સંક્ષોભ પ્રગટાવ્યો. મનકે થોડા સહવાસમાં સૌ કોઈનાં દિલ છૂતી લીધાં હતાં. નાના કે મોટા સૌ કોઈની સુશ્રૂષામાં એ હસ્તે મુખડે ખડો રહેતો એટલે એનો જીવનદીપ જુગતાં અમારી વચ્ચે અણચિંતવ્યો અંધકાર પ્રસરી ગયો. પૂર્વે અમારામાંથી કેટલાય

મુનિએ વિદાય લીધી છે છતાં સંસાર-ત્યાગી અમસરખાને મનકની વિદાય તો હજી પણ સાલે છે. પણ તમારા એ અર્થકે તો ચૌદપૂર્વી શુરુની આંખ પણ ભીની બનાવી દેહ-આત્માનો સંબંધ અને એમાં કર્મરૂપી વણકરના તાણા-વાણા સૂક્ષ્મતાથી સમજતાર એ મહાત્મા પણ ધડીલર મોહમુગ્ધ બન્યા.”

ધરતીકંપનો આવકો લાગે ને ક્ષણવાર ધરતી ધૂણી ઊઠે તેમ મનકના મરણની વાતથી ગંગાનું અંતર હાલી ઊઠ્યું જીવન ટકાવવાનું એ કિરણ આંખ અસ્ત થયું સાંભળી એકાએક એ મોટેથી પોકારી ઊઠી :

“મહારાજ ! સાચું કહો છો ? મારો મનક મરી ગયો ?”

“માતા ! ધીરજ ધરો, તારો મનક મરી નથી ગયો પણ ખરેખર અમર બન્યો છે.”

“મરણ પ્રકૃતિઃ” એ વાક્ય કોનાથી અજાણ્યું છે ? આપણી ચક્ષુ સામેથી પસાર થતાં આપણે કોને કોને નથી જોયા ? જે જન્મ્યું એ એક દિ-મોડું કે વહેલું-જવાનું તો ખરું જ. મનક જન્મે ત્યારથી જ છટ્ટીના લેખમાં મરણ પણ સાથે લખાવીને લાવ્યો હતો. બધા મરે છે તેમ તે પણ મરત; પણ જે રીતે તે મૃત્યુ પામ્યો તેવી વાત ઓછી જ સૌ કોઈના નશીબમાં હોય છે એની માફક દેહત્યાગ કરવો એ તો ગૌરવનો પ્રસંગ. સૌ કોઈના એવા તકદીર કયાંથી સંભવે ?

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિક

(૨૦૫)

આકૃતની આગાહી ન કરો, અને કદાચ જે કદી બનવાનું પશુ ન હોય "

તેને માટે ઉચ્ચાટ ન કરો, સૂર્યના પ્રકાશમાં રહો.

૧૯૪૭

ખાલી કકળાટ ન કરો. જાણે આખી દુનિયા ખલાસ થઈ જવાની છે અને પોતે કલપાતકાળને આરે બેઠા છે એવો ગણગણાટ ન કરો. જાણે પોતામાં કાંઈ દેવત નથી, પોતે પરાધીન છે, પોતે નામદ છે એવી વાણી ન બોલો એમાં સામ શો ? કદાચ તમે ધારી બેઠા છો તેવી હકીકત જ ન બને, કદાચ આખી વ્યવસ્થા પથટાઇ જાય, કદાચ જે માર્ગેથી તમે પીડા આવવાની ધારી બેઠા હો તે રસ્તેથી કાઢા આવે જ નહિ કે કાંઈ બને જ નહીં, જે મનુષ્ય-શત્રુથી બીક રાખતા હો તેના વિચાર જ ફરી જાય, તે હતો ન હતો થઈ જાય, ને કદાચ ખલાસ પશુ થઈ જાય. નકામી માયાઝીક કરી કલ્પના સાથે આકૃતને કાં માદ કરો છો ? આ તો વાત એમ બને છે કે આકૃત આવે ત્યારે તો કકળાટ કે કલેશ-કંકાસ કરવાનો જ છે, પણ એ આવશે એની ચિંતામાં તમે આગળથી અકાંધ થઈ જાઓ છો. એ વાતમાં માલ નથી, એમાં દમ નથી, એમાં સારી વાત નથી. માની લો કે આવશે ત્યારે જોયું જશે, પડશે એવા દેવાશે અને કદાચ ન પણ દેવાય તો તેની વિદ'બધ્ધા, અત્યારથી શો સારુ ? એમાં તો માત્ર તમારી અશક્તિનું પ્રદર્શન થાય છે, તમારી અશક્તિનાં વાળ વાગે છે, તમારી નિર્વૌર્ધતાના પાઠનો પૂર્વ પ્રયોગ (rehearsal) થાય છે. અકલ્પવાનનું એ કામ નથી, દ્રશ્યની એ ભૂમિકા નથી, કુશળનું એ કર્તવ્ય નથી.

રાજકાજમાં આકૃતની આગાહી ન પાલવે, એનો ઉચ્ચાટ માણસને નકામો બનાવી દે. વેપારમાં આવી આગાહી કરે તો સાહસ માત્ર મારુ" જાય, સ સાર-વહેવારમાં કકળાટ કરી બેસે તો કાંઈ યુતીના લગ્ન જ ન થાય અને મિત્ર સખધ છોડી જશે એવી આગાહી કરનારને મૈત્રી શક્ય જ ન થાય. આ તો સર્વ અધકાર છે, અજ્ઞાન છે, અધારામાં બૂસકો મારવા જેવું છે. સાચો માર્ગ તો એ જ છે કે આજની જે સ્થિતિ હોય તે ભોગવવી, માણવી, અપનાવી લેવી અને વગર આશંકાએ પોતાને જે પાઠ ભજવવા માટે મથ્યો હોય તેને પ્રેમથી ન્યાય આપવો. જેને પ્રકાશમાં રહેવાની ટેવ પડે છે એ કલ્પનાના ધોડા દોડાવે નહિ અને બચકર બવિધના સ્વપ્ના સેવે નહિ જે પુરતક લખવા માડ્યું અને છાપખાતું મળશે કે નહિ, કાગળના ભાવ વધી જશે કે નહિ-આવા આવા અધકારના વિચાર માણસ કરે તો તેનાથી એક લીટી લખાય નહિ, એને લખવાનું મન જ ન થાય અને લખવા બેસે ત્યાં ખરાબ ચિત્રો કલ્પનાની આંખ પર ખડા થઈ જાય. અને ખરાબ જ થશે એવું શા માટે ધારવું ? અણધારી મદદ આવી પહોંચશે એમ શા માટે ન માનવું ? પાઠા નિર્જીવને પર્વત પશુ આડા આવતા નથી એ તો દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. મરવાનું આવશે ત્યારે હમતોરમતાં મરી જશું, પણ પહેલેથી કાણ માંડવી એનો કાંઈ

અર્થ નથી, એમાં કંઈ સાર નથી, એનું કંઈ પરિણામ નથી; માટે આ માનસિક અધિકાર મૂકી દો અને મર્દ બનો, નબળા વિચાર તો મગજનો મંદવાડ છે, કુશળને એ શોભે નહિ, મરદને એ પાલવે નહિ.

“Do not anticipate trouble, or worry about what may never happen. Keep in the sunlight.” FRANKLIN (6-3-41)

(૨૦૬)

પોતાની પાસેની મહાન ચીજોનો ઉપયોગ તેના માલિકો કેટલો ઓછો કરે છે તે જો આપણે માત્ર જાણતા જ હોઈએ, તો દુનિયામાં અદેખાઈ જેવું મોટે ભાગે કંઈ રહે નહિ.

પહેલાં નાની ચીજોની વાતો કરીએ. નાનપણમાં મને ધડિયાળ બહુ મમતી. ખીમ્બની પાસે જોઈ અને એવી ધડિયાળ મને હોય તો સારું, ઝટલેથી વાત પતતી નહિ, પણ જે છોકરા પાસે તે હોય તેની પાસે તે કેમ હોય એવી અવ્યક્ત ઈર્ષ્યા પણ થતી. એ જ પ્રમાણે માથા પર ઝરી કમળની ટોપી કે બારે કપડાં જોતાં ઈર્ષ્યા થતી. થોડા માસ પછી એ વસ્તુઓ મળી ગઈ એવાર દહાડા જરા દમામમા વાત ચાલી, પછી તો ખીમામા ધડિયાળ છે કે નહિ એ વાત પણ વીસરાઈ ગઈ. આ તો પાર્થિવ વસ્તુના મોહની વાંત થઈ. પણ મારી પાસે એ ધડિયાળ નહોતી તે વખતે તે છોકરો એ ધડિયાળનો કેટલો ઓછો ઉપયોગ કરે છે એ વિચાર્યું હોત તો વસ્તુ ન હોવા માટે ઈર્ષ્યાને બદલે પોતાની જાતને અભિનંદન આપવા પડત.

નાનપણમા મને ધણીવાર સવાલ થતો કે આપણે તો રોટલી દાળ બાત ચાક ખાઈએ છીએ, ત્યારે અમારા રાજ શુ ખાતા હશે? એમના મોખા પ્રમાણે એ કમથી કમ સોનું કે હીરા મોતીથી દલકારી ચીજ તો ન જ ખાય, એવી અવ્યક્ત માન્યતા હતી. અને જ્યારે જનપુત્ર કે અમાગ દરબાર બાજગનો રોટલો દરરોજ ખાય છે ત્યારે મારા આશ્ચર્યનો પાત્ર ન રહ્યો. હવેલીમા સુનારને છત્રીપલંગમાં કેવી ધસધસાટ ઊંચ આવતી હશે અને પખા ચાલે ત્યારે કેવી મેળ જીતી હશે, એની સામે જ્યારે ધનવાનોની હાથ-વરાળ અને ઊંધમાથી સફાળા ઊઠવાના કીસ્સા સાંભળ્યા ત્યારે ‘રાજમુકુટ પહેરનારનું અસ્તત્વ આરામ વગર રખડે છે,’ એ સૂત્રનું જ્ઞાન થયું. આવા અનેક કિસ્સા જતાવી શકાય.

પૌદ્ગલિક મર્મ ચીજોની આ દશા છે. દૂરથી કુંગર રણીઆમણાં લાગે છે. ત્યાં જઈને જોઈએ તો પથ્થર, ટેકરા, ઝાંખરા અને જળાં જ હોય છે. દાથીના માલિકો દાથીએ ખેતી કરના નથી અને દળરો પુસ્તકોના મંત્રદાલવના માલિક ચોપડી ઉપાડતા પણ નથી. જન્મે બાલુની રકમ અને વ્યાજે મુકાય છે અને રેશમી કે ઝરીવાન વસ્ત્રો બહુધા કપાટ કે પટારામાં જ ગોંધાઈ રહે છે ન હોય તેણે જરાપણ મૂંઝવણનું નથી અને મહેલ બગીચામાં રહેનારને સુખી માનવાની ખૂલ કરવા જેવું નથી. એમાં એમની અદેખાઈ કરવા જેવું તો કંઈપણ નથી. મુંઝવે બેઠો બેઠો કે રીઝવે બેઠો સંત્રી બેઠો તીજેરીઓમાં પડેલી

સમ્યક્ત્વવિચાર

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થયા પહેલાની દશા-ભવચક્રના દુઃખ

“ વીર જિનેશ્વર સાહિબ સુણજો, નિજ સેવક અરદાસ રે. ”...એ પ્રમાણે શરૂઆત કરતાં સ્તુતિદાર મહાત્મા મમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે આ મંમારી જીવ અનંતાકાળથી ભવચક્રમાં રખાઓ અને અનંત દુઃખ પામ્યો તેનું વર્ણન શ્રી વીરપ્રભુને અરજી કર્યા બાદ ઉપરામ આદિ મમ્યક્ત્વનું વિસ્તારથી વર્ણન કરે છે—

હે શ્રી વીર જિનેશ્વર સાહિબ—સ્વામી ! તમારા મેવકની અરજી માંગજો. હે દિનની દયા કરનારા સ્વામી ! મને તમારા ગળામાં નિવાસ આપો. હે અવિનાશી ! હું આ ભોક્ષા-કાશમાં અનાદિ અનંત કાળ સુધી ભવમા-મસારમાં વસ્યો, અને હે ભગવંત ! એ ભવચક્રના ધણાં ધણાં દુઃખ મેં સહન કર્યા-ભોગ્યા

કરણપ્રાપ્તિનો નિકટ સમય—એ પ્રમાણે ચારે ગતિના ભવના દુઃખ મિથ્યાત્વ-પણામાં-અજ્ઞાનપણામાં અનંતવાર સ્પર્શિતે-ભોગવીને પદ્યના દૃષ્ટાંતે આ સંસારચક્રની એક પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલી રિયતિ મેં જાણી ગઈ. અર્થાત્ મારા સંસારભ્રમણનો છેલ્લો એક પુદ્ગલપરાવર્ત જાણી રહ્યો તે વખતે ભગ્યત્વની રિયતિ પરિપક્વ થવાથી પર્વતની નદીના પાણીના ન્યાયવડે અનામોગપણે પોતાના લક્ષમાં ન આવે એવી રીતે રથૂલ ઉપયોગ રહિતપણે જીવના અધ્યવસાય વિશેષરૂપ યથામૃત્ત આદિ ત્રણ કરણ પ્રાપ્ત થાય છે.

યથામૃત્ત આદિ ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ—તે અધ્યવસાયરૂપ કરણ ત્રણ પ્રકારે કહ્યું છે. તેમાં પહેલું ‘યથામૃત્તકરણ’, બીજું ‘અપૂર્વકરણ’ તથા ત્રીજું ‘અનિવૃત્તિકરણ’ નામનું કરણ છે. ત્યાં યથામૃત્તકરણવડે આયુષ્ય સિવાયના સાત કર્મોની રિયતિનો ક્ષય કરી ૧ કોડકોડિ સાગરોપમ અને તેમાંથી પણ પચોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ હીન-ન્યૂન એટલી રિયતિ જાણી ગયે છે અને તે દેશોન ૧ કોડકોડી સાગરોપમ રિયતિ જાણી રહ્યો

રકમોનો લાભ ઉઠાવે તે કરતા વધારે સારી રિયતિ કરોડાધિપતિની નથી અને એની સાથે પોતાનું જીવન ગદલવાની ઇચ્છા કરવા જેવું પણ નથી એ સર્વ દૂરની શોભા દેખાય છે, ઝાંઝવાનાં નીર છે, કલ્પનાના ઘોડા છે, મગજના તરંગો છે. આપણે જે જીએ તેમાં મોજ છે, આનંદ છે, કલ્લોલ છે, લીલા લહેર છે. ધનવાનની હવેલી જોઈને આપણું યુપકું વીંધી નાખવા જેવું એમાં કાંઈ નથી અને ઊંડા ઉતરતાં એમાં નર્ગો કાદવ, કચરો અને કીટો જ છે. આપણી યુપકીમાં નવનિધિ અને અષ્ટમહાસિદ્ધિ છે પારકાની વાતમાં વધારે ઊતરવામાં માલ નથી, એની પચાતમાં પડવા જેવું નથી, એના જીવનમાં કાંઈ ઇચ્છવા જેવું નથી. આપણું હોય તેમાં આનંદ-મનો.

“ If we did but know how little some enjoy of the great things they possess, there would not be much envy in the world. ”

—YOUNG (29-1-42)

અલગ્ય મહાન્ ગ્રન્થ.

(ચૌદસો ચુમલીસ ગ્રંથના કર્તા)

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસુરિકૃત ટીકા યુક્ત

શ્રી દશવૈકલિકસૂત્ર

પૂર્વાર્ધ પૃ. ૨૫૦

આ મહાન્ ગ્રંથની મહત્તા કેટલી છે તે માટે વિશેષ લખવું જરૂરી નથી. વળી આ ગ્રંથ પચીસ વર્ષ પહેલા છપાયેલ હતો. ત્યારબાદ હાલમાં તેની નકલો નહિ મળતી હોવાથી અમોએ હાલમાં કાગળની અસહ્ય મોઘવારી છતાં જિયા ફોર્મગ પેપર ઉપર તદ્દન શુદ્ધ અને સુદર પત્રાકારે તેનો પૂર્વાર્ધ ભાગ છાપી તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

પૂર્વાર્ધ ભાગ રૂ. ૮-૦-૦ (પોસ્ટેજ અલગ)

ઉત્તરાર્ધ ભાગ પણ છપાય છે, થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

લખો —મનમુખલાલ હીરાલાલ લાલન.

૬ શ્રી મહાવીર પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ

૪૫-૪૭, ધનજી સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ ૩.

—: પ્રાચીન તીર્થની યાત્રા કરો :—

ગધાર તીર્થની ખ્યાતિ અનેક ગ્રંથોમાં વાચવામાં આવે છે પરંતુ તે સ્થળે જવાની માહિતીના અભાવે લોકો તેનો સંપૂર્ણપણે લાભ લઈ શકતા નથી. ભરૂચથી જખૂમર જતી રેલ્વેદારા સમગ્રી ઉત્તરવુ અને ત્યાંથી બીજી ગાડી દહેજ તરફ જાય છે તેમાં વાગરા રોડને ઉત્તરવુ ત્યાંથી ગધાર તીર્થ ખાર માઈન દૂર છે વાગરાખાર્તે મકાન વિજેરની અવસ્થા કુવામાં આવી છે. ગાડીવાન હનમગ હોટમગને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો છે, જેની સાથે ગાડીલાકાના જતા આવતાના માડાવજી રૂપિયા નક્કી કરેલ છે. વળી ભરૂચથી વાગરા માટે મોટરનંબ ૧૧ વાગે ઉપડે છે ગધાર તીર્થ આવવા માટે યાત્રાળુ લાઇ-બહેન મહેતાજી અમૃતલાલ ઉગમશી, પોસ્ટ પખામજી, ગધાર અગર તો સા માણેકચંદ લાઈચંદ-પખામજી એ શિગતામે ચાગ દિવસ અગાઉ ખખર આપશે તો પછી દરેક પ્રકારની સગડ કુવામાં આવશે મપ્રતિ મહાગળના લગવેવ શ્રી મહાવીરસ્ત્રામીના તથા અગીજરા પાર્શ્વનાયના લગ્ન જિતમિયાના દર્શન કરતા અત્યંત આદરવાદ થશે લાભ લેવા અવસ્ય ચૂકશે નહીં

બે સભાસદોનું ખેડકારક પંચત્વ.

૧. ભાઈ ગિરધરલાલ ખુશાલ, મહુવા—

મહુવાનિવાસી આ સભ્ય ધણી વર્ષથી આ સભાના મેમ્બર હતા. ધર્મપરાયણ વૃત્તિવાળા હતા. મહુવાના જૈન સમુદાયમાં અગ્રણી હતા. એમનો ૬૨ વર્ષની વયે ફાગણ શુદ્ધ બીજે અક્ષરમાત અભાવ થવાથી સંજ્ઞાને એક લાપક મેમ્બરની ખાત્રી પડી છે. અમે તેમના વહીવટમાં કુલ્યદંભાધને અને તેમના પુત્ર કેશવલાલ તથા પુત્રમચંદને તેમજ તેમના કુટુંબપરિવારને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ દઈએ છીએ.

૨. ભાઈ તારાચંદ રતનજી, ભાવનગર—

ભાવનગરનિવાસી આ ખંધુ કાપડના વેપારી હતા અને આ સભાના લાંબક મેમ્બર હતા. તેઓએ ધર્મપરાયણ વૃત્તિને લઈને શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની યાત્રા બે વખત કરી હતી તેમજ બીજા પણ અનેક તીર્થની યાત્રા કરી હતી. ગત ફાગણ શુદ્ધ ૧૨ સે થયેલા તેમના પંચત્વથી અમે દિલગીર થયા છીએ અને તેમના સુપુત્રો રમણિકલાલ તથા જસવંતલાલને તથા તેમના કુટુંબપરિવારને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ ધઈએ છીએ.

નવપદજી પૂજા—સાર્થ તેમજ ઓળીની વિધિ.

અતિ પ્રયાસને પરિણામે સભાએ ઉપરોક્ત જુક તૈયાર કરી છે. ચૈત્ર માસમાં નવપદ આરાધનાના અમૂલ્ય દિવસો આવે છે, તો તેનું સમગ્ર આરાધન કરવા માટે આ જુક મંગલો તેના સંપૂર્ણ વિધિ વિગેરેથી માહિતગાર થાઓ. સાથે પૂજા પણ અર્થ સદિત આપવામાં આવેલ હોવાથી જનતાને રહસ્ય સમજવામાં સરલતા થાય તેમ છે. સાથે શ્રી સિદ્ધચંદ્રના સ્તવન, ચૈત્રચંદન તેમજ સ્તુતિઓ પણ આપેલ છે. ઓળીના પવિત્ર દિવસોમાં આસ પ્રજાવનાં કરવા લાયક છે. તાજેતરમાં જ આ જુકની બીજી આવૃત્તિ કરવી પડી છે, તો મુદત ૧૬ લા. ૨૫૦. એક નકલની કૌમન ૦-૩-૦ નકલ સોના રૂ. ૧૮).

શ્રી ઉપમિતિ ભંવરપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક પદ્મ

::

અંક ૨ ભા

વીર સંવત ૨૪૬૬

જી

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૮

વૈશાખ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૯ મું
અંક ૨ નો }

વૈશાખ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ }

અનુક્રમણિકા

૧. સ્વપ્નમાં દર્શન	(એન. બી. શાહ.)	૩૩
૨. સન્માન અપમાન કે પ્રશ્ન	(રાજમલ બાંડારી)	૩૪
૩ દલિકાલમર્વજી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય	૩૫
૪ દ્વિતીય પ્રમોદલાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૬
૫ આનંદઘનજીકૃત પદ બાસઠમું-સવિવેચન	(મૌકિતક)	૩૭
૬ સુપાત્રદાનનું તાર્કિક સ્વરૂપ	(આ. શ્રી વિજયપદસુરિ)	૪૨
૭ મારી માંદગી સમયના વિચારોનું દોહન	(કુંવરજી)	૪૫
૮ પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી)	(„)	૪૭
„ (પ્રશ્નકાર-મગનલાલ દેવચંદ-મીયાગામ)	(„)	૫૦
૯ મનનીય સૂત્રો (વાક્યો)	(એન. બી. શાહ)	૫૧
૧૦. પ્રભાવિક પુરુષો : આચાર્ય યશોબદ્રસુરિ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)		૫૨
૧૧. શ્રી પરમેશ્વસ્તોત્રાંતર્ગત-અરિહંત સ્તોત્ર : ૧૩ (પૂર્ણ)	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ મહેતા)	૫૫
૧૨. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત (સમાલોચના) (જીવગજલાલ ઓધવજી દોશી)		૬૧
૧૩. લાવનગર સંઘનો અનુકરણીય ઠરાવ	૬૩
૧૪. અપ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન	૬૪
૧૫. જ્ઞાનુવા ચોગ્ય	(કુંવરજી)	૬૪

નવા સભાસદોનાં નામ.

૧. વોરા હીરાચંદ કરમચંદ	પ્રાકાશ	લાખડ મેમ્બર
૨. શેઠ વાહીલાલ ડાકાલાલ	ગેરીતાવાળા હાલ મુંબઈ માટુંગા	„
૩. રમિકલાલ ખૂચચંદ	ધોધા	વાર્ષિક મેમ્બર

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર મપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અત્યંત મૂલ્ય છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરિક્કે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી મિદ્ધરિંગપીનું અરિવ ધણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે ચારે ભાગ એકા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે.

પુસ્તક પદ્મ } વૈશાખ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૨ બે } { વિ. સં. ૧૯૮૯

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિ. કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

સ્વપ્નમાં દર્શન

દીધાં દર્શન જિનરાજે, આનંદ લયો આજે આનંદ
જેની મૂર્તિ છે અતુલ્ય, જેના દર્શન છે અમૂલ્ય,
બહાલો ગિરિગજ પર બિગળે આનંદ દીધાં ૧

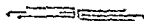
મુદ્રા શાત જેની સોહે, દેખી દિવડું મારું મોહે,
ગમ અંતરના દુઃખ ભાજે. આનંદ દીધાં ૨

જેનો મહિમા છે અપારી, મોહ્યા મુર નર અને નારી,
અદ્ધ પ્રાતિહાર્યથી બિરાજે. આનંદ દીધાં ૩

કામ કાધ રિપુ મારી, અરિહંત નામધારી,
ચોત્રીશ અતિશય રૂડા છાજે. આનંદ દીધાં ૪

લય લાગી પ્રભુ તારી, સંસારમાયા લાજે ખારી,
શયુ ઇવન મફલ આજે. આનંદ દીધાં ૫

જોન. બી. શાહ—લખ્ય

सन्मान अपमान के प्रश्न।

- सन्मान जग में चाहते, सन्मान जग का कीजीये ।
 अपमान से अपमान होगा, यह समझ भी लीजीये ॥ १ ॥
- सन्मान से सन्मान है, अपमान से अपमान ही ।
 फिर पसन्द होवे उसीको, आप अपना लीजीये ॥ २ ॥
- सन्मान होता शब्द से, अपमान होता शब्द से ।
 होता न इसमें खर्च पैसा, ध्यान इस पर दीजीये ॥ ३ ॥
- जैसे नीकले शब्द मुख से, वैसे वह पैदा करे ।
 आयेगे फिर वह कर्ण में, यह ध्यान भी घर लीजीये ॥ ४ ॥
- है उदाहरण सामने, नहीं शौर गुल होवे जहां ।
 विशाल विल्डींग हो वहां, कुछ शब्द मुख से कीजीये ॥ ५ ॥
- जैसे नीकले शब्द मुख से, वैसे शब्दों की ध्वनि ।
 नीकलेगी उस स्थान से, इस पर मनन कुछ कीजीये ॥ ६ ॥
- शब्द नीकला आप तो, सुनायगा फिर आप ही ।
 गर नीकाला शब्द तु तो, तुही तु सुन लीजीये ॥ ७ ॥
- सन्मान और अपमान का, कारण यही प्रत्यक्ष है ।
 नहीं भूल कीजे फिर कभी, यह दिल से निश्चय कीजीये ॥ ८ ॥
- कोई कहेगा कि अगर, बोले नहीं कुछ शब्द ही ।
 फिर किया अपमान तो, उसको सजा क्या दीजीये ? ॥ ९ ॥
- देखना यह चास है, अपमान क्यों ? उसने किया ।
 कारण बिना नहीं कार्य होता, गौर इस पर कीजीये ॥ १० ॥
- अपमान करने का अवश्य, कारण होना चाहिये ।
 नहीं शब्द बोले हो मगर, प्रतिकूलता कुछ कीजीये ॥ ११ ॥
- प्रतिकूलता का कार्य भी, प्रतिकूलता पैदा करे ।
 अनुकूलता का कार्य भी, अनुकूल अपने लिजीये ॥ १२ ॥
- प्रश्न पैदा हो रहा वह, तीसरा भी है यहां ।
 प्रतिकूल कार्य किया नहीं, फिर दोष किसको दीजीये ॥ १३ ॥
- कारण रहा इसका भी सोचो, हो वैर पूरवजन्म का ।
 उसने किया है द्वेष पैदा, यह समझ भी लीजीये ॥ १४ ॥
- देखा नहीं जीसको कभी, जगता है इसपर प्रेम क्यों ? ।
 हो प्रेम अगले जन्म का, उस पर यकी भी कीजीये ॥ १५ ॥
- परिचय हुवा जीससे नहीं, जगता है दिल में द्वेष क्यों ?
 नहीं शब्द प्रिय उनके लगे, यह वैर ही लख लीजीये ॥ १६ ॥

त्रिपृष्ठ चासुदेव भव में, प्रभु वीर के निजात्मने ।
 सोते समय दी सूचना, यह वंद गायन कीजीये ॥ १७ ॥
 आसक्त शय्यापालने, नहीं बंध गायन है किया ।
 निद्रा खुली जब देव की, तो क्रोधमय ही लीजीये ॥ १८ ॥
 आह्वा करी तत्काल ही, दो कर्ण के इन को सजा ।
 सीसा संगकर गर्भ ही, इन कर्ण को भर दीजीये ॥ १९ ॥
 मर कर के शय्यापाल वह, खेड़त बना है जाय कर ।
 भव पूर्ण कर चासुदेव भी, प्रभु वीर ही लख लीजीये ॥ २० ॥
 वह कर्म पैदा यहां हुवा, प्रभु कर्ण मे कीलें लगी ।
 बदला चुका उस कर्म का, इसपर यकी भव कीजीये ॥ २१ ॥
 इस तरह क्षय कर्म करने का, बनालो ध्येय अव ।
 समभाव से जीवन चिताकर, भव को सार्धक कीजीये ॥ २२ ॥
 ध्येय माने का यहां, येही बताया शास्त्र में ।
 निजात्म को पहिचान कर, निज कर्म क्षय कर दीजीये ॥ २३ ॥
 होगा नहीं अपमान फिर, सन्मान होवेगा सदा ।
 कारण समझ के मुख्य यह, नहीं कर्म संजय कीजीये ॥ २४ ॥
 है विनय यह राज अब, समभाव दी धारण करो ।
 अपमान और सन्मान में, नहीं शौक हर्ष ही कीजीये ॥ २५ ॥

—राजमल मंडारी

॥ कलिकालसर्वज्ञ श्रीमद् हेमचंद्राचार्य ॥

गतवान् हेमचंद्र, रूपद्विजीतसुरेन्द्रः,
 एकादशांगधर्ता, मिथ्यात्वतिमिरहर्ता ।
 संसारसिंधुतरता, शिष्यरमणीरमणकर्ता ॥ गतवान् ॥ १ ॥
 जिननाथपाथनेता, महीमंडलं विजेता ।
 मदनारिअन्तकर्ता, शीलांगगुप्तिवरता ॥ गतवान् ॥ २ ॥
 सुरसौलसमसुधीर, नदीनादवत्संगीर ।
 भवसिन्धुमासतीरं, प्रणतोऽस्मि धीरवीरं ॥ गतवान् ॥ ३ ॥
 जैनेन्द्रधर्मदाता, वसुधाले विप्राता ।
 निचिलांगी प्राणत्राता, भूपालधर्मदाता ॥ गतवान् ॥ ४ ॥

દ્વિતીય પ્રમોદભાવના

દોહરા

ઓં અહં દેવાધિદેવ, વદ્માન મહાવીર;
શાસનપતિ સમરું સદા, વંદું ગુણગંભીર. ૧
પ્રભુધર્મના રાગી તે, પ્રભુગુણ ને ને અંશ;
ન્યાં ન્યાં દેખે પ્રગટ તે, કરે અધિક પ્રશંસ. ૨
સર્વગુણી થાવા ચહે, તો સહુ ગુણ પર રાગ;
નિઃસ્વાર્થે પ્રેમી પૂરે, અનંતાં ભવજલ તાગ. ૩
પ્રભુભાષિત ગુણુ દેખીને, મન પ્રમોદ બહુ થાય;
સ્વપરઆત્મહિત ધારીને, પ્રેમે ગુણુ ગવરાય. ૪

ત્રિતાળી ચૌપાઈ

પ્રીતે પરમ પુરુષ ને ગિરુઆ, ને છે સ્વગુણ રસે કરી બરીયા;
ધન્ય ધન્ય ને ધર્માજનો તે, બહુમાન વિનયથી નમે' તે. ૧
દિસે ભાગ્યથી ગુણીગુણરાગે, જોતાં ગુણુ ગુણીની લય લાગે;
મોટા પુન્ય ઉદય એ જ જાણ, મળે એ શુભ યોગતું ટાણ. ૨
છે ને ભદ્રકાવિ તે ધન્ય, ધન્ય પામ્યા ને બોધિ રતન;
ધન્ય ધન્ય ને સમ્યક્ત્વધારી, ધન્ય દેશવિરતિ અધિકારી. ૩
ધન્ય ધન્ય છે સર્વવિગતિને, વર્ષા જેહ ત્યજ અવિરતિને;
ગહે નિજ ઘર મમતા સાથ, નિત્ય નિત્ય નમી થાઉં મનાય. ૪
સર્વ દોષથી મુક્ત થવાને, વસ્તુ તત્ત્વ યથાર્થ સુગાને; ૫
જોઈ પક્ષ કરે ગુણીકરે, પુન્યવંત તે જીવ ભરેરો. ૫
સહજે ચિત્ત પ્રમોદે બરાતા, રામે રામ વિકસ્વર થાતાં;
પ્રેમ શુદ્ધ અભેદતા આપે, ને તે પરમ ગુણીમાં વ્યાપે. ૬
તત્ત્વદષ્ટિ ખીલે ગુણુ ભાળે, ગુણી પક્ષ ભલો ત્રણ કાળે;
ત્યજ દોષ દષ્ટિદોષ દળવા, ગુણુદષ્ટિ ગાખી ગુણુ રળવા. ૭
મર્વશ નગરમાં ને આવે, તે જ સદ્ગુણી મુજ મન ભાપે;
પ્રભુ! વીતરાગ ધન્ય ધન્ય, મુજ પ્રેમ શિખાવો અનન્ય. ૮
દુમ સાથે નિગંતર ગચું, બીજું કાંઈ કદી નવ જાચું;
નમું મર્વ ગુણીને સુવિધી, ગુણુ શુદ્ધ મળે આશ્વજનથી. ૯

૨૫૦ સ. ક. વિ.

મહાન્ યોગી શ્રી આનંદપત્નિકૃત પદ ખાસઠમું વિરહવ્યથામાં આશાકિરણું

(રાગ મારુ*)

પીયા બિન સુધ બુદ્ધ ખૂદી હો,
વિરહ-હ્રુયગ નિસા સમે, મેરી સેજડી, ખૂદી હો. પીયા૦ ૧
બોયણ પાન કથા મિટી, કિસકુ કહુ સૂધી હો ?
આનકાલ ધર આનકી, જીવ આસ વિલુદ્ધી હો. પીયા૦ ૨
વેદન વિરહ અથાહ હૈ, પાણી નવ નેગ હો;
કૌન હખીખ તખીખ હૈ, ટારે કર કરેગ હો. પીયા૦ ૩

૧. પતિ વગર મારા શરીરનુ જ્ઞાન અને મનનુ જ્ઞાન-મારુ જ્ઞાનસાન સર્વ ખોઈ નાખ્યુ-ચૂકી ગઈ રાતને વખતે વિરહરૂપ સાથે મારી શમ્યાને કચડી નાખી-ચૂંથી નાખી
૨. ખાવાની અને પીવાની વાત તો ટળી ગઈ છે-માલરતી પણ નથી, તો એની વાત સીધી-મગી રીતે કોને કહુ ? શા માટે કહુ ? (મારા નાથ) આજે કે કાલે ધરે આનશે એ આશાને અનલ બીને ટગાઇ-લટકી રહી છું (એટલી આશા નહોત તો પ્રાણ પણ ટકત નહોં)
૩ વિરહ(વિયોગ)ની પીડા તો કાઇ અથાગ છે, એનું નવ નેગ પાણી ચઢ્યું છે અને એ (વિરહ) હાથે કરીને કાળજીને કાઢી નાખે છે અથવા એ કાળજીને કળ ચઢાવી દે છે-એવા વિરહના રોગને શમાવે અથવા કાળજીની કળ ઉતારે તેવો કાઇ હકીમ કે વૈદ્ય અથવા કાઇ ઇલાજ-ઉપાય છે ?

* આ પદ 'વેલાવત' ગગમા પણ જરાબર ગાઇ શકાય છે આ પ-માં એકતાળીશમું પદ સરખાવે

<p>૧. પીયા=પ્રિય પતિ ભરતાર બિન=અથવા બીન, વગર સમામમા પૂર્વ પદ તરીકે નિષેધ કે અજ્ઞાન સૂચવે છે સુધ=શરીરની શુદ્ધિ, જ્ઞાન બુદ્ધ=મનનુ જ્ઞાન, બુદ્ધિ સુધબુદ્ધ=જ્ઞાનસાન ખૂદી=ચૂકી, રોકાઈ ગઈ ડૂબી ગઈ, ખોઈ નાખી વિરહહ્રુયગ=વિરહહ્રુયગ વિયોગરૂપ સાપ નિસા=નિસા, ગત</p>	<p>સમે=સમયે વખતે મેરી=મારી સેજડી=પથારી, શમ્યા ખૂદી=કચડી નાખી, ચૂંથી નાખી ૨. બોયણ=બોજન, ખાવાનું નક્કર ચીજનુ જમવુ તે પાન=પીણુ, પ્રવાહી પદાર્થને પીવુ તે કથા=વાત મિગી=મગી ગઈ, ટળી ગઈ, બધ થઇ ગઈ ઝિમકુ=શા માટે સૂધી=સીધી સમી વાત કર આનકી=આવવાની, આવશે તેવી જીવ=જીવુ છું આશ=આશાએ વિલુદ્ધી=વિલુપ્પ બધાયથી ૩. વેદન=વેદના, પીડા વિરહ=વિયોગ અથાહ=અથાગ, પાર વિનાની. નેગ=વાવટો, નિશાન કૌન=કોણ હખીખ=હકીમ યુનાની વૈદ્ય કરનાર અથવા ગડ અમરનુ કામ કરનાર તખીખ=વૈદ્ય અથવા વૈદ્ય કર- નાર, દવા ટારે=કાઢી નાખે, ટાણે</p>
--	--

ગાલ હથેલી લગાય કે, સુરસિંધુ સમેલી હો;
 અંસુઅન નીર વહાય કે, સિંચું કર-વેલી હો. પીયા૦ ૪
 આવણુ ભાદું ધનઘટા, વિચ વીજ ઝખૂકા હો;
 સરિતા સરવર સખ ભરે, મેરા ઘટસર સખ સૂકા હો. પીયા૦ ૫
 અનુભવ બાત બનાયે કે, કહે જૈસી ભાવે હો;
 સમતા કુંકે ધીરજ ધરે, આનંદધન આવે હો. પીયા૦ ૬

૪. (વિરહની મીઠાને પરિણામે) મારી હથેળીને લમણાં પર લગાવી-મૂકીને છું તો શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઈ છું અને આસુની જળધારા વહેવડાવીને છું તો મારા હાથની વેલડીને ભીંજવી રહી છું.

૫. આવણુ, ભાદરવાના વાદળાનો જમાવ થયો છે, વચ્ચે વચ્ચે વીજળી ઝખૂકારા મારે છે, નદી-નાળાઓ અને તળાવો સર્વે બરાબ ગયા છે, (પણ) મારું હૃદય સરોવર તો (વિરહને કારણે) તદ્દન સૂકું પડ્યું છે.

૬. (આવે વખતે) અનુભવ હકીકત બનાવીને મને જેવી વાત ગમે તેવી કહે છે. સમતા / થોડી ધીરજ ધારણ કરી આનંદધન આવશે (તારે મદિરે પધારી તારો વિયોગ દૂર કરશે)

આ આખું પદ સમતા-શુદ્ધ ચેતનાના મુખમાથી નીકળ્યું છે. પતિદેવ તો વિભાવ-દશામાં રખડ્યા કરે છે, એ એક ખાડાંમાથી બીજામાં પડે છે, એક ગતિમાથી બીજામાં જાય છે, પૌદ્ગલિક વિલાસમાં આનંદ માને છે, શરીરપોષણમાં પુષ્ટિ સમજે છે, કપાય-પરિણતિમાં રસ લે છે, મનોવિકારોમાં રખડ્યા કરે છે, દુનિયાના કાવાદાવામાં સ્વપણ માને છે, પોતાની આદર્શ વિરાટ દશાનુ એને બાન પણ નથી, પરાભાવરમણ્યતામાં કેટલું દુઃખ થાય છે તેનો તેને વિચાર નથી, એનાથી કેટલી ઉપાધિ-પગંપરા વહોરવામાં

કર=કરીને, હાથે=કરીને
 કરેળ=કલેળ, કાળજી અથવા
 કળ, મૂર્છા તમ્મર.

૪. ગાલ=લમણાં.

હથેલી=પંજનો અપાટ ભાગ
 લગાયકે=લગાવીને
 સુરસિંધુ=રોકસમુદ્ર (મા)
 મમેલી=ડૂબી ગઈ.
 અંસુઅન=આસુઓ (નુ)
 નીર=પાણી, જળ, જળધારા
 વહાય=ચલાવીને, વહેવડાવીને.
 સિંચું=ભાદું, ભીંજવ

કરવેલી=હાથરૂપ વેલડી, હાથો.

૫. આવણુ ભાદું=આવણુ મામ
 અને ભાદરવો, વરસાદના
 મહિના.

ધન=મેધ, વાદળા.
 ઘટા=છુક, જમાવ, સમૂહ.
 વિચ=વચ્ચે
 વીજ=વીજળી.

ઝખૂકા=ચમકારા દે છે, ઝંકે છે.
 મરિતા=નદી.
 મગવગ=સરોવર, તળાવ.
 સખ=તદ્દન.

ભરે=ભરાઈ ગયા, છલકાઈ ગયાં.

ઘટસર=હૃદયરૂપ સરોવર.
 સખ=સર્વે.

સૂકા=સૂકાઈ ગયું છે, દુખળું
 પડ્યું છે.

૬. બાત બનાય=વાત બનાવીને.
 જૈસી=જેવી.

ભાવે=ગમે, પમદ આવે
 કુંકે=જગ, થોડી
 ધીરજ=ધૈર્ય.
 ધરે=ધારણ કર.

આવે છે તેનો તે વિચાર કરતો નથી અને પોતાના વેનમા એ તો મસાગ તરફ ધમકાતો અને વધારે ધમકાતો જાય છે.

સમતા એની પરમ માધ્વી આર્ય પત્ની છે શુદ્ધ પ્રતિમતા છે, મહાસરકારી છે, પતિવ્રતમવા છે, પતિપ્રાણી છે એ પતિને ઘેર આવનાની અને આવીને અતગતમદશામા પરિણત થવાની મહા જોયા કરે છે, એ પતિને ઝખ્યા કરે છે, એ પતિના નામનુ ગટણ કર્યો કરે છે, એ પતિના માર્ગનુ નિરીક્ષણ કર્યો કરે છે પતિ કયે માર્ગે અને કયારે આવશે ? તેની રાહ જોઈ ગહેરી સમતા-સુમતિને વિરહકાળ અતિ દીર્ઘ લાગે છે, કંટાળાભરેલો લાગે છે, અસહ્ય લાગે છે પણ તો જ્યારે ધીરજની હદ આવી જાય છે ત્યારે એ પોતાની દલા કેવી થઈ છે તે અનુભવ મિત્ર પાસે વર્ણવે છે

પ્રાણી જ્યારે પોતાનુ દુખ ખીજી પાસે વર્ણવે છે ત્યારે હૃદય પરનો બોજો હળવો પડે છે અને જરા હડકે વળે છે અનુભવ મહાકાબેલ અને દુનિયાનો ખાધેલ માણસ છે, એ મોટે આશાવાદી છે, એ સમતાની મૂઝવણ સમજે છે અને પ્રશ્નગે આવી આશા આપી જાય છે, ધીરજ ધ વાનુ કહે છે અને સર્વે સાગ વાના થઈ રહેશે એમ કહ્યા કરે છે આજે અનુભવ સમતાની નજીક થઈ મદિરે પધાર્યા છે, તે વખતે શરૂઆતથી જ સમતા-શુદ્ધચેતના પોતાની વિગ્દહશાનુ વર્ણન તેની પાસે કરે છે.

આ વિગ્દહશાનુ વર્ણન સાસાંગિક દૃષ્ટિએ કરેલ હોવા છતાં એમા યોગીને છાજતી ભવ્યતા છે, એમા મમારી ચેતનાળાનો અભાવ છે, એમા કલ્પનાની દોડને અવકાશ છે, એમા કુદરતના આધાર પર નાચતા લાખાઅવકાગને પૂરતુ રચાન છે, એમા દિવ્ય ગેયતા છે, હૃદયોર્મિના ઉદ્ઘાસ છે અને જ્વનિકા વની રેલછેન છે

સમતા-શુદ્ધ ચેતના ચેતનની સ્ત્રી છે, એની પડખે અનુભવ મિત્ર આગ્યો છે, એ મેળાપનુ રચાન ચેતનનુ હૃદયમંત્રિ છે એ રખતે ચેતનગજ ઘેર નથી, પણ એ ઘર ચેતનરાજનુ જ છે, આ દશા ક્યારે ચા. ને ખૂમ વિચારવા યોગ્ય છે, વિચારીને જોઈવવા યોગ્ય છે આ અત્યંત આત્મિક વિષય પર આપણે ૫ વિચારણાને અતે આવશ્ય, દરમ્યાન ચેતનાની લાખામા વ્યવહાર નજરે વિરહનુ વર્ણન વિચારી જઈએ એમા વ્યવહારનો વિચાર વિરહી સ્ત્રીની નજરે જતાબો છે, છતાં એમા અતર્ગત ચેતનાની કાગમી વેદના છે અને એ ચેતના ચેતનની જ છે-આટલો ઉપોદ્ધાત કરી આપણે ચેતનાની-સમતાની વિગ્દહશા તેના પોતાના શબ્દોમા જ વિચારી જઈએ

૧ પતિ ઉપર આખી જીવાદોડી બાધનારી પતિને મુખે મુખી અને પતિની અવકૃપા થતાં જીવનને આક્રમ માનનારી સરકારી શુદ્ધ આર્ય માળાને પતિ સર્વેસર છે, પતિ પ્રાણ છે, પતિ જીવન છે એવા પતિગજ જ્યારે પત્નીને ગણે નહિ, યાદ કરે નહિ, એના મદિરે પધારે નહિ ત્યારે પત્નીના દુખનો પાગ રહે નહિ એ પતિની છમી જોઈને સમસમી જાય, એનુ નામ યાદ કરીને એ રડતા મડી જાય એના સમઘી ખ્યાન કરીને એ પોતાની જાતને હાનિપરેશાન મને, પતિવિરહમા એ કુરે, એ ગમગીનીમા પડી જાય તેનુ

આબેહુબ વર્ણન ૪૭ માં પદમાં ક્યું,^૧ એની વિરહવ્યથા પાંત્રીશમાં પદમાં વર્ણવી,^૨ તેત્રીશમાં પદમાં અનુભવ મિત્રને મેળાપ કરાવી આપવા વિનંતિ કરી અને વિરહના અનેક પ્રસંગો આપણે વિચારી ગયા, એતું વર્ણન ગ્રાહ્યમાં લીધું. આ ચાલુ પદને લગભગ બરાબર મળતું આવે તેવું પદ ૪૧ મું, આ સાથે ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.^૩ એ પદ પર ટોચો પણ ઉપલબ્ધ થયો હતો. આ બન્ને પદના ભાવમાં બહુ સામ્યતા હોય સદર પદનો અત્ર ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ચાલુ વ્યવહારમાં પતિપ્રેમી પત્નીને જેવું દુઃખ થાય તેવું અત્ર વર્ણવ્યું છે. એની અંદર આત્મભાવ બહુ ઊંડો છે તે આપણે આખરે વિચારશું. હાલ તો વ્યવહારમાં વિરહી સ્ત્રીની કેવી દશા થાય છે તેવું વર્ણન ક્યું છે તે વિચારી જઈએ.

ચેતના અને સુમતિ સખીઓ છે, અનુભવ મિત્ર પાસે બેઠો છે. પોતાની સખી પાસે ચેતના પોતાના મનની વાત કહે છે, પતિના વિરહથી પોતાની કેવી દશા થઈ છે, તેનો આછો ખ્યાલ એ સખીને આપે છે અને સખીની સહાનુભૂતિ પોતા તરફ ખેંચે છે. નજીકમાં બેઠેલ અનુભવ આ સર્વ હકીકત સાંભળે છે. તેવું કામ છેવટે આવશે. ચેતના અને સમતા એક જોવી છે, સુમતિ જુદી સખી છે, પણ ચેતનરાજની સાથે એકમેક છે. આવી ચેતના સુમતિ પાસે પોતાના મનના દુઃખની વાત કરે છે. બન્ને બહેન કહેવાય છે અથવા કેટલાક તેને સખી માને છે. ગમે તે રીતે જોઈએ, પણ બન્ને એક બીજા પાસે ઘણી છૂટથી વાત કરે છે, મન ખોલીને દિલની વાત કહે છે અને સમગ્રય તેવા શબ્દોમાં ચોખી વાત કહે છે.

ચેતના કહે છે કે-પતિ વગર મારી તો શુદ્ધ અને છુદ્ધ સર્વ ખલામ, થઈ ગઈ છે, મારી ગઈ છે, નાશ પામી ગઈ છે. શુદ્ધ એટલે શરીરની શુદ્ધિ અથવા ભાન અને છુદ્ધ એટલે માનસિક છુદ્ધિ. એટલે પતિરાજ વગર મારા શરીરનું ઠેકાણું નથી, મારા મનનું ઠેકાણું નથી, મારું સર્વ ભાનસાન હું ખોઈ બેઠી છું. અસારે મને માગ શરીર પર અંકુશ નથી કે મન પર કાબૂ નથી. અસ્તવ્યસ્ત કપડા, ઠેકાણા વગરની ગતિ, હાલવા-ચાલવામાં પગધીનતા અને ખોલવામાં અસબલતા. જેમ કોઈ ગાડો માણસ ચાલે ત્યારે તેની ચાલ પરથી જ જણાય કે એનું કેદ ખસી ગયું છે, એનું મધ્યસ્થિત્વ જરા મધ્યથી આડુંઅવળું થયું છે. આ શારીરિક શુદ્ધિની વાત થઈ. માનસિક અસ્થિરતામાં મેળવગરના-હંગમણ વગરના વિચારો, કંપનાચિત્રોની પરંપરા અને દલીલ કે કારણ વગરનાં પરિણામોની હારતી હાર હોય છે. આવી દશા પ્રાણીની પોતાની મુગદ પાર ન પડે ત્યારે થાય છે. જ્યારે વિરહદશામાં પ્રાણી ઊંડા શોકમાં ગરકાવ થાય છે ત્યારે એના શરીરનું ઠેકાણું રહેતું નથી, એના મનના આદોલનો વિચારશક્તિના અંકુશ વગર આડાઅવળા રખખા કરે છે. જ્યારે શુદ્ધછુદ્ધ ખોવાઈ જાય, જ્યારે શરીર પરનો કે મન પરનો અંકુશ નાશ પામી જાય ત્યારે આ દશા થાય છે. પુત્રના વિરહે માતાની, બાળના મગ્ગે બહેનની અને મિત્રના વિયોગે મિત્રની જે દશા થાય છે તેવી પ્રતિવિરહે ચેતનાની દશા થઈ છે. એ કહે

છે કે પતિવિરહે મારું ભાનસાન સર્વ, ભૂલી ગઈ છું, મારી શુદ્ધિ અને યુક્તિને જ હું કચરી રહું છું અથવા મારી શુદ્ધભુક્ત કચરાઈ ગઈ છે, રૂખી ગઈ છે, ચગદાઈ ગઈ છે. વિરહી દશામાં ગાડપણ થઈ આવે છે તે વખતે તેનો અનુભવ કર્યો હોય તો માલુમ પડે છે. તેવા માણસનું વર્તન ગાડપણ બતાવે છે, એમાં શરીરનું કે મનનું ભાન મહેતું નથી, એમા બોલવા ચાલવાનું ઠેકાણું રહેતું નથી, એમા ચાલુ સંબંધતાના નિયમો જાળવવાની સીવટ રહેતી નથી અને એમા એક કાર્યની સાથે બીજાની ચાલુ સળંગતા જાળવાતી નથી. પોતાની જાત ઉપર કાળૂ ચાલ્યો જતાં આ રિયતિ સામાન્ય રીતે દરેકની થઈ જાય છે અને ચેતના જેવી મહદ્વવસ્તુઓ તો એ જ દશા થાય એમા નવાઈ નથી.

ચેતના કહે છે કે એક તો મારી પોતાની શુદ્ધ ભુક્ત નાશ પામી ગઈ, કચરાઈ ગઈ, દબાઈ ગઈ અને તે ઉપગત રાત્રિને વખતે વિગ્રહરૂપ સર્વે મારી આખી પથારીને ખૂંદી નાખી, એને વેગલુછેગલુ કરી મૂકી, એને ઢગધડા વગરની બનાવી મૂકી. આ રીતે દિવસમા વખતમાં શુદ્ધભુક્ત ચાલી જાય અને રાત્રે સેજડીમા વિરહ-ભુજગ હેરાનગતિ કર્યા કરે એટલે પતિવ્રતા સ્ત્રીની તો બરાબર ઉન્મત્ત દશા થઈ જાય પથારીમા સર્પ પડ્યો હોય તો કેવી હાલત થાય તે વસ્થાથી વિચારવા જેવી છે આખી રાત એ માણસને-સ્ત્રીને હેરાનપરેશાન કરી મૂકે, એ એના મગજમા શાંતિ આવવા ન દે, એ એને એક પડખે નિરાતે પડી મહેલા ન દે અને એક વખતે જીંધેનો નાચ (Insomnia) થયો એટલે જીવનમાં શાંતિ જેવી ચીજ રહેતી નથી નિદ્રાનાશ Insomniaનો વ્યાધિ થયો હોય તો પ્રાણીને જરા પણ શાંતિ થતી નથી, એના આખના પોપચા સૂએલા દેખાય છે, એની આંખમાં ઘેન દેખાય છે, એના શરીર પર શીકણ દેખાય છે અને એની બોલીમા અભ્યવસ્થિતપણું દેખાય છે સર્પની ઢાંજરી ભયકર છે, તેમા પણ સૂવાની પથારી નજીક એનો સળવળાટ શાંતિના ભંગ કરે છે એટલું જ નહિ પણ એક પડખે નિરાતે સૂતા દેતો નથી આવી રીતે વિકાસરૂપ સર્પ જ્યારે શય્યાને ખૂંદી નાખે, શાંતિને દેશવટો આપે ત્યારે ચેતનાની દશા કેવી થાય તેની સહજ કલ્પના કરી શકાય તેવું છે.

વિરહી સ્ત્રીને દિવસના કરતા પણ રાત્રિનો સમય વીતાડવો ભારે આકરો પડે છે, એને પતિના સ્વપ્ના આવે છે, એને તરંગોની પરંપરા ચાલે છે, એને શરીર પર ઝાળા ઊઠતી દેખાય છે, એના આખા શરીરમા જળતંગ થતી લાગે છે અને એને જીવન અસહ્ય લાગે છે વિગ્રહસર્પ તો દલપના માત્ર છે, પણ જેમ સર્પ નિગતે સૂવા દેતો નથી, તેમ વિરહી સ્ત્રી જમણે પડખેથી ડાબે પડખે અને ડાબે પડખેથી જમણે પડખે અફળાયા કરે છે, ઘડીકમા સફાળાં જગી ઊઠે છે, ઘડીકમા ઓશિકા માથે માથા પછાડે છે અને ખેડીમાં પગને ઊંચા નીચા કરી શારીરિક અસ્થિગતા વ્યક્ત કરે છે.

૧. ખૂંડવાનો ભાવ હિંદી ભાષામા ઉછળાને પડતું અથવા પગ નીચે રોડીને બરગાદ કરતું એવો પણ થાય છે સેજડીમા પડેલો સર્પ વારંવાર ઉછળ્યા કરે ત્યારે શી દશા થાય તે પર ધ્યાન બેચવાનું છે.

સુપાત્રદાનનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ

લેખક — આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ

(અનુમંદાન પૃષ્ઠ ૬ થી શરૂ)

આવું દાન દેનાર શાલિલદ્રવી ખીના આ પ્રમાણે જાણવી.

રાજગૃહી નગરીની પાસે આવેલા શાલી નામના ગામમાં ધના(ન્યા) નોમની એક સ્ત્રી રહેતી હતી તેને સગમક નોમનો પુત્ર હતો. તે બાલક ત્યાના રહેવાસી લોકોના ઠોરોને ચગવવાનું કામ કરતો હતો. એક વખત કોઈ પર્વના દિવસે ઘણા લોકો ખીર ખાતા હતા. આ જોઈને સગમકને પણ તે ખાવાની ઇચ્છા થઈ, જેથી માતાની પાસે તેની માગણી કરી. માતાએ કહ્યું કે—ધી, દૂધ આદિ હોય તો ખીર બને, તે તો આપણા ઘરમાં છે જ નહિ. એમ છતાં પુત્રે વારંવાર માગવાથી માતા રોવા લાગી. નજીકમાં રહેતી સ્ત્રીઓએ રોવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે ધનાએ પોતાની સર્વ ખીના કહી દીધી. તે સાંભળીને તે પાડોશોને દયા આવવાથી દૂધ વિગેરે લાવી આપ્યું. માતા ધના ખીર બનાવી પુત્રને લાણામાં ખીરસીને પાડોશોના ઘેર ગઈ જમતા પહેલા સગમકને આવો વિચાર થયો કે—“જે આ પ્રસંગે

વિભાવદશામાં પ્રાણી વર્તેલો હોય, એની દશા થોડો વખત મંસાર તરફ ચલી હોય અને મંસાર અતર મન્યુષ્ય થવાની અણી પર હોય ત્યારે ભારે અસ્તવ્યસ્ત દશા થાય છે. સસાગનો એક નાનો બનાવ એને આકુળવ્યાકુળ કરી મૂકે છે, એને જાણે પોતાનું કાંઈ ખોવાઈ ગયું હોય કે નાશ પામ્યું હોય એવું લાગે છે અને પછી તો તે હાફજોડાફોડો થઈ વલવલવા મડી જાય છે, નિ:સાસા મૂકતો જાય છે, માથે હાથ દઈ પોક મૂકી રડવા લાગી જાય છે અને અનેક ચેતનાળા કરે છે. આ સર્વ વિરહભુજંગની આસક્તિ, રાત્રિનો સમય અને સેગડીની ખુદામણ સાથે મરખાવવા થાય છે. ચેતના ચેતનની જ છે, વિભાવદશા પણ ચેતનની છે અને અસ્તવ્યસ્ત વ્યાકુળતા પણ ચેતનની જ છે. આ વિગદાળમાં ચેતનાની જે દશા થાય છે તે વિરહી સ્ત્રીની પતિની ગેરહાજરીમાં થતી દશા માથે બરાબર બધાએમની આવે છે અને મગખામણી ઘાટસરની કોઈ લાચ પડેલો દાખલો પૂરો પાડે છે.

વિગ્ની સ્ત્રીઓની દશાના વર્ણન પર અનેક ઉલ્લેખો થયા છે, મહાકવિઓએ તેના તાદરૂપ વર્ણવેલો કર્યો છે. તે વર્ણનને અત્ર વર્ણવેલી આત્મિક દશા સાથે સરખાવવા થાય છે. વિગ્નીનું વર્ણન આગળ વિચારીએ, અને સાથે ખ્યાલ કરીએ કે ચેતન અને ચેતના વચ્ચે એક રીતે એકીભાવ છે અને ખીણ રીતે કલ્પનાદ્વારા તેમની વચ્ચે બેદની કલ્પના, ભવ્યતા અને અપદારિતામાં વધારો કરે છે. શુદ્ધ ચેતના પોતાની દશા વર્ણવે છે તે આપણે આગામી અકામાં જાણું.

—ચાપુ

મૌલિક

કોઈ મુનિરાજ આવે તો તેમને બહારાવું અને ત્યારબાદ શેષ (ખાકી) રહેલી ખીર જમું.” પ્રગલ્ભ પુણ્યોદયે ગન્યું પણ તેમજ. મહિનાના ઉપવાસવાળા મુનિરાજ પારણા માટે ગોચરી નિમિત્તે આવ્યા, જોતાંની સાથે જ ઘણા જ આનંદથી સંગમકે ઊભા થઈને તમામ ખીર બહારાવી. મુનિએ પણ તેનાવડે પારણું કર્યું. પોતાની ગેરહાજરીમાં બનેલી આ સુપાત્રદાનની ખીના તે (માતા) ક્યાંથી જાણે ? આવતાંની સાથે ખીરની ધાળી ખાલી જોઈને માતાએ વિચાર્યું કે—“ મેં આપેલી ખીર પુત્ર ખાઈ ગયો જણાય છે ” જેથી લાજન (સંઘવાનું વાસણ) માં રહેલી ખાકીની ખીર પુત્રને ખાવા આપી. જાલકને કુદરતી રીતે જ તે મીઠી ચીજ ઉપર તીવ્ર રુચિ હોય છે, અને સંગમને તો તે ઘણે દહાડે ખાવા મળી, જેથી પ્રમાણ ઉપરાંત ખાવાથી રાતે રોગની પીડા લોભવતા તે મરણ પામ્યો. સુપાત્રદાનના પ્રભાવે રાજગૃહી નગરીના રહીશ ગોભદ્ર શેઠની ભદ્રા શેઠાણીના પુત્રપણે ઉપજ્યો. ગર્ભના પ્રભાવે માતાએ સ્વપ્નમાં શાલિ (ડાંગર) નું ખેતર જોયું, જેથી તે પ્રમાણે જન્મ થયા બાદ માતાપિતાએ પુત્રનું શાલિભદ્ર એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે મોટો થયો સર્વ કળામાં કુશળ થયો. યોગ્ય અવસરે પિતાએ બત્રીશ કન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું. શાલિભદ્ર સાસારિક સુખોનો અનુભવ કરવા લાગ્યો. એક વખત ચરમ તીર્થ કર ત્રિશલાનંદન કાશ્યપગોત્રીય પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવની વૈરાગ્ય રસગર્ભિત અમૃત જેવી ઉત્તમ દેશના સાંભળી શેઠ ગોભદ્રને વૈરાગ્ય થયો. પ્રભુની પાસે પૂર્ણ હર્ષથી સંયમ લઈને સિંહની પેઠે શૂરવીર બની તેણે અપૂર્વ સાધના કરી અંતે સમાધિ-મરણના પ્રતાપે તેણે દેવતાઈ, ઋદ્ધિ મેળવી પૂર્વભવના રનેડને લઈને અવધિસાની ગોભદ્રદેવ શાલિભદ્રાદિકને માટે કલ્પવૃક્ષની પેઠે હ મેઘાં ઘરેણા વિગેરે મોક્ષલાભ લાગ્યા. ઘરનું કામકાજ માતા ભદ્રા સંભાળતી હતી ને શાલિભદ્ર નિશ્ચિંતપણે સુખી જીવન ગુજારતો હતો.

એક દિવસ કેટલાક પરદેશી વેપારીઓ સોળ રત્નકંબળ વેચવા રાજગૃહીમાં આવ્યા. રાજ ઐણિકને તે દેખાડ્યા પણ દિમ્ભ ઘણી કહી તેથી રાજાએ લીધા નહિ. તેઓ (વેપારીઓ) શાલિભદ્રને ઘેર આવ્યા. ભદ્રા માતાએ સોળ રત્નકંબળ હતા તે તમામ ખરીદી લીધા. આ ખીના રાણી ચેલણાએ જાણીને રાજાની પાસે એક રત્નકંબળની માંગણી કરી. રાજાએ તપાસ કરાવી તો ખબર પડી કે—ભદ્રામાતાએ બધા ખરીદી લીધા છે. જેથી રાજાએ ભદ્રાની પાસે રાણીને માટે મૂલ્ય લઈને એક રત્નકંબળ દેવાની (નોકરની મારફત) માંગણી કરાવી. ત્યારે ભદ્રાએ લેવા આવેલ નોકરને ભદ્રાએ કહ્યું કે—“ હે ભાઈ ! રત્નકંબળ મેળવ હતાં અને મારા શાલિભદ્રને સ્ત્રીઓ બત્રીશ છે જેથી દરેક કંબળના બે બે ટુકડા કરી દરેક સ્ત્રીને એક એક ટુકડો વહેંચી આપ્યો. તે દરેક સ્ત્રીએ પગ લૂંછીને નિર્માલ્ય કર્યા છે. જો રાજાજીને તેની જરૂર હોય તો ખુશીથી લઈ જજો. મૂલ્ય લેવાય જ નહિ. ” નોકરે આ ખીના રાજાને કહી. રાજા આ વાત સાંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યા ભદ્રાને

ગોલાવી કહ્યું કે—“ મને તમારા પુત્રના દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઇ છે.” ભદ્રાએ વિનયપૂર્વક જણાવ્યું કે—“ મારે પુત્ર અતિ-કેમળ હોવાથી અહીં આવી શકશે ત્હિ માટે-કૃપા કરી આપ મારે, ત્યાં પધારે.” રાજાએ તેમ કરવા સ્વીકાર્યું. ઉચિત અવસરે રાજા તેને ત્યાં પધાર્યા અને મહેલના ચોથા માળ સુધી જઈને સિંહાસન ઉપર બેઠા. માતા ભદ્રાએ સાતમે માળ રહેલા શાલિભદ્રને કહ્યું કે—“ શ્રેષ્ઠિક આવ્યા છે તેને તું જાણે.” માતાના આ વચન સાંભળી શાલિભદ્ર એમાં સમજ્યા કે-શ્રેષ્ઠિક નામની કંઈ ચીજ હશે તેથી તેણે કહ્યું કે—“ હે માતાજી ! તેનું જ મૂલ્ય હોય તે દઇને ઘરના એક ખૂણામાં મૂકાવો.” પુત્રનાં આ વચન સાંભળીને માતાએ ફરી કહ્યું કે—“ શ્રેષ્ઠિક એ કંઈ કરિયાણું નથી. તે તો આપણા રાજા છે. તે અહીં પધાર્યા છે.” માતાનાં આવાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે વિચાર્યું કે—“ જો મારા ઉપર પણ ખીજે રાજા છે તો આ સંસારના સુખને ધિક્કાર છે.” આવેા વિચાર કરી માતાનું વચન જાળવવા ખાતર તેણે નીચે આવી રાજાને નમસ્કાર કર્યો. ત્યારે રાજાએ જાહુ બહાલ દર્શાવીને ખોળામાં બેસાડી ખુશીખબર પૂછ્યા. પરંતુ જેવી રીતે અગ્નિના સંગંધથી-મીઠુ ઓગળી જાય તેવી રીતે રાજાના ખોળામાં બેસવાથી શાલિભદ્રને ઘણો પસીનો આવ્યો. આ જોઈને ભદ્રાએ કહ્યું કે—“ હે રાજા! એને જવા દો, કારણ કે આ મનુષ્ય છતાં તેના ગંધને સહન કરી શકતો નથી. શાલિભદ્રના પિતા ગોભદ્રદેવ સ્વર્ગમાંથી વસ, ધરેણાં, સંદન વિગેરે પદાર્થો હંમેશાં મોકલે છે. તે વસ્તુઓને આ વાપરે છે, માટે એ દેવ જેવો છે.” આ પ્રમાણે ભદ્રાએ કહ્યું ત્યારે રાજાની આજ્ઞાથી શાલિભદ્ર સ્વસ્થાને ગયો. રાજાએ જવાની તૈયારી કરવા માટી ત્યારે ભદ્રાએ જમવા માટે વિનંતિ કરી તે રાજાએ સ્વીકારી. પ્રથમ ઘરની વાવમાં સ્નાન કરતી વખતે રાજાના હાથની આંગળીમાં રહેલી વીંટી વાવના પાણીમાં પડી ગઇ. રાજા શ્રેષ્ઠિક નીચે વીંટી તપાસવા લાગ્યા. એવામાં ભદ્રાએ દાસીને ચોધી આપવા દ્રમ્ભાવ્યું, જેથી દાસીએ પાણી ઉલેચી દૂર દુર્યું, એટલે રાજાએ (શાલિભદ્રે નિમોદય કરેલાં) દિવ્ય ધરેણાંના ઢગલામાં પોતાની વીંટી કોયલા જેવી ઝાંખી દેખાતી જોઈને આશ્ચર્ય પામી દાસીને પૂછ્યું કે—“ આ શું ? ” દાસીએ સત્વિનય ઉત્તર દીધો કે—“ હે રાજા! અહીં શાલિભદ્ર અને તેની સ્ત્રીઓ હંમેશાં ન્હાવા માટે આવે છે ત્યારે નિમોદય થયેલાં પુષ્પ-આભરણ વિગેરેને દાઢી નાંખે છે તે છે.” દાસીનો આ જવાબ સાંભળી ખુશી થઇ રાજાએ વિચાર્યું કે—“ મારા રાજ્યમાં આવા પુરુષો વસે છે તેથી હું ધન્ય છું.” પછી પરિવાર મંદિર જોજન કર્યા બાદ ભદ્રાએ ઉત્તમ વસ વિગેરેથી રાજાને સત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠિક પોતાના મહેલમાં પધાર્યા.

મારી માંદગીમાં કરેલા નવા પાંચનથી ઉદ્ભવેલા વિચારોનું દોહન.

ગ્રામસુધારણાનો શુદ્ધ પ્રયત્ન

એક પાંચ સો લગભગ ઘરના ગામડામાં ભાંના રહીશ શેઠનો પુત્ર લગભગ દસ વર્ષે અભ્યાસ કરી, પરીક્ષાઓ પાસ કરી, મત્સગનો સારો લાભ લઈ દ્રવ્ય-ઉપાર્જન કરી પોતાના વતનમાં આવ્યો ત્યાં તેને પોતાના ગામની સ્થિતિ બદલાઈ ગયેલ જોવાથી ઘણો ખેદ થયો. તેણે તેના કારણ જાણવા માટે ગામના પ-૭ પ્રાંત અવસ્થાવાળા લાઇઓને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને ગામની સ્થિતિ બદલાઈ જવાનું કારણ પૂછ્યું. તેઓએ કહ્યું કે—‘હે ભાઈ! અહીં ચાર પાંચ વર્ષથી એકે મોટર ખટારો આવ્યો છે તેથી અને એક હોટલ થઈ છે તેથી અમારી આવી સ્થિતિ થઈ છે.’ પદાકુમાર નામનો તે શ્રેષ્ઠિપુત્રે તેમને પૂછ્યું—‘તેણે શું કયું કે જેથી આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ?’ તેઓ બોલ્યા કે—‘અહીંનું રેલ્વે સ્ટેશન જરા દૂર છે તેથી ત્યાં ઉતરતા મુસાફરોથી તેમજ ત્યાં ઉતરતા માલથી’ અમને મજૂરી મળતી હતી મજૂરી મેળવનારા મજૂરો અહીંના નાના મોટા વેપારીઓને ખટવતા હતા ખટારો તો એક આટો ૬ તમામ મુસાફરોનો સામાન અને બીજો શુદ્ધ ગામનાં લઈ આવે છે તેથી મજૂરોને મળતી મજૂરી બધ થઈ છે ગાડાવાળાના ગાડા ને બળદો બાંધ્યા રહે છે એટલે તેઓ નિર્ધન દશા લોગવતા થઈ ગયા છે હોટલ આવવાથી અમને મળતું સારું દૂધ બધ થયું છે. દૂધ બધુ હોટલવાળો લાવ વધારીને લઈ લે છે એટલે અમને વેચાણ દૂધ મળતું અંધ થયું છે અને અમે આ પીતા થઈ ગયા છીએ અમારા પૈસાનું ને અમારા શરીરનું પાણી થઈ ગયું છે વગી તે આમાં ગમે તે પદાર્થ નાખતો હોય કે જેથી અમને તેવી આ પીધા વિના સતોષ વળતો નથી આ અમારી શારીરિક સ્થિતિ બદલાઈ જવાનું કારણ છે વગી આ ગામમાં ટોઈપણ નાનો મોટો ઉલોગ નથી તેથી ઘણા બેકારપણે બેસી રહે છે. ગામમાં દેશી ઔષધધાલય નથી કે ઇંગ્લેન્ડ દવાખાનું નથી તેથી અમારી વ્યાધિનું ઔષધ પાવું કરી શકતા નથી. ગામમાં નિશાળ નથી તેથી છોકરાઓ પણ ચલણુ રહે છે અને રમતતા ચાળે ચડી લાય છે આ બધા અમારી દુઃસ્થિતિના કારણો છે.’

શ્રેષ્ઠિપુત્ર બોલ્યો કે—‘આ ગામ મારી જન્મભૂમિ છે તેથી મને તમારે માટે બહુ લાગણી થાય છે મને પરમાત્માની મહેર છે હું પાંચ પૈસા મેળવીને આવ્યો છું તેથી હું મારાથી જનતી રીતે તમારી સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવા ધારું છું; પરંતુ તેમાં મારે તમારો સૌનો સાથ જોઈએ. ખર્ચ કરવો પડે તે હું કરું પણ તમે બધા મને અનુકૂળ વર્તો તો હું કાર્ય કરી શકું.’

બધા ગામનિવાસી આગેવાનો બોલ્યા કે—‘હે ભાઈ! અમારા લાગ્યોદયથી તમારું અહીં આવતું થયું છે તો અમારા હિત માટે તમે કહો તેમ વર્તવા અમે તૈયાર છીએ.’

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રસકાર :- મુનિ પ્રેમવિમળજી)

આ પ્રશ્નકારના પ્રશ્નો ન લખતાં માત્ર ઉત્તરો જ લખ્યા છે તે ઉપરથી પ્રશ્ન શું હશે તે સમજી શકાય તેમ છે.

ઉત્તર ૧—સૌધર્મે દ્રને ને ઇશાને દ્રને કોઈ કારણુગર વિરોધ થાય તો તેનો નીવેડો તેમના સ્મરણ કરવાથી સનતકુમારે દ્ર આવીને કરે છે તે તેઓ કબૂત્ર રાખે છે. અથવા કોઈ વખત તેના સામાનિક દેવો પ્રભુની દાદાનું નહવણ લાવીને છાંટે છે તેથી વિરોધ શમી જાય છે. આ બંને પ્રકાર તેમના વિરોધ શમવા માટેના છે.

ઉત્તર ૨—જિનેશ્વરની વાણીને વરસાદના જળની ઉપમા આપી છે તે દ્રષ્ટાંત એકદેશીય સમજવું. વરસાદનું વાણી સર્પના સુખમાં જવાથી વિષરૂપ થાય છે તેમ પ્રભુની વાણી માટે સમજવું નહીં. તે તો સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં જુદે જુદે પ્રકારે સમજે છે પરંતુ સર્વ જીવનું હિત જ કરે છે.

ગામમાં કોઈપણ જાતના પરસ્પર તકરાર ઉત્પન્ન થાય તો તેનો તાત્કાલિક નીકાલ લાવવાને માટે બે નિષ્ણાત માણસોને બહારથી બોલાવ્યા અને તેની મદદમાં ગામમાંથી સારી પ્રવીણતાવાળા ચાર માણસને ગોઠવ્યા. જેથી ગામના લોકોને કોર્ટે ચડવાનું બંધ થઈ ગયું, વડીલની જરૂર ન પડી અને તકરાર માત્રેનો તરતમાં જ નીવેડો થવા માલ્યો એટલે કલેશ-ત્રેષ ઘટી ગયા.

જેવટે લોકોને ન્યાય, નીતિ ને ધર્મનું શિક્ષણ આપવા માટે એક શાળા ખોલી અને તેમાં શાંત સ્વભાવવાળા તેમજ સાચા ધર્મને સમજનારા માણસોને આજીવિકા કરી આપીને ગોઠવ્યા. જેના શિક્ષણથી લોકો નીતિપરાયણ થવા માંડ્યા. નકામી હિંસાઓ બંધ થઈ. અસત્ય તો પલાયન જ કરી ગયું. લોકો પ્રમાણિક થયા. પરસ્પરી સામે કુદૃષ્ટિ કરવાનું બંધ થયું લોકો આજીવિકા પૂરતું મળવાથી સંતોષી થયા લોકસવૃત્તિ ઘટી. આમ અનેક પ્રકારના લાભ થયા.

પશુકુમારની આવડત અને ઉદારતાથી આખું ગામ તેનો આભાર માનવા લાગ્યું. લોકોના સુખદુઃખમાં તે લાગ લેવા લાગ્યા તેમજ જરૂરને વળતે યોગ્ય પ્રમાણમાં આર્થિક મદદ પણ કરવા લાગ્યા આ પ્રમાણે તેણે પોતાને મંજેલી સંપત્તિનો સદુપયોગ કર્યો અને ધીન્તને અનુકરણીય બન્યા. આ ગામની સુધરેલી સ્થિતિ જોઈને ધીન્ત પણ અનેક ગામોમાં તેનું અનુકરણ થવા માંડ્યું.

આનું નામ રહ્યાપણ, ઉદારતા અને સમભાવીપણું. કુંવરજી

ઉત્તર ૨—જ્યાં સમવસરણુ-ધાય ત્યાં જેમણે સમવસરણુ ન જોયું હોય તેવા મુનિએ બાર યોજન દૂરથી પણ આવવું જોઈએ, ન આવે તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. આ પ્રમાણે જો બળર પેડે અને શરીરશક્તિ હોય તો મુનિ આવતા જ હતા. આ વાત વીરપ્રભુના ત્રીશે વરસના કેવળીપર્યાયને અંગે સમજવી. કેશી ગણધર એ રીતે આવત પણ ત્યાં આવવાના પ્રસંગ અંગાઉ ગૌતમસ્વામી મળી ગંધા એટલે વીર પ્રભુનું શાસન પ્રવર્તેલું જાણી, તેનો સ્વીકાર કરી, ગૌતમસ્વામીને આગળ દરીને પ્રભુ પાસે આંવ્યા. આ કેશીકુમાર પાર્શ્વપ્રભુના ગણધર નહોતા પણ મુનિસમુદાયના ઉપરી હોવાથી ગણધર કહેવાતા હતા. તે તો પાર્શ્વપ્રભુના નિર્વાણ પછી મુનિ થયા હતા.

ઉત્તર ૪—ઉત્કૃષ્ટ સુપમાકાળ તો પહેલા આરાનું નામ છે. તે સુપમસુપમા કહેવાય છે. મહાવિદેહક્ષેત્રમા કાયમ ચોથા આરાના એટલે દુપમસુપમાના પ્રારંભના ભાવ વર્તે છે કે જેવા ઋષભદેવના વળતમાં અહીં ભરતક્ષેત્રમાં વર્તતા હતા. તે બંને ક્ષેત્રમાં મિથ્યાત્વ ધર્મ પણ આવતા હતા ને ચાલે છે. મિથ્યાદષ્ટિએ તેની માન્યતાના દેવશુરને મહાવિદેહમાં અત્યારે પણ પૂજે છે. એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

ઉત્તર ૫—તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન મળવામાં ખંતી, મુત્તિ, મદ્દત્વ ને અનન્નવ એ ચાર અથવા ખંતી, શુત્તિ, મુત્તિ, મદ્દ ને અનન્નવ-એમ પાંચ પ્રકારના અવલંબનો હોય છે. એમાં વિરોધ નથી.

ઉત્તર ૬—તપ સયમમાં ગણાય અને જુદો પણ કહેવાય. જુદો કહેવાય ત્યારે સયમમાં ઈન્દ્રિયસંયમ, કપાયસંયમ ને યોગસંયમ ગણવા.

ઉત્તર ૭—પહેલી નરકમાં અસંજી ને સંજી હોય છે અને ત્યારપછીની નરકમાં સંજી જ હોય છે એમ નહીં, પણ અસંજી તિર્થંચપંચેન્દ્રિય પહેલી નરકમાં જ ઉપજે છે, સંજી પણ ઉપજે છે. ત્યારપછીની નરકમાં સંજી જ ઉપજે છે.

ઉત્તર ૮—છદ્દે સાતમે શુભકાણે સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય ને પરિહાર-વિશુદ્ધિ-એ ત્રણ ચારિત્ર હોય પણ જ જૂસ્વામી પછી પરિહારવિશુદ્ધિ વિગેરે ત્રણ ચારિત્ર વિચ્છેદ ગયેલ હોવાથી અત્યારે ન હોય.

આઠમે નવમે શુભકાણે સામાયિક ને છેદોપસ્થાપનીય એ ચારિત્ર હોય પણ એ શુભકાણા શ્રેણિગત હોવાથી અને અત્યારે બંને શ્રેણિ વિચ્છેદ પામેલ હોવાથી એ ચારિત્ર હોવા છતાં એ શુભકાણા પણ હોય એમ ન સમજવું.

ઉત્તર ૯—શાસ્ત્રકાર સાધ્વીનું અપહરણ ન કરી શકે એમ કહે છે છતાં કાલિકા-ચાર્યની બહેન સરસ્વતી સાધ્વીનું ગર્હલિલ્લરાગત્યે કથું તે અપહરણ ન સમજવું. અપહરણ દેવાદિક કરે ને અન્યક્ષેત્ર કે દ્રોપદાની જેમ લઈ જાય તે સમજવું.

ઉત્તર ૧૦—પ્રસન્નચંદ્ર રાત્રિપિંને ચયેલ ક્રોધ અંતર્ગુદૂર્ત રહ્યો છતાં અનંતા-નુબંધી હોવાથી નરકગતિના કળ-મેળવ્યા (જે પાછળથી ક્ષય કર્યા) અને બાહુ-

બળીને થયેલ માન વરસ દિવસ રહ્યા છતા સંજ્વલન બલિતનું હતું તેથી તિર્થ-અ-ગતિના કૃષ્ણ ન મેળવ્યા. આમ થવાનું કારણ એ છે કે ચારે ગતિ માટે કપાયની સ્થિતિ કહી છે તે ઉત્કૃષ્ટ સમજવી વળી અનંતાનુબંધી વિગેરે ચારે કપાયના અનંતાનુબંધી જેવો, અપ્રત્યાખ્યાની જેવો, પ્રત્યાખ્યાની જેવો અને સંજ્વલન જેવો-એમ ચાર ચાર લેદ હોવાથી ૧૬ લેદ થાય છે એ રીતે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના ૧૬-૧૬ લેદ થવાથી ૬૪ લેદ થાય છે.

ઉત્તર ૧૧—શુદ્ધપક્ષી જીવ અર્ધપુદ્ગળપરાવર્તની અંદર સંસાર રહે ત્યારે જ કહેવાય એ જાણવું છે તેથી વધારે સંસાર બાકી હોય તો તે કૃષ્ણપાક્ષિક કહેવાય છે, પરંતુ શુદ્ધપાક્ષિક માટે અર્ધપુદ્ગળપરાવર્ત સંસાર તો ઉત્કૃષ્ટ સમજવો. જ્યન્ય મધ્યમના તો અનેક પ્રકાર સમજવા. તેથી તેના સંસારનું નિયમિતપણું નથી એમ કહ્યું છે. બાકી અર્ધપુદ્ગળપરાવર્તની અંદર એટલું તો ચોક્કસ સમજવું.

ઉત્તર ૧૨—જિનમ દિરની આશાતના કરનારને ઉત્તમ કહેવાય જ નહીં, પરંતુ આશાતના કેને કહેવી ? તેનો શુરુગમથી નિરધાર કરવો.

ઉત્તર ૧૩—કરવું, કરાવવું ને અનુમોદવું એ ત્રણેના એકસરખા કૃણ કહેલ છે તે કથંચિત્ સમજવું. મૃગ, બળદેવ ને રથકારકને એકસરખા કૃણ મળ્યાં તેવું બીજું ક્ષણે મળવું સુરકેલ છે, માટે જે તપ, જપ વિગેરે કરવાનો નિયમ કયો હોય તે પોતે જ કરવા ભેઈએ બીજા પાસે કરાવેલું સમાન કૃણ આપી શકે નહીં. એ વાત તો નીકળી જવાની બારીરૂપ છે.

ઉત્તર ૧૪—વિશુદ્ધમાં તેમ વિચ્છેદન અને વિચોગ વિગેરે શબ્દોમા વિ ઉપસર્ગનો અર્થ એકસરખો ન સમજવો. ઉપસર્ગ આવવાથી શબ્દના અર્થ અનેક પ્રકારના બુદ્ધા બુદ્ધા થાય છે.

ઉત્તર ૧૫—ઉપદેશમાળાના કર્તા ધર્મદાસગણિ વીરપ્રભુના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા તે સત્ય છે. તે વળતની કરેલી ઉપદેશમાળા સુખે સુખે પ્રચલિત હતી-શીખવાતી હતી, તે જ્યારે બધાં પુરતકો લખાણું ત્યારે તે પણ લખાણું એમ સમજવું.

ઉત્તર ૧૬—કુપાત્રને પાત્રબુદ્ધિએ દાન આપવાનો નિષેધ છે. બાકી દીન-દુઃખી વિગેરે કાંઈ પાત્ર હોતા નથી, તેને અનુકંપાદાન દેવાનો નિષેધ નથી.

ઉત્તર ૧૭—રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું ત્યારે સંમંકિત હતું કે નહીં તે વાંચવામાં આવ્યું નથી.

ઉત્તર ૧૮—ભરતચક્રીએ ભરાવેલા અષ્ટાપદ ઉપરના જિનગિ બો ને મંદિર અત્યારે જ લખ્ય નથી અને છઠ્ઠા આરામાં તો તે કાંઈ રહેવાનું જ નથી, કારણ કે તે કાંઈ શાશ્વત નથી.

ઉત્તર ૧૯—સૂર્યપ્રભાસિ વિગેરે જ્યોતિષશાસ્ત્ર નથી પરંતુ જ્યોતિષીનું સ્વરૂપ બતાવનાર સૂત્રો છે. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં તો કૃણદેશ હોય છે.

લાવીને પ્રભુના અંગૂઠાની તે જળવડે યુગલિકોએ પૂજા કરી તે સંસારસમુદ્રનો અંત કરનાર છે, એ લાવાર્થ છે. એમાં નામ ફેરવવાની જરૂર નથી. ફેરવી શકાય પણ નહીં.

પ્રશ્ન ૫—મનુષ્યના ચાર પ્રકાર કયા કયા ?

ઉત્તર—કર્મભૂમિના મનુષ્ય, અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, અંતરદ્રીપના મનુષ્ય ને મનુષ્યના ૧૪ સ્થાનકમાં બધા ક્ષેત્રમાં ઉપજતા સંભૂતિમ મનુષ્ય—એમ ચાર પ્રકાર છે.

પ્રશ્ન ૬—નિતમંદિરમાં પ્રભુને કરવાના ને દેવદેવીને કરવાના અંગલૂલ્લા એક જ રાખી શકાય ? **ઉત્તર**—ન રખાય. જુદા જુદા જ રાખવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭—શિલ્પશાસ્ત્રમાં ઘરનું જે દ્વાર હોય તેને જ પૂર્વ સન્મુખ ગણવાનું કહ્યું છે તે ઘરાણરું છે ? **ઉત્તર**—શિલ્પના વિષયમાં હું કાંઈ જાણતો નથી.

પ્રશ્ન ૮—ચાવીશીમાં બધા તીર્થ કરેલું આયુષ્ય સરખું હોય ?

ઉત્તર—સરખું હોતું જ નથી વીંશ વિહરમાનતું સરખું હોય છે. કુંવરજી

મનનીય સૂત્રો

૧. દુર્જન અને સર્પ એ બેમાથી સર્પ સારો છે, કારણ કે સર્પ તો કોઈ મમયે જ ખેંચે છે, પરંતુ દુર્જન તો પગલે પગલે દુઃખ આપે છે.

૨. દિવ્ય શક્તિવાળા મહાત્માઓની વારંવાર મુલાકાત જીવનને ઉજ્જત બનાવનારી છે.

૩. જીવનને કડવું બનાવનાર દિલ્લગીરીનો સાગ કરી આનંદી બનેા.

૪. જે જે વિમદા પાઠે આપણને શીખવાના મળે છે તે સંપત્તિના વખતમાં નથી મળતા, પરંતુ વિપત્તિના વખતમાં જ મળે છે.

૫. મનનું ધાર્મ્ય કરનારા પુરુષો પોતાના પ્રિય જીવનને પણ તજી દે છે, પરંતુ સંકટ આવી પડે છે ત્યારે હતાશ બનતા નથી.

૬. કેટલીક બાબતોની પરીક્ષા પ્રસંગ મિવાય થતી નથી જ્યાસુધી પીતળને કસોટી પર ધરખું ન હોય લાસુધી જ તે પણ સોના જેવું લાગે છે.

૭. સુવાવરયામાં જો શરીરને ગુમાવ્યું ન હોય તો વૃદ્ધાવસ્થામાં એ શરીર એક મિત્રની ગરજ સારું છે.

૮. સુશીલ સ્ત્રીની સંગતિથી ઝુંપડીમાં પણ જે સુખ મળશે તે દુરાચારિણી સ્ત્રીના મહેવાસથી ઐશ્વર્યસંપન્ન મોટા રાજમહેલમાં પણ મળશે નહિ.

૯. સૌ સ્વાર્થી મિત્રો કરતાં એક સાચો મિત્ર કરવો એ જ વધારે સારું છે.

૧૦. તમે એમ ન સમજશો કે તમાગ નેત્રાને જે સુખી જણાય તે ખરેખરા સુખી હોય છે, તમે એ તો જાણો છો ને કે દુરથી ધણું સુદર દેખાતા કેટલાક દુઃખ અનુભવી કડવાં હોય છે,

એન. બી. શાહ

પ્રભાવિક પુરુષો આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ (૫)

મગધના પાટનગર રાજગૃહમાં ઉત્સવની નવાઇ ન ગણાય એ સ્થાનમાં પરમાત્મા શ્રી વર્ધમાનરામીના તેમજ શ્રી બુદ્ધદેવના પુગલા અવાગનવાર થતા હોવાથી ધર્મ નિમિત્તના જુદા જુદા પ્રસંગો ઉદ્ભવતા અને વિવિધ પ્રકારના સમારંભો થતા એ મહાનગરની જનતાને નજીકના ગામે એક મોટા ઉત્સવના શ્રીગણેશ મહાયાની જાણ થઇ ત્યારે આશ્ચર્ય થયું એટલું જ નહિ પણ ત્યાં જાતે પહોંચી જઈ એ નિરખનાની-એમાં અવકાશ મુજબ ભાગ લેવાની તમન્ના પણ ઉદ્ભવી અર્થાત્ સુધી જે ગામ હકામહી બૂદ્ધેવાના અખાડા સમાન લેખાતુ અને જેમાં મોટા ભાગે વ્યવહારિયાનો નસવાટ પણ નહોતો, કેવળ વાદવિવાદમાં કુશલતા ધરાવનારા દ્વિજોની વરતી વધુ પ્રમાણમાં હતી ત્યાં છૂટા હાથે લક્ષ્મી ખરચનાર ક્યાંથી મળી આવે ત્યાં એકાએક મહોત્સવ આગળ એ પણ જરૂર આશ્ચર્યનો વિષય ગણાય

વૈભાવગિન્ની દિશામાં ગામ બહાર જોઈની ધન રાણી શોભતા એક મોટા મેદાનમાં વિશાલ મડપ ઊભો કરવામાં આવ્યો છે અને એને સુશોભિત કરવામાં આવ્યો છે

વાચકને પણ આ ગામ અગમ્ય નથી પણ પ્રથમ પ્રશ્ન એ ઉદ્ભવશે કે ગયા અકામાં મહારાજ સાહેબ યશોભદ્રજી મામે બૂદ્ધેવા તકુડી ઉપા દતા એવું શું થયું ? આ મડપ શા માટે ઊભો કરવામાં આવ્યો ?

હવે આપણે વાર્તાપ્રવાહના અધૂરા અંકોડા સાધી લઇએ યશોભદ્રજીએ દ્વિજોની હોસા

તોસી શાત થતા મનક સખી, જતાંત આગળ ચલાવ્યું —

“ મહાનુભાવો ! એટલો તો વિચાર કરો કે હું જાતે ઊઠીને મનક સખી વાત કહેવા ન આવ્યો હોત તો તમોને એ જાણતો, છે કે નહીં એની ક્યાંથી ખબર પડત ? જોઈ શ્રમણો જે પાત્ર મહાવ્રતો ગ્રહણ કરે છે એમાંના ખીમ વ્રતમાં અસલ ન વડવાની પ્રતિજ્ઞાનો મમાવેશ હોય છે અને એમાં જરા માત્ર રખલન ન થાય એ સારુ પ્રત્યેક શ્રમણ જાગૃત રહે છે ખાટી માયા-મમતા લજનારને લાયકેવો ?

“ મનકની અંમરતા એ કે જ્યાં સુધી દશ વૈકલિક સૂત્રનું અસ્તિત્વ રહેશે અને સાધુ-સમૂહમાં એવું વાચન-મનન થતું રહેશે ત્યાં સુધી એવું સર્જન કેવી રીતે અને કાના નિમિત્તે થયું એ વાત સોંધી પ્રથમ યાદ આપવાની એ વેળા શ્રી શમ્પભવસૂત્રિ સાથેનો મનકનો આખો પ્રસંગ ચલુ મીમે તંત્રવરવાનો. આવો અનુપમ વ્હાવો સૌ કોઈના નશીબમાં ક્યાંથી લખાયો હોય ગુરુમહારાજ તોજાએ સૂત્રને પાછું પૂર્વમાં ભેળવી દેતા હતા તીર્થંકર પ્રજુની આજ્ઞા તો એવી છે કે તેમણે પ્રરેષણ અગોમાથી કારણપ્રમગે પૂર્વધરો મુખ્ય મુખ્ય બાબતોનું દોહન કરી સ્વશિષ્યવંદને, એનો અજ્યાસ કરાવે પણ એને કાયમ કરવું કે મમેગી લેવું એ તેઓની ઇચ્છા પર, અસલબે છે. એ વેળા આગામી કાળ પ્રતિ મીટ માડી, લાભાલાભની ગણની મૂકી કામ લેવાનું હોય છે ચપાપુરીના મધનો આમ્રદ તેમ અમરી માધુમડળીની વિનરણીયા જ મનકના કારણે

જેની પૂજાથી યજ્ઞ છે એવું દશવૈકલિક સત્ર કામ્ય રહ્યું 'સાધુજીવન પર પ્રકાશ દે કણ અને એને લાંબતા નિયમો સચવતું મુખ્ય અંગ તો શ્રી આંચારાગ ગણાય છે, પણ એ અતિ મોટું છે એનાથી બીજે 'ન બિરે' દશવૈકલિક આવે છે. મંક્ષિમમા પ્રથમ અગતી ધણીખરી વાત એમા સમાવી છે એ ઉપરાંત આત્મમાક્ષાત્ કાર કરવાના ખીન્ન માર્ગોની વિચારણા પણ કરી છે. દુઃકમા' કહ્યું તો આગામી પ્રગ્ન માટે દશવૈકલિક સત્ર સાથે જ અતુલ્ય વારસો છે અણુગાન્ધર્વનું પાત કરવાનો ઇચ્છુક ચૌ પ્રથમ' એ કૃતિને હાથમાં લેવાનો એના અભ્યાસથી આગળનો માર્ગ નક્કી કરવાનો આવું ગૌરવ જે સત્રને વધુ છે એના મંગળા-ચરણમા મનકનુ નામ આવે એ અમરતાના યુગ કાષ્ઠ ન ગાય કે કોઈના નામ બે પેઢી, તો કોઈના વળી ચાર પેઢી સુધી અને બદ્ધ પુન્યવત્ હોા તો સાન પેઢી સુધી ચાલે એ પછી તો વિરમ્ભિત થાા ન્યારે આ તો સે કડો અને હબરે વર્ષ સુધી સ્મૃતિનો વિષય બની રહે એવું અદ્વૈત નામ અને મમ' થયું છે તમો અને અમો ચાલ્યા જઈશું અને ભૂતકાળનો વિષય બનીશું છતાં એ વેળા મનકની અમરતા તો અદ્વૈત રહેવાની.

માટે આનંદ અનુભવેા, તમેા પળુ એ મહાત્માના નિમિત્તરૂપ છેા માટે પ્રમુદિત બનો અને જે કાષ્ઠે આપુ સુદર પશ્ચિમુગ આલ્યુ એના વિષમ, ભૂતકાળને કાષ્ઠ માટે સ્મૃતિપટમાંથી જુસી નામેા મનકને આપેલી પ્રતિજ્ઞા મુજબ માગદારા આ નિવેદન કરાવી ચુકેવે એ અણુથી મુક્ત બને છે સંદેશ સાહકની કરમ બળથી-પ્રમાણ કરી જતા યુક્તભાઈની આશા પૂર્ણ કરવાનો આનંદ મારી-હું પછુ આપ સર્વની રમ માણુ છુ ય કાઠું સમાધાન કરવા તૈયોગ

છુ કોઈને માહું ન લાગે એની પૂર્ણ કાળજી રાખેલી હોવા છતાં માનવપ્રકૃતિ અનુસાર બની ગયું હોય તો તે માટે ક્ષમા આહું છુ."

મહારાજસાહેબની વાત પૂરી થઈ, એમા રહેલા સત્યે પર્ષદામાના દ્વિવચનના વાદ-વિવાદ કરવાના મનોરથો કારી હોવા ધણુના હૃદયમા શ્રમણસ રૂકિત માટે જે વિરોધ હતો તે નિર્મૂળ બની ગયો જ્ઞાનવૃદ્ધિ સાથે ક્ષમા અને સમતાને બેલડીરૂપે રમણ કરતા નજરે નોંધા પછી ભાગ્યે જ એવા કોઈ ભૂદેવ રહ્યો કે જે દ્વંધમાંથી પોરા કાઢ્યા જેવું અર્થાત્ હજુ પણ શંકા ધરવા જેવું કારમાન્ધ વર્તન કરવા આગળ આવે વાતાવગ્નુમા સકળ સાતિ આપી રહો.

ગજાચૈયાએ બોલા થઈ, કરનોડી મહા-રાજસાહેબને આજનો દિવસ ગોનાના આગમે થોભી જવા રિગતિ કરી અને વિરોધમા બાણુસુ કે—'આપે કહેવું મરે જતાન્ત દુ અક્ષરેઅક્ષર સાચુ માનુ છુ શકા ઉકાવવાન્ત કે કુશકા કરવાન્ત' મને કે બાન્ધ કોઈને ગચમાન કારણ નથી મારા સ્વામી લક્ષ્મી મૂકીને ત્યાગી થયા ત્યારે મનમા હજુ કે ભાવિ સતાન એનો ઉપભોગ કરશે એ આશાએ લોકોના કર્ણુ-કંદુ વેણી સાલળી એને મોટે કંપો એ પછુ ન્યારે કાળનો કાગિયો બાન્ધો ત્યારે હવે એવા માર્ગ દર્શાવે કે જે દારા એ લક્ષ્મી ખરચવાથી સૌ કોઈને આનંદ થાય "

હાજર રહેલા જૂદેવોમાંથી જેમના મરતક નો વાગ પૂર્ણપણે સ્વેતતા ધારણ કરી ગયા છે એા બે વયોવૃદ્ધ ખાહણો બોલા થઈ, પ્રયોગપૂર્વકે બોલ્યા—

"સાહેબ! ગયાવહની વાત સાચી છે. અમાગમાંના કેટલાકે 'પાડાના વાંચે પળા-

લીને ડામ ' દેવાજેવુ ક્યું હવુ નહુનો કષ્ટ જ વાક નહોતો. શમ્યભવ ગયા ત્યારે તે ગુપ્ત ગર્ભા હતીજ. મહોદ્ધાના માણસોથી એ વાત અગણી પણ નહોતી પરંતુ નિર્મથો તરફની કેવળ અસૂયાથી તેમ જ દ્વિજનગંતુ જૈનધર્મ પ્રત્યે દલણ વધી રહેલુ ન સહન થવાથી ખોટી રીતે કાદવ ઉરાડવાનુ શરૂ ગમ્યું. અમાગ ધરઆગણે આપ ન આગ્યા હત તો માતાના વતેસન-મા શુ થે બન્યુ હોત ? પણ ખૂતકાળને બૂની જમ આજે જે પ્રાર્થના કરવામા આવી છે એનો આપ સ્વીકાર કરો. આપે જે પદ્ધતિએ વાત સમગ્નવી છે એ જોતા વૈદિકસંસ્કૃતિ અને શ્રમણસંસ્કૃતિ વચ્ચે મહત્વનો ફેર નથી 'અદિત્તા પરમો ધર્મ' 'સત્યમેવ જયતે' આદિ મુદ્રાલેખો ઉભયમા દૃષ્ટિગોચર થાય છે વાદવિવાદ કરનાને બદલે પરસ્પર વાર્તાતાપ કરવાની જરૂર છે એક ખીજના દૃષ્ટિબિન્દુ સમજવાની જરૂર છે આજે પણ નાલદામા પડિતો પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે અમારા કમબાગ્યે આ ગામનુ નામ વાગડુ થઈ પડ્યુ છે આપ થોડો સમય રિયરતા કરી એ વાત જુસી નાખો અને અમારા ગામતા બાનુપણ મમાન શમ્યભવ આચાર્ય આ ધરતી પં પગ મૂકે એવો માર્ગ બતાવો '

બદલ કર-“ મદાનજ સાહેબ ! આપની મજાણીને પ્રથમ જોતા જ માગ અતરમા કોષ અગમ્ય બાવો ઉદ્ધવતા આપશ્રીના પગલાથી આ નાનકડા ગામને કોષ અનેરો સાબ માપકવાની આગાહી થયેલી દરમિયાન માગ મિત્રોના વર્તાવે ગોણું તો વાતાવરણ ખડુ ક્યું કે એ વાન મારે મનમા દનારી દેવી પડી, પણ મારા મહોદ્ધાના એ આગેવાનોએ જે પ્રસ્તાવ શરૂ કર્યો છે એ જોતા એ વાન

તાજ થાય છે ગગામાની વિનતિ આપ સ્વીકારો આ સ્થળમા રિયગતા કરો કષ્ટ એવો પ્રસંગ યોજો કે આચાર્ય શમ્યભવને અહીં આવવુ જ પડે મારો મિત્ર જેમ પોતાની પાછળ સ્મૃતિ મૂકી ગયો તેમ એને જન્મ આપનારી ગગામા પણ વાદ રહી ગય.

“ દેકામા કહુ, તો એટલુ જ કે એવો પ્રસંગ યોજો કે જેમા દેવી સુરસ્વતીના બહુમાન હોય, દેવી, લક્ષ્મીના રણકાર હોય આપશ્રીના ઉપામકો અને અમારા બૂદેવો એની ઉજવણી ખબેખબો મિલાવી કાર્ય કરતા હોય, એ વેળા ગામજનતાનુ આકર્ષણ તો હોય જ પણ પાટનગર રાજગૃહની પ્રગ્ન પથ થેલી બની આ તરફ દોડી આવતી હોય ”

પરોવાદ-“ મદાનુબાવો ! જે મારા અહીં ચોલવાથી તમે સર્વને પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થતી હોય અને જનસમૂહ ધર્મકરણીમા ઉલુતેક બનતા હોય તો મારી એમા ના ન જ હોય, પણ એટલા માત્રમાં આપ સૌ છમ્છો છો, એ વસ્તુ બની નહીં શકે આપ સર્વના અતરની કામના ગુરુદેવને અહીં લાવવાની હોય, તો એ આગે વાતોએ અપાપુરી પહેચી જમ તેઓશ્રીને આ ક્ષેત્ર પાવન કરવા વિનતિ કરવી જોઈએ ;

ગુરુમહાગજનુ કથન સર્વને રમ્યુ ગગાએ ખર્ચની જવાબદારી ઉપાડી લીધી અને બૂદેવોએ તેમા અતરનો સદકાર આપ્યો

ગગામાએ એટલાની નજીકમા એક વગને સાફ કાપી એમા મુનિમહાસીને ઉતારો આપ્યો અને બદલ કરને મરબામા સોંપ્યો

ગુરુમહારાજે પણ મનક-માતાની અભિલાષા અગ્રાવે એ મારુ મદાનુ ઉત્સવ ગોળ્યો. અગ્રાવનસુધિ પધારી શું કહે છે તે બંને આગામી અકામા જોશું ચાલસી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અતિર્ગત
અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૩)

(અનુસંધાન: પૃષ્ઠ. ૨૨ થી ૩૩)

એવાં જીવન્મુક્ત પ્રભુ અખંધ છે તે બતાવે છે:—

આમર છંદ

ભાવ બંધનો ને દેશ જેહને સંબંધ છે,

સાંભળિક દ્રવ્યબંધ તેથી અખંધ છે;

લોકબંધ છેડતાં સયોગી એ વિમુક્તિને,

વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિમુક્તિને. ૪૯

શબ્દાર્થ:—ભાવબંધનો દેશ પણ સંબંધ જેને નથી, અને દ્રવ્યબંધ પણ સમય-માત્રની સ્થિતિનો હોય છે અખંધ છે, તથા લોકના બંધન છોડતા એવા જે સયોગી વિમુક્તિ આપે છે—તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિમુક્તિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

વિવેચન:—રોગ, દુષ્ટ, મોહ આદિ ભાવબંધ છે. તેનાં તેં એણું મારું સંબંધ પણ ભગવાનને નથી. એટલે ભાવબંધો તે સર્વથા અખંધ છે ને. અને મન, વચન, કાયાના યોગથી જે દ્રવ્યબંધ પડે છે, તે પણ એક સમય માત્રની સ્થિતિનો હોય છે એટલે વસ્તુતઃ બંધનોને અખંધ છે.

એવાં અખંધ એવાં મયોગી ભગવાન જૂતલમાં વિહાર કરે છે, અને નિષ્કારણ કરુણાથી ધર્મામૃતની મેઘધારા વર્ષાવી લોકના બંધન છોડાવી મુક્તિ આપે છે.

“નિષ્કારણું કરુણારસ સાગર, અનંત અતુલ પદ પામી.”

—શ્રી આનંદધનજી

એવાં તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિમુક્તિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

આવા સયોગી જિનેશ્વર યોગિવર્ગના ગુરુવર છે તે સચવે છે:—

જે વિભાવને વિરેચી પૂરીને સ્વભાવને,

મેરુવત અકષય પામ્યા નિગ્મત્મભાવને;

યોગિવર્ગના ગુરુવરે, લહી સમાધિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિમુક્તિને. ૫૦

શબ્દાર્થ:—જેણે વિભાવનું વિરેચન કરી, સ્વભાવનું પૂરણ કરી, તે મેરુ જેવા નિષ્કષય નિગ્મત્મભાવને—સદગત્મસ્વરૂપને પામ્યા છે, અને આવા જે યોગિવર્ગના ગુરુવરે અમાપિ પ્રાપ્ત કરી છે, તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિમુક્તિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

વિવેચન:—પ્રાણાયામ નામની ક્રિયામાં જંબુ પ્રેક્ષિયા કરવામાં આવે છે: (૧)

—(૧૫)—

શ્વાસને બહાર કાઢવો-વિરેચવો, (૨) શ્વાસને અંદર ભરવો-પૂરવો, (૩) શ્વાસને સ્થિર કરવો-ચંભાવી ગખવો. પણ આ જાતનો 'પ્રાણાયામ' તો શરીરને આયાસરૂપ ને મનને કલેશરૂપ હોવાથી પ્રશસ્ત નથી. અને 'જે' પ્રસ્તુત છે તે તો ભાવ પ્રાણાયામ છે, અને તે ભગવાને પરિપૂર્ણપણે આપ્યો છે તે આ પ્રકારે.—

તેમણે વિભાવનું વિરેચન કરી એક પ્રાણાયામ કર્યો છે, સ્વભાવનું પૂરણ કરી પૂરક પ્રાણાયામ કર્યો છે અને મેરુ જેવો નિઃપ્રકંપ નિઃજાતભાવ પ્રાપ્તિને સહજાતસ્વરૂપ સ્થિર કરીને કુલક પ્રાણાયામ કર્યો છે.

“બાહ્ય ભાવ એક ઇહાંજી, પૂરક અંતર, ભાવ;
કુલક ચિરતા ગુણે કરીજી, પ્રાણાયામ સ્વભાવ.
મનમોહન જિનજી! મીઠી તાહરી વાણ.”

—શ્રીમાન્ યશોવિજયજીકૃત યોગદષ્ટિ સંગ્રહાય

અને ઉપવક્ષ્યણથી આ પ્રાણાયામ પછીની ઉત્તગક્રિયાઓ પ્રત્યાહાર, દ્વારણા, ધ્યાન પણ સમ્યક્પણે સાધીને છેવટે તેઓ પગમ આત્મસમાધિને પામ્યા છે.

“આઠમી દષ્ટિ સાર સમાધિ, નામ પરા તસ જાણુ જી,
આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ-શશિ સમ બોધ વખાણુ જી.
ક્ષીણ દોષ સર્વજ્ઞ મહામુનિ, સર્વ લબ્ધિ ફલ ભોગી જી;
પર ઉપકાર કરીને શિવ તે, પામે યોગ અયોગી જી.”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત યોગદષ્ટિ સંગ્રહાય

આવા પગમ સમાધિ પ્રાપ્ત-યોગની પરાકાષ્ટાને પામેલા ભગવાન્ જિનેશ્વર ગમસ્ત યોગિસમાજના ગુરુ છે, પરમ ગુરુ છે, ‘ગુરુણાં ગુરુઃ’ છે.

“પ્રણમ્ય ચરણ પરમ ગુરુ જિનના, હું સ તે મુનિજન મનુના;
વાસી અનુભવ નંદનવનના, ભોગી આનંદધનના.”

—લક્ષ્મણજી શ્રી દેવચંદ્રજી

“નિર્મલ ગુણભાણિ રોહણ બૂધરા, મુનિજન માનસ હુંસ.”

શ્રીમાન્ આનંદધનજી

એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિ સ્વરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

આવા પરમાત્મા પ્રભુ પરમ વ્યક્તિ છે, તે કહે છે.—

જેથી કો પરા ન વ્યક્તિ છે ત્રિલોક માત્રમાં,

જે પરાત્ પર પ્રસિદ્ધ બ્રહ્મ અન્ય શાસ્ત્રમાં;

લોક સારભૂત ધન્ય તે પરાત્મમૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫૧

શબ્દાર્થ:—જેનાથી પર એવી કાષ્ઠ પણ વ્યક્તિ ત્રણે લોકમા નથી, અને જે ‘પરાત્ પરં બ્રહ્મ’ એવા નામથી અન્ય દર્શનીય શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે, અને આવી તે

લોકસારભૂત પરમાત્મ મૂર્તિને ધન્યવાદ છે, - તે વિશ્વની, વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન:—આ બધું જે ઉપર અરિહંતનું ગુણસ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપરથી એમ સુપ્રતીત થાય છે કે તેના જેવી બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ ત્રણે લોકમાં છે નહિ. ‘તુમ સમ અવર ન કોય’ એમ ખાતરી થાય છે. અને ‘વ્યક્તિ’ શબ્દ કહ્યો તે પણ સાર્થક છે, કારણ કે પ્રભુમાં અનંત આત્મશક્તિની વ્યક્તિ-પ્રગટતા યથા છે.

“તુમ પ્રભુ તુમ તારક વિભુજી, તુમ સમો અવર ન કોય.”

“નાથ, તુમ્હારી જોડિ, ન કો તિહું લોકમે રે.”

“પ્રભુશક્તિ વ્યક્તિ એક ભાવે, ગુણ સર્વ રહ્યા સમભાવે.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

આવા પ્રભુને અન્ય શાસ્ત્રો ‘પગલ પર’ બ્રહ્મ’ નામથી ઓળખે છે, અને લોકમાં સારભૂત એવા તે પરમ વ્યક્તિત્વને પામેલા હોઈ તે પરમ ધન્ય પરમાત્મસ્વરૂપ છે.

“ધન્ય તે નગરી રે, ધન્ય વેળા ધડી; માત પિતા કુલ વશ—જિનેસર !”

“જ્ઞાનાનંદે હો પૂરણ પાવનો, વર્જિત સકલ ઉપાધિ;

અતીંદ્રિય ગુણગણેભણિ આગરુ, ઈમ પરમાત્મ સાધ;

સુજ્ઞાની ! અલિનંદન જિન દરિશન તરસિયે.”—શ્રી આનંદધનજી

એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતે પ્રભુને હું વંદન કરું છું.

હવે પ્રભુ ભક્તને કેવા પ્રકારે ફલદાતા બની ઉપકારી થાય છે તે કહું છે.—

જે ઉપાસીને ઉપાસ્ય થાય છે ઉપાસકો,

દીપને ઉપાસી જેમ વાટ થાય દીપકો,

એવી સર્વદાયો જે ધરે પ્રભૂત ભૂતિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને પર

શબ્દાર્થ:—જેને ઉપાસીને ઉપાસકો ઉપાસ્ય-ઉપાસવા યોગ્ય અને છે, જેમ દીપકને ઉપાસીને વાટ દીપક અને છે તેમ; આમ જે સર્વસ્વ આપનારી વિપુલ શક્તિ ધારે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંતને-હું વંદું છું.

વિવેચન:—પ્રભુને ઉપાસનારા જે ઉપાસકો છે તે પોતે ઉપાસ્ય-ઉપાસવા યોગ્ય અને છે, જેમ દીપકને ઉપાસીને વાટ પોતે દીવો બેની નય છે તેમ જિનને આરાધવાથી જિન થાય છે, પૂજ્યને ઉપાસવાથી પૂજ્ય સ્વભાવ નીપજે છે, જે તન્મયતાએ સેવે-આવે તે તદૂપ જ અને, જેમ ઇલિકા (ઇલકા) ભમરીના ખાનથી ભમરી અને છે તેમ.

“જે તન્મયતાએ ધ્યાય, સહી તેહને રે દેવચંદ્ર પદ થાય રે.”

“આત્મા અવલંબી નિજ ગુણ સાધતો રે, પ્રગટે પૂજ્ય સ્વભાવ.”

“જિનવર પૂજા રે તે નિજ પૂજના રે, પ્રગટે અન્યથ શક્તિ;

પરમાનંદ વિલાસી અનુભવે રે, દેવચંદ્ર પદ વ્યક્તિ.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

“ જિનપદને નિજ એકતા, ભેદભાવ નહિ કાંઈ. ”

“ વ્યવહાર સે દેવ જિન, નિહયે સે હૈ આપ;

ચેહી ગચન સે સમજ લે, જિન પ્રવચન કી છાપ. ”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે;

“ ભૂંગી ઇલિકાને ચટકાવે, તે ભૂંગી જગ જોવે રે. ”—શ્રી આનંદધનજી

“ મિત્રાત્માનમુપાસ્યાત્મા પરો ભવતિ તાદૃશઃ ।

વર્તિર્દીપં ચથોપાસ્ય મિત્રાં ભવતિ તાદૃશી ॥ ”

—શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીજીકૃત સમાધિશતક

આમ પ્રભુને ઉપાસવાથી, ‘ મને નમસ્કાર હો । મને નમસ્કાર હો । ’ એવી પરમ ભાવાક્ષામર્ચાથી પરમ ધન્ય આત્મદશા પ્રગટે છે, એને સહજ ઉદ્ધાર નીકળી પડે છે કે:—

“ અહો ! અહો ! હું મુજને કહું, નમો મુજ નમો મુજ રે;

અમિત ફલ દાન દાતારની, જોહને ભેટ થઈ તું રે. ”—આનંદધનજી

“ ધન્ય રે દિવસ આ અહો ! જાગી જો રે શાંતિ અપૂર્વ રે !

“ જાશુ ’ સ્વરૂપ સ્વદેશ રે. ” —મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

અત્રે ‘ દીવાથી દીવો પ્રગટે ’ એમ જો કહ્યું તે અત્યંત યથાર્થ છે, કારણ કે ‘ કારણથી કારણ નીપજે ’ એ નિકાલાબાધિત સિદ્ધાંત છે, નિમિત્ત હેતુરૂપ જિનરાજની સેવા-ઉપાસના વિના કોઈ કાળે પણ સિદ્ધિ યાવ નહિ એ અફર નિશ્ચય છે.

“ કારણ જોગે હો કારણ નીપજે, એમાં કોઈ ન વાદ;

પણ કારણ વિણ કારણ સાધીએ, એ નિજ મત ઉન્માદ. ”—શ્રી આનંદધનજી

“ કારણ થં કારણ સધે હો, એહ અનાદિ કી આલ;

દેવચંદ્ર પદ પાઘએ હો, કરત નિજ ભાવ સંભાળી. ”

નિમિત્ત હેતુ જિનરાજ, સમતા અમૃત ખાણી;

પ્રભુ અવલંબન સિદ્ધિ, નિયમા એહ વખાણી. ”—શ્રી દેવચંદ્રજી

અહીં બીજો એ મુદ્દો પણ ખાસ લક્ષ્યમાં લેવા યોગ્ય છે કે પ્રભુ પોતાનું સર્વસ્વ અર્પે છે, એટલે કે પ્રભુસેવાનું ફળ પ્રભુ સમાન થવું તે છે. પ્રભુ જેવા ઉદારદિલ શેઠને સેવનારો સેવક પોને શેઠ બની ગય છે, પ્રભુ કાંઈ પોતાનો ઋદ્ધિ આપી દેતા નથી, પણ તેનો આશ્રય કરનાર તે પ્રભુના અવલંબને—દદ આશ્રયે નિજ ઋદ્ધિનો પ્રાપ્તિ કરે છે. તત્ત્વરસરંગી મુનિવર્ય દેવચંદ્રજી કહે છે કે:—

“ આપ અક્તી સેવાથી હુવે રે, સેવક પૂરણ સિદ્ધિ;

નિજ ધન ન દિયે પણ આમિત લાહે રે, અક્ષય અક્ષર ઋદ્ધિ. ”

આવા પરમ ઉદાર વિભના વિશિષ્ટ ગ્રેષ્ઠ વિશ્રુતિરૂપ અરિદંત જગવંતને હું વંદું છું.

દર્શ સ્તોતકર્તા ઉપગંધાર કરતા કહે છે:—

પાર ના પમાય જેહના શુભો અપારનો—

અંત શું પમાય ભુજથી મહાસમુદ્રનો ?

તેથી શું વિશેષ વર્ણવું અનંત શક્તિને ?

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫૩

શબ્દાર્થ:— જેમ મહાસમુદ્રનો પાર ભુજબલે પમાતો નથી, તેમ જેના અપાર શુભનો પાર પમાતો નથી, તેથી તે અનંત શક્તિરંતરું હું શું વિશેષ વર્ણન કરું ? એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—ઉપર થોડાધણા પ્રભુશુભોતું કંઈક સામાન્ય વર્ણન કર્યું, પણ પ્રભુના શુભ અનંત છે, તેનો પાર કેમ પામી શકાય ? ભુજબલે કરીને મહાસાગર કેમ તરી શકાય ? કારણ કે “ પૃથ્વી જેવડો કાર્ગળ બનાવી, સમરત વનરાજિની લેખિનીઓ બનાવી, સાત સમુદ્રની થાહી બનાવી કોઈ સમર્થ શક્તિવાળો પ્રભુશુભ લખવા ધારે તો પણ ન લખી શકે.” તો હું પામર મંદબુદ્ધિવાળો તો કેમ લખી શકું ?

“ વસ્તું ગુણાન્ ગુણસમુદ્ર શશાંકકાંતાન્ ।

કસ્તે ક્ષમઃ સુરગુરુપ્રતિમોઽપિ વુદ્ધવા ॥ ” --શ્રી ભક્તામર સ્તોત્ર.

“ ધરતી કા કાગળ કરું, કલમ કરું વનરાય;

સાત સમુદ્રકી શાહી કરું પણ પ્રભુશુભ લિખા ન જાય. ”—મં ૬ખીરણ

તો પછી અત્રે જે કાંઈ શુભવર્ણન કર્યું તેનું પ્રયોજન શું ? ઉત્તર—તે શુભસંકીર્તનથી રસનાનું ધન્યપણ થાય છે, ચિત્તનું પ્રસન્નપણ થાય છે, નિર્ભય આદિ થાય છે. કહ્યું છે કે—

“ ભલું થયું મેં પ્રભુ શુભ ગાયા, રસતાનો ફલ લીધો રે;

દેવચંદ્ર કહે મહારા મનનો, સકલ મનોરથ સીધો રે. ”

“ પ્રભુ શુભ ચિંતનમે રમે, તેહી જ મન સુક્યથ રે. ”—શ્રી દેવચંદ્રણ

“ જિતસે ભાવ ખિનુ કબૂ, નહિં છૂટત દુઃખ દાવ. ”—શ્રી ૦ રાજચંદ્રણ

બાકી વિશેષ શુભ ગાવા હું સર્વથા અસમર્થ છું મેં તો મહત પુરોના પરમ સમર્થ વચનામૃતના સરકારબલે ઉપજેલા બાવની કંઈક વ્યવના કરી છે.

એવી વિશ્વની વિશિષ્ટ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

દવે ઉપસંહારમા સારસમુચ્ચયરૂપ કળશ કાવ્ય કહે છે:—

‘ શાર્દૂલવિકીરિત—

એવા શ્રી અરિહંત અહંત પ્રભુ નીરાગીં જિનેશ્વરા,

આસ પ્રાસ પરં પરમેષ્ઠિપદ ને ત્રૈલોક્યના મંથરા;

જન્મારણ્ય વિષે શરણ્ય જનના કારણ્યના ધામ જે,

હો આત્માર્પણ તેહના ચરણમાં સાચો સુવિશ્રામજે. ૫૪

શબ્દાર્થ:—એવા શ્રી અરિહંત, અહંત, પ્રભુ, વીતરાગ, જિનેશ્વર, આપત, પરમ પરમેષ્ઠિપદને પ્રાપ્ત, ત્રૈલોક્યના ધર્મ, જે સંસાર અરણ્યમા જનના શરણ છે અને કરુણાના ધામ છે, તેના ચરણમા આત્માર્પણ હો ! તેના ચરણ જ સાચો સુવિશ્રામ છે

વિવેચન—સુગમ તે રૂપ છે.

અનુબંધ—

શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી, સહજાતમસ્વરૂપ જે;

મનોનંદન એવા તે, ભગવાન સદા બને. ૫૫

શબ્દાર્થ:—શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી જે સહજાતમસ્વરૂપ છે, એવા તે મનોનંદન મનને આનંદ ઉપજવનારા ભગવાનને (ભક્તજન) સદા બને છે, અથવા એવા તે સ્તોત્રકર્તા ‘ મનોનંદન ’ ભગવાનદાસ સદા બને છે

પ્રશસ્તિ—

મયૂરપુર વસીએ કાવ્ય-તત્ત્વે રસીએ,

મનસુખતનયે સતસ્તોત્રમાલા રચીએ;

જિનગુણગણકેરા પુષ્પ ગૂંથી સુગંધી,

સુજન ધર્મ સ્વકંઠે સ્થાન પામે અગંધી ! ૧

શબ્દાર્થ:—મોરળીનિવાસી, કાવ્ય તથા તત્ત્વમા રસિવા એવા મનસુખતનયે (મન:સુખભાષી કીરત્યદ્રના પુત્રે)-ભગવાનદાસે આ સતસ્તોત્રમાલા રચી છે અને તેમા જિનગુણગણના સુગંધી પુષ્પો ગૂંથ્યા છે, સજ્જનો, તેને સ્વકંઠે ધારણ કરે અગંધ સ્થાન પામે !

અનુબંધ—

એહ સ્તોત્ર પઠંતા જે, ઉપાળું નિર્જરા પરા;

‘ મનોનંદન ’ તે સિદ્ધિ, આપજો અમને વરા ર

શબ્દાર્થ:—એહ સ્તોત્રનો પાઠ કરતા જે પરમ નિર્જરા ઉપાળું છે તે અમને ‘ મનોનંદન ’ એવી પરમ સિદ્ધિ આપો !

इति श्रीमन् सुखसुभगवानदासेन विरचिते *परमेष्ठिस्तोत्रे

अरिहंतस्तोत्रं नाम प्रथमं स्तोत्रं समाप्तम् ॥

—ભગવાનદાસ મન:સુખભાષી મહેતા

“જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત”

સમાલોચના

“જૈન દર્શનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત” નામનું ઇંગ્લીશમાં લખાયેલ પુસ્તક, બ્રાહ્મીજીઆર્ષ જીવનલાલ પન્નાલાલ ચેરીંગી ફક્લી કમિટીના ચેરમેન બાલુસાહેબ શ્રીમુલ જગવાનનાલ પન્નાલાલ તરફથી અવલોકનાર્થે મળ્યું છે. જર્મનીના વિદ્વાન રફાઇર ડૉ હેલમુથ વોન ગ્લાસેનપ્પે (Dr. Holmuth Von Glasenapp) આચાર્યપદવી (Doctorate) મળવા માટે, જૈન ધર્મના કર્મના સિદ્ધાંત ઉપર એક ખામ વિષય (thesis) બોન યુનિવર્સિટીમાં લખ્યો હતો જે વિષય ઉપરથી તેમને ડૉક્ટરેટ-આચાર્યપદવી સને ૧૯૧૪ મા મળી હતી. સદરહુ વિષયના જર્મન બાબામાં છપાયેલ પુસ્તકનો ઇંગ્લીશ બાબામાં તરજૂમો મુખ્યમંત્રી દાનવીર બાલુસાહેબ જીવનલાલ પન્નાલાલે સને ૧૯૨૧માં કરાવ્યો હતો તે બ્રાહ્મીજીઆર્ષ જીવનલાલ પન્નાલાલ ચેરીંગી ફક્લી કમિટી તરફથી પુસ્તકરૂપે હાલમાં છપાવામાં આવેલ છે. શ્રી હીરાલાલ કાપડીયાએ પુસ્તક એડીટ કરેલ છે. પુસ્તકનું ગ્રેટ અપ (છાપવા તથા બાધના વિગેરેનું કામ) થયું હુંદર છે.

પાશ્ચાત્ય અને તેમાં પણ જર્મન વિદ્વાનોનો ખાસ સ્વભાવ એ છે કે જે નિયમ તેઓ હાથમાં ધરે તેનો પૂરતો પ્રયાસ કરી ને તેટલા વિષય મમજાના સાધનો મેળવી, તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરેલા જૈન સિદ્ધાંતના કર્મવાદ જેવા અતિ ગદન, અતિ સૂક્ષ્મ અને પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના તદ્દન અપરિચિત વિષયનો પણ ધણો ઊંડાણથી અભ્યાસ લેખક વિદ્વાન મહાશયે કરેલો આ પુસ્તક ઉપરથી જોનામાં આવે છે. કર્મસિદ્ધાંતના પ્રરૂપણ અને વિવરણ માટે છ કર્મમય કર્મપ્રકૃતિ પચસમૂહ અને તત્ત્વાર્થસૂત્રનો આધાર લેવામાં આવેલ છે. પહેલા પ્રકરણમાં કર્મસિદ્ધાંતનો સામાન્ય ઉપોદ્ધાત કરેલ છે. બીજા પ્રકરણમાં કર્મની મુળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓનું સંનિરતર નિવરણ કરેલ છે, પછી કર્મની રિચિતિ, કર્મનો રસ અથવા અનુભાગ અને કર્મપ્રદેશનું નિવરણ કરેલ છે. ત્રીજા પ્રકરણમાં કર્મના પદ્ય, ઉદય સત્તા ઉદ્ધરણ, અપવર્તના, ઉદ્ધવર્તના અને સક્રમણનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી સમગ્રવેલ છે. ચોથા પ્રકરણમાં જીવના બાવો-પારિણામિક, ઓદયિક, ઔપસામિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપસામિકનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. જીવના સાકાર નિરાકાર ઉપયોગ અથવા જ્ઞાન અને દર્શનનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. મન વચન અને ક્રાયાના યોગોનું વર્ણન કરેલ છે. ત્યારપછી લેશ્યા, સમકિત અને આગ્રિનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. પાંચમા પ્રકરણમાં જીવોની મનુષ્યાદિ ચારે ગતિનું વિવેચન જીવનિચારનો દષ્ટિએ સૂક્ષ્મ રીતે કરેલ છે. જીવતા જોદો પ્રસેદો બતાવેલ છે અને ચારે ગતિમાં જીવોને કયા કયા કર્મો બધ, ઉદય અને મત્તામાં હોય છે તે શાસ્ત્રની દષ્ટિએ બતાવેલ છે.

છઠ્ઠા પ્રકરણમાં કર્મબંધના કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્રાયા તે યોગ અને તેના ઉત્તરમેદોનું વર્ણન કરેલ છે. સાતમા પ્રકરણમાં જીવની મોક્ષ માર્ગની યોગ્યતા બતાવી

જૈન દર્શનમાં કર્મને જે માકારતા, વાસ્તવતા, સ્થૂલતા આપવામાં આવેલ છે તેણે બીજા દર્શનમાં નથી. દૂંકામાં વિદ્વાન લેખકે કર્મના મિહાતનું તારિત્વ સ્વરૂપ બતાવવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો હોય એમ જોવામાં આવે છે.

જેઓ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત કે આપણી માતૃભાષામાં લખેલ કર્મવાદના ગ્રંથો વાંચી શકે છે, તેઓ જો ઇંગ્લેશ જાણતા હોય તો આ ગ્રંથો સારો ઉપયોગ કરી શકશે. આપણા કર્મના સાહિત્યમાં વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોના ઇંગ્લીશ ભાષાના સમાન શબ્દો (equivalents) ધણા અર્થસૂચક મૂકવામાં આવ્યા છે. દાખલા તરીકે કર્મપ્રકૃતિ-species of karma, સ્થિતિ-duration, રસ અથવા અનુભાગ-intensity, પ્રદેશ-quantity, પારિણામિક આદિ ભાવો-states of the soul, ઉપયોગ-cognition, યોગ-activity, દર્શન-belief, ચારિત્ર-conduct વિગેરે.

આ ગ્રંથમાં ઇંગ્લેશ લીપીમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત શબ્દો મૂક્યા છે. બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનો પ્રસંગ આવે તો તે લીપીના અક્ષરો માથે બાળબોધ લીપીમાં શબ્દો મૂકવામાં આવે તો બાળબોધ લીપી જાણનારને વધારે સુગમતા થવા સંભવ છે.

દૂંકામાં જૈન દર્શનનો કર્મનો મિહાત વધારિયત શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ જાણવાને દેશી અને ફોરેશી જૈનો અને જૈનેતરોને આ ગ્રંથ એક કિંમતી સાધન પૂરું પાડે છે. આવો સુંદર ગ્રંથ પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે રવ. વીજાપાદ-બાબુસાહેબ જીવનલાલ પન્નાલાલના પત્ની-રમારક કુંડના સભ્યો ધન્યવાદને પાત્ર છે.

જીવનલાલ બાબુ બોધવદ્ય દોશી

શ્રી ભાવનગરના સંઘસમુદાયે કરેલો અનુકરણીય ઠરાવ

આજે (ચૈત્ર શુક્ર ૫) મહેલ ભાવનગર જૈન મેતાબ્જર મૂર્તિપૂજક તથા સંઘની આ મીટીંગ સર્વાનુમતે એવો નિર્ણય કરે છે કે :-

‘ શહેર ભાવનગર મધ્યે વસતા જૈન મેતાબ્જર મૂર્તિપૂજક તથાજાના મને બાપજોએ પોતાના ઘેર લગ્નપ્રસંગે કે તેના અંગના તેવા બીજા પ્રસંગે રાત્રિના આ અગર દુધ કે એવો બીજા કોઈ પણ ખાણાપીણાની ચીજ વાપરવી નહિ. ’

‘ આ ઠરાવનો અમલ સો બાઈઓ અતઃકરણપૂર્વક સંઘને માન આપીને કરશે તેવી શ્રી સંઘ આશા રાખે છે. ’

આશા છે કે આવો અસુલ રિવાજ જ્યાં હોય ત્યાંનો સમુદાય આ ઠરાવનું અનુકરણ કરવા માટે તેવો ઠરાવ જરૂર કરશે.

અમ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન

કલ્પવૃક્ષની છાંહડી, નાનડીએ રમતો;
સોવન-હિંડાળે હિચતો, માતાને ગમતો. ૧
સૌ દેવી બાલક થઈ, ઋષભજીને તેડે;
વહાલા લાગો છો કહી, હૈડાશું ભીડે. ૨
જિનપતિ ચૌવન પામીયા, ભાવે શું ભગવાન;
મન્દ્રે ઘાલ્યો માંડવો, વિવાહનો મંડાણુ. ૩
ચોરી બાંધી ચિહ્ન દિસે, સુરગોરી ગીત ગાવે;
સુનંદા સુમગળા, પ્રભુજીને પરણાવે. ૪
સર્વ સગ છાંડી કરી, દેવળજ્ઞાનને પામે;
અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી, પહોંચ્યા શિવપુર ધામે. ૫
ભરતે ણિબ ભરાવીયાએ, શત્રુન્ય ગિરિરાય;
શ્રી વિજયપ્રભસૂરિતણા, ઉદયરત્ન ગુણ ગાય ૬

જાણુવા ચોગ્ય

શ્રી વીરપરમાત્મા દશમા ચોમાસા પછી બહુ મ્હેચ્છોવાળી દહભૂમિમા ગયા. ત્યાંથી પેદાલ ગામે આવ્યા. ત્યાં બહારના ભાગમા પોલાસ નામના વૃક્ષના ચૈત્યમાં એકરાત્રિકા પ્રતિમાએ રહ્યા. તે વખતે શકેદ્રે પ્રભુની દહતાની કરેલી પ્રશંસાને નહોં સફહતો તેમનો મામાનિક પણ અભગ્ય સગમ નામનો દેવ પ્રભુને ચળાવવા પ્રતિજ્ઞા કરીને આવ્યો. તેણે એક રાત્રિમાં વીસ મોટા ઉપસર્ગો કર્યા તે ક્રમશઃ વિગત સાથે, તેમજ ત્યારપછી છ માસ પર્યંત આહારપાણી અશુદ્ધમાન કર્યાં (શુદ્ધ મળવા દીધા નહોં) એટલું જ નહોં પણ છ મહિનામા ઘણા નવા નવા ઉપસર્ગો કર્યા તે વિગત સાથે શ્રી આવશ્યક સૂત્રની મલય-ગિરિજીત દીકાના પાના ૨૮૮ થી ૨૯૩ સુધીમા વર્ણવ્યા છે. તે વાચતા પ્રભુની ધ્યાન-દહતાને માટે બહુ જ આશ્ચર્ય થાય છે. ધન્ય છે એવા પરમાત્માને !

આ દીકામા ખીજ પણ અનેક બાજતો ખાસ જાણુવા ચોગ્ય કર્તાએ સમાવી છે. માત્ર એક સામાયિક આવશ્યક ઉપર ૨૨૦૦૦ મ્લોકપ્રમાણુ દીકા રચી છે. એમની ઇચ્છા ૮૪૦૦૦ મ્લોક-પ્રમાણુ દીકા બનાવવાની હતી પરંતુ દુષ્કર્મકાળે એવા મહાપુરુષની ઇચ્છા પણ પૂરી થવા ન દીધી. ખીજ આવશ્યક ચતુર્વિંશતિરત્નની દીકા અપૂર્ણ રહી ગઈ. કુચુનાયના નામ સુધી દીકા કરી શ્રી અરનાયતું નામ માત્ર જ લખાણું. આ અરમર્ષિણી કામતું મહાદુષ્ણ સમજ સુગુનોએ ધર્મકાર્વ જેમ બને તેમ શીઘ્ર કરી લેવા પ્રયત્નશીલ થવું. કુંવરજી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૯ ના પોપ-માહ-ફાગણ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ત્રણે માસમાં નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૌદસ પ્રતિ-ક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિં ક્રિયાઓ થયેલ છે. ત્રણે માસમાં એક વખત એકી સાથે સઘળા વિદ્યાર્થીઓને આયંબિલ કરાવવામાં આવ્યા હતા.

આગમમંદિર પ્રતિષ્ઠા:—આગમમંદિરની પ્રતિષ્ઠા વખતે તળાટીએ તથા ગામમાં પીરસત્રા તથા અન્ય વ્યવસ્થા જળવવાની સેવાતું સુપ્રત કરેલું કામ વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્સાહ-પૂર્વક ક્યું હતું. રોહીશાળાની પ્રતિષ્ઠા વખતે સઘળા વિદ્યાર્થીઓને એક દિવસ દર્શનાર્થે ત્યાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

સિદ્ધાચળ-યાત્રા:—ત્રણે માસમાં મધળા વિદ્યાર્થીઓએ કુલ ત્રણ યાત્રા કરી હતી. ફાગણ શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ છ ગાકની પ્રદક્ષિણા કર્યા બાદ સિદ્ધવડની જગ્યાએ ભાતું વહેંચવા વિગેરેનું કામ ખતમ્યું હતું.

આવક:—	પોપ	માહ	ફાગણ
શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ. ૩૫-૦-૦	૧૨૨૨-૦-૦	૧૦૬-૦-૦
શ્રી જોજન ફંડ ખાતે	રૂ. ૬૦-૦-૦	૫૧૬-૦-૦	૪૬૭-૪-૦
શ્રી લાયબ્રેરી તથા કેળવણી ખાતે	રૂ. ૭-૧૪ ૦	૪૫-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી ગ્રામ દ્રેટફંડ ખાતે	રૂ. ૭૫૩-૦-૦	૧૦૦૪-૦-૦	૧૦૦૨-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	રૂ. ૦-૦-૦	૨૦૨-૦-૦	૪૦૪-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ ખાતે	રૂ. ૨૦૩-૦-૦	૨૫૩-૦-૦	૨૫૩-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	રૂ. ૦-૦-૦	૪૬-૦-૦	૫૬૩-૦-૦

દહેરાસરની વરસગાંઠ:—મહા શુદ્ધ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની વર્ષગાંઠ હોવાથી મોટી પૂજા, આંગી તથા પ્રભાવના રાખી હતી. તે દિવસે અમદાવાદવાળા શેઠ દવપતરામ પ્રેમચંદ હ. મણિબેન તરફથી મિષ્ટાન્ન આપવામાં આવ્યું હતું.

ભેટ:—ચુનીલાલ જગનલાલ દોશી-ફંડલા-જ. સિ. યાળી ૧, વાટકો ૧, પૂજનની જોડ ૧. શ્રી અમદાવાદ સંઘ મમરત, કેસર તોલા ૨૧ તથા રૂપાની વરગ થોકડી ૨૦, શ્રી હજુર ઓદિસ-પાલીતાણા મામીઝમ છુક ૧, તથા ના. છટ્ટા જ્યોજી નામની છુક ૬, શ્રી મણિબેન અમદાવાદ-પૂજનના ધોતીયાં ૫, શેઠ ચીમનલાલ મંગળદાસ અમદાવાદ ધોતીયાં ૩, સેફ કાપડવાર ૧૨, શેઠ ખીમજી મવજી ગામ કચ્છ-નવાવાસ ચાંદીતું છત્ર ૧ તોલા ત્રણતુ, શ્રી અમદાવાદ સંઘ રૂપાના વરગ થોકડી ૫૦) ગાંધી ચતુર્થજી મોતીલાલ, એદમું લોટા નંગ ૬, શેઠ આણંદજી કચ્છાણજીની પેદી અમદાવાદ-કેસર તોલા ૧૦.

જમણુવાર:—શેઠ મગનલાલ મોતીચંદ અમદાવાદ, શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ અમદાવાદ, શેઠ જમનાદાસ અમરચંદ ભાવનગર, શેઠ જમનાભાઈ લગુભાઈ હા. માણેકગેન અમદાવાદ, શેઠ ચત્રભુજભાઈ મોતીલાલ તથા હરગોવિંદ મોતીલાલ 'ગાંધી તરફથી સિદ્ધવડતુ' બાતુ, શેઠ પ્રેમચંદ ત્રિભુવનદાસ ગામ ભાવનગર, શેઠ મોતીચંદ ગણેશમલ ઓશીયા, શેઠ પરમાણુદ રતનજી ભાવનગર-ઉપર મુજબના ગૃહસ્થો તરફથી ત્રણ માસમાં મિશ્રાત્ત આપવામાં આપ્યાં હતાં.

મુલાકાત:—એન. ખી શાહ મુ'બઈ, ડૉ. અમીચંદ સી. શાહ સુરત, સોમચંદ ઉજમશી ચુડા, કેશવલાલ નગીનદાસ મુ'બઈ, લખમશી પાયુભાઈ ગોધરા, ચીમનલાલ જેઠાલાલ અમદાવાદ, માણેકભાઈ અમદાવાદ, ડાયાલાલ કપુરચંદ અમદાવાદ, શેઠ માણેકલાલ ચુતીલાલ જે. પી મુ'બઈ, લક્ષ્મીભાઈ અમદાવાદ, પાર્વતીબેન સુરત, વિનાયકરાય કુંવરજી શાહ ભાવનગર, શેઠ રતિલાલ વર્ધમાન, શેઠ ચંદુલાલ વર્ધમાન વઢવાણ કેમ્પ, શેઠ લક્ષુભાઈ કરમચંદ મુ'બઈ, શેઠ ફકીરચંદ કેમરીચંદ મુ'બઈ, શેઠ દેવચંદ કલ્યાણજી મુ'બઈ, ગમણુભાઈ છોટાલાલ મુ'બઈ, મંજુમા તથા વિદ્યાબેન અમદાવાદ, ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ વકીલ સાદરા, વિમળશાહ બખાભાઈ અમદાવાદ, વેણીબેન ભાવનગર, સુરેન્દ્રભાઈ મણિલાલ અમદાવાદ, શેઠ લાલજી દેવજી જામનગર, શેઠ ચંદુલાલ ખુલાખીદામ ખંભાત વિગેરે.

ખાસ મુલાકાત:—સંસ્થાની કમિટીના મેમ્બરો પૈકી શ્રી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી, શાહ અમરચંદ કુંવરજી, ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ, શાહ વીરચંદ પાનાચંદ તથા શાહ મણિલાલ વાડીલાલ નાણાવટી નિરીક્ષણ માટે પધાર્યા હતા. આ ઉપરાંત સંસ્થાના સ્થાપક શ્રી ચુનીલાલ નાણુદાસ કાનુની પણ મુલાકાતે આવી ગયા.

વાર્ષિક પરિણામ:—વાર્ષિક પરીક્ષામાં કુલ બેઠેલા ૮૧ વિદ્યાર્થીમાંથી ૭૧ વિદ્યાર્થી પાસ થયા છે. મેટ્રિકના માટે વિદ્યાર્થીઓને ફોર્મ મળેલ છે. વાર્ષિક પરીક્ષા બાદ રોહીશાળા, બ્રોદાનનેસ, તળાખ તથા ભાવનગર પગે ચાલીને પર્યટન અર્થે દુકડીવાર થોડા વિદ્યાર્થીઓને મોકલ્યા હતા.

દાનવીરોને

શ્રી સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે માત્ર સાડાચાર માસની તિથિઓ ભરાણી છે. હજી સાડાસાત માસ બાકી છે. હજી મળેલ લાંબી છે. પોતાના જ બાળકો સમજી આપ આપો અને અપાવો.

અલગ્ય મહાન્ ગ્રંથ.

(ચૌદસો ચુમાલીસ ગ્રંથના કર્તા)

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકા યુક્ત

શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્ર

પૂર્વાર્ધ પૃ. ૨૫૦

આ મહાન્ ગ્રંથની મહત્તા કેટલી છે તે માટે વિશેષ લખવું જરૂરી નથી. વળી આ ગ્રંથ પચીસ વર્ષ પહેલાં છપાયેલ હતો. ત્યારબાદ હાલમાં તેની નકલો નહિ મળતી હોવાથી અમોએ હાલમાં કાગળની અસહ્ય મોંઘવારી છતાં જાંચા ડ્રોઈંગ પેપર ઉપર તદ્દન શુદ્ધ અને સુંદર પત્રાકારે તેનો પૂર્વાર્ધ ભાગ છાપી તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

પૂર્વાર્ધ ભાગ રૂ. ૮-૦-૦ (પોસ્ટેજ અલગ)

ઉત્તરાર્ધ ભાગ પણ છપાય છે, થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

લખો :—મનમુખલાલ હીરાલાલ લાલન.

ઠે. શ્રી મહાવીર પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ

૪૫-૪૭, ધનજી સ્ટ્રીટ, મુબમ્બઈ.

જ્ઞાનભંડારો તેમજ પુસ્તકાલયોને ભેટ.

૧ શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્તોત્ર મમદ ભાગ ૧ કો, ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત

જ્ઞાનસાર વિસ્તૃત ભાવાર્થ યુક્ત. પા. ૫૪૨

૨. અંભાતની ચૈત્ય પરિપાટી બાણુવા જેવી હકીકતો સહિત. પા. ૮૨.

૩ શ્રી સમેતશિખરજી પ્રવામ ગાઈડ પા ૧૨૦.

ભુકપોરટથી જ મોકલવામાં આવશે. પોસ્ટેજ ચેકીંગ વિનં ખર્ચ સારુ આનાવાળા દશ રૂાપ મોકલવા. સિલિકમાં હશે ત્યાં સુધી લાભ અપારો.

લખો :—મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી.

તાબાકટો, વહોરાનો જૂનો માળો, ચોથે દાદરે. મુંબમ્બઈ.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર.

સામાયિક સેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ મહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આવૃત્તિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાઈ. સો નકલના રૂા. ૪) બાળવયના બધુ બળતી શકે તેવા પૂંડા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામા આવી છે. લખો :—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રાસરક સભા-લાલનગર.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ

દિંદી સુંદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ ખુસ્તી હવે ઘણી જ થોડી નકલો શીલીકમાં છે પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, રતવન, રંતુતિ, છંદ તથા વિધિઓ વિગેરેને સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખામ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. કાગળની અતિશ્ચ મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી. છૂટક નકલની કિંમત આઠ આના સો નકલના રૂપિયા પીસ્તાલીશ. પોસ્ટેજ ત્રણ આના.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દશ પર્વ છે કલિદાસપર્વ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઝપમદેવ, અજિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંતવનાયથી શ્રીમુનિસુંવતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જૈન ગમાયજી, ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ-લુહું સમગ્રવું.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર

કેવળાપજ્ઞાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યારત્ન ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ણન, છગ્રસ્થા-વસ્થાના ૧૦૧ વર્ષના વિદ્યારત્ન વર્ણન, ઉપમર્ગોની દહીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો સાથે, ૧૨૧ વર્ષના તપત્તુ વિરતન લીરટ, ઉપસર્ગોની ગોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પજ્ઞાના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ જુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાડીશ ભવના તથા પચ કલ્યાણકના મોટા બબ્બે રતવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની ખુસ તૈવાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત આર આના રાખી છે. આઠી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપયું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રમાવના કરો. આ જુક લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સજાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આજુદજીએ કરેલો છે.

પુસ્તકે ૫૯ સુ } જ્યેષ્ઠ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૩ ને } વિ. સં. ૧૯૯૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

સામાન્ય જિન સ્તવન

(દ્યાનિધિ એક તારો આધાર-એ રાગ)

અળ મોહે પાર ઉતાર દયાળુ પ્રભુ ! અળ

યહ સંસાર સમુદ્ર જંભીરા, ક્રીસ વિધ ઉતરુંગા પાર. દયાળુ ૧
માન મોહે માયા લોભાદિક, સંપો ફરે વિકરાળ. દયાળુ ૨
માત પિતા વળી બ્રાતા લગિની, સ્વાર્થે લગી રનેહાળ. દયાળુ ૩
સંસાર સળ એમ સ્વાર્થે ભરેલો, હોઈ ન તારણહાર. દયાળુ ૪
કામ મુભટથી ક્રોધા કંપે, સત્તાવે છે વારંવાર. દયાળુ ૫
જન્મ મરણનાં દુઃખ બહુ વેઠ્યાં, છતાં ન પામ્યો ભવપાર. દયાળુ ૬
લાળ ચોરાશી એમ રડવડિયો, હવે પામ્યો તારો દેહાર. દયાળુ ૭
સેવક એન. બી. ગુણ ગાવે, તારો છે એક આધાર. દયાળુ ૮

અમૃત ઝરણો

પરતાવો એ વિપુલ ઝરણું, સ્વર્ગથી જિતયું છે;
પાપી તેમાં સ્નાન કરીને, સુવિશુદ્ધ બને છે. ૧
કોણ બાણે છે કેવો, ભલો આ જગતનો ખેલ છે;
આ જીવન જીવન નથી, પણ વહેતા જલની રેલ છે. ૨
મેં કયું આ મેં કયું, એમ માનવી મિથ્યા બંદે;
કર્મની આત્મા વિના, ના પાન પણ ફરકી શકે. ૩
જે રાત દિવસો બંધ કરતાં, ધર્મની આરાધના;
તેહિ જ સંકળા બાણ ચેતન, રાખ ના તેમાં મણા. ૪
રત્નો કરોડો આપતાં પણ, કાણ ગયેલી ના મળે;
ઉપદેશ એ પ્રભુ વીરનો, સંભાળજે તું પળે પળે. ૫

સં-એન. બી. શાહ-સત્ય

प्रभु की सेवा ।

(तर्ज-प्रभु नाम को ही अपना, यह ध्येय बनावे अपना)

सेवा प्रभु की करना, यह पहिला काम अपना ।
 सेवा के वास्ते यह, जीवन तमाम अपना ॥ सेवा० ॥ १ ॥
 चाहे खुब गालियां दे, निंदक भी निंदा करले ।
 छोड़े जो सेवा करना, जीवन हराम अपना ॥ सेवा० ॥ २ ॥
 चाहे समय लगता हो, पैसा खर्च होता हो ।
 है सब से प्यारी सेवा, यह ध्येय बनावे अपना ॥ सेवा० ॥ ३ ॥
 सर्वस्व गुमाया उसने, सेवा भूलाई जीसने ।
 उसने मनुष्य जीवन को, पशु सम बनाया अपना ॥ सेवा० ॥ ४ ॥
 वस्तु मीली है जग में, सेवा ही मुख्य इसमें ।
 इसको भूलायेगा तो, हारेगा भव फिर अपना ॥ सेवा० ॥ ५ ॥
 इसकी लगन ऐसी हो, हर रोम में वसी हो ।
 लगते रहे निद्रा में, इसका ही इसका सपना ॥ सेवा० ॥ ६ ॥
 यस 'राज' यही है चिन्ति, हो सेवा से ही प्रीति ।
 ऐसी घनाबो नीति, हो जग सफल फिर अपना ॥ सेवा० ॥ ७ ॥

जगत का रंग ।

जग देगा रंग तेरा, हमने अजय निराला ।
 खेलत गोदी में सब तेरे, खेलत बाल गोपाला ॥ जग० ॥ १ ॥
 बनेक हसते जग में देगे, बनेक देगे रोते ।
 अनेक हैं मध्यम्य यहां पर, अनेक पाते मोते ॥ जग० ॥ २ ॥
 अपनी अपनी लेकर टपली, अपना राग ही गाते ।
 अपने सुर को सुन्दर बद्ध कर, घेसी ताल बजाते ॥ जग० ॥ ३ ॥
 धन धैमय के मद में कई, फिगते हैं अकालते ।
 धनहीन महादाय धनकी गतिर, जगमें हैं कराने ॥ ज० ॥ ४ ॥
 सुगी, दुःखी, धनहीन, धनी, यह चारों को ही देगा ।
 गंदी रोषे, मांटी रोषे, रोते जग को लेगा ॥ जग० ॥ ५ ॥

राजमल मंडारी-आगर

સાતે વારનું ગીત

રાગ પ્રભાતી

શ્રી બ્રહ્મી પ્રણમું મુદા, પ્રણમી ગૌતમ પાપ;
અરથ એ સાતે વારનો, કહેશું અતિ સુખકાર ॥ ૧ ॥
ધર્મ લલો જિનવરતણો, કીજે વારોવાર;
કુમર શ્રી લલિતગતણી, પરે હોવે હિતકાર ॥ ૨ ॥
આદિત્ય ભગે લીજીએ, દેવચુર અભિધાન;
મયાશક્તિ વળી કીજીએ, મત અને પમ્યખાણ ॥ ૩ ॥
સોમ પરે સીતલ યષ, તણએ ક્રોધ વિકાર;
ભટ્ટા અમ્યકારી પરે, લહીએ સુખ તે સાર ॥ ૪ ॥
મંગલ સમ રાતા યષ, દીજે પાત્રે દાન;
શાલિભદ્ર સુખ ભોગવે, લહીએ સુખ તે પ્રધાન ॥ ૫ ॥
બુધે જ્ઞાની તે જ્ઞણીએ, જે ન કરે યહ પાપ;
શેઠ સુદર્શનની પરે, રહે તે નિર્મળ આપ ॥ ૬ ॥
ગુરુ સાચા તે સેવીએ, જે ટાળે અંધકાર;
રાય પ્રદેશીની પરે, ઉતારે ભવપાર ॥ ૭ ॥
શુક પરે રહો ભજના, જિમ મન મલિન ન યાય;
રાય પ્રદેશીની પરે, જન્મ પવિત્ર કહાય ॥ ૮ ॥
શનિ-તાપ તે પરિહરી, સેવો ધર્મ સુગ્મજ;
દશે શ્રાવક જિમ સર્વદા, પામે અમર વિમાન ॥ ૯ ॥
અરથ એ સાતે વારના, કહ્યા અતિ સુખકાર;
ધર્મવિજયે રંગે કરી, રાધનપુર મોઝાર ॥ ૧૦ ॥

સંગ્રાહક—મોહન ગિરધર

શ્રી મહાવીર જિનસ્તવન

(તારી આંખલડીના ધાવ—એ રાગ)

મહાવીર સુંદર તારું નામ, ગાઉં પ્રીતિ ધરીને;
ગારે તું છે ઉત્તમ કામ, પ્રણમું તુમને લળી લળીને. ટેક
તારી મીઠી મીઠી વાણી, જેને મહાપુરુષે જાણી;
જેથી અંતરનો આરામ, ગાઉં ફરી ફરીને. મહા ૦ ૧
જેમાં ગૌતમ આદિ મોહ્યાં, પ્રેમે કર્મો સધળાં ખોયાં;
જેમાં તરવો સધળાં જોયાં, સાંધી ચુણનાં તરવો દોહ્યાં,
એને ખ્યાલું આઠે યામ, રીઝું તેને વરી વરીને. મહા ૦ ૨
એ તો અજિત પંચી અપાવે, બુદ્ધિ નિર્મળતા અતિ લાવે;
મુનિ હેમેન્દ્ર ગણે સુખધામ, હરખે રમરી રમરીને. મહા ૦ ૩

મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગર

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ આસઠમું વિરહવ્યથામાં આશાકિરણ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૧ થી શરૂ)

૨. રાત્રિના વખતમાં શુદ્ધ ચેતનાની કેવી દશા થાય છે તે એણે વર્ણવી. હવે ધોળે દહાડે એની કેવી દશા થાય છે તે પણ પોતે જ બતાવે છે. અહીં રાત્રિ અને દિવસ ચાલુ અર્થમાં સમજવા. વિભાવ રાત્રિની સરખામણીમાં પ્રકાશ કરતો દિવસ લેવામાં આવે તો અર્થ એસે તેમ નથી. બવહારુ ચાલુ દિવસમાં ચેતના પોતે વિરહદશાને કેવી ભોગવે છે તેનો ખ્યાલ બરાબર વિરહી સ્ત્રીના શબ્દોમાં આપે છે. મારે તો ખાવાની અને પીવાની વાત પણ બંધ થઈ ગઈ છે. ખાવું પીવું બાવતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એ સંબંધી વાત પણ અટકી ગઈ છે. જ્યારે પ્રાણીને એક વાતની લત લાગે છે ત્યારે એના ઉપર સર્વ મનોવૃત્તિઓ કેન્દ્રિત થાય છે અને તે વખતે કોઈ તેની પાસે જમવા ઊઠવાની વાત કરે તો તેના કાનમાં શૂન્ય પેદા થાય છે, એટલે કોઈ ખાવાપીવાની વાત કરે તો એ કાન આડા હાય દે છે અને 'એ વાત બોલતા જ નહિ, અથવા એ વાત સાંભળવી ગમે તેમ નથી' એવું જણાવી દે છે. મતલબ કે વિરહી સ્ત્રીને ખાવાપીવાનું ગમતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એની વાત પણ ગમતી નથી, અથવા એ બાબતની વાત યાદ, પણ આવતી નથી.

દરેક મહાકાવ્યમાં વિરહનો એક પ્રસંગ જરૂર આવે છે. તે વખતે વિરહીની દશાનું વર્ણન વાંચ્યું હોય તેને આ વર્ણન આબેહુબ લાગે તેવું છે. લંકાનાં બગીચામાં સતી સીતાનું વાલ્મીકિએ કરેલું વર્ણન કે પવનંજયપત્ની અંજનાના ખાવીશ વર્ષના વિરહને પ્રસંગે થયેલી દશાનું વર્ણન વાંચતા રોમાંચ ખડા થાય તેમ છે. એને મળતું વર્ણન અહીં યોગીરાજ દ્વંકા મુદાસરના માર્ગિક શબ્દોમાં કરી નાખે છે. યોગીએ ધણા મિતભાષી હોય છે. કવિને કાવ્યચાતુર્ય બતાવવાનું હોય છે, યોગીને હૃદયચુંજન કરવાનું હોય છે. પ્રાણીનો બધો પ્રયાસ ખાવાપીવા માટે હોય છે. 'કપાળે કપાળે ભુદી મતિ, પણ ખરે ખપોરે એક મતિ' એ કહેવતમાં ભારે અકલ છે. 'ભુદી બુદી દરેક બાબતમાં મતભેદ પડે, પણ બૂખ લાગે ત્યારે ખાવું જોઈએ એ વાતમાં બે મત પડતા નથી. ખપોરના જમવાનો સમય થાય, એટલે જમવું જોઈએ એ વાતમાં બે મત પડતા નથી.

જેણે આ સાર્વજનિક કહેવતને વિરહી સ્ત્રી બોલી પાડે છે. એને આશું બાવતું નથી, એ ખાવાની વાત કરતી નથી અને એની પાસે ખાવાપીવાની કોઈ વાત કરે તો તે તેને ગમતી નથી. એટલે એ કહે છે કે ખાવાપીવાની વાત પણ અટકી ગઈ છે, તો એની તો સીધી વાત કોઈને શા માટે કહું? જેની વાત પણ બંધ થઈ ગઈ છે તેની સીધી સમી વાત બીજાને શું કહેવી? અને શા માટે કહેવી? અથવા આડીઅવળી વાત શા માટે કરું? જ્યાં ખાવાપીવાની વાત ટળી ગઈ છે ત્યાં એ ખાવાપીવા સંબંધીની કે બીજી કોઈ વાત એને ગમતી નથી. એ તો પતિના નામની રતના અને એના વિરહથી પોતા પર

ભોયણ પાન કયા મિટી, કિસકું કહું સૂધી હો ? આનંદલ ધર આનંદી, છવ આસ વિહુદી હો. ૨
વેદન વિરહ અપાર હૈ, પાણી નવ મેલ હો; કૌન હબીબ તબીબ હૈ, ટારે કર કરેલ હો. ૩

થયેલી અસરના વિચારમાં ગરકાવ થઇ ગઇ છે, એને ખાવાપીવાની કે ખીજી કાંઇ વાત ગમતી નથી. એને નથી કપડાંની વાત કે નથી સાહેલી સાથે ગરગા લેવાની વાત, એને નથી ઘરેણાંના ઘાટ ધડાવવાની વાત કે નથી આંખમાં આંજણ આંજવાની વાત, નથી એને હાથે અળતો મૂકવાની વાત કે નથી પગમાં ઝાંઝર પહેરવાની વાત. એ કહે છે કે હું આવી વાત શું કરું? મારે તો ખાવાપીવાની વાત પણ અટકી ગઇ છે, તો પછી ખીજી જેવી તેવી બાબતની વાત તો ક્યાંથી હોય ?

ત્યારે ગમે છે શું ? મારા પતિરાજ આજે ધરે આવશે, કાલે ધરે આવશે-એ આશાના તાંતણા પર મારી જીવાદોરી ટીંગાઈ રહી છે. આશા ઉપર જીવન છે. શરીરમાં અનેક વ્યાધિઓ થયા હોય, વૈદ્ય કે ડોક્ટરે કેસને અસાધ્યની કોટિમાં જાહેર કર્યો હોય, તો પણ મનમાં રહે છે કે કદાચ સારું થઈ જશે. લાખો રૂપિયા સદામાં ખોઇ ખેડા હોય તેને પણ તે પાછા મેળવવાની આશા હોય છે, પરદેશ ગયેલો પુત્ર પાછો જલદી આવશે એ આશા પર પિતામાતાનું જીવન અવલંબતું હોય છે. એ જ પ્રમાણે ગરીબને ધનવાન થવાની આશા, પરીક્ષામાં નપાસ થનારને બીજો વર્ષે પાસ થવાની આશા, કુંવારાને સુયોગ્ય પત્ની મળી જવાની આશા હોય છે. આ આશાનાં તાંતણા પર જીવન અવલંબી રહે છે. આશા ન હોય તો જીવનમાં પ્રકાશનો ઓળો પણ રહેતો નથી અને પછી જીવવાની હોંશ પણ રહેતી નથી. (આ આશા અને 'આશા ઔર નકી ક્યા કીજે' માં ખતાવેલી આશા તદ્દન જુદી ચીજ છે એ ધ્યાનમાં રાખવું.) મારા દિલમાં પૂરી આશા છે કે મારા પતિરાજ આજકાલ મારે મંદિરીએ પધારશે, મારો વિરહકાળ પૂરો થશે અને મારે ત્યાં પતિમેળાપના હર્ષની નોખતોનો ગડગડાટ થશે.

અત્યારે તો આ આશાને દોરડે હું ટીંગાઇ રહી છું, એ આશાએ જીવું છું અને એ આશાના દોરડે અવલંબન ગણું છું મારી આખી જીવનદોરી આ આશા પર છે. પતિરાજ જરૂર મારું મંદિર ઝળકાવશે, એને પ્રકાશમય કરી દેશે, એને દેહીધ્મમાન કરશે, આ આશા ઉપર મારો જીવ અત્યારે તો લાગી રહ્યો છે, અને નથી ખાવાની વાત, નથી પીવાની વાત કે નથી ખીજી કાંઇ વાત. આવી શુદ્ધ ચેતનાની વિરહદશા છે. આશામાં ને આશામાં પ્રાણી જીવન એટલું લંબાવી શકે છે કે એનું વર્ણન ન થાય. સારો દિવસ આવશે, સર્વે સારાં વાનાં થઈ જશે, રાત પછી દિવસ આવશે-આ સર્વ આશાનાં સૂત્રો છે અને તેના ઉપર જીવન લંબાય છે. શુદ્ધ ચેતના હજી પણ એ જ લયમાં પોતાના વિરહનું વર્ણન કરે, છે અને દરેક વાક્યને છેડે પુનરાવર્તન કરીને કહેતી જાય છે કે 'અત્યારે તો મારી શુદ્ધિ અને જીવિ ખૂંદાઇ રહી છે-ખૂંદાઇ ગઇ છે.'

૩. મારી વિરહની પીડા તો અધાગ છે-પાર વિનાની છે. એનો છેડો દેખાવો પણ

૧. જુઓ પદ ૨૮ મું પૃ. ૨૫૧-૨૬૭. ત્યાં આ વિષય પર વિસ્તારથી પૃથક્કરણ કર્યું છે. સાતમા પદમાં એક સાખી આપી છે 'જગ આશા જંજીરકી' એના વિવેચનમાં આ વિષયની જરૂરી સ્પષ્ટતા થઇ ગઇ છે. (પૃ. ૬૯-૭૧) આ. પ. રતનાવલી ભાગ પ્રથમ.

મુશ્કેલ છે. કોઇ નદી, દરિયો કે રસ્તો ધણો લાંબો હોય, તેનો છોડા નજરમાં ન આવતો હોય અને તેમાં જેમ ચાલવામાં આવે તેમ વધારે ને વધારે દૂર ને દૂર જવાનું દેખાતું જાય ત્યારે તે 'અચાહ' અથવા 'અચાગ' કહેવાય છે. મારી વિરહની વેદના એટલી મોટી છે, એટલી લાંબી છે કે એનો અત્યારે તો અંત દેખાતો નથી.

આ વિરહવેદના એટલી અપાર અને આકરી છે કે એનું નવ નેજા પાણી ચઢ્યું છે એટલે ધણું પાણી ચઢ્યું છે.^૧

ગુજરાતી ઈંગ્લીશ કોશ(મહેતા એન્ડ મહેતા)માં પણ નેજાનો અર્થ banner, a flag, a lance એમ આપ્યો છે. તેની નીચે પ્રેમાનંદનું ટાંચણ આપ્યું છે. ' નેજાં ફરકે રે, ફરે તરવાર, દંદ યુદ્ધ થયું તેણી વાર. ' આ અર્થ સમજાય છે, પણ સારપછી ઇન્ડિયન આપ્યું છે. ' નવ નેજાં ' પાણી ઉતારવાં to be put to immense trouble ' આ વહાણ-વટાને લગતો શબ્દ હોય તેમ લાગે છે. ' નવ નેજાં ' પાણીનો મૂળ ભાવ ખેસતો ન હોવાથી એને વિરહદશા સાથે મેળવ્યો નથી, હું મેળવી શક્યો નથી. મારી વેદનાની પીડા અસહ્ય છે, અચાગ છે અને એનું પાણી નવ નેજાં જેટલું જીસું ચડ્યું છે. આ પીડાની મને તો કળ ચઢી ગઈ છે, એને લખને મારું માથું બગે છે, મને તંબર આવે છે અને મારું જ્ઞાન ચાલ્યું ગયું છે. હવે તો એવો કોઇ હકીમ કે તખીય મળે તો આ મારી કળ-મૂર્છાને ટાળે, દૂર કરે. આવો કોઇ વૈદ્ય કે હકીમ મળશે ખરો ? એવો હકીમ કે તખીય કોણ હશે ? ક્યાં હશે ?

યુનાની પદ્ધતિ પ્રમાણે દવા કરનાર હકીમ કહેવાય છે અથવા ગડગુમડનું કામ કરનાર હકીમ કહેવાય છે. અને તે જ ધોરણે દવા દારુ કરનાર તખીય કહેવાય છે. અત્યારે સર્જન અને શીઝીશન વચ્ચે જે તફાવત છે તેને મળતો તફાવત હકીમ અને તખીય વચ્ચે છે. કેટલાક વ્યાધિઓ એવા હોય છે કે એમાં હકીમનું કામ પડે કે તખીયનું તે નક્કી કરવું મુશ્કેલ પડે છે. એવા ઓપરેશન કે નસ્તરના કેસો માટે હકીમ કે તખીય પાસે જવું તે પણ નક્કી થતું નથી. અને એતના તો અત્યારે પોતાની શુદ્ધ ક્ષુધ જોષ ખેડી છે એટલે હકીમ કે તખીય કોની પાસે જવું તે નક્કી કરી શકે તેવી રિયતિમાં પણ નથી. એટલે એ તો વલવલે છે કે એવો કોણ હકીમ કે તખીય મળે કે ને આ મારા મનની કળ વાળી આપે, મારા અંતરની કળને ટાળી નાખે.

' કુ ' અને ' કરેજ ' માં જી નો ૨ થયો છે, એ તો ધણું સામાન્ય છે. કેટલાક પ્રાણીઓ તો કેળું બોલવું હોય તો કેઈ જ બોલી શકે છે. જી નો ઉચ્ચાર ધણી જીબાને અશક્ય થઈ પડે છે. માળનું માર, છાળનું છાર, બહુ સામાન્ય છે. એટલે અહીં કળ-જની ' કળ વાળે ' એ અર્થ બરાબર ખેસે છે. કાળજની કળ એટલે કહેજની મૂર્છા-

૧. ગુજરાતી ભાષામાં 'નવ નેજા' શબ્દ પ્રચલિત છે, પણ એ કહેવતનું મૂળ મને સાંપડ્યું નથી. ' નેજુ ' એટલે નિશાન અથવા વાવટો એવો અર્થ કોશમાં આપ્યો છે, પણ તેનો ભાવ અહીં ખેસતો નથી. ભાષાનિષ્ણાત પાસેથી આ કહેવતનો મૂળ અર્થ ખેસાડવાનો પ્રયત્ન ચાલુ છે. અમુક અંશે નવ માળ સુધી પાણી ચડે એવો અર્થ સંભવે છે.

સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ

લેખક:—આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૪ થી ૪૬)

કેટલોક સમય વીત્યાબાદ અહીં મતિ-શ્રુત-અવધિ-મેન:પર્યવસાન-એમ આર જ્ઞાનેના ધારણ કરનાર, પૂજ્યપાદ, પ્રાત:સ્મરણીય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ધર્મધોપસૂરીશ્વરજી પધાર્યા. ધર્મમિત્રે શાલિભદ્રને આ ખીના જણાવી. તે સાંભળીને વૈરાગ્યરંગથી રંગાયેલ શાલિભદ્ર વિગેરે ખુશી થઈને પરિવાર સાથે આવી, શ્રી ગુરુમહારાજને વંદન કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠા. શ્રી ગુરુદેવે શાલિભદ્રાદિ સર્વ નગરજનોને ઉપદેશ દેતાં જણાવ્યું કે—

આયુ: શરજ્જલધરપ્રતિમં નરાણાં, સંપત્તય: કુસુમિતદ્રુમસારતુલ્યા: ।

સ્વન્તોપભોગસદૃશા વિપયોપભોગા:, સંકલ્પમાત્રરમણીયમિદં હિ સર્વમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે ભવ્ય જીવો! શરદ્ઋતુના મેઘના જેવો આયુષ્યનો વિતશ્વર સ્વભાવ છે, કૃતોથી શોભાયમાન એવા આડના સત્ત્વની જેમ સંપત્તિ પણ નાશ પામવાના સ્વભાવવાળી છે, શબ્દાદિ વિષયના સાધનોની સેવના-એ પણ સ્વપ્નામાં

હૃદયના ધા સમજવા. માણસને શારીરિક સ્થૂળ ધા વાગ્યો હોય તે તો કોઈ રીતે મટે છે, એના દવા દારૂ થઈ શકે છે અને હાડકા ભાગી ગયાં હોય તે સાજ થઈ શકે છે, પણ હૃદયના ધા વાગ્યા હોય કે અંદરથી તમર આવ્યા હોય તો તે ટળવા કે મટવા બહુ મુશ્કેલ છે. ચેતના પૂછે છે કે એવો કોઈ હકીમ કે તખીય છે જે મારાં હૃદયની કળને ઠેકાણે લાવે, એને મટાડી આપે, એ કળ મટી ગય એવું ઓસડ આપે !

અથવા કરનો અર્થ હાથ કરીએ તો એ કાળજીને હાથ કરીને બહાર કાઢે-એવો પણ અર્થ થાય.

કાળજી કરવું એટલે કાળજી કાઢી નાખવું એવો અર્થ પણ શક્ય છે. ‘ આ વિરહ છે તે હાથે કરીને (કર) કાળજીને કાઢી નાખે છે, તે વિરહના શોકને શમાવે-દૂર કરે’ તેવો હકીમ-કે ઇલાજ કોઈ છે ?’ આ પ્રમાણે અર્થ પ. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ લખાવ્યો છે અને તે પણ બંધબેસતો લાગે છે.

વાત એ છે કે પતિપ્રેમા શુદ્ધ ચેતનાને ચેતનશાજનાં રંગદગ્ગ બેઠ મૂંઝવણ વધતી ગય છે, એની અસહ્ય વિરહદશાનો એના હૃદયને કારી ધા વાગ્યો છે અને એમાંથી બચવા માટે, એ સ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવા માટે એ અનેક પ્રકારના તરવરાટ કરે છે. (ચાલુ)

ભૌક્તિક

જેથેલા ભોગની જેવી ક્ષણભંગુર છે અને કિંપાક ફલની માફક પરિણામે આ લવમાં લયંકર રોગાદિની પીડા પમાડનારી અને પરલવમાં દુર્ગતિમાં લઇ જનારી છે. લવાલિનંદી અણુસમન્નુ જીવો માખી જેમ જળજામાં ચોંટી રહે તેમ ભોગાદિમાં ચોંટ્યા રહેવાથી (તીવ્ર આસક્તિ રાખવાથી) છેવટે બહુ પસ્તાય છે. તેમ ધર્મ-રસિક સમન્નુ જીવોએ ન જ કરવું જોઇએ. વિનશ્વર પદાર્થના મોહથી જ સુક્તિને દેનારી ખરી સાધના ભૂલી જવાય છે. મનુષ્યલવની ખરી ઉત્તમતા નિર્મલ સંયમની સાધના કરવામાં જ રહેલી છે. અપૂર્વ શાંતિનું સાધન તે જ છે. એની સાધના કરીને અનંતા જીવો પરમાનન્દમય નિરાળાધ સુક્તિપદને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે. સ્ત્રીઆદિ મોહના સાધનોમાં સુંદરતા માનવી એ તો બીનસમજણનું ફલ છે, એમ સમજીને વિવેક ધારણ કરીને સંસારસમુદ્રની રખડપટ્ટી ટાળવા માટે કયો લવ્ય જીવ સંયમની સાધના ન કરે ? ”

એ પ્રમાણે દેશના સાંભળ્યા બાદ શાલિભદ્રે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે-“ હે શુરુદેવ ! કયું કાર્ય કરીએ તો માણસને માથે બીજો કોઇ માલિક બનીને ન રહે ? ” જવાબમાં શુરુએ જણાવ્યું કે-“ જેઓ અનંત તીર્થંકર ગણધર દેવોએ આરાધેલી દીક્ષાને અંગીકાર કરે તેઓ તમામ જગતના માલિક બને. ” શ્રી શુરુ-મહારાજનાં આવાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે કહ્યું કે-“ જો એમ જ છે, તો હું મારી માતાની આજ્ઞા લઇને આપની પાસે લાગવતી જૈનેંદ્રી પ્રવ્રજ્યાને ગ્રહણ કરીશ. ” શ્રી શુરુમહારાજે કહ્યું કે-“ અપ્રમાદી થજો, વિલંબ કરીશ નહિ. ” શાલિભદ્રે આ બધી બીના માતાને જણાવીને કહ્યું કે-“ હે માતાજી ! મેં આજે શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજી મહારાજની અપૂર્વ ધર્મદેશના સાંભળી. તે અનાદિ સંસારની રખડપટ્ટી ટાળીને શાશ્વતાનન્દમય પરમપદને દેનારી હતી. તે દેશનાના સાંભળવાથી મને કેદખાના જેવા સંસારમાં હવે તલભાર પણ વાસ્તવિક સુખનો અનુભવ થતો નથી. હે માતાજી ! હું તમને પૂછું છું કે-શું મસાણીયા લાડવામાં એલચીનો સ્વાદ હોય ? ” માતાએ કહ્યું-“ હે પુત્ર ! ન જ હોય. ” જવાબ સાંભળી શાલિભદ્રે કહ્યું-“ હે માતા ! સંસારમાં પણ સ્થાયી અને ખરું સુખ નથી. મોહથી જે કંઈક છે એમ માનેલું સુખ છે, તે પણ દુઃખથી મિશ્રિત છે. મધથી લેવાયેલી તરવારની ધારને ચાટવા જેવું છે, છતાં લીંબડાના ઝાડમાં જન્મેલો કીટો જેમ કડવો છતાં પણ લીંબડાને મીઠો માને છે તેમ મોહવાસિત સંસારી જીવો-ખરી રીતે દુઃખરૂપ છતાં પણ સાંસારિક સુખને સુખરૂપ માને છે. વાસ્તવિક સંપૂર્ણ સુખ તો પ્રવ્રજ્યાની આરાધના કરવાથી જ મળે તેમ છે, માટે જો આપ કૃપા કરીને આજ્ઞા આપો તો હું પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરું. ” માતાએ વિચાર્યું કે-‘ પ્રવ્રજ્યા પાળવામાં પડતી મુશ્કેલીઓ જણાવીશ તો આ પુત્ર પ્રવ્રજ્યા લેવાનો વિચાર છોડી દેશે. ’ આવા મોહગર્ભિત ભાવથી માતાએ પુત્રને કહ્યું કે-“ હે પુત્ર !

પ્રવ્રજ્યા લેવી એ કંઈ નાનીસૂની વાત^૧ નથી. તેમાં તો કેશનો લોચ કરવો પડે, સંતારા ઉપર શયન કરવું જોઈએ, બેંતાલીશ દોષ વિનાનો આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ, પચ્ચીસ ભાવના સહિત પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરવો જોઈએ. વિગેરે આકરી ક્રિયા તું શી રીતે કરી શકીશ ? ”

જવાબમાં પુત્રે જણાવ્યું કે-“ હે માતા ! અજ્ઞાનને લીધે બીજી ત્રણ ગતિમાં આત્મિક પરાક્રમનો દુરુપયોગ કર્યો હવે દશ દષ્ટાંતે દુર્લભ એવી મનુજગતિમાં તેનો સદુપયોગ કરવા ધારીએ તો તે દીક્ષાની આરાધનામાં લગાર પણ મુશ્કેલી જણાતી નથી. પણ એકાંત કર્મની નિર્જરા જ રહેલી છે, એમ મને ચોક્કસ નિર્ણય થયો છે. ” પુત્રનાં આવાં વચન સાંભળીને માતાએ કહ્યું કે-“ હે પુત્ર ! જ્યારે તું એમ જ કહે છે, તો હું તને તારા ભાવી હિતની ખાતર કહું છું કે-આ જાગતનો ધીમે ધીમે અભ્યાસ પાડવો જોઈએ. ” માતાના આ વચનને માન આપીને શાલિભદ્રે દરરોજ એકેક સ્ત્રી આદિનો ત્યાગ કરવા માંડ્યો

શાલિભદ્રની નાની બેન સુભદ્રાને આ વાતની ખબર પડી, જેથી તે રુદન કરવા લાગી. આ જોઈને તેના સ્વામી ધન્યકુમારે પૂછ્યું કે-“ શા કારણથી તું રુદન કરે છે ? ” સુભદ્રાએ કારણ જણાવતા પોતાના ભાઈની બીના કહી, ત્યારે ધન્યકુમારે કહ્યું કે-“ એમ કરે એ તો કાયર કહેવાય. શૂરવીર તો એકદમ ત્યાગ કરે. ” સુભદ્રા વિગેરે સ્ત્રીઓએ મશ્કરીમાં પતિને કહ્યું કે-“ જો એમ કહો છો તો તમે તેમ કરી કેમ દીક્ષા લેતા નથી ? ” ધન્યકુમારે કહ્યું. “ તથાસ્તુ. (હું જલ્દી તેમ કરવા તૈયાર છું) સારું થયું કે તમે મને આજ્ઞા આપી ” સુભદ્રા વિગેરે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે-“ અમે તો એમ મશ્કરીમાં કહ્યું છે માટે રીસ ન કરો. ” ધન્યકુમારે કહ્યું કે-“ સ્ત્રી આદિ અનિત્ય પદાર્થોને છંડીને હવે હું જરૂર દીક્ષા લઈશ હાથા માણસે ઉત્તમ તક નજી શુભાવવી જોઈએ. ” પતિના આવાં વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે-“ જો એમ જ છે તો અમે પણ તમારા માર્ગને અનુસરવા તૈયાર છીએ. ” ધન્યકુમારે પણ તેમ કરવા રાજી થઈને આજ્ઞા આપી

ધન્યકુમારને એવી ખબર મળી કે-કરુણાનિધાન શાસનનાયક પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ વૈભારગિરિ ઉપર પધાર્યા છે, તેથી તેણે સ્ત્રીઓની સાથે ત્યાં જઈને સંસારસમુદ્રને તરવાને હોડીના જેવી ઉત્તમ દીક્ષા પ્રભુના હાથે આનંદથી ગ્રહણ કરી.

આ વાત શાલિભદ્રના કાને ગઈ, જેથી તેણે પણ સંસારરૂપી દાવાનલને ઠારવામાં પાણીના પ્રવાહ જેવી ઉત્તમ દીક્ષા પ્રભુના હાથે આનંદથી સ્વીકારી.

૧. મોહમરત જીવો એમ કહે છે કે-ખાતે પીતે રામજી મહે, તો મેરેકું બી દીજીએ,
પણ શિર સાથે મિલે, તો ચૂપ કરી રીજીએ. ૧
ખરી વાત તો સત્ય માનીઓ કહે છે કે-બૂખે મારું બોલે સુવાહું, માયામાં પાહું તાલ;
એમ કરતાં નવિ ચૂકે તો, પછી કરી દઈ ન્યાત. ૧

ત્યારનાદ સપરિવાર પ્રભુએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો. જા'ને મુનિવરોએ સ્થવિર ભગવંતોની પાસે અભ્યાસ કરી જહુશ્ચતપણું મેળવ્યું. તે સાથે માસખમણ જેવી પણ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાઓ કરી શરીરને સૂકવી નાખ્યું. ક્ષણભંશુર શરીરનો સૂકાવાનો તો સ્વભાવ છે જ. ક્યાં તો તપથી સૂકાય, ક્યાં તો રોગથી સૂકાય. તેમાં તપથી સૂકાય તો તેથી કર્મનિર્જરારૂપ વિશિષ્ટ લાભ થાય છે.

એક વખત પ્રભુશ્રી મહાવીર રાજગૃહી પધાર્યા ત્યારે માસક્ષમણના પારણે જા'ને મુનિવરોએ વંદન કરી પ્રભુની પાસે ગોચરી જવા માટે આજ્ઞા માગી, ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે—“શાલિભદ્રની માતા તમને ગોચરી વહોરાવશે.” ત્યારનાદ જા'ને મુનિરાજ અનુક્રમે ફરતા ફરતા ભદ્રામાતાના ઘેર પધાર્યા. આ વખતે તે પ્રભુ શ્રી વીરની સાથે આવેલા પોતાના પુત્રને વંદન કરવા જવાની તૈયારી કરવામાં વ્યથા હોવાથી અને જા'ને મુનિઓના શરીર દુર્ગંધ થઈ ગયેલા હોવાથી ભદ્રામાતાએ તેમને ઓળખ્યા નહિ. તેઓ ક્ષણવાર ત્યાં ઊભા રહી આગળ ચાલ્યા. અનુક્રમે નગરના દરવાજાની પાસે આવતા તેઓને ધન્યા નામની વૃદ્ધ સ્ત્રી (શાલિભદ્રના પૂર્વભવની માતા)એ જોયા. જોતાંની સાથે જ પુત્રનેહથી સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું. હર્ષિત થઈને વંદન કરી જા'ને ઉલ્લાસથી દહીં વહોરાવ્યું. તે લઈને જા'ને મુનિવરો પરમાત્મા પાસે આવી, ગોચરી જતાવીને, પારણું કરી પ્રભુદેવની પાસે આવ્યા પણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદન નમસ્કાર કરી અનશન અંગીકાર કરવાની આજ્ઞા માગી. જેમ જા'ને મુનિવરોએ આયુષ્ય ઓછું છે એમ નિર્ણય કર્યો હતો તેમ પ્રભુએ પણ કેવલજ્ઞાનથી જાણ્યું કે હવે આ જા'નેનું આયુષ્ય અદ્ય છે, અનશન ક્રિયા કરવાને લાયક છે તેથી આજ્ઞા આપી. ત્યારનાદ જા'ને મુનિવરો વૈભારગિરિની ઉપર જઈ, ત્યાં એક શિલાને પ્રમાણેને પાદપોષગમન નામનું અનશન અંગીકાર કરી આત્મતત્ત્વની વિચારણામાં લીન જન્યા. અહીં પ્રભુવીરની પાસે નગરજનોની સાથે રાજા શ્રેણિક ધામધૂમથી વિધિપૂર્વક વંદન કરવા આવ્યા. તે પ્રસંગે માતા ભદ્રાએ વંદન કરી પ્રભુને પૂછ્યું કે—“હે પ્રભુ! શાલિભદ્ર અને ધન્યકુમાર મારે ત્યાં ગોચરી માટે કેમ ન પધાર્યા?” ઉત્તરમાં પ્રભુદેવે કહ્યું કે—“તે જા'ને આવ્યા હતા પણ તમે ઓળખ્યા નહિ, તેથી અહીં આવતાં પૂર્વભવની માતાએ તેમને દહીં વહોરાવ્યું. તપનું પારણું કરીને, મારી આજ્ઞા લઈ તેઓએ વૈભારગિરિ ઉપર જઈ અનશન અંગીકાર કર્યું છે.” એ સાંભળીને માતા ભદ્રા રાજા શ્રેણિકની સાથે ત્યાં ગયા અને જા'નેને અનશન ક્રિયામાં નિશ્ચલ દેખીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે—

૧. ધર્માધાર શરીરના ટકાવ માટે પ્રભુએ નિર્દોષ ગોચરીનો માર્ગ પ્રકાશ્યો છે. તે લાગ્યા બાદ વડીલ યુરમહારાજ આદિને જરૂર જતાવવી જોઈએ, કારણ કે દરેક પદાર્થના ગુણદોષના જાણકાર તેઓ જ હોય છે—એ જ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમદિ ભગવંતે પણ કહ્યું છે. એમાં શ્રી ભગવતીજ આદિ શાઓ સાક્ષીભૂત છે.

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્ ।

સૂત્રકાર—વાચકવર ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર—મુનિ શ્રી રામવિજયજી

સાત નારકીના નામ-કોને આધારે રહેલ છે? નારકી જીવોની લેશ્યા વગેરે સૂત્ર ૧-૨-૩

સૂત્ર—(૧) રત્નશર્કરાવાલુકાપંકધૂમતમોમહાતમઃપ્રભાભૂમયો ધનાં-
વુવાતાકાશપ્રતિષ્ઠાઃ સત્તાઘોઽધઃ પૃથુતરાઃ ॥ (૨) તાસુ નરકાઃ (૩) નિત્યા-
શુભતરલેશ્યાપરિણામદેહવેદનાવિક્રિયાઃ ॥

દરિગીત

રત્નપ્રભા છે નરક પહેલી, શર્કરા ખીજી લાણી;
વાલુકાને ત્રીજી ગણતાં, ચોથી પંકપ્રભા સુણી;
ધૂમપ્રભા છે પાંચમી વળી, તમઃપ્રભા છઠ્ઠી ખરી;
સાતમી તમસ્તમાને, નામ સુણી કંઠે કરી. ૧

નરકપૃથ્વી-નામ સાતે, પ્રથમ સૂત્રે ઉચ્ચરી;
ઘનોદધિ ઘનવાત સાથે, દ્રવ્ય આકાશે ધરી;
પ્રથમથી વળી સાત નરકો, અધઃ અધઃ તે જાણવી;
એકથી વળી સાત નરકો, પહોળી પહોળી માનવી. ૨

નરક પૃથ્વી સાતમાઢિ, વાસ નારકી જીવના;
અશુભથી અશુભતર છે, હોષ નિત્ય સ્વભાવના;
એકથી વળી ખીજી નરકે, ક્રમસર સાતે સુધી;
અશુભ લેશ્યા અશુભ લાવે, અશુભ પરિણામે વધી. ૩

“હે પુત્ર ! હું કેવી નિર્ભાગિણી કે તું મારે ત્યાં ગોચરીના કારણે આવ્યો, છતાં
મેં તને જોળખ્યો નહીં.” આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી માતા લદ્દાને રાજા શ્રેણિકે
ધાર્મિક વચનોથી સમજાવીને શોક રહિત કર્યા બાદે મુનિવરે છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ
સુધી નિશ્ચલપણે નિર્મલ ધ્યાનમાં લીન બની, કાળધર્મ પાત્રીને સ્વર્ગસ્થાનોમા
શ્રેષ્ઠ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવ થયા ત્યાંથી સ્થવીને મનુષ્ય ધર્મ સિદ્ધિપદ પામશે.
આ દૃષ્ટાંતમાંથી સમજવાનું એ કે-પાછલા ભવે દીધેલા સાત્ત્વિક સુપાત્રદાનના
પ્રભાવે જ શાલિભદ્રે મનુષ્યભવમાં પણ દેવતાઇ ઋદ્ધિનો અનુભવ કર્યો. છેવટે
તેઓને સંયમાદિની ભાવના પણ ધર્મ અને તેની સાધના કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ
વિમાનમાં દેવ થયા, ત્યાંથી સ્થવીને સુક્તિપદ પામશે એમ જાણીને ભવ્ય
જીવોએ આવા સુપાત્રદાન તરફ સતત લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ (ચાલુ)

શુભ નહિ વળી દેહપિંડો, અશુભતર વળી વેદના;
વિક્રિયા અશુભતરથી, વાત સુણો એકમના;
લેશ્યા વળી પરિણામ દેહ જ, વેદના વિક્રિયતા;
બોલ પાંચ જ નરક સાતે, ક્રમસર વધતા જતા. ૪

નારકીના દુઃખો તથા સાતે નરકપૃથ્વી જીવોના આયુષ્યો—

સૂત્ર—(૪) પરસ્પરોદીરિતદુઃખાઃ (૫) સંક્લિષ્ટાસુરોદીરિતદુઃખાશ્ચ પ્રાક્
ચતુર્થ્યાઃ ॥ (૬) તેષ્વેકત્રિસત્તદશસત્તદશદ્વાવિંશતિત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાઃ
સત્વાનાં પરા સ્થિતિઃ ॥

અન્યોઅન્ય નરક જીવો, વૈરભાવે દુઃખને;
ઉદીરતા તે સામ સામે, ક્ષણ ન પામે સુખને;
કૃષ્ણલેશી અસુર દેવો, બહુ જ નિર્દય કર્મથી;
નરક ત્રણને દુઃખ દેતાં, વાત સમજો મર્મથી. ૫

એક ત્રણ વળી સાત દશ, સાગર સત્તરતણી;
બાવીશ ને તેત્રીશ બાણું, સ્થિતિ સાગર મેં બાણી;
પ્રથમ બીજી ત્રીજી ચોથી, પાંચમી છઠી ધરા;
સાતમીમાં આયુ ગણના, કહત તે પાઠકવરા. ૬

દ્વીપ-સમુદ્રોની સંખ્યા તથા આકાર વગેરે તથા જંબૂદ્વીપનું વર્ણન.

સૂત્ર—(૭) જંબૂદ્વીપલઘનાદયઃ શુભનામાનો દ્વીપસમુદ્રાઃ (૮) દ્વિદ્વિ-
વિષ્કંભાઃ પૂર્વપૂર્વપરિક્ષેપિણો વલયાકૃતયઃ (૯) તન્મધ્યે મેરુનામિર્વૃત્તો યોજન-
શતસહસ્રવિષ્કંભો જંબૂદ્વીપઃ ॥

જંબૂદ્વીપ તે સરસ નામે, પ્રથમ દ્વીપ જ સર્વમાં;
લવણ નામે પ્રથમ ઉદધિ, પ્રસિદ્ધ છે વળી સૂત્રમાં;
આદિ શબ્દે શાસ્ત્ર સાખે, દ્વીપ ને વળી સાગરા;
અસંખ્ય છે બહુ શુભ નામે, વહે બહુશ્રુત ગણધરા. ૭

એક દ્વીપથી ઉદધિ બીજો, ક્રમથી દ્વીપ સાગરા;
વિસ્તારથી બમણા કહે છે, સૂત્રપાઠે મુનિવરા;
એકથી વળી એક બીજા, વીંટી વીંટીને રહ્યા;
ગોળ કકણ આકૃતિ જેમ, ભાવથી મેં સદહ્યા. ૮

સર્વ દ્વીપ સમુદ્ર મધ્યે, જંબૂદ્વીપ જ દેખતાં;
મેરુપર્વત નાભિ સરખો, જ્ઞાનદષ્ટિ જોવતાં;
આકૃતિમાં દ્વીપ જંબૂ, થાળ સરખો માનવો;
વિસ્તારમાં તે લાખ યોજન, ગુણનિધિ અવધારવો. ૯

મનુષ્યને વસવાના ક્ષેત્રો તથા છ પર્વતો—

સૂત્ર—(૧૦) તત્ર ભરતદ્વિમવતદ્વરિવિદેહરમ્યકૃદ્દેરણ્યવતૈરાવતવર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ ॥
(૧૧) તદ્વિભાજિનઃ પૂર્વાપરાયતા દિમવન્મહાદિમવન્નિપધનીલરુક્મિશિશ્વરિણો
વર્ષધરપર્વતાઃ ॥

જંબૂદ્વીપે ભરત નામે, ક્ષેત્ર પહેલું સુંદર;
હેમવંત જ ક્ષેત્ર બીજું, યુગલિકને સુખકર;
હરિવર્ષ નામે ક્ષેત્ર ત્રીજું, ચોથું ક્ષેત્ર જ જયવર;
નામથી તે પુણ્યવંતું, મહાવિદેહ મંગલકર. ૧૦

ક્ષેત્ર પંચમ નામ રમ્યક, ભોગભૂમિ સુંદર;
છઠું ક્ષેત્ર નામથી તે, ઐરણ્યવંત જ ખર;
ક્ષેત્ર ઐરાવત જ નામે, સાતમું છે જયકર;
જંબૂદ્વીપે ક્ષેત્ર સપ્ત, નામથી ભવભયહર. ૧૧

ક્ષેત્ર-સપ્ત પાડી બુદ્ધા, આપનારા ગિરિવરા;
જંબૂદ્વીપે પદ કદ્યા છે, સાંભળો ચિત્ત શુભધરા;
પૂર્વ પશ્ચિમ દીર્ઘ સારા, નામ સુંદર બેહના;
એક પછી વળી એક બોલું, સુભાને થઇ એકમના. ૧૨

પ્રથમ ગિરિનું નામ હિમવન્, નામ બીજું સુભતાં;
મહાહિમવન્ હૃદય ધારુ, નિપધ ત્રીજું બોલતાં;
નામ ચોથું નીલવંત જ, પંચમ રૂપી ગણું;
શિખરી છઠું નામ વદતા, મોહના મર્મ જ હણું. ૧૩

જંબૂદ્વીપની ક્ષેત્રસંખ્યા કરતાં ધાતકીખંડની બમણી બાણવી અને પુષ્કરાર્ધની
પણ ધાતકીખંડ બેટલી જ સમજવી.

સૂત્ર—(૧૨) દ્વિર્ધાતકીલંકે (૧૩) પુષ્કરાર્ધે ચ ॥

જંબૂદ્વીપે સાત ક્ષેત્રો, છની સંખ્યા ગિરિતણી;
ધાતકીખંડ દ્વીપ બીજો, બમણી સંખ્યા સુખ ભણી;
પુષ્કર નામે દ્વીપ અર્ધે, ધાતકીવત્ બાણવી;
જંબૂદ્વીપથી સર્વ વસ્તુ, દિગુણી અવધારવી. ૧૪

મનુષ્યના ભેદો, કર્મભૂમિના નામ તથા મનુષ્ય તિર્યગ્નું આયુ—

સૂત્ર—(૧૪) પ્રાહ્માનુયોત્તરાન્ મનુષ્યાઃ (૧૫) આર્યામ્લિશશ્ચ (૧૬)
ભરતૈરાવતવિદેહાઃ કર્મભૂમયોડન્યથ દેવકુરુત્તરકુરુમ્યઃ (૧૭) નૃસ્થિતી પરા-
પરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુદ્ગતૈ (૧૮) તિર્યગ્યોનીનાં ચ ॥

એક સહનશીલ ડૉક્ટર

[ખનેલી સત્ય ખીના]

ડૉક્ટરો તો અનેક થયા છે, વર્તમાનમાં છે અને ભવિષ્યમાં થશે પણ અમે જે ડૉક્ટરની સહનશીલતાનું વર્ણન આપીએ છીએ તે ડૉક્ટરની મહાતુલાવતા ને સહનશીલતા અજળ હતી.

જે શહેરમાં તે ડૉક્ટર તરીકે આવવાના હતા તે શહેરમાં તેમના આઘ્યા અગાઉ લોકો તેના સંબંધમાં અનેક પ્રકારની જુદી જુદી વાતો કરતા હતા. તે ડૉક્ટર સરકારી પગારદાર હતા. પગાર સારો મળતો હતો. દિલના દયાળુ હતા, પરોપકારપરાયણ હતા અને પોતાની ડૉક્ટરી વિધાને કેમ સફળ બનાવવી એ એમનું લક્ષ્ય હતું. તેમણે આવતાં જ પ્રથમ તો સવારથી ૧૧ વાગતા સુધી દર્દી આવે તેને દાખલ કરવા, પછી ન કરવા એ તો કાયમ રાખ્યું; પરંતુ આવેલા દર્દીઓને તપાસી દવા લખી આપ્યા પછી જ પોતે જવાનું રાખ્યું, તેમજ હકીકત કહીને દવા લેવા આવનારાઓ પૈકી જેને ત્યાં જઇને જાતે જોવાની જરૂર લાગતી તેને ત્યાં જઇને તપાસ્યા બાદ દવા લખી આપતા અને તે દવા દવાખાના-માંથી મળી જાય તેવો ઉચિત ઇન્દોગસ્ત કર્યો હતો.

માનુષોત્તર-ભૂધર પૂર્વે, જન્મ મરણો નરતણા;
વિરતિ મુક્તિ આત્મ તત્ત્વે, સાધ્ય સાધન છે ઘણા;
આર્થ ને વળી મલેચ્છ લેદે, માનવો જે જાતના;
ધર્મ ને અધર્મ સેવે, જુદી જુદી ભાતના. ૧૫

ભરતક્ષેત્ર કર્મભૂમિ, નામથી પહેલી લણી;
ઐરવતને બીજી ગણતાં, મહાવિદેહ ત્રીજી ગણી;
દેવકુરુને છોડતાં વળી, ઉત્તરકુરુ છોડવું;
વિદેહ ત્રીજી કર્મભૂમિ, માનવા મન બેડવું. ૧૬

ત્રણ પદ્યોપમ આયુ રેખા, મનુભવમાં સૂત્રથી;
તિર્યંચ ભવમાં તેહ લાખી, સરખે સરખા માનથી;
અંતર્મુદ્ધર્ત્ત અદ્ય આયુ, નરતિરિના સ્થાનમાં;
અધ્યાય ત્રીજો સૂત્ર ભાવો, કહ્યા હરિગીત ગાનમાં. ૧૭

इति संग्रहकार-वाचकप्रवर-श्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
विशारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागस्वादरागपद्मपदमुनि-
रामविजयविरचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितः सृतीयोऽध्यायः ॥

દર્દીને જોવા જવાની ફી લેવાનું કે ગાડીભાડું લેવાનું તેમણે રાખ્યું નહોતું. આવા રિવાજથી દર્દીઓના દિલ તો તેમણે આકર્ષ્યા પણ સાથોસાથ જીન ડૉક્ટરોના અને કંપાઉન્ડર વિગેરેના દિલમાં અસંતોષ ઉપજાવ્યો.

એક વાર તેમને એક માણસે મોઢામોઢ કહ્યું કે 'તમારી આવી પ્રવૃત્તિથી અહીંના બધા ડૉક્ટરો તમારા પર નારાજ થયા છે' માટે તમે ફી લેવાનું રાખો તો કીક.' ડૉક્ટરે કહ્યું કે- 'મને સરકાર સાડાચાર સો માસિક પગાર આપે છે ને વાહન આપે છે, તો પછી મારે ફી શા માટે લેવી ? મારા પર નારાજ થયેલા ડૉક્ટરોએ નારાજ ન થતાં મીરી જેવી પ્રવૃત્તિ પસંદ આવતી હોય તો શરૂ કરવી જેથી પરમાર્થ થશે અને પૈસા પણ મળશે. કરેલો પરમાર્થ ખાલી જતો જ નથી પણ જરા ધીરજ રાખવી જોઈએ.'

ડૉક્ટરના આવા પ્રત્યુત્તરથી કહેનાર મૈન થઈ ગયો. ક્રમે ક્રમે આ ડૉક્ટરની પ્રશંસા તો વધી પણ કેટલાક અટકચાળાઓએ જીનની પ્રેરણાથી તેની હાસી કરવા માંડી ને અડપણું પણ કરવા માંડ્યું, પરંતુ આ તો પૂરા સહનશીલ હોવાથી તેને ગણકાર્યું નહીં અને કોઈને કાંઈ કહ્યું પણ નહીં.

શહેરમાં ડૉક્ટરી અભ્યાસ કરાવવાનો એક ક્લાસ ચાલતો હતો, તેમાં તે ડૉક્ટર પ્રોફેસર નીમાયા હતા. તેની પાસે અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ પ્રથમ તો કાંઈક હાંસીમાં લગતા પણ પછીથી તો તેમની શાંત પ્રવૃત્તિ જોઈને શાંત થઈ ગયા.

એક વખત તેઓ અભ્યાસ કરાવતા હતા તે વખતે એક છોકરાએ બહારથી એવો ઘા કર્યો કે તે ડૉક્ટરના કપાળમાં જ વાગ્યો લોહી પુષ્કળ નીકળ્યું અને થોડાક વખત બેથુદિ પણ રહી. પછી પાણી વિગેરેથી ઘા સાફ કરી પાટો બાંધીને તે તો અભ્યાસ કરાવવા લાગ્યા. આ હકીકત જાણી તેમના ઉપરી અધિકારી ત્યાં આવ્યા અને આવી નાદાની કરનારને શોધી કાઢી તેને શિક્ષા કરવાનું તેમજ ક્લાસમાંથી કાઢી મૂકવાનું કહ્યું ડૉક્ટર સાંભળી રહ્યા, કારણ કે તેમને તો કાંઈ કરવું નહોતું. ઉપરીના ગયા પછી તેમણે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે- 'આમ કરવાથી પણ જો એક વિદ્યાર્થીને આનંદ થતો હોય તો મને તેમાં વાધો નથી. હું તેના પર કાંઈ કરવાનો નથી, કારણ કે તે પણ મારો વિદ્યાર્થી હોવાથી મારા પુત્ર જેવો છે. તે મને અકારો નથી' આવાં તેમનાં શબ્દો સાંભળી પેલો વિદ્યાર્થી આવીને તેમના પગમાં પડ્યો અને ક્ષમા માગી 'ડૉક્ટરે તેને જીલો કરી તેના પ્રત્યે સ્નેહ બતાવ્યો અને ઘણા પ્રસન્નચિત્તે ક્ષમા આપી.

આ હકીકતથી તે ડૉક્ટરની પ્રશંસા બહુ વધી ગઈ. તમામ લોકો તેની પાસે આવી આવીને મુબારકબાદી આપવા લાગ્યા. ડૉક્ટરે તો પોતાની પ્રવૃત્તિ હમેશને માટે ચાકુ રાખી.

આ હકીકત ઉપરથી સાર એ લેવાનો છે કે આપણે આવા સહનશીલ, ઉદારદિલ ને પરોપકારપરાયણ ક્યારે થઈશું ? ધન્ય છે એના મનુષ્યપણાને !

('પ્રભુદેવ' માંથી ઉદ્ધૃત)

કુવરજી

निश्चय करके उनके भजनमें लग जाओ, फिर देखते ही देखते तुम्हारा तमाम कायापलट हो जायगा । तुम महान् साधु और भगवान् के अनन्य भक्त बन जाओगे । एक तुम्हीं क्यों, सच पूछो तो इस घोर कलियुगमें आज ऐसे कितने लोग हैं जो कुसङ्गमें पड़कर मनको मथ डालनेवाली प्रबल इन्द्रियोंके गुलाम होकर भी पापपथसे बिल्कुल बचे हों ? ऐसे कितने लोग हैं जिन्होंने जवानी की गधापचीसीमें बूरे काम न किये हों और जिनका जीवन आदिसे अन्ततक निष्पाप, सर्वथा शुद्ध और परमपावन रहा हो ? जिनका जीवन आदिसे अन्त तक निष्पाप, सर्वथा शुद्ध और परम पावन रहा हो ? जिनका जीवन ऐसा पवित्र है वे निश्चय ही परम पूज्य हैं, उनके चरणरजः—कणको प्राप्त करनेवाला भी पावन हो सकता है । परन्तु ऐसे लोग विरले ही हैं । अधिकांश जनसंख्या तो आज ऐसी ही है, जो पाप के कीचड़ में फँसी है । उपरसे भले ही साफ मालूम हो । ऐसी दशा में उन लोगोंको अवश्य ही भाग्यवान् और भगवान् के बड़े कृपापात्र समझना चाहिये, जो अपने बूरे कर्मों के लिए पश्चात्ताप करते हैं, उनसे छूटनेका प्रयास करते हैं, और भगवान् की कृपा तथा प्रेमकी प्राप्ति के लिये व्याकुल हो उठते हैं । वे दयालु भगवान् यही तो चाहते हैं । उनकी कृपा—सुधावृष्टि की प्राप्ति के लिये इतना ही पर्याप्त है । पापोंका सच्चा प्रायश्चित्त हृदयके पश्चात्तापमें है और भगवान् की उस कातर प्रार्थनामें है—जिसमें अपनी वेबसीका सच्चा हाल बतलाकर भगवान् से कृपादान करनेके लिये रोया जाता है ।

तुम पश्चात्ताप करो, रोओ, भगवान् से क्षमा—प्रार्थना करो और सबसे आवश्यक बात है, भगवान् की कृपापर विश्वास करके, एकमात्र उन्हींको अपना परम रक्षक, सच्चा स्वामी, परम बन्धु, परम धन, परम इष्ट और परम आश्रय मानकर उनके भजनमें लग जाओ । बीत गयी सो बीत गयी; जो बूरे—भले कर्म बन गये सो बन गये । अब जितनी उम्र बाकी है, उसे भगवान् को सौंप दो । प्रत्येक श्वासमें उनका नाम जपो, उनका पावन स्मरण करो, प्रत्येक कार्य उनकी पूजा के लिये करो । फिर वे अपने आप ही तुम्हें अपना लेंगे, देर नहीं होगी । देखते ही देखते तुम महान् पवित्र और उनके परम प्रेमी बन जाओगे ।

['कल्याण'—साधनांसे उद्धृत]

सं० आ. श्रीविजयललितस्वरि

ચાર પ્રકારના મેઘ અને 'મનુષ્ય'

શ્રી સ્થાનાગ સૂત્રના ચોથા સ્થાનકમાં ચાર પ્રકાર અનેક બતાવ્યા છે, તેમાં ૩૪૭ માં સૂત્રમાં ચાર પ્રકારના મેઘ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—પુષ્કલાવર્ત, પર્જન્ય, જિમૂત અને જિમ્હ. પુષ્કલાવર્તનો એક વાર મહામેઘ વગરે તો જમીનમાં દસ હજાર વર્ષો સુધી તેની રિનગ્ધતા-રસકસ રહે છે. એવા વરસાદ શીતળનાથ સુધી વરસતા હતા ખીન્ને પર્જન્ય નામનો મહામેઘ એક વાર વરસે તો તેની રિનગ્ધતા જમીનમાં એક હજાર વર્ષ સુધી રહે છે. એવા વરસાદ શાંતિનાથ સુધી વરસતા હતા. ત્રીજો જિમૂત નામનો મહામેઘ એક વાર વરસે તો તેની રિનગ્ધતા જમીનમાં દસ વર્ષ સુધી રહે છે. એવા વરસાદ મહાવીરવામી સુધી વરસતા હતા. ચોથા જિમ્હ જાતિના મેઘ આ પાચમા આરામા કલિકાળમાં વરસે છે. તે અનેક વખત વરસે છતાં તેની ચીકાશ એક વર્ષ સુધી જમીનમાં રહે છે અથવા નથી પશુ રહેતી.

એ જ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના પુરુષજાત કહેલ છે. જેમાં પ્રથમના પ્રકાર જેવા મુનિરાજના એક વારના ઉપદેશથી અથવા ઉદાર ગૃહસ્થના એક વારના દાનથી તેની અસર મચોટ થાય છે અને તે પ્રભૂતકાળ પર્યંત રહે છે. બીજા પ્રકારના મેઘ જેવા મુનિરાજના એક વારના ઉપદેશથી અને ગૃહસ્થના એક વારના દાનની અસર પ્રથમ કરતાં ઓછા કાળ સુધી ટકે છે. ત્રીજા પ્રકારના મેઘ જેવા મુનિરાજના એક વારના ઉપદેશની અને ગૃહસ્થના એક વારના દાનની અસર બીજા કરતાં ઓછા વર્ષો સુધી ટકે છે અને ચોથા પ્રકારના આ કાળના મેઘ જેવા મુનિના વારંવારના ઉપદેશની અને ગૃહસ્થના વારંવારના દાનની અસર થાય છે અથવા નથી પશુ થતી. અને થાય છે તો તે એક વર્ષ સુધી ટકે છે અથવા નથી પશુ ટકતી.

આ હકીકત ઉપરથી સાર ઘણો લેવાનો છે તે સુમનનો સ્વયમેવ લાઇ શકે છે શ્રી હાણુગ સૂત્રમાં મેઘને અંગે તેમજ પુરુષને અંગે બીજા ચાર ચાર પ્રકાર અનેક પ્રકારે દર્શાવ્યા છે. કોઈ મેઘ ગર્જન કરે છે પણ વરસતો નથી, કોઈક મેઘ વરસે છે પણ ગાળતો નથી, કોઈક ગાળે છે અને વરસે છે અને કોઈ ગાળતો નથી અને વરસતો પણ નથી. આ પ્રમાણે કોઈ મનુષ્ય દાનાદિની પ્રતિજ્ઞા કરે છે પણ દાન કરતો નથી, કોઈ દાનાદિ કરે છે પણ પ્રતિજ્ઞા કરતો નથી, કોઈ પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને કાર્ય પશુ કરે છે અને કોઈ બંને કરતો નથી. આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે દર્શાવ્યા છે. તે ખાસ ગુરુગમથી વાંચવા, સાંભળવા ને સૂમનવા જેવા છે.

આ લેખમાં ઉપદેશદાતા શુરુના ચાર પ્રકાર બતાવ્યા છે તેના કારણ તરીકે ઉપદેશદાતાનો બોધ અને ઉપદેશ દેવાની શક્તિની તત્ત્વમતા સમજવાની છે, તેમજ દાનના દાતારની પણ દાનની અધ્યતા, મહત્તા તેમજ દાતારના અધ્યવસાયની મહત્તા, તીવ્રતા સમજવાની છે. તેના સંયોગવડે જ આવા બેદ પડી શકે છે.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-જિજ્ઞાસુ)

પ્રશ્ન ૧—સુપાત્રદાન દેવામાં તત્પર શ્રાવક અનુકંપાદાનથી વિમુખ હોય ?

ઉત્તર—ન જ હોય અનુકંપાદાન તો તેના હૃદય સાથે જડાયેલું જ હોય

પ્રશ્ન ૨—કોઈની વસ્તુ વગરપૂછ્યે લઈ લેવાથી અદત્ત લાગે છે તેમ વગર-કહે જોઈ જવાથી દોષ લાગે ?

ઉત્તર—એમાં અદત્તનો દોષ ન લાગે, ખાકી તે વ્યવહારથી વિરુદ્ધ ગણાય

પ્રશ્ન ૩—સાત પ્રકારે ચોર કહેલ છે, તેમાં ચોરને લોજન દેનારને પણ ગણેલ છે તે શી રીતે સમજવું ? એમાં દયા નથી ?

ઉત્તર—સાત પ્રકારમાં લોજન દેવાનો જે નિષેધ કર્યો છે તે તેના ચોર્ય-કાર્યમાં સહાય તરીકે થાય તેથી નિષેધ કરેલો સમજવો

પ્રશ્ન ૪—કોઈ ખૂન કરનાર મનુષ્યને કોઈ ન્યાયાધીશ લાંચ-રૂપત લઈને છોડી દેય તો તે કેવો ગણાય ? તેને અભયદાનનો લાલ મળે ?

ઉત્તર—અન્યાયી ગણાય અને તેને અભયદાનનો લાલ ન મળે.

પ્રશ્ન ૫—દેશ સામાયિક કે દેશ પોસહમાં શ્રાવકને આભૂષણ પહેવાની છૂટ છે તે દેશ સામાયિક ને દેશ પોસહ કોને સમજવો ?

ઉત્તર—દેશ સામાયિક કરેમિ લા તે ઉચ્ચાર્યા સિવાય સમભાવ ધારણ કરીને જોસે તેને સમજવું ને દેશથી શરીરસત્કાર વિગેરે પોમહ કરનારને દેશથી પૌષધ-વાળો સમજવો

પ્રશ્ન ૬—ઈંદ્રપણું ને ચક્રીપણું ભવશ્રેણીમાં કેટલી વાર પામે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં આખી ભવશ્રેણીમાં બે વાર જ પામે એમ જણાવેલ છે

પ્રશ્ન ૭—સર્વાર્થસિદ્ધતા દેવો જેમ એકાવતારી હોય છે તેમ સાતમી નરકના નારકી માટે કાઈ નિયમ છે ? કેમકે ત્યાં પણ દુઃખની પરાકાષ્ઠા છે.

ઉત્તર—એને માટે નિયમ નથી, એટલું જ નહીં પણ તે તો અનંતકાળ સુધી પણ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે.

પ્રશ્ન ૮—પડિમાધારી શ્રાવકને સાધુ તુલ્ય મનાય ?

ઉત્તર—અગિયારમી પડિમા વહેતો હોય ત્યારે મનાય તે સિવાયની પ્રથમની પડિમામાં તો તેને માટે જે સ્થિતિ કહી છે તે સમજવી

પ્રશ્ન ૯—નમોઽર્હત વિગેરે જે ચાત્ર સૂત્રો પૂર્વમાંથી ઉદ્ધરેલ કહેવાય છે તેને શાશ્વત માનવા કે કેમ ?

ઉત્તર—મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ માની શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—દેવશુરના સોગન નહીં ખાવાની પ્રતિજ્ઞાવાળાએ કોર્ટમાં જેવા સોગન આપે તેવા લેવા પડે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ અશક્યપરિહાર છે તેથી દોષ ન સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૧—ચંદનખાળાનો અકૂમ કરનાર અહંના બાકુળા જ લે છે તેથી તેને અહંના બાકુળા સંબંધી ખાવાની તીવ્રતા સમજવી કે નહીં ?

ઉત્તર—તીવ્રતા સ્વાદુ ખોરાક માટે સમજવાની હોય છે. આ તો નિઃસ્વાદ વસ્તુ છે. તેથી તેમાં ન સમજવી.

પ્રશ્ન ૧૨—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ પુ. ૫૮ ના પૃષ્ઠ ૨૧૫ માં લખ્યું છે કે—યોગીનું સ્થાન દેવ કરતાં પણ ઊંચું છે તે દેવ કેવા સમજવા ?

ઉત્તર—તીર્થંકર દેવ ન સમજવા. સાધારણ દેવ સમજવા. —

પ્રશ્ન ૧૩—સદરહુ અંકમાં ગૌતમસ્વામીને મહાપ્રભાવશાળી કહ્યા છે, તો શું બધા ગણધરો એકસરખા પ્રભાવશાળી ન હોય ?

ઉત્તર—એમાં તરતમયોગ હોય. અમુક અપેક્ષાએ સમાન હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—શ્રીગૌતમ ગણધરને શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં દુર્ગળ કહ્યા છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—એ અપેક્ષા વચન છે.

પ્રશ્ન ૧૫—ગૌતમ ગણધરને ક્ષયોપશમ સમકિતી કહ્યા છે તો શું ગણધર યથા છતાં ક્ષાયિક સમકિત પામ્યા નહોં હોય ?

ઉત્તર—ગણધરો ક્ષાયિક સમકિત પામે જ એવો નિર્ધાર નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—અન્ય દર્શનીમાં દેટલાક સંન્યાસીઓ જમીનમાં ખાટો ખોદાવી તેમાં ખેત્રી ઉપર ધૂળથી પુરાવી દે છે તો તે આપઘાત ન કહેવાય ?

ઉત્તર—એ યોગસમાધિના એક પ્રકાર હોવાથી આપઘાત કહી ન શકાય.

પ્રશ્ન ૧૭—પ્રવચનસાદોદારમાં કહ્યું છે કે—સમકિત પામ્યા પછી અમુક સ્થિતિ ખપાવે ત્યારે દેશવિરતિ પામે અને અમુક સ્થિતિ ખપાવે ત્યારે સર્વવિરતિ પામે તો પછી એક બધમાં છવ સમકિત સાથે જ દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિપણ પામે છે તે કેમ બટશે ?

ઉત્તર—નિહ્વેા મરણ પામીને અનંતર ભવે તો કીર્ણિકા દેવ થાય, પરંતુ ત્યારપછી મનુષ્ય થઈને નવમા ઐવેયક સુધી જઈ શકે.

પ્રશ્ન ૧૯—શ્રી ઋષભદેવે ચાર હજાર રાજાઓ સાથે દીક્ષા લીધી એમ કહેલ છે તો તે વંખતે રાજાઓ હતા ?

ઉત્તર—પ્રભુએ સંસારીપણામા અનેકને 'રાજા' બનાવ્યા હતા તેથી એમા વિરોધ જેવું નથી. વળી રાજપુત્રો પણ રાજા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—શય્ય લવચ્છામીએ મનક મારો પુત્ર છે એમ ખીજા મુનિઓને જણાવ્યું હતું ?

ઉત્તર—જણાવ્યું નહોતું, તેથી જ તે ખીજા મુનિઓની વૈયાવચ્ચ કરી શક્યા છે મનકને તે વાત સમજાવી હતી.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રાવકો મુનિરાજને દાન આપે છે તેના બદલામા સાધુઓ શ્રાવકોનો ઉપકાર માને ?

ઉત્તર—ન માને, કારણ કે શ્રાવકે આપેલા દાનનો બદલો તો તેને આગામી ભવે ઘણો વિશેષ મળવાનો છે તેનો આભાર માનવાથી શું ?

પ્રશ્ન ૨૨—જીવ કર્મને વશ છતા પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ તેને લાલહાનિ કેમ કરી શકે છે ?

ઉત્તર—નિમિત્ત કારણપણે લાલહાનિ કરે એમા પૂર્વકર્મના ઉદયને વાધો આવતો નથી. તે કર્મોદય જ કારણ પામીને ઘટવાના તેમજ નાશ પામવાના સંભવવાળો છે.

પ્રશ્ન ૨૩—જૈન સત્ય પ્રકાશમા કહ્યું છે—જે ક્રિયામા મન ભળે નહીં તે ક્રિયા બંધ કે મોક્ષના હેતુભૂત થતી નથી આ વાત બરાબર હોય તો પ્રમાદમા અન્નણપણે ઘણી પાપક્રિયાઓ થાય છે તો તેથી શું અશુભ કર્મ બંધાતા નથી ?

ઉત્તર—બંધાય છે ઉપર જે ના કહી છે તે વિશિષ્ટ કર્મબંધના હેતુપણે ન થાય એટલા માટે કહેલ છે બાકી તો જે ક્રિયા બાંધપણે કે અન્નણપણે થાય તે બંધી શુભાશુભ ફળ આપે જ છે.

પ્રશ્ન ૨૪—પતિના મરણ બાદ જે સ્ત્રી બળી મરે છે તે આપઘાત કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—કહેવાય એ ક્રિયા જ અજ્ઞાનજન્ય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—એક મુનિને પ્રથમ છઠ્ઠું અઠ્ઠમાદિ તપ શાતપણે થયો અને પછી ચાર ઉપવાસ ઉપર ચાર ઉપવાસ કરતા બહુ ઉપદ્રવ થયા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—અશુભનો ઉદય થાય તો નાની મોટી ગમે તે તપસ્યામા ઉપદ્રવ થાય, એમા કાંઈ ચાર ઉપવાસ સાથે સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૬—ક્રિયાવાદીને શાસ્ત્રમાં લખ્ય ને શુક્લપક્ષી કહ્યો છે તો ઉદાયી રાત્રીને મારનાર વિનયરત્નને ક્રિયાવાદી કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને ક્રિયાવાદી કહેવાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૭—નવકારશીનું પચ્ચખ્ખાણુ વહેતું ન લીધું હોય, સૂર્યોદય પછી લીધું હોય તો તે સૂર્યોદય પછી ૪૮ મિનિટ પારી થકાય કે નહીં ? અને તેને પારતાં ત્રણ નવકાર ગણવા પડે ?

ઉત્તર—પારી થકાય. ત્રણ નવકાર ગણીને જ પરાય.

પ્રશ્ન ૨૮—શ્રાદ્ધવિધિમાં કહ્યું છે કે—ચાર મહાવિગયના ત્યાગવાળાને પણ વિગયત્યાગના આગાર પચ્ચખ્ખાણુમા કહેવા. આ જરાજર છે ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધવિધિમાં કહેલ સામાન્ય વચન છે; બાકી પ્રવૃત્તિ તો છ ભક્ષ્ય વિગયમાંથી અમુકનો ત્યાગ કરે તેના માટે જ કહેવાની છે.

પ્રશ્ન ૨૯—શ્રાદ્ધવિધિમાં ચારે પ્રકારનો આહાર ધાવક દરરોજ પ્રભુ પામે ધરે એમ કહેલ છે તો તે ધરવામા આવતો કેમ નથી ?

ઉત્તર—કેટલાક ધર દેરાસરમાં ધરાય છે. મુખ્ય દેરાસરમાં પણ લાવીને ધરે તો તેમાં બાધ નથી.

પ્રશ્ન ૩૦—ધાવકપ્રજસિમા ૨૧ પ્રકારી પૂલ પણ કહી છે તો તે કેમ કોઈ જગ્યાએ બળાવાતી નથી ?

ઉત્તર—૨૧ પ્રકારી પૂલ સકળચદ્મ ઉપાધ્યાયે જ બનાવેલી છે અને તે દાણ કોઈ જગ્યાએ બળાવાય પણ છે.

પ્રશ્ન ૩૧—પતિએ કહેલું રેવું તેના મગ્ગ બાદ દેવાને તેની સ્ત્રી જાંધાયેલી છે ?

ઉત્તર—જો પતિનો વારસો મળ્યો હોય તો તેની સ્ત્રીએ પણ પતિનું રેવું સુકળવું યોગ્ય છે.

શું શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે પણ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અવિવાહિત રહ્યા હતા ?

(લે. પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.)

જૈન નેમજ અજૈન વિદ્વાનો એ વાતથી સુપરિચિત છે કે શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવનવૃત્તાંત પરત્વે શ્વેતાંબરો અને દિગંબરો કેટલીક બાબતમાં ભિન્ન ભિન્ન મત ધરાવે છે. આવી એક બાબત શ્રી મહાવીરસ્વામીએ લગ્ન કરેલું કે નહિ તે પણ છે. અત્યાર સુધીના મારા અભ્યાસ ઉપરથી મને એમ વિશ્વાસ બેઠો જ છે કે કોઈ પણ શ્વેતાંબરીય કૃતિમાં એઓ અવિવાહિત હતા એવો ઉલ્લેખ 'નથી'. હાલમાં પૃથ્વીનાથરામ ત્રિશીએ રચેલા જૈન સાહિત્ય ઔર રિતિદાસ નામના હિંદી પુસ્તકમાં 'રેટપ મા' પૃથ્વીમાં સચબ્યા મુજબ કોઈ એક વિદ્વાને પં. નાથુરામજીને એવી માહિતી આપી છે કે શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના એકે પ્રાચીન ગ્રંથમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીને અવિવાહિત કહ્યા છે. સદ્બાળ્યે આ જ પુસ્તકના મહર મા પૃથ્વીમાં એ પ્રાચીન ગ્રંથ તે આવર્ણવકનિર્ણયિત (પ્રાકૃત આવસ્સયનિજ્જુત્તિ) છે એવો નિર્દેશ છે તેમજ પ્રસ્તુત ઉલ્લેખ તેની રરર મી ગાથામાં હોઈ તે ગાથાનો પણ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે. આ રરર મી ગાથા તેમજ એની પૂર્વેની રર૧ મી ગાથા ત્યાં નીચે મુજબ આપેલી છે.

“વીરં અરિદ્ધેનેમિ પાસં મહિં ચ વાસુપુજં ચ ।

एए मुचूण जिणे अवसेसा आसि रायाणो ॥ २२१ ॥

रायकुलेसु वि जाया विसुद्धवंसेसु सत्तिपकुलेसु ।

ण य इत्थिआमिसेआ कुमात्वासंमि पव्वइया ॥ २२२ ॥”

વિશેષમાં જોયે ઇત્થિઆમિસેઆ ની ટિપ્પણી કોઈએ આપી છે અને એ ટિપ્પણીમાં

“સ્ત્રીપાણિગ્રહણરાજ્યાભિષેકોભયરહિતા इत्यर्थः” એવો ઉલ્લેખ છે.

આવસ્સયનિજ્જુત્તિમાંની દ્વિતીય વરવરિકાના પ્રારંભમાં આ બંને ગાથાઓ છે, પરંતુ એની મુદ્રિત પ્રતિઓમાં ઇત્થિઆમિસેઆ ને બદલે હિચ્છિયામિસેઆ એવો પાઠ છે જે આ નિજ્જુત્તિના ટીકાકારોએ સ્વીકારેલો છે અને અર્થદષ્ટિએ પણ એ જ સંગત જણાય છે; નહિ તો ઉપર્યુક્ત રરર મી ગાથામાં જે 'વિ' નો પ્રયોગ છે તે નિરર્થક હશે. કહેવાની મતલબ એ છે કે રાજકુળોમાં અને તેમાં પણ વિશુદ્ધ વંશવાળા ક્ષત્રિયકુળમાં ઉત્પન્ન થવા છતાં રાજ્યાભિષેકની ઇચ્છાથી રહિત એવા તેમણે કુમારાવસ્થામાં દીક્ષા લીધી, વળી આ બંને ગાથાઓ, તીર્થકરે પૈકી કોણે રાજ્ય કર્યું, અને કોણે ન કર્યું એ બતાવવા રચાયેલી છે એટલે લગ્નની વાત જ અત્ર મુખ્ય વિષયક નથી. આ ઉપરાંત ઇત્થિઆમિસેઆ એ પાઠ સ્વીકારતા તો એ પદ નામરૂપ રહે છે અને એથી અર્થની આકાંક્ષા અનુષ્ઠ રહે છે, જ્યારે પાઠબેદ સ્વીકારતાં એ પદ વિશેષણરૂપ જનતું હોવાથી એવી વિષમ સ્થિતિ ઉપરિચિત

૧. સત્તિપકુલેસુ ને બદલે સત્તિયકુલે એવો પણ પાઠબેદ છે પણ તેથી અર્થમાં ફેર પડતો નથી.

ભાષા શ્રી ભદ્રબાહુને ગણાવેલા છે^૧ અને તેમને શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીથી ભિન્ન બતાવેલા છે. આ સંબંધમાં બિહાપોહ કરવાનું આ સ્થળ નથી એટલે શ્રી સ્થૂલભદ્રના જીવન મંબધી હકીકત રજૂ કરનારાં જિને 'એ દ્વારા' થી ભદ્રબાહુસ્વામીના જીવન ઉપર પણ પ્રકાશ પાડનારા મંથો પૈકી નીચેના મંથોની હું નોંધ કરું છું.

૧. (૧) શ્રી જિનદાસગણિકૃત ગણાતી આવસ્થાની સુધિષ્ણુ (ભા. ૨) ।
૨. (૨) તિથોગાલિય પદ્મજ્વળ (ગા. ૭૪૨-૮૦૨)
૩. (૩) શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિકૃત યોગશાસ્ત્ર (પ્ર. ૩, શ્લો. ૧૩૨) ની સ્વોપ્પદ વૃત્તિ.
૪. (૪) પરિશિષ્ટપર્વ (સર્ગ ૯, શ્લો. ૫૫-૧૧૩)^૨
૫. (૫) શ્રી સોમપ્રભસૂરિકૃત કુમારપાલપ્રતિબોધ (પ્રસ્તાવ ૫, પૃ. ૪૪૩-૪૬૧),
૬. (૬) શ્રી જ્યાનન્દસૂરિકૃત શ્રી સ્થૂલભદ્રચરિત્ર
૭. (૭) શ્રી રત્નમંદિરગણિકૃત ઉપદેશતરંગિણી
૮. (૮) ભરહેસર બાહુબલિ સન્ન્યાયની શ્રી શુભરીલીગણિકૃત વૃત્તિ.
૯. (૯) શ્રી ઋષિમંડલસ્તોત્રની શ્રી પદ્મમંદિરગણિકૃત ટીકા.

‘મહાપ્રાણુ’ ધ્યાન (મહાપ્રાણુજાપ) વિષે હવે અન્ય સાધનો તપાસતા શ્રી રત્ન-શેખરસૂરિકૃત સિરિસિરિયાલકહાની નિમ્નલિખિત ગાથામા એનો નિર્દેશ જોવાય છે—

“મહપાણજ્ઞાયદુવાલસંગસુત્તત્થતદુભયરહસ્સો ।

સજ્ઞાયતપ્પરપ્પા ઇસપ્પા ચેય ઉવજ્ઞાઓ ॥ ૧૩૩૦ ॥”

આની જે અવચૂષ્ણિ સાથે સાથે હપાયેલી છે તેમા સૂચવ્યા મુજબ આ ‘મહાપ્રાણુ’ ધ્યાનવડે દ્વાદશાગીનું-ગણિપિટકનું રહસ્ય સૂચી અને અર્થથી જાણી શકનાર અને સ્વાધ્યાયમાં તત્પર એવા આત્મા તે જ ‘ઉપાધ્યાય’ છે.

પરિશિષ્ટપર્વ (સ ૯, શ્લો. ૬૨) મા કહ્યું છે કે મહાપ્રાણુ ધ્યાન જેમણે પૂર્ણ કર્યું હોય તેઓ કોઈ કાર્ય આવી પડતા એક મુહૂર્તમા સર્વે પૂર્વો સૂચી અને અર્થથી ગણી શકે.

પદ્મમંદિરગણિ એમની ઉપર્યુક્ત ટીકા (પત્ર ૧૮૩) મા એમ કહે છે કે મહાપ્રાણુ ધ્યાન પૂર્ણ થયું હોય તો શ્રુતકેવલી અંતર્મુહૂર્તમા પહેલેથી છેલ્લે સુધી અથવા તો છેલ્લેથી પહેલે સુધી એ ક્રમે પણ ચોદ પૂર્વ ગણી શકે

આ પ્રમાણે મહાપ્રાણુની મેં આછી રૂપરેખા આલેખી છે. આશા છે કે-આ સંબંધમાં વિશેષ પ્રકાશ પડી શકે તેવાં કોઈ સાધનો હોય તો તેનો નિષ્ણુતો ઉલેખ કરશે.

૧. આ પ્રમાણે તેમણે જે ભદ્રબાહુ ગણાવ્યા છે આ બીજા ભદ્રબાહુને કેટલાક લઘુ ભદ્રબાહુ કહે છે અને એમને કેટલાક શ્રી જિનસેનસૂરિકૃત હરિવંશપુરાણ (મ. ૧, શ્લો. ૩૩) માં સ્તુતિ કરાયેલ શ્રી વજ્રસ્વામી ગણે છે. જુઓ જૈન સત્ય પ્રકાશ (વ ૧, અ. ૭, પૃ. ૨૧૪)

૨. આમાંનાં ધણાંજરા પદો ઉપર્યુક્ત વૃત્તિમા જોવાય છે.

૩. આ મન્ય પાદ્ય, અપમંશ અને સંસ્કૃત એમ ત્રણ ભાષાઓમાં રચાયેલો છે, તેમાં ‘પાદ્ય’ મુખ્ય છે. પ્રસ્તુત કથા તો અપમંશમા ૧૦૬ પદોમાં છે.

પ્રભાવિક પુરુષો આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ (૬)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૫૪ થી ૨૩)

‘આતુર્વેદીશ ! નમસ્કાર આટલા વહેલા કેમ તરફ ?’

‘પડિત ગજગમ ! તમો શુ એ નથી જાણના કે આજે આચાર્ય સંપ્રભવ પોતે મડપી વ્યાસપીઠ પર વિરાજી પ્રવચન કરવાના છે ?’

“હ, હ, તેની આ બધી ધમાલ જણાય છે કુડ પગથી સ્નાન કરી હુ પાછો ફરુ છુ ત્યાં તો માનનીઓના ટોળેટોળા ઉગમણી દિશા પ્રતિ વર્ષ રહ્યા જોઇ મને આશ્ચર્ય થયુ, પણ હવે ગમજાય છે કે એ સર્વ પેતા નિર્મથો તરફથી રાફે કરાયેલા મહોત્સવમા ભાગ લેવા જતા હશે મને એ ઉત્સવની ખબર છે એને આરભાયાને છ દિવસ વીતી ગયા તે પણ હુ જાણુ છુ ગામમા સંપ્રભવજીના પગલા ધામધુમપૂર્વક થયા એથી પણ હુ આજણુ નથી જ ગગાવહુએ તે દિવસે દ્રવ્ય ખચવાનો પ્રસ્તાવ મુક્યો ત્યારે હુ હાજર હતો ”

આતુર્વેદી-“તો પછી પડિતજી ! ચાલોને મત્વગ, આજે વહેલા પહોંચ્યા સિવાય મડપમા જગ્યા મળવી મુશ્કેલ છે ”

રાજગમ-“તમાગ સગ્યા વયોવૃદ્ધ વેદ જ્ઞાતાને આ તે કેની મતિ સ્ત્રી ? શિવરતોત્રનેા જન્ય મૂર્ખી, જેઓ ખૂદ ધમ્મગનેા જ છેદ જિડાવે તેઓની વાણી સાભળવાનો શો અર્થ બલા ? ‘સ્વધર્મે નિષ્ઠનં થેયઃ પરધર્મે ભયાવહઃ ।’ એ સૂત તમારા પ્ધાનમદાર તો નથી ને ?”

આતુર્વેદી-“પડિતજી ! આટઆટલુ ત્રેગ મામે જોયા છતાં હજુ તમારો ક્ષમામદ નિર્મૂળ

થયો નથી ? વિદ્વાનોની વાણીયા કાનોને પાવન કરવા એ સદેવ જ્ઞાનધાનમા રૂક્ત એવા દ્વિન્નેનો સૌથી પ્રથમ ધર્મ સાભળેલા ઉપદેશને શુદ્ધિરૂપી કાટાએ તોળવો અને અનુભવરૂપી કસોટીએ કસવો એ જૂદેવો મારે આવશ્યક કર્મ એમ કરતા જે નનનીત લાધે એ પચા વવાની બ્રાહ્મણ તરીકેની ખાસ ફજ. બહા એટલે જ્ઞાન બ્રાહ્મણ એટલે એને વરેલો નવુ જ્ઞાન મેળવવા એ સર્વજન ભ્રમણુ કરે એ વેળા એને મારે ‘સમ ભૂમિ ગોપાલકી’ જેવુ જ હોય જ્ઞાનના પિપાસુને વળી ‘વાડાના બધન’ કે ‘અટકના અવરોધ’ હોય ખરા ? સ્વધર્મ એટલે આત્માનો ધર્મ અને એમા નિષ્ઠન કહેતા મૃત્યુ અર્થાત લયલીનતા પર-ધર્મ કહેતા આત્માવિહુણા પુદ્ગળનો યા જડનો ધર્મ આત્મશ્રેયના પથિક સારુ સામે જ એ બચાવહ કહેતા બચરૂપ છે હુ તો સમજતો કે જમણુસમરો તમો સહકુટુંબ ગગાને ઘેર દેખાઓ છો એટલે સાગર ઉત્સવમા ભાગ લેતા હશો, પણ તમારી વાત પરથી તો એમ લાગે છે કે તમો નથી તો પ્રાંત કાળે થતા યશોભદ્ર સૂરિના પ્રવચનમા ભાગ લેતા કે નથી તો મધ્યાહ્ન કાળ પછી કરવામા આવતી સિદ્ધચક્રની સ્વાધ્યાય ભક્તિમા હાજરી આપતા એકે રતેદી તરિકે કહુ છુ કે-મહાશય ! એમ કરવામા તમે ધણુ ધણુ જોવાનું અને જાણવાનું શુભાખ્યુ છે ”

રાજગમ-‘શિવ ! શિવ ! નારિતક દર્શનના આટલી હદે વળાણુ ! અને તે પણ એક વેદનિષ્ઠાતના મુખે ! !”

આતુર્વેદી-“મહાશય ! હતાસ થવાની જરૂર

નથી ભારતવર્ષમાં, ઉદ્ભવેલા અને જુદાજુદા સમયે સવિશેષપણે પાંગરેલા વેદ, જૈન અને બૌદ્ધપણ્ય ધર્મો એ પવિત્ર ત્રિવેણીના સંગમ-સમા છે. એમાં એક ખીજ પ્રત્યેની વિષમતા કૃતાં, પરસ્પરનું સામ્ય સવિશેષ છે. આત્મિક સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાના એ જુદા જુદા માર્ગો છે. આચાર્યશ્રીજીના પૃથ્વર યશોભદ્રજીએ ગદ્ય આઠમના દિવસે એ વિષય ઉપર એટલું તો સચોટ બ્યાન કર્યું હતું કે શ્રીતાઓના હૃદય થનગની જકયા હતા. એ સંબંધમાં તેઓએ જે પ્રકાશના કિરણો ફેંક્યા એ પરથી કાંઈ પણ જિજ્ઞાસુને લાગ્યા સિવાય ન રહે કે અભ્યાસ કાંઈ અનોખી ચીજ છે અને જે વ્યક્તિમાં એ અભ્યાસના બળે જ્ઞાન પૂરે-પૂરું પચી ગયું છે એની પ્રતિકા કાંઈ અદ્વિતીય હોય છે. બાકી વાદવિવાદના ઉત્કાષ્ઠાતમા ધર્મવિજય માનનારા આપણે ધાંચીના બેલ કરતાં વધુ આગળ વધ્યા નથી. સત્યથી તો દૂર જ છીએ. આજે તો આપણા જ ઘરનો-એક સમયનો બાલુડો-પરદર્શનનું પાન કરી આચાર્ય બનેલો શય્યભવ પોતે જ પ્રવચન કરનાર છે. એની વાણી સાંભળવામા દોષ, કેવો ? ”

ત્યાં તો ભદ્રશંકરને પોતાની સાથમા બે પાંચ બ્રાહ્મણો સહિત આવતો જોયો. નજીક આવતાં જ ચાતુર્વેદીજી એમાંના એકને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—

‘ઓહો! શંભુપ્રસાદજી! તમે અહીં ક્યાંથી ? ત્રિવેદી સરયુપ્રમાદ પણ સાથમાં છે ને શું ?’

ભદ્રશંકર—“ ચુરુજી ! ગઈ કાલે તેઓ આપણા ગામમા આવેલા છે. એમને જે પ્રવર્તી રહેલ મહોત્સવની વાત કરી, એટલે પ્રથમ તો એમને જારે આશ્ચર્ય બિપજ્યુ. મઢીભર વેદધર્મની પતાકા હેઠી ઉતરતી

જણાઈ, પણ જ્યારે સર્વ વાત સમજાવી જૈનદર્શનના વિધિવિધાનની, ચાલી રહેલાં આયજિવ તપની, યજ્ઞસ વગગની લૂખી જુદી જુદી વાનીઓ એક ટંક વાપરી સર્વશ્રેષ્ઠ એવા નવપદના આરાધન પાછળ રહેલાં રદ-રચની પિછોન કગવી, એ સંબંધમાં વિદ્વાન યશોભદ્રજી પ્રતિદિન રસમય વાણીમાં જે વિવેચન કરી રહ્યાં છે તેનો જાડતો ખ્યાલ આપ્યો ત્યારે તેઓને પણ લાગ્યું કે આવો મહત્તરનો પ્રમંથ નિહાળ્યા વિના પાછા ફરવું એ ‘તળાવે જઈ તરસ્યા પાછા ફરવા’ જેવું છે; તેથી આજે જવાનું મોકુફ રાખી તેઓ મારી સાથે સભામંડપમા આવી રહ્યા છે. આપ પણ એ દિશામા જતા લાગો છો તો મત્તર પગ ઉપાડો. જૈન ધર્મની દૃષ્ટિએ આ દિવસો સિદ્ધચક્રની આરાધનાના ગણાય છે. ખીજ નવ દિવસો આશ્વિન માસમા આવે છે જ્યારે આપણે નવરાત્ર જીજવતા હોઈએ છીએ. ફરક એટલો કે આપણે આસો શુદિ એકમથી આરંભ કરી દશીરાના દિને પૂર્ણાહુતિ કરીએ છીએ જ્યારે તેઓ શુદિ સાતમથી આરંભ કરી પૂર્ણિમાએ સમાપ્તિ કરે છે. અલબત્ત એ સાર્થે વિધિવિધાનમા ફરક તો ખરો જ. ચૈત્ર માસના આ પવિત્ર દિવસોમાં આજનો દિવસ અતિ મહત્તવનો એટલા સારુ છે કે એ છેલ્લા તીર્થ કંઠ શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જન્મદિવસ છે. એની જીજવણી અર્થે આજે વહેલી સવારથી જ આસપાસના પ્રદેશમાંથી ભાવિક જનસમુદાય આવી રહ્યો છે. રાજગૃહીથી પણ ઘણા માણસો આગ્યા છે, તેથી ગીરદી થવાની માટે જ વહેલા જવાની જરૂર છે. ”

ચાતુર્વેદી—“ શિખ્ય ! તારી વાત સાચી છે. હું તેથી જ વહેલો નિકળ્યો છું. આ પગિતજીને એ લાભથી વચિત ન રહેવાનું

ત્યાં તો આચાર્યના વેણું સંભળ્યાં—
 “ભો, ભગ્ય હવે ! કર્મગર્જપ, મુક્તિ
 સ્વધારથી, ક્ષણે ક્ષણે, દોરીસ ચાર કરાતા આ
 સસાગરૂપી રગભૂમિ પર ભજવાઈ રહેલા—બિન્ન
 બિન્ન અભિનયોમા જળા લગી આત્મા સ્વ
 અને પરનો ભેદ પારખી શકતો નથી ત્યા લગી
 એ ધર્મના સાચા રહસ્યને, પિછાની શકતો
 નથી. ઉપરછલા દેખાવને, કે ધર્મની આસ
 પાસ, વિંટાયેલા ક્રિયાકલાપને લક્ષ્ય માની એ
 એની આસપાસ ચક્કર માર્યા કરે છે એ
 જ્ઞાતના ભ્રમણમા પસાર થતા કાળની મર્યાદા
 આકી શકાતી નથી ચડતી—પડતીના ચંગડાળમા
 આગેકદમ અને પીછેઢઢ તો હોય જ, પણ એથી
 પ્રગતિનો કાટો જાએ જઈ શકતો નથી ચડતી
 ટાણે અકની નવિનતા હાથવેતમા જણાય ત્યા
 અધ પતનનો દોલ વાગવા માટે છે અને વધુ
 જોરથી પછડામણ થાય છે. કર્મણુ એક સમ્યગ્જ્ઞાન
 નો અભાવ—સાચી મગજણુનું દિવાળુ । એટલે
 પર એવા કર્મરાજની જ્ઞાનગુચ્છીમા સજ્જડ
 રીતે જરકડાવુ । જાળ—ખોળની ખબર જ ન મળે ।
 એટલે જ સૌથી પ્રથમ—સ્વ અને પરની કિવા
 આત્મા અને કર્મની અર્થવા તો હવે—અહવની
 કે એતન—જડની જોળખાણની આવશ્યકતા છે

“ નયસારનો આત્મા લાખા સસારભ્રમણ
 પછી મહાવીર અને છે એમા કર્મરાજે ઓછા
 તમાસા નથી જતાવ્યા. સસારની રગભૂમિ પર
 મહાવીરદેવના આત્માને જ્ઞાતજ્ઞાતના નામ નચા-
 વ્યા છે ખુદ પ્રથમ તીર્થપતિનો ભેટો કરાવ્યો
 અને ચારિત્રનો સ્વાગ પણ સમજરાવ્યો. ત્યાગ
 જીવનના કાઠે વિચરનારને મુક્તિપુરીનો આવાસ
 ફટલો દૂર હોય ? જાન કંઈ ઓછું નહોતું,
 ક્રિયા પણ હતી, તો પછી જાણુપ શી હતી ?
 એ જ્ઞાનની પૂર્વે સમ્યક્ શબ્દ સમજણુ સહિત

જોડાયેલો ન હોવાથી, એનું અર્થુ / થતા
 વાર ન લાગી. મિથ્યાભિમાન દોડી આવ્યું
 અને જોતજોતામા કિનારે આવેલ નાવ ભર-
 દરિયે—ખેચાઈ ગયું. નયસારે મરિચીના અવ-
 તારમા જે ગુલાંટ ખાધી તે માન ફેટલાક ભવો
 સુધી કાયમ રહી એટલું જ નહિ પણ એમા
 વાસુદેવના ભવમા, કર્મે એવો તો ઓપ આપ્યો
 કે આત્મા અધ.પ્રતનની છેલ્લી ભૂમિકાએ પહોંચી
 ગયો પછી મધ્ય ભૂમિમા આવતા વર્ષોના
 વહાણા વાયા એ દર્મિયાન અનુભવની, વેદી
 પર સખત ધડતર થઈ આવતવા બોધપાઠ
 મળ્યા પરિણામ એ આવ્યું કે જે આત્માએ
 જ્યારે ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ મેળવી ત્યારે એનો ગર્વ
 ન, કર્વો પોતે એમા લયલીની ન થયા. ઋદ્ધિ
 મેળવી જણી અને શક્તિ જોગવી જાણી.
 સાંપ કાયળી ઉતારી નાખે તેમ ચક્રીએ રમા-
 ગમાનો મોહ ત્યજ દોધો અને સયમનો
 સધિવારો લીધો પ્રગતિનો પારો જાએ ચઢ્યો
 અને નદનમુનિના ભવમા એ ધૃષ્ટિસત બિંદુએ
 પહોંચ્યો તપરૂપી કૃપાળુ હાથમા લેઈ જાએ-
 જૂતા કરોતે કાપી નાખ્યા અરે ! ઉત્કૃષ્ટ
 તીર્થપતિ તરિક્કની પડી માટેનું પ્રમાણુર્વન
 મેળવ્યું મહાવીરનો ભવ એ સર્વશ્રેષ્ઠ પદનો
 જોગકાળ—જન્મતાં જ ઋદ્ધિસિદ્ધિનો સુદર યોગ

“ પરંતુ સત્યની પિછાન કરેલ હોવાથી
 મહાવીર એમા ન તો ગમ્યા કે ન તો એથી
 માન્યા અવધિ થતા જ અનગાર થઈ નીકળી
 ગયા સમ્યગ્જ્ઞાનના રસ્તે ચઢી ચૂકેલા પણુ
 એની પૂર્ણતા નહોતી થઈ. એ મિદ્ધિ દરત-
 ગત કંવાનો દદ નિશ્ચય કરી એ જ્ઞાતજ્ઞાતના
 રમાનોમાં ભગ્યા સોધના પાછળ સાકાળ્યાર
 વર્ષ જેવો લામો સમય વિવિધ પ્રમરના ઉપ-
 સંગોના ઉપાડી છાતીએ અને સમભાવદશાએ
 સામનો કરામા પીતાઓ, પરિપક્વ સદ્ગન કર-

વામાં કયાથ ન. રાખી ત્યારે જ અનુપમ એવા કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

“ સર્વજ્ઞ એવા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ દેશ-કાળ પ્રતિષ્ઠિત માંડી એટલે કે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જોઈને પોતાની પૂર્વે થયેલ તીર્થંકરોની માફક સંઘની સ્થાપના કરી. તેઓશ્રી દ્વારા દોરવામાં આવેલ જૈન દર્શન સંબંધી ચિત્રમાં પંચ મહાવ્રત યુક્ત શ્રમણ ધર્મ, બિન્ન બિન્ન દર્શિબિન્દુઓને ધ્યાનમાં રાખી અત્યેક વસ્તુની વિચારણા કરવાની સ્વાધ્યાયપદ્ધતિ અને સંસાર-જાળમાંથી મુક્તિ કરાવવા સમાર્થ કર્મવિધાનની આત્મિક સક્ષમ વિચારણા સવિશેષ ધ્યાન ખેંચે છે.

“ જુદા જુદા પંચપ્રવર્તકોએ સ્થાપેલ સંપ્રદાયમાં સમય જતાં ચારિત્રની જે શિથિલતા પ્રવેશ પામી હતી અને વૃદ્ધિગત થતી દર્શિ-ગોચર થતી હતી તે જૈન દર્શનમાં નથી જોવાતી એનું કારણ એ પાંચ મહાપ્રતિજ્ઞાના નિર-ત્યાર પાલનમાં સમાયું છે. નિર્ઝયોના જીવન આજે પણ અન્ય પંચના પરિવાજકો વા પ્રવૃત્તિ કરતાં શ્રેષ્ઠ જણાય છે; કેમકે એમાં જ્ઞાન અને ચારિત્ર કિંવા વિચાર અને આચારનો સમન્વય સાધવામાં આવ્યો છે.

“ સાપેક્ષ દર્શિએ જોવાની રીતથી જ ધુરંધર વિદ્વાન ઉદ્ભવિત આદિના તેઓશ્રીએ હૃદય-પથટો કરી દીધો. વેદવાક્યોનો સમન્વય સાધી આખી, સંકાના ચલ્લને છેદી નાંખ્યા; અને પોતાના સુસ્ત અનુયાયી બનાવ્યા. જ્ઞાનાર્જન જોમનો પ્રિય વ્યવસાય છે એવા સંખ્યાબંધ દ્વિજોનું આકર્ષણ જૈન દર્શનમાં ચાલુ છે એનું કારણ પણ એ અનેકાંત પદ્ધતિથી દરેક વાતનો સમન્વય સાધવાની રીતમાં સમાયું છે.

“ ઇશ્વરકર્તૃક જનન માનનારા અથવા તો પ્રકૃતિના ચિર જગતની વિચિત્રતાનો ટોપલો

કાલવનારા, જો યુક્તિવાદમાં પાછા પડ્યા હોય તો એ જૈનદર્શનના દલીલપુરઃસરના કર્મ-વાદથી જ. જેમ જેમ વિજ્ઞાન વિસ્તાર પામતું જશે તેમ તેમ મોનવશુદ્ધિ કર્મના સિદ્ધાંતને વધારે ને વધારે પિછાનતો જશે. અંતર કેવલવા માંડશે કે પોતાનાં સુખદુઃખ કિંવા ઉદય-અસ્ત માટે બહારની કોઈ શક્તિ કે કૃતિ જવાબદાર નથી. એ માટેની આખી જવાબદારી પોતાના આત્માની ચોને પોતાના પૂર્વ તથા ચાલુ જીવનના આચરણોની જ છે. આત્મા ધારે તો મહાત્મા અને ખુદ પરમાત્મા પણ બની શકે છે.

“ મહાનુભાવો! મારી આ વાત પૂર્વે મેં શ્રી મહાવીરદેવના જીવનની જે આખી કરારી એ હિપરથી સહજ પુરવાર થાય છે. નવપદ આરાધન સંબંધી જે વિવેચન તમે છેલ્લા છ દિવસથી સાંભળી રહ્યા છો અને તમારા નેત્રો સામે એને લગતું જે વિધિવિધાન ચર્ચ રહ્યું છે એ પરત્વે શ્રીપાલનરેશનું ઉદાહરણ ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવું છે. એ કથા તો લાંબી છે એટલે એનો વિસ્તારથી ખ્યાલ આપવાનો અત્યારે સમય નથી પણ એમાં જે બનાવને અનુલક્ષી કથાનકનો આરંભ થાય છે એ ખૂબાર વિચારણીય છે. મંચણાસુંદરી અને સુરસુંદરી એ સાવકી બહેનો. એમની માતાઓ બિન્નધર્મી હોવાથી ઉભયને પોતપોતાના ધર્મના હિપાખ્યાય પાસે શિક્ષણ અપાવ્યું. પરિણામ એ આવ્યું કે મંચણા જૈનદર્શનના સિદ્ધાંત અનુસાર પોતાના સુખદુઃખમાં પૂર્વ-કૃત કર્મને જ નિમિત્તરૂપ લેખી, સ્વઆત્મશક્તિ પર મુસ્તાક રહેનારી બની. સુરસુંદરી એથી ઊલટી રીતે આત્મબાન ભૂદી, ‘ઇશ્વરેઆ બલિયસી’ જેવા વાક્યોનો વિપરીત અર્થ સમજી સ્વપિતાને પોતાના શ્રેયના કર્તાહર્તા લેખવા લાગી. તેમની કૃપાના ફળરૂપે સુખાનુભવ કરી

રહેલી તે, એ મહેરબાની ચાલુ રહે તો જ બિવિધમાં સુખ પ્રાપ્ત થવાનું છે એમ માનવા લાગી. અર્થાત્ કર્મના સિદ્ધાંતને નેવે મૂકી કેવળ પિતાની 'હા' માં 'હા' બાજુવા લાગી. એક રીતે કહીએ તો સ્વાશ્રય અને પરાશ્રયની હોડ આરંભાઇ. 'હું જ સુખનો દેનારો' કિંવા 'હરેનારો' છું એવા અવધી ઘેરાયેલ તેમનો પિતા—શંભવી પ્રતિપાલ—એ ઉભવના લગ્ન બેઠે છે. પોતાની મેરલીએ નાચતી સુરસુંદરીને સોરા રાજકુવર સાથે પરણાવે છે. બ્યારે આત્મભળ પર અડગતા ધરનારી મયણુને એક કોઢિયા સાથે પરણાવે છે. દુઃકમાં કહીએ તો એકને સુખના શિખરે બેસાડે છે તો બીજાને દુઃખની ઊંડી ખાધમાં હડસેલે છે. સમયના વહેવા સાથે ઉભય બહેનોના જીવનરથ સંસારના વિવિધ પ્રસંગો વચ્ચે માર્ગ કાપી રહે છે, કર્મરાજ પટ્ટા આપ્યા નાંચે છે અને કેવળ ખાર માસના દુઃકા સમયમાં કોઇ અનોખું ચિત્ર ખંડુ કરે છે:—

‘અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુંચતે ।’ જેવું થાય છે. કુષ્ઠિ પ્રિયા મયણુ મહારાણી પદ પામે છે બ્યારે સુરસુંદરી શણી મટી નર્તકી થાય છે । એ વાતનો સંપૂર્ણ ઉકેલ કરવાના જિજ્ઞાસુએ શ્રીપાલચરિત્ર અવલોકવું. અહીં તો કર્મસિદ્ધાંત શું ચીજ છે એનો ખ્યાલ આપવાં સારું આટલો ઉલ્લેખ કર્યો છે. લોચનાન મહેાવીરના જીવનમાં જાણવાનું તો અતિથળું છે એ મારે મેં તો માત્ર ધરારો કર્યો છે અને એ પ્રભુતા ક્વનમાંથી મેં તો યોગાદૃશી નજરે ખાંસ અમલની એવી નજી વાત દુઃકમાં જણાવી છે. આચાર, ઉચાર અને વિચારમાં એ અતિ ઉપયોગની છે. ગમે તે પંથનો અનુયાયી કે પદ્દશનમાંનો ગમે તે દર્શની એ ઉપર, પદ્મપાતના ચરમાં ઉતારી,

મથન કરશે તો એમાંથી માખણ કાઢશે એવી મારી ખાતરી છે. ધર્મ એ આત્માની પરવ છે. એને ક્ષતિય, પાછાણ કે વેચ્ય આદિ વસ્તુના વાધા હેઠળ ચોપન કરવાની જરૂર નથી.

“જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિ: ।” જાણવાનું તાત્કાલિક ફળ આચરણમાં ઉતારવારૂપ છે, અર્થાત્ યથાશક્તિ સમન્વયા સુખમ મત્ત મદણુરૂપ છે. એ દ્વારા પરપરાએ એનો સર્વ કર્મથી છુટકારો થાય છે અને મુક્તિ કે પૂર્ણ સ્વરાજ્ય મેળે છે.

“હવે છેલ્લી વાત મનકનું નિમિત્ત ન જન્યું હોત તો હું સ્થૂળવ આ ગામમાં આવવાનો નહોતો. પોતાને રુચે તે કરવું એ હીકે છે પણ સત્ય-ગવેષણુ વૃત્તિ રાખવી એ એથી વધુ એયરકર છે. એમ ન કરી શકે તેઓએ પણ ખોટા દૂષણ શોધવાની કે જૂઠા આળ ઓઢાડવાની આદત ત્યજી દેવી. સ્વ-જીવન શોધવામાં લાગી જવું. મારા પટ્થર તરિકે આ વિશાળ જનસમૂહ સમક્ષ હું પ્રિય શિષ્ય એવા યશોભદ્રને જાહેર કરું છું. હવે ગરબનો ભાર તેમણે જ વહન કરવાનો છે અને સધે તેમની જ આજેવાની સ્વીકારવાની છે. શેષ જીવન હું તો હવે આત્મચિંતનમાં જ વ્યતીત કરીશ.”

સભાજનો—“ગુરુદેવ ! ન્ને આપ સાહેબની એ ઇચ્છા છે અને ચોખ્ખો ચોગ્ય પદ આપાય છે તો અમે આચાર્ય પદપ્રદાનનો ઉત્સવ ઝોળી પૂરી થયા પછી રાખીએ તો કંઈ વાંધો છે ? શક્તિ અનુસાર ધન ખરચી અમે સાંસાર સુકૃતભાગી ન બનીએ ?”

ચોખ્ખો ચોગ્ય—“તમારી એ ઇચ્છા હોય તો મને વાંધો નથી. બાકી આચાર્ય પદવીના દાન તો ચોગ્યતા જોઇને જ આપાય છે. એ

નીતિમય વચનો

૧. શ્રવણ પાળવી, સર્વદા ધ્વન્નિયોના સમૂહને દમવો અને સત્ય બોલવું—આજ ધર્મનું રહસ્ય છે.

૨ શીલવ્રતનો ભગ ન કરવો, ખરાબ શીલવાળાનો સગ ન કરવો, શુરુવચનનો અનાદર ન કરવો, એ ધર્મનો પરમાર્થ છે

૩ અપલતાથી ન ચાલવું, ઉદ્ભટ વેશ ધારણ ન કરવો વાકી, દષ્ટિએ ન જોવું, એવા મનુષ્ય વિષે કોધે ભરેયેલા ચાંડીયા પણ શુ કહી શકે ? અર્થાત્ કાંઈ જ ન કહી શકે

૪ પોતાની જિહ્વાને નિયમમા રાખવી, અવિચારી કાર્ય ન કરવું, કુલાચારનો નાશ ન કરવો, તેવા મનુષ્યને કોપ પામેલો કલિયુગ પણ શુ કરી શકે ?

૫ કોઈને મર્મ વચન ન કહેવું, કોઈને કલક ન દેવું, કોઈના પર આકોશ ન કરવો આ સંજ્ઞાનો માર્ગ દુર્ધટ છે

૬ સર્વ ઉપર ઉપકાર કરવો, બીજાનો કરેલો ઉપકાર વિસારવો નહિ અને દુષ્ટોને અવલંબન આપવું, એ જ વિદ્વાનોનો ઉપદેશ છે

૭ કોઈની પ્રાર્થના કરી નહિ, કોઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કરવો નહી દીન વચન બોલવું નહિ, જીવન પર્યંત ઉપરના નિયમો પાળવા

૮ અધમ પુરુષની પ્રાર્થના કરી હોય અને ઇચ્છિત ફલ મળે તેના કૃતા સારા મનુષ્યની પ્રાર્થના કરી હોય અને તે નિષ્ફલ જાય તે વધારે સારું છે આ ઉપરથી સમજવાનું કે માગવું પડે તો યોગ્ય પુરુષ પાસે જ માગવું

૯ પોતાની પ્રશંસા ન કરવી, દુર્જનની પણ નિન્દા ન કરવી, મહુ હસવું નહિ—આ પ્રમાણે વતનાથી મનુષ્ય મહત્વતા મેળવે છે

(ચાલુ)

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

વેળા લક્ષ્મી ખરચનાર હોય ને ઉત્સવ યાય કિવા એમાનું કષ્ટપણ ન યાય એ કષ્ટ મહત્વની વાત નથી "

શબ્દપ્રસાદ— આચાર્યશ્રી ! મારી એક વિનંતિ છે યશોભદ્રસરિને આપ અમારા પ્રદેશ તરફ—મિથિતાપુરીમાં—ઉપદેશ અર્થે મોકલો ત્યાં જૈન દર્શન પ્રત્યે જે અચાન વર્તે છે તે દૂર થશે ને અમારા જેવા જ્ઞાનના અર્થોને નહુ

બળવા—વિચારવાનું મળશે માત્ર આજની દેશના સાબળી મારુ હૃદય ઉલ્લાસ પામ્યું છે, તો વધુ સપડ્યો શુ ન યને ? "

પ્રવચનનો પૂર્ણાવૃત્તિ 'સર્વમંગલમાગત્યમ્' થી થઈ સૌ વિખરાયા. આચાર્ય યશોભદ્રસરિનું શેષ વૃતાત હવે પછીના કથાનકમાં આવશે

(ચાલુ) ચોકસી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

સં. ૧૯૯૯ ચૈત્ર માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમ અનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૌદશ પ્રતિ-ક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થયેલ છે. ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધાચલની યાત્રાએ ગયા હતા. ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શ્રી મહાવીર જયંતિ નિમિત્તે રાત્રે બાલાશ્રમના સંસ્થાપક શ્રી ચુનીલાલ નારણ-દાસ કાનુનીના પ્રમુખપદે મિટિંગ મેળવી સંભાષણ રાખ્યું હતું.

સંસ્થાની વર્ષગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ બાલાશ્રમને સાડત્રીશ વર્ષ પૂરાં થયાં અને આડત્રીશમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો તે નિમિત્તે ઉત્સવ યોજવામાં આવ્યો હતો. ખાસ તૈયાર કરાવેલા સંવાદો, ગાયનો તથા કસરતના પ્રયોગો મદ્રાસવાળા શેઠ ભુરમલજી ગુલાબચંદજીના પ્રમુખપદે ચૈત્ર વદિ ૧ ના રોજ યાત્રિકો તથા સંભાવિત ગૃહસ્થોની હાજરીમાં ઉક્ત કાર્યક્રમ કરવામાં આવ્યો હતો. વદિ ૩ ના રોજ ફક્ત બહેનો માટે આ કાર્યક્રમ રાખ્યો હતો. વદિ ૫ ના રોજ પાલી-તાણુના નામદાર દિવાનસાહેબ કુમારશ્રી મૂળરાજસિંહજી તથા સ્ટેટના સઘળા અમલદારો તેમજ પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની હાજરીમાં આ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. તે જોઈ સૌને ઘણો સંતોષ થયો હતો.

ઈનામોની વહેંચણી:—ચૈત્ર વદિ ૧ ની રાત્રે અભ્યાસ, સંવાદો તથા કસરત વિગેરેમાં સારું કામ કરવાને અંગે પ્રમુખશ્રી ભુરમલજી શેઠના હસ્તે વિદ્યાર્થીઓને સંસ્થા તરફથી રૂ. ૬૫-૮-૦ ના ઈનામો આપવામાં આવ્યાં હતાં.

નવી અરજીઓ:—સંસ્થામા દાખલ થવા માટે આવેલી અરજીઓ પૈકીની ત્રીશેક અરજીઓ મંજૂર કરી છે.

આવક:—

શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૪૨-૮-૦
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૪૦૦-૭-૦
શ્રી કેલવણી ફંડ ખાતે	૫-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	૫-૧૨-૦

ભેટ:—શેઠ ટી સી. પ્રધર્સ-ભાવનગર. બોર્ડ કરાવવા પત્ર ૧) મોતીચંદ ગણેશમલ-ઓશીયા. મોહનલાલ મણ ૧ તથા ફરસાણ. અમીચંદ હિંદુલ-શીરોહી. મીઠાઈ મણ ૧ તથા ફરસાણ. ચીમનલાલ ડાયાભાઈ-કેસર તોલો ૧ ગાંધ અમદાવાદ. રિખવદાસ તિલોકચંદ-આહોર. બુઢી મણ ૧)૫. ગાંધી ગિરધરલાલ ગોવિંદલ-શીહોરવાળા તરફથી રસની કેરી મણ ૧૫

જમણવાર:—૧. શેઠ અમીચંદલ હિંદુલ-શીરોહી. ૨ શેઠ ઓતમચંદ રણછોડદાસ-મુંબઈ ચેત્ર શુદ્ધિ ૧૦ વરસગાંઠના રોજ. ૩. રીખવદાસ તિલોકચંદલ-આહોર. ૪. ગાંધ આધારનાઈ તે શેઠ મૂળચંદ હકીચંદની વિધવા ગાંધ અમદાવાદ.

મુલાકાત:—શેઠ બીલમચંદલ ભંડારી રાયસાહેબ, ફોનસ ઓફિસર-સ્ટેટ નેધપુર. શેઠ જદવલ ઝવેરભાઈ-ભાવનગર. જેસંગભાઈ છગનલાલ-અમદાવાદ. શેઠ ચક્રાલાલ અમથાલાલ-ડોલોડા. શેઠ મૂળચંદ પારસમલ-મોજત. શેઠ નરોત્તમ અમરચંદ-માંગરોળ. મણીયાર શીવલાલ દલપતભાઈ-રાંધનપુર. શેઠ ચીમનલાલ પોપટલાલ-અમદાવાદ. શેઠ મોહનલાલ હરિભાઈ-અમદાવાદ. મુલાળચંદ હીરાચંદ-ફલોદી. ભુરમલલ અમીચંદ-જવાલ. ભીખાભાઈ ન્યાલચંદ તથા દલપતભાઈ-અમદાવાદ.

નમ્ર અપીલ

શ્રી સ્વામિવાત્સલ્ય દ્રષ્ટ દેડ ખાતે, શ્રી કૃષ્ણ દેડ તથા આંગી દેડની તિથિ ખાતે ખાસ મદદની જરૂર છે. પસંદાતા જમાનામાં આવતી કાલે શું થશે તેની કોને ખબર છે? આજે સત્કાર્ય ક્યું, આજે દાન આપ્યું તે પરભવ માટે જમા ક્યું એમ સમજી જરૂર આપો.

પાક્ષિકસૂત્ર, શ્રમણસૂત્રાદિ સંગ્રહ [પ્રતાપકરે]

[સંસ્કૃતાનુવાદ અને ગુજરાતી ભાષાંતર યુક્ત]

ઘણા પગિશ્રમથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે પાક્ષિક સૂત્ર, પાક્ષિક ખામણા, આદાગના મુકતાલીશ દોષ અને શ્રમણસૂત્ર શુદ્ધ કરીને દાખલ કરવામાં આવેલ છે. પાક્ષિક સૂત્રને અંગે મહાવ્રતો, સયમના પ્રકારો, કાનિક તથા ઉત્કાલિક શ્રુતનું વિવેચન વિગેરે માધુ-માધ્વીઓને ઉપયોગી વસ્તુનો સુત્ર રીતે અર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. બાલ અગર તો નવીન દીક્ષિત સાધુ માટે અતીવ આનંદક છે ગ્રોધંગ પેપર ઉપર તેર ફારમની આ પ્રતની કિંમત એક રૂપિયો નકલો લુગ શીનર હોવાથી જરૂરી મગાવ નારને વહેલો લાભ મળશે પોસ્ટેજ ચાર આના

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે કલિદાસનર્મદ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અમે તેનું ભાષાંતર લુગ લુદા પાચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી કાપ્યમહેર, અન્વિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં ૩ ૩-૪-૦
૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩ ૪ ૫ ૬ શ્રીમંત્રનાથથી શ્રીમુનિસુન્દરરાગી સુધીના ચરિત્રો કિં ૩ ૪-૪-૦
૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જીન ગમાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં ૩ ૧-૮-૦
૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિનાથ ૧ પાર્શ્વનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં ૩ ૩-૦-૦
૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મહારીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં ૩ ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે પોસ્ટેજ લુદુ સમજવું

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ શાસ્ત્રી

દ્વિદી સુદર દાહપમા ઇપાવેલ આ જુકની દવે ઘણી જ થોડી નકલો શીતીકમા છે પણ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવદન સ્તવન, સ્મૃતિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેના સમાવેશ પ્રેર છે વિદ્યાર્થીઓને ખામ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે દાગળની અતિશય મોઢાગી છતાં યાન-પ્રચાગના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી છૂટક નમ્બની કિંમત આઠ આના. સો નકલના રૂ. ૪૫) પોસ્ટેજ તથા આના

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक पट्ट मु

॥

अंक ४ ध्या

वीर संवत् २४६८

॥

विक्रम संवत् १९९८

अशाङ्क

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખહારગામ માટે ખાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૪ થો.

અશાહ.

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી વીરજિન સ્તુતિ	...	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૯૭
૨. ચોવીશ જિનપરિવાર સ્તવન	...	(સંગ્રાહક-મોહનલાલ ગિરધર)	૯૮
૩. શ્રી વીર-ઉપદેશામૃત	...	(રાજમલ બંકારી)	૯૯
૪. દુષ્ટકી દુષ્ટતા	૯૯
૫. સુપાત્રદાનનું તાત્વિક સ્વરૂપ	...	(આ. શ્રી વિજયપદસૂરિ)	૧૦૦
૬. આનંદધનશુક્રત પદ પાસકમું-સવિવેચન	...	(મૌકિતક)	૧૦૫
૭. ગાથાસહસ્રીમાંથી કાંઈક લખવા જેવું	...	(સં. કુંવરજી)	૧૦૮
૮. થોડો પણ ત્યાગ કરો અને આગળ વધો	...	(કુંવરજી)	૧૧૦
૯. પ્રશ્નોત્તર	...	(પ્રશ્નકાર-પુનલાલ અમથાલાલ-આમ્લેલ)	૧૧૧
૧૦. "	...	(મુનિ શ્રી ભુવનવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો)	૧૧૩
૧૧. કાળ(Timao) સંબંધી વિચારણા(૪) (રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજીદોશી)	...		૧૧૫
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: પટ્ટધર બેલડી	...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી)	૧૨૦
૧૩. શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાનો ૬૧ મા વર્ષનો રિપોર્ટ.	...		૧૨૪

સભાની વર્ષગાંઠ

આવતા આવજી શુદ્ધિ ત્રીજે સભાની વર્ષગાંઠ હોવાથી તે ઉજવવા નિમિત્તે દર વર્ષે શીહોર જતા હતા પરંતુ બાવનગર સ્ટેટ તરફથી સામુદાયિક જમણનો નિર્બંધ થયેલ હોવાથી ત્રણ વર્ષની માફક આ વર્ષે પણ શીહોર જવાનું બંધ રાખવાનું કરાવેલ છે. તે દિવસે મહાના મહાનમાં પ્રભુ પધરાવીને પૂજા ભજાવવામાં આવશે.

લેટ

હાલમાં દરેક ગામના દહેરાસરોમાં સ્નાત્રપૂજનની ચોપડીઓની જરૂર હોવાથી ધર્મ-પ્રેમી બધુઓની સદાયથી શ્રી ચિનામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવનમાલા હપાવી છે, તેમાં સ્નાત્રપૂજન, તદ્દન નવા જ રાજના સ્તવનો તથા મોટી શાન્તિ, શાન્તિકળય તથા પચ્ચખખાણો અને અનાનુપૂર્વોના મહાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તે જરૂરિયાતવાળા દેરાસર તથા ધાર્મિક મંરથાઓએ એક આનો પોસ્ટેજનો મોકલીને નીચેના સ્થળેથી તે શુક ગંગાવી લેવી.

ચંદુલાલ જેઠાલાલ ખંડાતવાલા
C/o મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી
તાંત્રાકાઝ, બેરાનો જુનો માળો-મુંબઈ

પુસ્તક ૫૯ મું
અંક ૪ થો

અશાઠ

વીર સં. ૨૪૬૯
વિ. સં. ૧૯૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી વીરજિન સ્તુતિ

રાગ-ઝીઝોળી

મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ, વીર જિનેશ્વરા,
સુભવિ અંતરે શાત રસ, વિલગી સુખકરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૧

આનંદ અને અખડ રૂપ, અચલ ઇશ્વરા,
અતુર્તોર્થ સ્થાપી, સઘ ધર્મના ધરા,
વિજ્ઞાનને જગાવી, જગમા ભાવ વિસ્તરા,
કરજે, ધરજે, ભરજે,

અભયદાન, હૃદયગાન, ધર્મધ્યાન, પીયૂષ રસધરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૨

સૌમ્ય સુખદ શાત રૂપ, ભક્ત વત્સલા,
સ્વાસ્થ્યવાદ તત્ત્વ નયથી, શાસ્ત્ર સિદ્ધ કરા,
પરમાનંદ સ્વરૂપે ઓખા, આત્મ ઇશ્વરા,
કરીએ, ભરીએ, ધરીએ,

શુભાનુવાદ, આનંદે આજ, 'પ્રકાશ' કાજ, શાંતિ દે સ્થિરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૩

મંગળલાલ મોતીચંદ શાહ-વલ્લભાણકેમ્પ

પં. શ્રી જિનવિજયચક્રવર્તી—
ચોવીશ જિનપરિવાર સ્તવન

(મત કાષ્ઠ હેરા રે, કાન પજો છે કહે-એ દેશી)

- ભવિ વંદો રે ચોવીશે જિનચંદ્રા,
 ઋપલ અજિત સંભવ અભિનંદન, સુમતિનાથ સુખકંદા. ભવિં ૧
- પદ્મપ્રભુ ને સુપાસ ચંદ્રપ્રભુ, સુવિધિ શીતલ સ્વામી;
 શ્રેયાંસવાસુપૂજ્ય વિમલ અનંત પ્રભુ, ધર્મનાથ શુભધામી. ભવિં ૨
- પાંચમા છઠ્ઠા સાતમા ચઠ્ઠી, શાંતિ કુશુ અર-દેવા;
 એકલુ ભવમાં દો પદવી, પુણ્યપ્રકૃતિના મેવા. ભવિં ૩
- મહિલ સુનિસુમત નમિ નેમિ, પુરુષાદાણી પાસ;
 વર્ધમાન જિનવરને નામે, વર્ધમાન સુખવાસ. ભવિં ૪
- પુંડરીક પ્રમુખ ગણધારી, ચઢિદ સયાં ^{૧૪૫૨}ખાવત;
 લાખ ^{૨૮૪૮૦૦૦}અઠ્ઠાવીશ સહસ્ર અડતાલીશ, સુનિવર પાવન મત્ત. ભવિં ૫
- એક લાખ ^{૧૭૬૧૦૦}હજાર છહોતેર, એક શત કેવળનાણી;
 એક લાખ ^{૧૩૩૪૦૦}તેત્રીશ સહસ્રા, ચઠિસયા અવધિનાણી. ભવિં ૬
- મનપર્વવનાણી વર એક લખ, અધિક સહસ્ર પણ્યાલ;
 પણસય એકાણું નિત નમીએ, ચરણકરણ શુંડાલ. ભવિં ૭
- તેત્રીશ સહસ્ર નવ સય અઠ્ઠાણું, ચઢિદસ પૂરવધારી;
 દો લખ સહસ્ર પણ્યાલીશ, દો સયા અડ વૈકિયલગ્ધિ ભંડારી. ભવિં ૮
- એક લખ સહસ્ર છવીશ ને દો સયા, વાહી શ્રુતવિસ્તારી;
 જિનમત ધ્યાપન કુમત ઊધાપન, મયગલ જિમ મદ-ધારી. ભવિં ૯
- ઓગણીશ લાખ ને સહસ્ર છયાસી, એકાવન અધિકેરા;
 સવિ જિનના સામાન્ય સુનિવર, ટાળ્યા ભવભય ફેરા. ભવિં ૧૦
- લાખ ચડિયાલીશ સહસ્ર છત્રીશ, ચાર સયા ખટ વંદો;
 સાધ્વીનો પરિવાર મનોહર, પ્રભુમી પાપ નીકંદો. ભવિં ૧૧
- લાખ પચાવન મદસ અડનાળીશ, દાવક સમકિતધારી;
 એક દોડી પણ લખ અડતીશ સહસ્ર, દાવિકા શુદ્ધ વિચારી. ભવિં ૧૨
- એ ચોવીશે જિનવરનો પરિકર, પ્રદ ભઠ્ઠી સમરીને;
 ખીમાવિજય પંડિત શુંડાલો, જિનપદ રંગ રંગીને. ભવિં ૧૩
- સંસારદક-ભોજનક ભોજનલાલ ગિરધર-પાટાળ

આ સ્તવન મે. ૧૮૫૧ ના મેચ શરૂ દના રોજ લખીને પાટખના
 ભંડારમાં મુકવામાં આવેલ છે.

श्री वीर-उपदेशामृत ।

वनो स्वात्मसेवी, आत्मशक्ति के उपासी दृढ ।
 कर्मवीरता का शस्त्र, हाथ में संभालो तुम ॥
 काट डालो शीघ्र, परतन्त्रता की ब्रेझीयों को ।
 साहस समेत, विश्वसेवा कर डालो तुम ॥
 सत्याग्रही वीर वन, सत्य कर्म वेदी पर ।
 स्वार्थ वासनाये, कामनायें होम डालो तुम ॥
 डरो न विपत्तियों से, हटो नहीं पीछे कभी ।
 लक्ष्य को न छोड़ो, मुक्त जीवन बना लो तुम ॥
 जीव है अग्रण्ड शुद्ध बुद्ध, ज्ञानशक्ति युक्त ।
 उसे कर्मवर्गणा से, शीघ्रतः निकालो तुम ॥
 सत्यता, अहिंसा, यम, दम, शम, नियमों से ।
 मानवो ! सशीघ्र, साज जीवन सजा लो तुम ॥
 श्री दया शील समता, सन्तोष सुधासागर में ।
 आवो विश्व जीवो !, जरा डुबकी लगा लो तुम ॥
 यही दिव्य वीर उपदेश, पारिजाति माला ।
 थका सहित बन्धु !, गले मध्य डालो तुम ॥

दुष्ट की दुष्टता ! ।

दुष्ट तेरी दुष्टता, आखिर फना हो जायगी ।
 पात सच्ची है वही, रोशन यहां हो जायगी ॥ १ ॥
 करना हो सो कर ले तुं, रखना कसर बिल्कुल नहीं ।
 जुल्म की आखिर में हद, फिर साफ ही दीख जायगी ॥ २ ॥
 जुल्म रावण ने किया, सीता सती को ले गया ।
 पाप भंडा फुट गया, आखिर विजय हो जायगी ॥ ३ ॥
 दुष्ट जन तुझने किये, जो पाप भारत मात पर ।
 कलंक की घड़ कालिमा, यस तेरे सीर मढ़ जायगी ॥ ४ ॥
 है विनय यह राज अघ, संग दुष्ट का परित्याग कर ।
 दूर से करना नमन^१, तो श्रेष्ठता आ जायगी ॥ ५ ॥

दुष्ट न छोड़े दुष्टता, सज्जन तजे न हेत ।
 काजल तजे न श्यामता, मुका तजे न सेत ।

राजमल भंडारी-आगर

તેમણે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને બે હાથ જોડી પ્રભુની આગળ નમ્ર વિનંતિ કરી કે-
 “આપ જેવા સમર્થ મહાપુરુષનું શરણ મળ્યા છતાં મારે નરકે જવું પડે તે કેમ
 બને ? કોઇપણ ઉપાયે કૃપા કરીને મારું નરકમાં ગમન (જવું) ન થાય તેમ કરો.”
 શ્રેણિકના આ વચનને પ્રભુએ જવાબદીધો કે-“તે પહેલાના વખતમાં બે જીવવાળી
 (ગર્ભવંતી) હરિણીને શિકાર કરવાના પ્રસંગે વધ કર્યો તે વખતે નારકાયુગ્ય
 બાંધ્યું છે.^૧ તેથી નરકમાં ગયા વિના ચાલે જ નહિ. તેમાં બીજો ઉપાય છે જ નહિ.”

તે છતાં રાજા શ્રેણિકે ઘણો આશ્ચર્ય કર્યો ત્યારે પ્રભુએ તેને પ્રતિબોધ-
 ગર્ભિત આશ્વાસન દેવાની ખાતર કહ્યું કે-“જો તું તારી કપિલાદાસીની પાસે મુનિને
 દાન દેવરાવે, અથવા તો કાલસૌકરિક નામના કસાઇ કે જે દરરોજ પાંચ સો
 પાડાનો વધ કરે છે તેને એક દિવસ વધ કરતાં અટકાવે, તો તારું નરકગમન
 ન થાય.” શ્રેણિકે પ્રભુને કહ્યું કે-“એમ કરવું એ તો ઘણું સહેલું છે. હે પ્રભો !
 હમણાં જ હું સ્વસ્થાને જઇને તે પ્રમાણે કરાવું છું.” ત્યાંથી મહેલમાં આવીને
 રાજાએ કપિલાદાસીને બોલાવીને કહ્યું કે-“તું મુનિરાજને દાન આપ” કપિલાએ કહ્યું
 કે-“બીજું ગમે તે કામ બતાવો તે કરીશ, પણ દાન આપવાનું કામ મારાથી થશે
 નહિ.” શ્રેણિકે ઘણીય લાલચો આપવાનું કહીને સમજાવી, પણ તે એકની બે ન
 થઇ. છેવટે તેના હાથે ચાટવો બાધી દાન અપાવવા માડ્યું ત્યારે પણ તે
 કહેવા લાગી કે-“આ દાન હું આપતી નથી, પણ શ્રેણિક મહારાજાનો ચાટવો
 દાન આપે છે.” એમ દાસીની પાસે દાન દેવાવવામાં નાસીપાસ થયેલા રાજાએ
 કાલસૌકરિક નામના કસાઇને બોલાવી કહ્યું કે-“તું માત્ર એક જ દિવસ (પાંચ સો)
 પાડાનો વધ કરવો તણ દે.” તે બોલ્યો કે-“હે સ્વામિ ! હું ઘણા કાળથી દરરોજ
 પાંચ સો પાડાનો વધ કરું છું, તે હું મૂકીશ નહિ. (જાંઘ નહિ કરું) બોત ગર્ધ ને
 થોડી રહી, તેથી આજ સુધી જે કામ કર્યું તે થોડા કાળ માટે કેમ જાંઘ
 કરાય ?” તે સાંભળીને રાજાને સહેજ હસવું આવ્યું રાજાએ કસાઇને અધકૂપમા
 નખાવ્યો. રાજાએ વિચાર્યું કે-“પ્રભુના કહેવા પ્રમાણે એક તો કામ થયું, તેથી
 મારે હવે નરકમાં જવું નહિ પડે.” આ આશયથી બીજે દહાડે ખુશી થતાં થતાં
 પ્રભુની પાસે જઈ વંદના કરી, શ્રેણિકે કહ્યું કે-“હે નાથ ! આપના કહેવા
 મુજબ કસાઇને વધ કરતાં અટકાવ્યો છે, તો હવે મારે નરકમાં જવાનું નહિ ને ?”
 આના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું કે-“તેણે કૃપામા પણ માટીના પાંચ સો પાડા કરી
 કરીને માર્યા છે.” આણું પ્રભુદેવનું વચન સાંભળી રાજા શ્રેણિકે હૃદયમાં ખેદ
 ધારણ કરીને કહ્યું કે-“હે પ્રભુ ! હવે મારે શું કરવું ? કોના શરણે જવું ? પૂજ્ય
 તીર્થ કરદેવના વચનમા ફેરફાર હોઇ શકે જ નહિ. અરેરે ! મારે નરકમાં જવું

૧. આવુષ્મનો જાંઘ પડ્યા પછી તે પ્રમાણે તેને બોગવવા તે તે ગતિમાં જવું જ
 પડે. બીજા કર્મોના અનુભવ માટે તેવો નિર્ણય નથી

ધર્મરૂચિ મહારાજ પાત્રામાં શાક લઈ વનમાં ગયા. ત્યાં પરઠવવાની તૈયારી કરે છે. તેવામાં પાત્રામાંથી એક જિંદુ જખીન ઉપર પડ્યું. તેના સ્વાદથી ઘણી કીડીઓ ત્યાં આવી તે મરણ પામી. આ જનાવ જોતાંની સાથે જ મુનિએ નિર્ણય કર્યો કે—મારા ઉદર જેવું ખીજું નિર્દોષ સ્થાન આ શાક પરઠવવાને યોગ્ય નથી. તેમ કરવામાં ઉત્તમ છવદયાનો પણ લાભ છે. એવું વિચારી સર્પ જેમ જિલ્લમાં પેસે, તેવી રીતે તે ઝેરી આંહાર પોતે વાપરી (ખાઈ) ગયા. મરણ નહીં જાણી, અનશન અંગીકાર કરી, સંભાધિમરણે મરણ પામી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્તમ દેવ થયા. નાગશ્રી આણું દાન દેવાથી આ લવમાં નિંદાપાત્ર ખની, એટલું જ નહિ પણ તેના સ્વામી સોમદેવે ધરમાંથી કાઢી મૂકી. જંગલમાં ભટકવા લાગી. અંગારાંક દાવાનલના પંજમાં સપંડાવાંથી મરણ પામી છઠ્ઠી નરકે નારકપણે ઉપજી, પછી અનંતા દાળ સુધી આંતરે આંતરે સાતે નરકની વેદના લોગવી છેવટે ઘણે કાળે તે પાપ ક્ષીણ થવાથી પુણ્યોદયે દુષ્કરણની દ્રૌપદી નામે પુત્રી થઈ, વિશેષ ખીના શ્રીજ્ઞાતાસૂત્રથી જાણવી.

પહેલાં સૂચવેલા દાનના પાંચ ભૂપણુનું દંક સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

આનંદાશ્રૂણિ રોમાઞ્ચ, વહુમાનં પ્રિયં વચઃ ॥

વર્ચાનુમોદના ચૈવ, સદ્દાનં ભૂપવન્ત્યમી ॥ ૧ ॥

૧. આનંદ—અશ્રુ—યથાર્થ શુણ્વત સુપાત્રને જોતાની સાથે દાયક લભ્ય છેવોને હર્ષનાં આંસુ આવે છે. જેમ મરણાદિના પ્રસંગે શોક—ખેદને લઈને આંસુ આવે છે અને પોતાના સંગ્રામી—પુત્ર વિગેરે ઘણા વખત પરદેશ રહીને આવે ત્યારે ઘણાં વખતે મેળાપ થવાથી હર્ષના આંસુ આવે છે. શ્રેયાંસક્રમાર જેવા લભ્ય છેવોને પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણલક્ષ્મણ જેવા સુપાત્રનો સમાગમ થતાં આ પ્રથમ ભૂપણુનો પ્રસંગ જરૂર મળે છે અને ઈષ્ટ સિદ્ધિ પણ સંપૂર્ણપણે થાય છે.

૨. રોમાંચ—દાન દેનાર લભ્ય છેવોના સુપાત્રદાન દેતી વખતે પ્રગટ થયેલા અનહદ હર્ષને લઈને રોમરાય વિકસ્વર થાય એમા નવાઈ શી ? અનુભવસિદ્ધ છે કે—આત્મા અવસ્થા અરોગ્યમાં પણ જરૂર અવસ્થા થાય છે, કારણ કે માનસિક સુધારણા પૂરેપૂરી થાય છે. મન એ કમળના જેવું છે. તેને વિકસ્વર ખનાવવા માટે જરૂર દ્રવ્યાદિ સાધનોની સેવના કરવી જોઈએ એવા સાધનોમાં દાનાદિનો પ્રસંગ પણ ગણેલો છે. તેમજ આવા દાનના પ્રસંગે પરંભવને અંગે પણ કદાચ સુક્તિ દર્શાવે તો પણ દાનેશ્વરી છેવો દેવગતિ વગેરે ઉત્તમ ગતિ જ પામે.

૩. બહુમાનં—સુપાત્ર અને તેમના ઉત્તમ શુભો તથા દાન ધર્મ—આ ત્રણેની ઉપર પ્રેમભાવ પ્રકટે તે બહુમાન કહેવાય. દાનના પ્રસંગે આસન્નસિદ્ધિક લભ્ય છેવોને જરૂર તેવું બહુમાન પ્રગટે છે.

૪. પ્રિયવાણી—મીઠાં વચન બોલીને સુપાત્રને આમંત્રણ કરે તે આ પ્રમાણે—સુપાત્રને જોઈને હાથ જોડી ઉમંગથી એમ બોલે કે—આજે મારાં ધન્ય લાગ્યું છે કે—મારે ઘેર આપના જેવા મહાપુરુષનાં પગલાં થયાં. આજનો આ સમય મહા ઉત્તમ

માનું છું: આજે મારે આંગણે મોતીનો મેહ (વરસાદ) વરસ્યો^૧, અને સોનાનો સૂરજ ઊગ્યો. હું કૃતપુણ્ય છું, આજે મારો માનવભવ સફળ થયો. મને હર્ષનો પાર નથી, હે શુભમહારાજ ! આજે કૃપા કરીને ‘ મને દાનનો ઉત્તમ લાભ આપી સંસારસમુદ્રથી તારો. ’ એમ બોલીને ભવ્ય જીવો દાન આપે.

૫. અનુમોદના—સુપાત્ર અને દાનધર્મની પ્રશંસા કરવી, તે અનુમોદનો કહેવાય. તેમાં-શ્રેયાંસકુમારે ઘણાં હર્ષથી પ્રભુ શ્રીઋષભદેવ ભગવંતને વર્ષાતપનું પાંચળું કરાવ્યું. તે વખતે શ્રેયાંસને ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એમ ત્રિપુટીનો શુભ યોગ પુણ્યોદયે સાંપડ્યો. એટલે પ્રભુ જેવા સુપાત્ર મળ્યા અને ઉત્તમ ભાવ પણ હતા તથા શેલડીના રસ જેવી નિર્દોષ દેવાની ચીજ હતી. એ પ્રમાણે આ અવસર્પિણી કાળમાં દાનની શરૂઆત કરનાર અને તે જ ભવમાં મુક્તિપદ મેળવનાર શ્રેયાંસકુમાર મહાલાભ્યશાળી થઈ ગયા હું તેમના જેવું કંઈ કરતો નથી. પ્રણલ પુણ્યોદય હોય તો જ તેવો અવસર પમાય. આવો સમય ભવોભવ મળજો. આ ભાવનાનું નામ અનુમોદના કહેવાય, તેમજ દાનધર્મના ઉપદેશક પ્રભુની પણ અનુમોદના આ પ્રમાણે જરૂર કરવી મારાથી ઉત્તમ શીલ (બ્રહ્મચર્ય અથવા ઉત્તમ આચાર) પાળી શકાતું નથી. વળી જ્ઞાનપૂર્વક વિધિ સહિત નિર્નિદાન ઉત્તમ તપ પણ થઈ શકતો નથી. તેમજ મહાચિંતાથી અને પાપથી ભરેલાં મિલ, સટ્ટો આદિ વ્યાપારમાં અમે શુંથાયા છીએ. આ સ્થિતિમાં અમને શ્રી ભરતમહારાજ વિગેરેની જેવા સ્થિર નિર્મલ ભાવ પણ ક્યાંથી પ્રકટે^૨ ? આવા વિકટ સમયમાં પણ અમારા જેવાને તરવાને માટે પ્રભુદેવે દાનધર્મનો આશરો લેવા સમજાવ્યું, સાથે સાથે એ પણ કહ્યું કે—આ દાનવડે અસ્થિર-નાશવંત દ્રવ્યનો પણ સદુપયોગ થઈ શકે છે. આવી ચાંતિમુદા વરસાવનારી ભવ્ય દેશના દેનારા પ્રભુની અમારી ઉપર અણૂટ દયા છે. આવી અનુમોદના કરવી એ દાનનું પાંચમું ભૂષણ કહેવાય.

દાંયક ભવ્ય જીવોએ પાંચે ભૂષણોને જેમ ધારણ કરવા જોઈએ તેમ દાનનાં પાંચે દ્રવ્યો જરૂર તજવા જોઈએ, તે આ પ્રમાણે—

અનાદરો વિલંબચ્ચ, વૈમુક્ચ્યં વિપ્રિયં ઘચઃ ॥

પશ્ચાત્તાપચ્ચ પંચેતિ, સદ્ધાનં દૂપયન્ત્યમી ॥ ૧ ॥

“અનાદર, વિલંબ, વિમુષ્ણતા, અપ્રિય વચન અને પશ્ચાત્તાપ—આ પાંચ સદાનનાં દ્રવ્યો છે. ”

(ચાલુ)

(આનું વિવરણ હવે પછીના અંકમાં આવશે.)

૧. સંભાવના કરાવ છે કે આ જ કાર્યો થવાથી જોટલો આનંદ થાય તેથી પણ દાનપ્રમદે વધારે આનંદ થયો છે. ઉત્તમ લાભ પણ આના જોડે જીતે નથી, એમ દાનેશ્વરી બોલે છે. ૨. કહ્યું છે કે—નાનપારંમિનાં કુનો નિર્મલો માવઃ ॥

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ્યાસઠમું વિરહવ્યથામાં આશાકિરણ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૭૧ થી શરૂ)

૪. વિરહદશાનું સ્થૂળ વર્ણન કરતાં શુદ્ધ ચેતના આગળ કહે છે કે-પોતે તો ગાલ ઉપર હથેળી લગાવીને શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઈ છે. ત્યારે કોઈ નજીકના સગાનું મરણ થયું હોય અથવા લાંબો વિરહ થયો હોય ત્યારે માણસ શોકમાં પડી જાય છે. તે વખતે તે કપાળે કે ગાલે હાથ દબાવે ખેંસે છે. અત્યંત શોકનો પોઝ (pose)-દેખાવ-મુદ્રા ગાલ અથવા હડપચી અને ગાલ વચ્ચે હથેળી મૂકી ખેંસવું તે છે. એ દેખાવમાં કે મુદ્રામાં કોઈને નોતાં એને કોઈ મોટી ગૂંચવણ પડી હશે કે એના નજીકના સગાં કે રનેલી મૂંઝવણમાં આવી પડ્યાં હશે એવું જરૂર લાગે છે અને તે વખતે 'કેમ છો?' 'શી ચિંતામાં પડી ગયા છો?' વિગેરે પ્રશ્નો સ્વાભાવિક છે.

શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે-પોતે અત્યારે તો ગાલ પર પોતાની હથેળી લગાડીને આખીને આખી સુરસિંધુ-શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઈ છે, એના ચહેરા પર જોશો તો જાણે ભારે મોટા દુઃખસાગરમાં એ ડૂબી ગઈ હોય એમ જણાશે, એની મુદ્રા ગાલ પર લગાડેલી હથેળીથી શોકનો ભર દેખાડશે અને એને આખી ને આખી કાંઈએ મોટા દુઃખના દરિયામાં ધોકલી હોય અને ત્યાં ઝોકલી અટુલી એ ગોથાં ખાતી હોય એવું એના દેખાવ પરથી જ લાગશે.

ત્યારે માણસ શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગયો હોય ત્યારે પોતાનો હાથ ઊંચો કરી તેના પર હડપચી અને ગાલ લગાવે છે અને તેના મુખના દેખાવ પરથી અને એ શોકમુદ્રાથી જ જણાય છે કે એ કાંઈ ભારે ચિંતા અને ઊંડા વિચારમાં પડી ગયો છે. આવી રીતે ચેતના હાથને ગાલ પર લગાવી સુરસિંધુ-શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગયેલી છે. અને પોતાની આંખમાંથી એટલાં આંસુ વહેવડાવ્યાં છે કે એનાથી એની હાથવેલડી જળથી સિંચાઈ ગઈ છે.

ત્યારે હડપચીએ હાથ મૂકવામાં આવે અને આંખમાંથી પાણી ચાલ્યા જતાં હોય ત્યારે ગાલ પર લગાવેલ હાથ પર પાણીનાં રેલા ચાલે. ચેતનના વિરહશોકનો પાર નથી, એ ખૂબ રડે છે એટલે એના રુદનના આંસુથી જાણે એની કરલતા સિંચાઈ જાય છે. થોડા રુદને ગાલ ભરાઈ જાય, વધારે રડે તો આંસુ ટપકે અને આ તો ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડે છે એટલે એનાં આંસુથી હાથ ભરાઈ જાય છે. આ વિરહી સ્ત્રીનું આખેજૂથ ચિત્ર છે.

૫. અત્યારે શ્રાવણ બાદરવો માસ વર્તે છે, આકાશ વાદળાથી ભરાઈ ગયું છે, ધનધંટા ત્યારે તરફ જવાઈ રહી છે, આખી દુનિયા વરસાદથી લીલીજમ ચઢી ગઈ છે, નાળાં

૧. સુરસિંધુ એટલે દેવલોકનો દરિયો સંભવે, પણ દંતકથા પ્રમાણે આકાશમાં એવો દરિયો હોય એવું મારા જાણવામાં નથી. દરિયા જેવી મોટી નદીને સિંધુ કહેવામાં આવે છે. ગંગા સમુદ્ર કહેવાય છે, સિંધુ સમુદ્ર કહેવાય છે એમ આ આકાશગંગાને ઉદ્દેશીને કહ્યું હોય તે જનવાનગ છે. સંગેલીનો અર્થ 'ડૂબી' જરાવર છે અને સંબંધ પરથી તે અર્થ ખેંસે પણ છે. આ અર્થ પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ કહ્યો પ્રમાણે છે.

ભરાઈ ગયા છે, નદીઓ પોતાના પટથી દૂર દૂર ફલાઈ જઈ પોતાના સમુદ્રપતિ તરફ દોડતી દેખાય છે અને આખી દુનિયા જોણે કહોલને હિલોળે ચઢી છે. આવી ધનધન વચ્ચે વીજળી થાય છે, તડાકા ધડાકા આકાશમાં થાય છે, અને કુદરતમાં ચારે તરફ લીલી વનગણ ફાલીફૂલી ગઈ છે, સરોવરમાં પાણી સંભાળી નથી, તળાવો ભરાઈ ગયાં છે, ફૂવાઓ માંચા સુધી આવી ગયા છે અને આખી કુદરત આનંદમાં આવી જઈ નાચતી હોય તેવી લીલીછમ, ભરેલી બાદરેલી અને આનંદમય દેખાય છે.

આવે વખતે જ્યારે કુદરત હસી રહી છે અને સરોવર ભરાઈ ગયા છે અને નદીઓ જે કાઠે યઈ ગઈ છે ત્યારે મારું હૃદયસરોવર તદ્દન સુકાઈ ગયું છે, એમા કાંકરા દેખાય છે, એમાં પાણીનાં ટીપાનો પણ અંભાવ દેખાય છે અને એ સરોવરમાં નથી કહોલ કે નથી રંગ, નથી ઉદ્ધાસ કે નથી રમઝટ જે સરોવરનો ઉદ્ધાસ પૂરે તેવા પતિરાજ ઘેર આવતા ન હોય, જે પતિરાજ મુખ પણ ખતાવતા ન હોય, જે પોતાની પતિવ્રતા પત્ની સાથે જરા પ્રેમનો ધસારો પણ ન કરતા હોય, એની યૈરીની શી દશા હોય ?

દુનિયાને આવણુ બાદરવાનો કહોલ થાય ત્યારે એને અંધારી નિરહની રાતોમાં પોતાની આખમાંથી આવણુ બાદરવો રેલાવવો રહ્યો. તેનીશમાં પદમાં એણે કહ્યું છે : 'બાદુ કાદો મે કિયો પારે, અસુઅન ધાર વહાઇ.' એટલે આસુ ધાર વહાવીને મેં બાદરવા મહિનાને કાઢવવાનો કર્યો છે ? આ હેઝીકત વહેવાર છે અને વિરહી સ્ત્રીની દશાનો ખ્યાલ કરવાથી જગજર મમજાય તેવી છે. વાત એ છે કે પતિના વિરહે આર્ષ સ્ત્રીને તો આખો સસાગ ખારો ધૂધવા યઈ પડ્યો છે, નથી એને ખાવાનું બાન, નથી પીવાનું બાન, એ તો માન ગાલે હાથ લગાની આંખમાંથી આંસુ સારતી અતિ ઉદ્વિગ્ન ચિત્તે ગજા કરે છે અને એની રીતે પોતાનો આખો વખત પસાર કરે છે. જ્યારે પૃથ્વી દિવોળે ચઢી છે, જ્યારે કુદરત આનંદ પમગટ ફેકી ગઈ છે, જ્યારે વનગણ ખીલી રહી છે ત્યારે ચેતનાને ત્યાં મર્ન માફ છે, સૂકું છે, ઉદ્ધામહીન છે, દુઃખ દર્દમય છે, ચારે બાજુ સરોવરો પાણીથી ઇલકાય છે ત્યારે ચેતનાનું હૃદયસરોવર સાવ સૂકું છે, એમા કાકરા દેખાય છે, નથી એના પર વરસાદના છાંટા પડના કે નથી એમા આનંદ વીજળીના ચમકાગ થતા.

૬. પણ આશા અમર છે, એના તાતણા પર જીવન ટકે છે અનુભવ મિત્ર તે વખતે ચેતના પામે આવે છે એ ભારે ચાલાક ચળગક જીવડો છે અને ભારે આશાવાદી છે. એ ચેતનાની ઉપર વર્ણવેલી રિયલિ જોઈ વિચાર કરીને વાત ખતાવે છે. એણે અનેકની આશા ખામતો જોયેલી હોઈ એ જગપણુ મળગયા વગર ચેતનાને પસંદ પડે તેની વાત કરે છે, ચેતનાને ધીંગળ આપી એને નાસીપાસ થતી અટકાવે છે અને એને ટકાવી રાખવા જોતો છે :

ખેન સગના ! તું ગભરા નહિ, આમ દિમત દાર નહિ, આમ શુદ્ધજીવ જોઈને દેગનપરેશાન થઈ નહિ અને આમ ઉગ્ગમગ કરીને વલોપાત કા નહિ તું તને આમ આમદ કરીને કદું પુ કે તું ધીંગળ ધાર, થોડી દિમત રાખ, થોડો વખત નજાવી લે અને મને લાગે છે કે આનંદધન-તાગ પ્રજુ ચેતનગજ-ખૂદ આનંદધન-અનંત

આનંદના સમૂહ જરૂર તારે મંદિરે આવશે, તારી વિરહની પીડા ભાંગશે, આનંદ આનંદ થઈ રહેશે અને તારી વિરહની પીડા દૂર હશે. પતિરાજ ગંગે તેટલા બહાર લાટકતા હશે, પણ અતે એ સમજણના દરિયા છે, એ કાષ્ઠક દિવસ પોતાનું ઘર સંભારશે, પોતાની ધરવાળીને ઝોળખશે, પોતાનાં જાણશે અને ઘર ઘર લાટકતી વેશ્યા કુમતિનો સંગ તજશે. આવી વાતમાં હિતાવળા થવામાં માલ નથી, તાજુતાં તૂટી જશે અને નેહક આવેલા પતિરાજ પાછા ફરવાને ત્યાં આસા જશે. જરા ધીરજ રાખ, પતિની નૈસર્ગિક વિચારશક્તિ પર ભરોસો રાખ અને આસારની અંકળામણ છોડી દે.

વિરહ, વિરહના પ્રસંગો, વિરહીની દશા અને વિરહ વખતની પરિસ્થિતિ પર ૪૧ મા પદમાં ખૂબ વિવેચન મને સમજાયેલ અર્થ અને પ્રાપ્ત થયેલ પ્રાચીન ટળા પ્રમાણે આવી ગયું છે. ત્યાં કાગળ ખાસતી હકીકત છે, અહીં શ્રાવણ લાદરવાની વાત છે. પતિ પરભાવમાં રમણ કરે છે એ વિભાવદશા છે અને ચેતના સાથે પ્રેમ કરે તે તેના મૂળ ગુણો છે અને ચેતન અને ચેતના વચ્ચે વસ્તુતઃ અભેદ હોવા છતાં પરભાવરમણતાથી દ્વિધાભાવ લાગે છે એ દૂર થાય એટલે સ્વભાવની જમાવટ થાય, તેમાં રમણ થાય અને એટલું ચતાં કુન્યવી ખટપટ, ચૂંચવણ અને ગોટાળાનો અંત આવે. આ સર્વ હકીકત સ્પષ્ટ છે, અનુભવનો આશાવાદ આનંદ આપે છે અને તે વગર બીજો ઉપાય પણ નથી એ પણ જીઘાડી વાત છે. અહીં 'ટૂંક' શબ્દ વાપરી આશાને નવપદ્મવિત કરી છે તે આશાની નજરે તો સુંદર છે, પણ ચેતનજીના રંગદગ તપાસી તે વાતને સાચી બનાવવી એ કાનું કામ છે તે પતિરાજે એ વિચારવા જેવું છે. બિચારી આર્થ પત્ની કકળાટ કરે, ઉઝાગરા કરે અને પતિરાજ નકટાઈ કરી પારકે ઘેર લાટકે એ વાત યોગ્ય છે? ઉચિત છે? ઉચિત નથી. માટે અનુભવ કહે છે તેવી દશા થાય એવી પરિસ્થિતિ નીપજાવી ઘેર આવવું સારું છે. વિરહકાળ દૂર ચતાં ભારે મોજ આવશે. ધરની ઘેરીની વાત જુદી જ છે, પારકા તે અતે પારકી છે, માટે ખરો આનંદ અનુભવનો હોય તો અનુભવમિત્રની વાત માનો, એને સાચી પાડો અને ધરમાં લહેર કરો, આનંદ મચાવો અને ધરસરોવરને આનંદજળથી ભરી દો.

પતિ ચેતના સન્મુખ થવાના માર્ગ પર આવ્યા હોય, જરા જરા એને સળવળાટ થવા લાગ્યો હોય, જરા સંસાર રૂસ ઝોલો થવા લાગ્યો હોય, જ્યારે બાહ્યાત્મ દષ્ટિને બદલે અંતરાત્મ દષ્ટાનો ઝળકાટ થવાની શરૂઆત થઈ હોય, ત્યારે સ્વધરનો વિવેક થવા માંજો હોય ત્યારે આ પદમાં જાતાવેલ ભાવના જાગે છે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. ચાંતુ ધમાલમાં સમતા કે ચેતના કયાં પડેલ છે તેનો વિચાર, ખ્યાલ કે ઉચ્ચાર પણ હોય નહિ, પણ પરભાવ સહજ ઘટતો આવે અને આત્મલક્ષીપણ પ્રાપ્ત કરવાનું સહે ત્યારે અત્ર વર્ણવેલી વિચારણા અંદરથી જાગે છે. પછી અંતરના બે ભાગ પડે છે, કાષ્ઠવારે એવું પાસુ આત્મા તરફ થાય છે ત્યારે એની નજરમાં સમતા ચેતનાની વિરહ-દશાનો ખ્યાલ આવે છે, વળી પાછા કાષ્ઠથી સંસાર તરફ ઝોસરે એટલે સમતાને તો ધર દી ને ધર દહાડા થાય છે. નવીન જગૃતિ, અંતરનો સળવળાટ અને સ્વભાવસન્મુખતાની શરૂઆત આવી વિચારણામાં થાય છે.

મૌલિક

(૭) ઉદ્દેશદન્ત—એટલે પતંગ, ખંજરીટ, પ્લવ વિગેરે.

!!(૮)-ઉપપાદન્ત—એટલે ઉપપાદ શ્રાધ્ધામાં ઉત્પન્ન થનારા દેવો અને કુંભીમાં ઉત્પન્ન થનારા નારકી.

૫ ગૃહસ્થના ઉત્તરશુભ ૯૧. (સ્થાનાંગસૂત્રવૃત્તિ) ગાથાસહસ્રી પૃષ્ઠ ૨૩

૧૦ પ્રકારના અપચ્છાણુ, ૪ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહ, ૭ શિક્ષામત (૩ શુભમત ને ૪ શિક્ષામત), ૧૨ પ્રકારનો તપ, ૧૧ શાવકની પ્રતિમા, ૧૨ ભાવના, ૧૪ ક્ષેત્ર, ૪ પ્રકારનો ધર્મ અને ૧૭ પ્રકારની ખૂબ કુલ ૯૧ (આમાં ૧૪ ક્ષેત્ર સમન્નતા નથી) ૫

૬ અભવ્યોધી સિદ્ધ અને તણુણા, સિદ્ધથી ભવ્ય અને તણુણા, ભવ્યથી ન્તિભવ્ય અને તણુણા જાણવા. પૃષ્ઠ ૨૪

૭ મોતીને ઉપજવાનાં ૭ સ્થાન-૧ હાથીના કુલસ્થળમાં, ૨ શંખમાં, ૩ મૃત્ત્યુના સુખમાં, ૪ વાસમાં, ૫ વરાહની દાઢમાં, ૬ સર્પની કણમાં અને ૭ છીપના ઉદરમાં સાચાં મોતી ઉપજે છે. પૃષ્ઠ ૨૪

૮ સંજ્ઞાવિચાર-પાત્ર એકે દ્વિયમાં મોહસંજ્ઞા, ત્રણ વિકળે દ્વિયમાં હેતુ (હેતુવાદોપદેશિકી) સંજ્ઞા, દેવ, નારકી ને ગર્ભજતિર્થચમતુષ્યમાં કાલિકી (દીર્ઘકાલિકી) સંજ્ઞા, સમકિતકષ્ટિને દષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા અને શ્રુતજ્ઞાન તથા મતિજ્ઞાનના વ્યાપારરહિત કેવળી ભગવંતને સંજ્ઞારહિત જાણવા. (ખૃદકલ્પ લાખ્ય) પૃષ્ઠ ૨૬

૯ કોતુ અપહરણ દેવો ન કરી શકે? ૧ શ્રમણી, ૨ અપગતવેદી, ૩ આહારક શરીરી, ૪ પુલાકનિર્ગંધ, ૫ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા, ૬ ચૌદપૂર્વી ને ૭ અપ્રમત્ત મુનિ (પ્રમત્તભાવમાં વર્તતા મુનિનું હરણ કરી શકાય છે. તે યુગલિક ક્ષેત્રમાં ગયા પછી કેવળજ્ઞાન પામે છે તેથી અન્ય ક્ષેત્રમાં પણ કેવળી લાભે છે પરંતુ તે ત્યાં દેશના હેતા નથી.)

૧૦ નતિસ્મરણજ્ઞાની પાછલા નવ ભવ સુધી દેખે એમ ઇંદ્રાચાર્યકૃત યોગવિધિમાં કહ્યું છે. પૃષ્ઠ ૪૩

૧૧ તીર્થંકરના જન્માદિ કલ્યાણકે અહીં આવવા માટે દેવોને સાવધાન કરવા સારુ વૈમાનિક ઇંદ્રો ઘાંટા વગડાવે છે, ભવનપતિ ઇંદ્રો શંખ વગડાવે છે, વ્યંતરના ઇંદ્રો પહોળા વગડાવે છે અને જ્યોતિષીના ઇંદ્રો સિંહનાદ કરાવીને પોતાના પરિવારના દેવોને સાવધાન કરે છે. સં. કુંવરજી

થોડો પણ ત્યાગ કરો ને આગળ વધો

જો સંસારના દુઃખોથી કે ટાળ્યા હો, સંસાર ઘટાડવાની ઇચ્છા થઈ હોય, પાપનો ને તેનાં ફળોનો કડવો અનુભવ થયો હોય, અનેક પ્રકારનાં દુઃખોથી દુઃખી જીવોને જોઈને મનમાં કાંઈક ઉદાસીભાવ જાગ્યો હોય, જૈનવાણીની પ્રતીતિ થઈ હોય તો જરૂર જાણશે કે ત્યાગ વિના સંસારથી છૂટકો થવાનો નથી. આમ ને આમ ખાતાં પીતાં કોઈ રીતે જાંચ્યા આવવાના નથી એટલે થોડો પણ ત્યાગ કરો, ત્યાગને રસ્તે થોડો અને તેમા આગળ વધો. જે મનુષ્યોએ ત્યાગ કર્યો છે તે જ સુખી થયા છે, તેમણે જ ધર્મનાં કાર્યો કર્યા છે અને જાંચ્યા આવ્યા છે. જગતમાં ત્યાગીની જ કિંમત છે, લોગી તો જગતમા અનેક છવો છે તે લોગ-વિલાસને અંગે અનેક પ્રકારના પાપો કરી દુર્ગતિમાં જાય છે અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખને પામે છે શાસ્ત્રકારોએ અનેક પ્રકારના નાના મોટા નિયમો ખતાવ્યા છે તેમાંથી કોઈપણ પ્રકારના નિયમો ગ્રહણ કરો અને તેને સારી રીતે પાળો ભગ થવાનો ભય ન રાખો. શૂરવીરો તો એવો ભય રાખતા જ નથી, કાયરો ભય રાખે છે દૃઢતાવાળા મનુષ્યો તેમા દિનપરદિન આગળ વધે છે અને કાયમ આગળ વધવાના જ વિચારો કરે છે. તેવા મનુષ્યો જ અતે સંસાર છોડી શકે છે ને જાંચ્યા પ્રકારે આત્મહિત સાધી શકે છે

જે સંસારના મોહમા ખૂંચેલા છે તે તો ત્યાગનો માર્ગ લઈ જ શકતા નથી તેઓ તો લોગમા જ મથાગૂલ રહે છે અને તેમા જ આગળ વધતા જાય છે. તંતુ ભવશ્રમણ પણ વધતુ જ જાય છે તેમનો નિસ્તાર તો જ્યાંરે તદ્દન અધઃપતન થશે અને પૂરાં દુઃખમાં લેવાઈ જશે ત્યારે તેના હૃદયચક્ષુ ઊઘડશે અને ત્યારે જ તે ત્યાગમાર્ગને સાચો જાણી તેનો પ્રારંભ કરશે અને તેમા આગળ વધશે. પરિણામે તેઓ ત્યાગની અંતકોટીમા આવશે ત્યારે તેમનો નિસ્તાર થશે. (મોક્ષે જશે.)

પ્રસંગોપાત ત્યાગ શબ્દે દાન પણ સમજવું અને થોડું થોડું પણ દાન દેવાની પ્રવૃત્તિ રાખવી સદાચારમાં આગળ વધવું, નવકારશીથી વધીને તપ પણ સંવિશેષપણે કરવો, પરમાત્માની ભક્તિમાં દ્રવ્યનો ને વખનનો સંવિશેષ વ્યય કરવો. આમ દરેક જાળતમા થોડે થોડે શરૂઆત કરીને આગળ વધતા જવું.

ઉપરના દૃષ્ટાંત જાણીને રહસ્ય એ છે કે-જો સંસાર ઘટાડવો હોય તો ત્યાગ વિગેરેની નાની પણ શરૂઆત કરો અને તેમાં આગળ વધો જૈનશાસ્ત્રન ત્યાગ પરાયણ છે તેથી તે માર્ગે જ ચાલનારનો છૂટકારો થઈ શકે તેમ છે.

કુવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. પુ. જલાલ અમથાલાલ-આબેલ) , ,

પ્રશ્ન ૧—ચામડાના પટાવાળું ઘડીયાળ હાથે બાધીને જિનપૂજા શરૂ શકે ?

ઉત્તર—ન થઈ શકે છોડી નાળવું ભેઈએ.

પ્રશ્ન ૨—તિર્થેય ને મનુષ્યમાથી નીકળી મનુષ્ય થઈને તીર્થેકર થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. ત્રણ નરકમાથી અને વૈમાનિક દેવમાથી નીકળીને જ તીર્થેકર થાય. (ક્વચિત્ ભવનપતિમાથી નીકળીને થાય છે.)

પ્રશ્ન ૩—જિનજિનની પૂજા કેટલા વાગ્યા સુધી થાય ?

ઉત્તર—આખો દિવસ થાય રાત્રિએ ન થાય

પ્રશ્ન ૪—શત્રુજયની તળાટીએ ભાતુ આપવા માટે કહેલ રકમ બીજાં તીર્થે ભાતામાં વાપરી શકાય ? ઉત્તર—શત્રુજયે જ વાપરવી તે વધારે ચોખ્ખું છે

પ્રશ્ન ૫—પાશ્વિકાદિ પ્રતિકમણુમા કહેવાય છે તે મોટા અતિચાર કોણે બનાવ્યા છે ? ક્યારે બનાવ્યા છે ? ને શા માટે બનાવ્યા છે ?

ઉત્તર—કયા આચાર્યે ને ક્યારે બનાવ્યા છે તે બાલુવામા નથી. પાચ આચારના ને શ્રાવકના બાર મતના અનિચાર દોષ વિસ્તારથી સમજીને આજોવવાની આવશ્યકતા જણાવાથી બનાવ્યા છે

પ્રશ્ન ૬—દિગ્ગજરી જિનપ્રતિમાની પૂજા શ્વેતાગરી કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે. વ્યવહાર વિરુદ્ધ છે માટે

પ્રશ્ન ૭—શ્રાવક કલ્પસૂત્ર મૂળ કે તેની ટીકા વાચી શકે ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકે. તે વાચવાનો અધિકાર મુનિઓનો જ છે.

પ્રશ્ન ૮—ઐરવતક્ષેત્રની ચોવીશીના તીર્થેકરોનાં નામો શેમાં છે ?

ઉત્તર—સલા તરફથી છપાવેલી તીર્થેકરનામાવળીમાં પાચ ભેરત ને પાચ ઐરવત-એ દશ ક્ષેત્રની અતીત, અનાગત ને વર્તમાનની મળીને ત્રીશે ચોવીશીના ૭૨૦ પ્રભુના નામો છે

પ્રશ્ન ૯—સુધર્માસ્વામી ક્યારે મોક્ષે ગયા ? તેમનું આયુ કેટલું હતું ?

ઉત્તર—વીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૧૨ વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત્યા ૮ વર્ષ

કેવળીપણે વિચર્યા. વીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૨૦ વર્ષે મોક્ષે ગયા. તેમનું આયુ સો વર્ષનું હતું તેમાં ૫૦ વર્ષ ગૃહવાસમાં ને ૩૦ વર્ષ પ્રભુને સેવી ત્યારપછી ૧૨ વર્ષ છત્રસ્થપણે ને ૮ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી કુલ ૫૦ વર્ષ મુનિપણમાં મુધર્માસ્વામીએ વ્યતીત કર્યાં.

પ્રશ્ન ૧૦—જિનમંદિરના દ્વાર અલંગ હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. તે અમુક વખતે, રાત્રિએ બંધ કરવા જ પડે. ૧

પ્રશ્ન ૧૧—પાકા જાંબુ પાંચ તિથિએ ખવાય ?

ઉત્તર—ન ખવાય. શ્રાવકે બાર અથવા દશ તિથિ લીલી વનસ્પતિ ખાવાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૨—પરદેશની હદ ક્યાથી કહેવાય ?

ઉત્તર—એનો નિયમ ન હોય જ્યાંમુઘી જે જે માણસ સ્વદેશ માને ત્યારપછીનો તેની અપેક્ષાએ પરદેશ ગણાય. સૌને માટે પરદેશની બ્યાખ્યા એકસરખી ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૩—જૈતમસ્વામીના કપડા-લીલા હોવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—લીલા હોય જ નહીં. શ્વેત જ હોવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૪—કાયમ પાચમનો ઉપવાસ કરનાર લાદરવા શુદ્ધિ ૫ નો ઉપવાસ ન કરે તો ચાલે ?

ઉત્તર—શક્તિ હોય તો ચોથ પાચમનો છૂક કરે, શક્તિ ન હોય તો શુદ્ધિ ૪ ના ઉપવાસથી ચાલી શકે.

પ્રશ્ન ૧૫—ખીજ કોઈપણ તપસ્યા કરનારને લાદ્રપદ શુદ્ધિ પાંચમનો ઉપવાસ આવે તો તેને તેમજ પાંચમી તપ કરનારને પાંચમીના એક ઉપવાસથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—ચાલી શકે, પરંતુ જાને તો આગળ વધારીને કરે.

પ્રશ્ન ૧૬—ઉપધાન વડન કરનારને ઉપધાન વદ્યા પછી શું શું કરવું પડે ? અને શું મત ઉચ્ચરવા પડે ?

ઉત્તર—ઉપધાન વહેવરાવનાર મુનિરાજ જે જે કરવાનું કહે તે કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭—ઉપધાન કેટલી ઉમરનો માણસ વહી શકે ?

ઉત્તર—આઠ વરસથી વધારે ઉમરનો વહી શકે.

પ્રશ્ન ૧૮—પોસદમાં કાચું ઘી ન ખવાય તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—સામાન્ય પોસદમાં તેનો નિવેધ નથી. ઉપધાનના પોસદમાં તેનો નિવેધ છે કારણ કે તેને નીવી કરવાની છે.

પ્રશ્ન ૧૯—દેવસી પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી માતૃ પરઠવવા જતાં રાત્રિપોસહ-વાળાને કટાસણ માથે નાખવું જોઈએ ?

ઉત્તર—નાખવું જ જોઈએ જની શકે તો ધાળળી નાખે.

પ્રશ્ન ૨૦—રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી સવારે શ્રાવક નિદ્રા લઇ શકે ?

ઉત્તર—ન લેવી જોઈએ, પરંતુ શરીરાદિ કારણે લે તો ખાસ નિષેધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રાવક પ્રતિક્રમણ કરતા પચમાં રોતા બાળકને છાનો રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. દોષ લાગે.

પ્રશ્ન ૨૨—કલ્પસૂત્રનું અભ્યાસ વાંચતાં મુનિ વચ્ચે વચ્ચે ઉપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર—પ્રસંગને લગતું કાંઈ કહેવાની જરૂર લાગે તો કહે. ખાસ ઉપદેશ ન આપે.

પ્રશ્ન ૨૩—પોસાતી વરસાદમાં માતૃ પરઠવવા જઈ આવી શકે ?

ઉત્તર—અશક્યપરિહાર પ્રસંગે જઈ આવી શકે.

પ્રશ્ન ૨૪—પોસહ ઉચ્ચર્યા પછી ગાંધ પડિક્કમાણ કરનાર છેવટના જે ચૈત્ય-વદનો ન કરે તો ચાલી શકે ?

ઉત્તર—કરવા એ જ મુખ્ય માર્ગ છે.

પ્રશ્ન ૨૫—પોસહમાં પડિલેહણ કરતી વખતે 'પડિલેહણ પડિલેહાવોણ' એમ કહીને વડીલનું એક વસ્ત્ર પડિલેહે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં વડીલનો વિનય સચવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૬—પોસહમાં દેવવદન કર્યા પછી પ્રાતે સન્નિધાય કહેતા ઉત્તરાસન કાઢી નાખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ઉત્તરાસન દેવવદનમાં જ જોઈએ. સન્નિધાયમાં ન રખાય એવો વિધિ જ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—સામાયિક પોસહમાં જ્ઞાનની વાસણેપથી પૂજન થાય ?

ઉત્તર—એનો નિષેધ જાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—જ્ઞાનપંચમીના દેવવદનમાં પાંચે વખત એક લોગરસનો કાઉસગ્ગ કરવાનું લખ્યું છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનપંચમીના દેવવદનમાં એવી એક પ્રકારની મર્યાદા બાધી છે તેથી તે પ્રમાણે કરવું.

કુંવરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર—મુનિ હુવનવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો)

૧ પાંચમાં આરાના મનુષ્યો મરણ પામીને બીજી નરક સુધી જાય એમ કહેલ છે છતાં કદી છઠ્ઠે નરકે કેમ જશે ? આ બાબતમાં પ્રશ્નકાર જ પ્રાતે લખે છે કે—એ વાત મારી સાંભળેલી છે, શાસ્ત્રોક્ત નથી.

૨. ઋષભદેવ ને અજિતનાથજીનું અંતર પચાસ લાખ કોઠ સાગરોપમનું છે તેમાં જે સાગરોપમના આયુર્વાણા સૌધર્મે દ્ર જ પચીશ લાખ કોઠ થાય એમ સમજવું. અચ્યુતેન્દ્રાદિ બીજા ધંદો માટે સમજવું નહીં, તે તો ઓછા થાય.

૩. સંસ્કૃત ને પ્રાકૃતભાષા બંને કાયમી છે. તેમાં પહેલી કઇ ને પછી કઇ એ કહી શકાય તેવું નથી. ગણધરે દ્વાદશાંગી રચતાં અગિયાર અંગ માર્ગધીમાં રચે છે અને બારમું અંગ સંસ્કૃતમાં રચે છે. દેવો અર્ધમાગધી ભાષા બોલે છે. કેટલાક સંસ્કૃતને ગીર્વાણ એટલે દેવોની ભાષા પણ કહે છે.

૪. આ કાળમાં અત્યારે સંઘયણુ એકલું છેવડું જ હોય છે. સંસ્થાન પહેલું હોતું નથી, પરંતુ ખીજા સંસ્થાનોનો નિષેધ નથી. વળી છએ સંસ્થાનોવાળા છવો મોક્ષે જઈ શકે છે. એ દરેકમાં તરતમતા બહુ હોય છે. ૧ ૭

૫. ચારે ગતિના છવોના આયુષ્યનું પ્રમાણ અઢી દ્વીપમાં રહેલા ચરજ્યોતિપીનાં આધારે જ ગણવામાં આવે છે.

૬. દેવલોકમાં તેમજ દેવોને ઉપજવાના અન્ય સ્થાનોમાં પણ એક દેવ ચંબ્યા પછી તેમજ દેવી ચંબ્યા પછી ખીજા ઉપજવામાં વચ્ચે અંતર પડે છે. તેટલો વખત પરસ્પર વિરહ હોય જ છે.

૭. કુમારપાળ રાજાએ લીધેલા નિયમમાં અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ વિગેરેનો વિચાર કરવાનો નથી, એમણે તો મનથી થતા ભંગને જ વિશેષ ભંગ માની તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત જ વધારે લેવાનું સ્વીકાર્યું છે.

૮. છવ વિકલેન્દ્રિયમાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જતા નથી, પરંતુ બાહર એકેન્દ્રિય, પૃથ્વી, અપ્ ને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તામાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જઈ શકે છે તેથી મરુદેવી માતા માટે વિરોધ સમજવો નહીં.

૯. જ્ઞાનીઓએ કોઈ એવો શુષ્કકાળ જોયો છે કે જે વળતે ગર્ભજ-મનુષ્યના ચૌદ સ્થાનકમાં સંમૂર્ધિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થતી નહીં હોય. તેથી જ તેનો વિરહકાળ વધારે કહ્યો છે.

૧૦. શ્રીસ્થૂળભદ્ર કોશા વેશ્યાને ત્યાં ચાતુર્માસ રહ્યા ત્યારે ચારે મહિના તેને ત્યાંથી જ આહાર વહોર્યો હતો. તેઓ ચૌદપૂર્વી હોવાથી આગમવ્યવહારી હતા તેને માટે શય્યાતરપિંડનો નિષેધ હોતો નથી.

૧૧. જે મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોને વશ રાખતો નથી તે એકેન્દ્રિયમાં ઉપજે છે અને જે ઇન્દ્રિયોને વશ રાખે છે તે પંચેન્દ્રિયમાં ઉપજે છે.

૧૨. જે મનુષ્ય મોહ, મત્સરાદિને વશ વર્તે છે તે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને જે વિનયવિવેકયુક્ત વર્તે છે તે સંસારને પરિત્ત કરે છે.

૧૩. સુનિને નિર્દોષ આહાર આપવાથી અને કુળનો મદ ન કરવાથી છવ ઉચ્ચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ને કુળનો મદ કરવાથી નીચા કુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૪. જે મનુષ્ય દાન, શીલ, તપ ને ભાવરૂપી ચાર પ્રકારના ધર્મનું આશ્રધન કરે છે તે સદ્ગતિએ જાય છે ને જે આશ્રધન ન કરતાં વિરાધન કરે છે તે દુર્ગતિએ જાય છે.

કુવરજી

કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

૨૦. જીવરાજભાઈ ઓધેવજી દોશી

(૪)

‘કાળ’ ને અગે ત્રણ લેખો મે આ માસિકમા પહેલાં લખેલ છે તેના અનુસંધાનમા આ લેખ લખવામા આવે છે. જૈન દર્શનના સ્વેતાળવ આમ્નાયના તત્ત્વચિંતકોમા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પ્રખ્યાત છે પ્રાચીન અને નીન ન્યાયના તેઓ અપૂર્વ અભ્યાસી હતા અને પરસ્પર દેખાતા વિરોધોનો સમન્વય કરવાની તેઓશ્રીમા અથાગ શક્તિ હતી ઉપાધ્યાય મહારાજે જૂની ગુજરાતી ભાષામા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો રાસ લખેલ છે, અને તેની ગાથાનો પોતે સ્તગક-ટથો લખ્યો છે તેમા ૧૭૦ થી ૧૭૬ ની ગાથાઓમા કાળ સંબંધની જિજ્ઞાસા માન્યતાની સમાલોચના કરેલ છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓને ઉપાધ્યાયજીએ કરેલી સમાલોચના ધણી ઉપયોગી છે, માટે મૂળગાથા, તેનો અર્થ અને ભાવાર્થ અહીં યતાવધામા આવે છે થી જૈન ઐરકર મહાજન-મહેસાણા તરફથી પ્રગટ થયેલ પુસ્તકને આધારે ગાથાઓ અને સ્તગક આપવામા આવેલ છે

વર્તણુસંક્ષેપ સર્વ દ્રવ્યહતથો, પંચજવ દ્રવ્ય ન કાળ;

દ્રવ્ય અનંતની રે દ્રવ્ય અભેદથી, ઉત્તરધ્યયનર્થે રે ભાલ. ૧૬૦

અર્થ—સર્વ દ્રવ્યનો વર્તનાયક્ષણ પર્યાય જ કાળ છે, ખીજી કાંઈ કાળદ્રવ્ય નથી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા કાળને અનંતદ્રવ્ય કહ્યો છે, તે દ્રવ્ય અને પર્યાયના અભેદથી અર્થાત્ પર્યાયને વિશે દ્રવ્યનો ઉપચાર કરીને કહેલ છે

ભાવાર્થ—ઉત્તરાધ્યયનમા કહ્યું છે કે —

ઘમ્મો અઘમ્મો આગાસં, વદ્ધે દક્ષિકમાહિય ।

અણંતાણિ ય દદ્ધાણિ, કાલો પુગ્ગલજંતવો ॥

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એ દ્રવ્ય એક એક કહ્યું છે અને કાળ, પુદ્ગલ અને જતુઓ અનંત દ્રવ્યો છે અયકાગ મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કરે છે કે—સર્વ દ્રવ્યોના—જીવ અને અજીવના પર્યાયો જ કાળરૂપે છે, તે પર્યાયો-ફેરફારથી જીવ કાંઈ દ્રવ્ય કાળરૂપે વસ્તુત નથી. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા કાળને અનંત દ્રવ્ય કહ્યું છે, અર્થાત્ કાળને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય કહી તેના અનંત પર્યાયો માનેલા છે, તે ઉપચારથી સમજવાનું છે વસ્તુત તો જીવ અજીવના પર્યાયો જ કાળ છે

જીવ અજીવજ સમયર્થ તે કહિઓ, તિણિ કેમ જીવે રે તેહ ?

એક વખાણુર્થ રે ઈચ્છુ આચાર્ય, ધરતા ક્ષુતમતિરેહ. ૧૭૧

અર્થ—સૂત્રમા કાળ જીવ અજીવરૂપ જ કહ્યો છે, માટે કાળને જીવ દ્રવ્ય કેમ કહેવાય ? એક આચાર્યે સિદ્ધાંતપાઠને અનુસરીને તે પ્રમાણે વ્યાખ્યાન કરેલ છે

ભાવાર્થ—સૂત્રમા કાળને જીવ દ્રવ્ય કહેલ નથી, પણ જીવ અજીવરૂપ જ કહેલ છે તેનો પાઠ પોતાના સિદ્ધાંતના પ્રતિપાદનમા ઉપાધ્યાયજી ટાકે છે—

→ (૧૧૫) ←

કિમયં મંતે ! કાલોત્તિ પશુચ્ચદ ? ગોયમા । જીવા ચેવ અજીવા ચેવ ।

જીવામિગમસૂત્ર.

હે ભગવન્ ! કાળ કોને કહેવાય છે ? ગૌતમ ! જીવ અને અજીવ જ કાળ છે.

બીજા ભાષણ રે જોઈસચક્રનઈ, ચારધ જે થિતિ તાસ; કાળ અપેક્ષા રે કારણુ દ્રવ્ય છઈ, પટની ભગવઇ ભાસ. ૧૭૨

અર્થ—બીજા આચાર્ય કહે છે કે—સૂર્ય, ચંદ્ર આદિ જ્યોતિષચક્રની ગતિને આશ્રીને નવા-પુરાણા આદિ જે ભાવો થાય છે, તેનું અપેક્ષા કારણ કાળદ્રવ્ય છે.

ભગવતીસૂત્રમાં પણ છ દ્રવ્યો કહ્યા છે.

ભાવાર્થ—મનુષ્ય લોકમાં સૂર્યાદિ જ્યોતિષકાના પરિભ્રમણથી નવું જૂનું પરત્વાપરત્વ (પહેલા-પછીપણ) આદિ જે ફેરફારો વસ્તુમાં થાય છે, તેનું અપેક્ષાકારણ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય કદપણુ ઘટે છે. તે દ્રવ્ય કાળ છે. જે તેમ કદપના ન કરીએ તો ધર્મ, અધર્મ અને આકાશને ગતિ, રિથિતિ અને અવગાહનાના સાધારણુ અપેક્ષાકારણુ માંત્યા છે તે પણ ન ધરી શકે. ભગવતી સૂત્રમાં પણ દ્રવ્યો છ કહ્યા છે અને અદ્વા(સમય)ને છટું દ્રવ્ય કહેલ છે.

ધર્મસંગ્રહણી રે એ દોષ મત કહિયાં, તત્ત્વાર્થમાં રે જાણિ; અનપેક્ષિતદ્રવ્યાર્થિકનઈ તે, બીજી તાસ વખાણિ. ૧૭૩.

અર્થ—એ જે મત ધર્મસંગ્રહણીમાં શ્રી હરિભદ્રસૂત્રિએ કહ્યા છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં પણ એ મત કહ્યા છે. તત્ત્વાર્થમાં જે બીજો મત કહ્યો છે, તે અનપેક્ષિત દ્રવ્યાર્થિકનયને મતે કહ્યો છે.

ભાવાર્થ—કાળ ફક્ત જીવ, અજીવનો પર્યાય છે એ એક મત છે. કાળ એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે તે બીજો મત છે. આ બંને મત ધર્મસંગ્રહણીમાં અને તત્ત્વાર્થમાં બતાવ્યા છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એવું સમર્થન કરે છે કે—કાળ ભિન્ન દ્રવ્ય છે એ બીજો મત એક નવાપેક્ષિત છે, સિદ્ધાંતરૂપે નથી, કારણ તત્ત્વાર્થમાં પણ કાલચ્છેત્યેકે (પ. ૨૮) એ પ્રમાણે સૂત્ર છે. તેમાં અમુક આચાર્યોનો એવો મત પડે છે એટલું જ બતાવેલ છે. સિદ્ધાંત છે એવું બતાવેલ નથી. ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે—બીજા મત પ્રમાણે દ્રવ્યની વર્તના-પરિણતિનું અપેક્ષા કારણ કાળદ્રવ્યને માનવામાં આવે તો પૂર્વ પશ્ચિમ આદિ દિશામાં દ્રવ્ય પરિણામ પામે તેનું અપેક્ષા કારણ દિગ્દ્રવ્ય માનવું જોઈએ. અને દિગ્ને સમાવેશ આકાશમાં થાય છે એમ ગણો તો કાળદ્રવ્યકાર્ય પણ કથંચિત્ આકાશથી જ ઉત્પન્ન થયેલ માનો.

મંદગતિ આજી યાવત સંચરઈ, નહપદેશ ઇક ઠોર,

તેહ સમયનો રે ભાજન કાલાણુ, ઇમ ભાષઈ કોઇ ઓર. ૧૭૪

અર્થ—આકાશના એક પ્રદેશમાં મંદગતિથી પરિભ્રમણ જેટલા વખતમાં સંચરે—ફેરે તેટલા વખતને સમય કહેવાય છે, અને તે સમયનું ભાજન-ઉપાધાન કારણ કાલાણુ છે, એમ બીજા દિગંબર મતવાળા કહે છે.

સાવાર્થ—દિગંબર આમ્નાય પ્રમાણે કાળ વસ્તુરૂપ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે, તે એક અખંડ દ્રવ્ય નથી, પણ સમસ્ત લોકાકાશમાં પંચગણેલ કાળના અણુઓરૂપ છે. દ્રવ્ય-સંમૂહમાં કહ્યું છે કે—ચયણાણં રાસી રૂચ, તે કાલાણૂ અસંપદઘ્વાણિ ।

રતોના ઢગલાની જેમ કાળાણુ અખંડ દ્રવ્યો છે.

યોગશાસ્ત્રના રે અંતર્ શ્લોકમાં, એ પણિ મત છદ્દ રે ધર્મ;

લોકપ્રદેશે રે અણુઆ જુજુઆ, મુખ્ય કાલ તિહાં દિદ્દ. ૧૭૫

અર્થ—યોગશાસ્ત્રના અંતર્ શ્લોકમાં આ મત ઇષ્ટ માન્યો છે. તેમાં લોકપ્રદેશમાં વ્યાપી રહેલ કાળના જુદા જુદા અણુઓને મુખ્ય કાળ કહ્યો છે.

સાવાર્થ—યોગશાસ્ત્રનો અંતર્ શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે—

લોકાકાશપ્રદેશસ્થા મિત્તાઃ કાલાણવસ્તુ ચે ।

માવાનાં પરિવર્ત્તાય, મુરયઃ કાલઃ સ ડચ્યતે ॥

લોકાકાશના પ્રદેશમાં રહેલા છૂટા છૂટા કાળના અણુઓ જે છે તે પદાર્થોના પરિવર્તનનું કારણ છે, તેથી તે મુખ્ય કાળ કહેવાય છે—અર્થાત્ નિશ્ચયકાળ કહેવાય છે

પ્રચયબિધ્વંતા રે ઐહુનો સંલવઘ, પૂર્વ અપર પર્યાય;

તિર્થકપ્રચય ઘટે નહીં બધનો, વિષ્ણુ પ્રદેશ સમુદાય. ૧૭૬

અર્થ—કાળાણુઓની પ્રચયબિધ્વંતા સંભવે, કારણ તેના પર્યાય પૂર્વાપર છે, પણ સ્કંધનો તિર્થકપ્રચય કાળાણુ દ્રવ્યને ઘટે નહિ, કારણ તેમાં પ્રદેશનો સમુદાય નથી.

સાવાર્થ—કાળદ્રવ્ય પંચાસ્તિકાયમાં નથી, કારણ તેના પૂર્વાપર પર્યાયો છે, એટલે successive changes છે, એક વસ્તુમાં કાળને લીધે થતા ફેરફારો ક્રમમાં એક પછી એક થાય છે. એક સાથે થતા નથી, તેથી તેનો પ્રચય સમુદાય બિધ્વં બની શકે પણ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના જેવો તિર્થકપ્રચય ન બની શકે, અને તેથી અસ્તિકાય ન કહેવાય. અહીં બિધ્વંપ્રચય કહ્યો છે તેને સાયન્સ પ્રમાણે આપણે intonsive magnitude કહીએ, અને તિર્થકપ્રચયને extensive magnitude કહીએ તો કાળાણુનો અસ્તિકાય (magnitude) થતો નથી એવો જે વિરોધ યતાવવામાં આવે છે તેનો ખુલાસો થઈ શકે છે. આ સંબંધમાં મારા પૂર્વના 'કાળ' સંબંધીના લેખમાં મેં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

ધર્મ અણુગતિની રે લેઈ હેતુતા, ધર્મદ્રવ્ય અણુ થાય;

સાધારણતા રે લેઈ એકની, સમય બંધ પણિ થાઈ. ૧૭૭

અર્થ—મંદગતિથી પરમાણુ લોકાકાશના એક પ્રદેશમાંથી બીજા પ્રદેશમાં જાય તે સમયના કારણ તરીકે કાળાણુ કહીએ, તો મંદગતિથી પરમાણુ ધર્માસ્તિકાય-અધર્માસ્તિકાયમાં ગતિ-સ્થિતિ કરે તેના હેતુ તરીકે ધર્મ અને અધર્માસ્તિકાયના પણ અણુઓ માનવા જોઈએ અને જો ધર્મ-અધર્મને સામાન્ય સાધારણ હેતુ માનવામાં આવે તો કાળને પણ સાધારણ હેતુ માનવો જોઈએ અને તેમ માનીએ તો કાળદ્રવ્ય પણ એક સ્કંધ સમુદાય-અસ્તિકાય બની જાય.

સાવાર્થ—ઉપાખ્યાયજી મહારાજ દલીલ કરે છે કે પરિણતિના હેતુ તરીકે જો કાળના અણુઓ માત્રો તે ગતિ-સ્થિતિના હેતુ માટે તમારે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયમાં તેના અણુઓ-ધર્માસ્તિકાયાદિ અણુઓ માનવા જોઈએ અને તેમ માનતાં ધર્માસ્તિકાયાના ઔપચારિક ગણાતા પ્રદેશો વાસ્તવ અને અને ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય ઔપચારિક અને, અને જો તે અસંગતતા દૂર કરવાને ધર્માસ્તિકાયમાં સર્વસાધારણ સ્થિતિહેતુતા માનવામાં આવે અર્થાત્ ‘ધર્માસ્તિકાયને’ એક અખંડ દ્રવ્ય માનવામાં આવે તો કાળદ્રવ્યને ‘પણ એક સાધારણ પરિણતિ હેતુ’ તરીકે એક રકથ-અખંડ દ્રવ્ય માનવું જોઈએ. જે વાત દિગંબરોને માન્ય નથી, માટે તેમની કાળના અણુઓની માન્યતા બ્યાજબી નથી.

અપ્રદેશતા રે સૂત્રિ અનુસરી, જો અણુ કહિછ રે તેહ;
તો પર્યાય વચનથી જોડીછ, ઉપચાર્ય સવિ એહ. ૧૭૮

અર્થ—સૂત્રમાં કાળને અપ્રદેશ કહ્યો છે માટે કાળના અણુઓ કહીએ છીએ, એમ દિગંબરો કહે તો મારો માર્ગ એ છે કે કાળદ્રવ્ય અને કાળનાં અણુઓ સર્વ ઉપચાર્ય છે એમ માનવું.

સાવાર્થ—સૂત્રમાં કાળને અપ્રદેશ કહ્યો છે અને ધર્માસ્તિકાય આદિને પ્રદેશવાળા કહ્યા છે, માટે કાળ એક અખંડ રકથરૂપી દ્રવ્ય નથી, પણ છૂટા છૂટા અણુઓરૂપી છે એમ માનતાં ઉપર પ્રમાણે દોષો આવે છે; “માટે ઉત્તમ માર્ગ—સિદ્ધાંત એ છે કે કાળને અખંડ દ્રવ્ય પણ ન માનવું તેમ તેના કાળાણુઓને પણ દ્રવ્યરૂપે વાસ્તવ ન માનવા પણ જાનેને ઔપચારિક માનવા. તેટલા જ માટે તરવાર્યસૂત્રકારે પણ ફાલશ્ચેત્યેકે એમ નિર્દર્શન કરી, કાળની દ્રવ્ય તરીકેની પ્રશ્નણા સર્વસમ્મત નથી એવું બતાવેલ છે.

પર્યાયિ જિમ સાષિઉ દ્રવ્યતો, સંખ્યારથ ઉપચાર;
અપ્રદેશતા રે યોજન કારણુઈ, તિમ અણુતાનો રે સાર. ૧૭૯

અર્થ—દ્રવ્યો છ છે, એ સખ્યા પૂરી કરવાને પર્યાયરૂપી કાળને વિષે દ્રવ્યપણાનો ઉપચાર કરવામાં આવે છે, તેમ કાળદ્રવ્યને અપ્રદેશ કહ્યું છે અને કાળ પરમાણુ પણ કહ્યો છે, તે ઔપચારિક છે.

સાવાર્થ—ભગવતીજીમાં એક સ્થાને છ દ્રવ્યો કહ્યા છે, તરતુતઃ પાંચ દ્રવ્યો મુખ્ય છે અને કાળ દ્રવ્ય ઔપચારિક છે, એટલે ઔપચારિક કાળ દ્રવ્યને છ દ્રવ્યની સંખ્યા પૂરી કરવા માનવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે કાળ અપ્રદેશ છે અને કાળના અણુઓ છે, તેનો પણ લોકાકાશમાં રહેલ પુદ્ગલાના પરમાણુઓમાં ઉપચાર કરેલ છે, એમ માનવાનું છે એવે ઉપાખ્યાયજી મહારાજ કહે છે કે:—

“મુખ્ય કાલઃ” इत्यस्य चानादिकालीनाप्रदेशत्वव्यवहारनियामकोपचार-
विषय इत्यर्थः । अतएव-मनुष्यक्षेत्रमात्रवृत्तिकालद्रव्यं ये वर्णयन्ति, तेषामपि
मनुष्यक्षेत्रावच्छिन्नाकाशादौ कालद्रव्योपचार एव कारणम् ” इति दिग्मात्रमेतत् ।

અનાદિકાળથી એક અપ્રદેશ અખંડ કાળ વહે છે એવો લોકોમાં કહેવાનો જે વ્યવ-

હાર છે તેને ઉદ્દેશીને " મુખ્યકાળ " એવો ઉપચાર સમજવાનો છે, વસ્તુતઃ એવું કાંઈ અખંડ કાળદ્રવ્ય નથી.

ખીલું મનુષ્યક્ષેત્રમાત્ર વ્યાપી અદ્વા સમય-કાળદ્રવ્ય જે આચાર્યો કહે છે તેઓને પણ મનુષ્યક્ષેત્રવ્યાપી આકાશઆદિ દ્રવ્યોને વિષે કાળદ્રવ્યનો ફક્ત ઉપચાર છે એમ માન્યા વિના છૂટકો નથી. આ એક દિગ્દર્શન માત્ર છે.

ઉપસંહાર

મેં મારાં કાળ તત્ત્વની વિચારણાના લેખોમાં કાળને એક અખંડ દ્રવ્ય માનેલ છે, અને ભગવતની કાલેકૃત વ્યવસ્થા "temporal order" માટે એક આવશ્યક તત્ત્વ માનેલ છે, જેમ ક્ષેત્રકૃત વ્યવસ્થાને માટે (spatial order) ધર્માસ્થિતકાય-અધર્માસ્થિતકાય-આવશ્યક તત્ત્વો જોઈનાદર્શનમાં માનવામાં આવ્યા છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કાળને એક ઔપચારિક માને છે, સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનતા નથી. તે પ્રમાણે માનવામાં તેઓશ્રી સૂત્રમાં કાળને જીવાં જેવો સજીવા જેવ કલા છે તેનો આધાર લે છે. અને ભગવતીજમાં જ દ્રવ્યો કલા છે. ધર્મ-સંગ્રહણીમાં અને તત્ત્વાર્થમાં બને મતો બતાવ્યા છે તેનો એવો ખુલાસો કરે છે કે કાળ દ્રવ્ય છે એવો ખીલો મત નવાપેક્ષિત છે; સિદ્ધાંતરૂપે નથી. આ સંબંધમાં કાંઈ વિશેષ નદલીલો તેઓશ્રીએ કરેલ જોવામાં આવતી નથી. દિગ્બર આશ્નાયમાં કાળના છૂટા અણુઓ માનવામાં આવે છે તેવું ખંડન તેઓશ્રી એવી રીતે કરે છે કે-જે પરિણતિના કારણ માટે કાળના સ્વતંત્ર અણુઓ માનો તો પરમાણુની સ્થિતિ-ગતિ માટે ધર્માસ્થિતકાય, અધર્માસ્થિતકાયના પણ અણુ માનવા જોઈએ, જે દિગ્બરોને માન્ય નથી. છેવટે તેઓશ્રી કાળદ્રવ્યને એક ઔપચારિક દ્રવ્ય કહે છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કાળ એટલે પરિણતિ changeને ઔપચારિક માનતા નથી. કારણ જીવ અણુવના પર્વામિરૂપે તો કાળને માને છે. વેદાન્ત જેવું દર્શન જે પર્વાયો-changeને પરમાર્થપણે વાસ્તવ નથી માનતું તે જ દર્શન કાળને અવાસ્તવ (unreal) કહી શકે; માટે વ્યાપણામાં-સ્વેતાંબર આશ્નાયમાં કાળ ઔપચારિક છે એનો અર્થ કાળ દ્રવ્ય ઔપચારિક છે એમ સમજવાનો છે. કાળતત્ત્વ (time-element) નથી એમ સમજવાનું નથી.

ખીલું જીર્ણપ્રયય અને તિર્થંક્રપ્રયય એવા બે સમુદાયો ૧૭૬ પંદ્રમાં બતાવવામાં આવે છે અને કાળાણુઓનો તિર્થંક્રપ્રયય નથી થઈ શકતો, માટે તેનો સ્કંધ ન હોઈ શકે એવું કહેવામાં આવ્યું છે. મારાં લેખોમાં મેં કાળના પૂર્વાપર પર્વાયોનો પણ પ્રયય magnitude થઈ શકે છે અને તેને સાંપ-સમાં intensify magnitude કહે છે એવું બતાવેલ છે. તે દૃષ્ટિએ કાળના પર્વાયોનો તિર્થંક્રપ્રયય થઈ શકતો નથી, માટે કાળને એક સ્કંધરૂપે અખંડ ન માની શકાય એ માન્યતા પુનર્વિચારણા માગે છે.

આ લેખો સામાન્ય વાચકવર્ગને સ્પષ્ટ ન થાય પણ જૈન દર્શનના તત્ત્વચિંતકને ઉપયોગી બને, અને હાલના વિજ્ઞાનને કેવી રીતે અનુરૂપ બને તે દૃષ્ટિએ લખવામાં આવ્યા છે.

પ્રભાવિક પુરુષો

પદ્ધતિ-બેલડી

તમાશાને તેડાની જરૂર સભવે જ નહોં એમા આજે તો બૂદેવોની બેઠક એટલે પૂછવુ જ શુ ? ચાતુર્વેદી, ત્રિવેદી, પાડે અને દુવે તેમજ શુકલ અને ત્રવાડીના આગમનથી દિજ સમુદાયની નિશાલ સરા છબકાવા માડી હતી આવનાર મહાશયોર્માના કેટલાક બોડા માયા વાળા હતા, કેટલાકની વાળવિહુણી ટાલ દીવાના ઝાખા પ્રકાશમા રહેજ ચમકારે ભારતી હતી. ધણુખરા ચકરડી પાધડી પહેરીને આવ્યા હતા વળી જ્યારે બે તથુ મહાશયોએ વાતના રસમા માયા પરથી પાધડી ઉતારી બોળામા મૂકી ત્યારે તેમની કાળી ચોટલી એકએક ગરદન પર ફૂદી પડીને પનનના સપાટા સાથે નૂત્ય કરવા લાગી નેવુના આકને વટાવી ચૂકેલા રૂદ્રપ્રસાદજી એ સૌમા મુખ્ય હોષ બોડા તકીઆને અટેલીને બેઠા હતા એમની આમન્યા બધાને રાખવી પડતી યાત્રિના હરકોષ પ્રશ્નમા એમને ચૂકાદો આખરી ગણુતો

મિથિલામા જનારથો આચાર્ય યશોભદ્ર-સૂરિના પગલા થયા છે ત્યારથી વર્ણનાં દ્રાહ્મણો ગુરુઃ । જેવા અધિકારથી એકદહથ્યુ કારભાર ચલાવનાર દિજસમુદાય ખળભળી જાકયો છે, નિર્મથના પ્રવચન એટલે અહિસા, સંયમની અદ્ભુત વાણી-આરભસમારભના ત્યાગની વાત-કર્મની પિછાન કરી આત્મક્રેય સાધવાનો ઉપદેશ-કેવળ ક્રિયાકાડમા આકઠ ખૂડેલા અને સ્વર્ગ-નર્કના મનસ્વી પરવાના આપવાનો સર્વત્રસ્વતંત્ર હક્ક ધરાવનારા બ્રાહ્મણુવર્ગને એ કયાથી રુચે ? બોળપણુ અને અજ્ઞાનતાનો યથેચ્છ, રીતે લાભ ઉઠાવનારા

ધમડી બૂદેવોને 'શ્રમણોના વર્તનમા ડગલે ને પગલે નારિતકતાના દર્શન થતા હતા, ' ।

અદારે વર્ણુના લોકો આચાર્યશ્રીની દેશના સાંભળવા જાય છે દિવસે દિવસે શ્રોતાઓની સખ્યા વધતી જાય છે. અવનવુ, જાણુવાનુ મળે છે. મિથિલાપુરીમા કોઈ નવુ જ વાતાવરણ સર્ગર્ધ રહ્યું છે.

। પ્રતિદિન 'વિદ્યાર્થીઓના આશીર્વાદ', દષ્ટિ કિવા યજમાનવૃત્તિના ફેરા ફરી બોળી, ભરી લાવનાર બૂદેવોની ચક્ષુ બહાર ઉપરની પરિસ્થિતિ કયાથી રહી શકે ? પૂર્વજોની પ્રતિષ્ઠાના ભેરે આજીવિકા ચલાવનાર, દિવસાનુદિવસ અધ્યયન અને અભ્યાસમા પીછેહઠ કરનાર અને કેવળ ક્રિયાકાડના ઉપરછદ્યા દેખાવને વળગી રહી આડખરી જીનન ગાળનાર દિજ-વર્ગને પોતાની એકધારી બિછાવેલી સત્તા સરી જતી લાગી શકમા તો 'જ્ઞેનો ધ્રુવગ્ને માનતા નથી, શૌચધર્મની ઉપેક્ષા કરે છે અને વેદનો પવિત્રતાને અવગણે છે' એવા છૂટાછવાયા પ્રલાપો કરી જનતાનુ માનસ ફેરવવાના યત્નો આરભાયા પણ એની કષ્ટ અસર થતી ન બોધ અને પ્રતિકારમા સામેથી ઉત્તર મળવા લાગ્યો કે જો આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિનુ આચરણુ ધર્મનિહીન હોય અને પ્રચયનમા કષ્ટ તથ્ય જ ન હોય તો ત્રિવેદી શશુપ્રસાદ અને મહાશય સરયુપ્રસાદ જેવા વેદપારગ શા સારુ એમા આગેનાનીભર્યો લાગ બજવે છે ? બીજા પશુ બૂદેવો જાય છે એનું કેમ ?

જ્યારથી આ વાત કેટલાક શુકલ અને પાડેના જાણુવામા આની ત્યારથી જ તેમની

આંખ શંભુપ્રસાદ પ્રતિ રાતી ચમ્પ. પોતાના ધરના આ માનવીઓનું વર્તન 'ધર' ક્રૂટે ધર ન્યય 'જેવું' જણાયું. તરત જ એમણે 'મીઠું' મેરચું 'ભભરાવી' પ્રચારના ચક્રો ગતિમાન કર્યાં અને બ્રાહ્મણસમાજમાં એવો તો સંગીન ઝંઝાવાત પ્રગટાવ્યો કે રૂદ્રપ્રસાદે સમાજ બેળો કર્યો. એમાં ત્રિવેદી શંભુપ્રસાદના વર્તન માટે જવાબ મંગાવો.

શંભુપ્રસાદ બોલ્યો—“ મુરખ્ખી ! મારે શાનો ખુલાસો કરવાનો છે ? મારી સામે કેંઈ જાતનો આરોપ અને કેના તરફથી મૂકવામા આવ્યો છે ? એ જાણ્યા વિના ખુલાસો શી આજતનો કરવો ? ”

એક અવાજ—“ જોયા મહારાજ, યુધિષ્ઠિરના અવતાર ! ”

બીજો અવાજ—“ અરે ! બીજા સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર જ જોઈ હ્યો ને ! નગરમા આટલી હદે વાતાવરણ કચળુ છે છતાં આ મહાશયને કંઈ ખબર જ નથી ! ”

રૂદ્રપ્રસાદ—“ આરોપ મૂકનારની સંખ્યા તો મોટી છે. ઓખી જાતિ કહીએ તો પણ ચાલી શકે તેવું છે. પેલા નિર્મથના પ્રવચનમા તો તમે રોજ જાઓ છો, એથી પ્રજાની આપણા પ્રત્યેની ભક્તિમાં ઓટ આવવા માંડ્યો છે એની તમને મુઠ્ઠે ખબર નથી ? ”

દ્રુવજી બંકા—“ અરે ! એ મહારાજને તમે આમ તણ આપી જોણાવી લાખ્યા છો. તમે જ પ્રવચન કરવાની ગોકવલુના સૂત્રધાર છો. મેં રજેરજ ખાતમી મેળવી છે. તમારા સરખા વેદપાઠીએ મશાલ પકડીને એ અદિ-સાના પ્વજધારીએ મારફત આપણા પવિત્ર વેદધર્મની નિદા કરાવવાનો ધંધો આરંભ્યો છે. પેટ ચોળાને શળ જીવું ક્યું છે.

શંભુપ્રસાદ—“ અરે ! આ તો કાગનો વાધ

ખનાવી દીધો જણાય છે ! એક વિદ્વાન પોતાની માન્યતા જગતના ચોકમા રજૂ કરે, રચિવાળા કિંવા જિજ્ઞાસુ એ શ્રવણ કરે અને એમાંથી જે મહત્ત્વ કરવા જેવું જણાય તેનો અમલ કરે—એ રીતે સ્વજીવન ઉન્નત બનાવે. એ શું ખોટું કામ છે ? એમાં અન્ય પર જોરજુલમની કે એના માંગમાં આડ જોખી કરવાની વાત જ ક્યાં છે ? ”

જ્ઞાન પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો અને એ ઉમદાં શુભ જ્ઞેનામાં હોય તેવું બહુમાન કરવું એ બ્રાહ્મણનો ધર્મ નથી ?

ખાજકની પણ દિતની વાત સાંભળવી અને નીચ પાસેથી પણ વિદ્યા મહત્ત્વ કરવી એ નીતિશાસ્ત્રની શિક્ષા નથી ? ‘ગુણાઃ પૂજાસ્થાનમ્’ જેવા સૂત્ર વેદધર્મના અનુયાયીના નથી તો કેના છે ? ઇદ્રજીતિ ગૌતમ કે પટ્ટધર સુધર્મા અથવા તો અકંપિત કે મૌર્ય-પુત્ર એક કાળે કેના ધરના સંતાનો હતા ? એ બધાં આપણા દિવસમુદાયમાના કે બીજા કોઈ જાતિના ? દૂર શા સારુ જાઓ છો ? હજુ ભટ્ટ સમ્યંભવ તો મોજુદ છે. મે અને પડિત સરચુપ્રસાદે એ આચાર્યના માત્ર એ જ પ્રવચન સાંભળેલા. એમા તેઓની સમજાવવાની રીત અને વસ્તુસંધની યુક્તિ હરકાઈને મંત્રમુગ્ધ કરે તેવી છે. તેમને આ તરફ પધારવા વિનંતિ કરેલી તેથી વિહાર કરતાં નેએ અહીં આવી ચઢ્યા ત્યારે તેમની વિદ્વતાનો લાભ જતે લેવો અને અન્ય પુરજનોને અપાવવો એ મારો ધર્મ જ લેખાય. એક દિવસ તરીકે એમાં અયુક્ત કંઈ જ નથી. એક રીતે કહીએ તો તેઓ મારા નોતર્યા પધાર્યા છે એટલે અતિથિ ગણાય અને અતિથિધર્મ સાચવવો એ માટે વેદજ્ઞને શિખવવાનું ન જ હોય. સરિજમા એવી શક્તિ છે. તેઓની પ્રતિભા એની તો

પ્રસરેલી છે કે કદાચ મારા જીવાનો સાથ ન મળ્યો હોત તો પણ તેઓ અહીં પોતાનું કાર્ય વિનામુશ્કેલીએ ધપાવી શકત.”

ચંડશર્મા-“ આપણે બધા પ્રસાદછતું વિવે-
ચન સાંભળવા એકદા થયા છીએ કે શું ?
જેઓ વેદ પર શ્રદ્ધા ધરાવે નહીં તેમનામા
વિક્તતાનો સંભવ જ મૂતો ન મવિષ્યતિ ।
વૃદ્ધાવરથા યથ એટલે પ્રસાદછતી સુદ્ધિ બહેર
મારી ગઇ જણાય છે. તે વિના આપણા ધરમાથી
શત્રુના પક્ષમાં બળીને તેમની આવી પ્રસારિત
તેઓ ન ઉચ્ચારત ! પોતાના પગ ઉપર જાતે
કુદાડો ન મારત । તેમને ઝાઝી ચિતા નથી
એટલે ઠીક છે, યાત્રી જેનો વંશવેલો છે
તેમની આજીવિકાનું શું ? બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ
એ ઉભય વચ્ચે મેળ મળવે ખરે ? જો ઝાઝા
દિવસ એ ત્યાગી આચાર્યની વાત જનતાને
કાંઈ પડશે તો શ્રમણ લેજો કે આપણા માટે
નિયત થયેલાં દાન-પુન્ય દેશવટે લેશે. જ્યાં
વ્યક્તિમાં દલીલપુરસ્કર વાત કરવાની કે
વિચારવાની શક્તિ આવી કે એને ગળે બૂદેવની
વાત જલદી નહીં બીતરે. આજે જે આપણા
વચન ઉપર ઇતખાર છે તે નહીં રહે. સ્વર્ગ-
નર્ક કિંવા પુન્ય-પાપની વાત જે આજે આપણા
શબ્દો પર અવલંબે છે તે પછી કોઇ માનશે
જ નહીં, એક વાર બાણ છૂટ્યું એટલે છૂટ્યું !
બુદ્ધી બગડી તે હોજી નહીં સુધરે. એથી
આપણો તો સર્વનાશ થવાનો । આપણો
દૈનિક વ્યવસાય બાગી પડવાનો । ગૌ કરતાં
મુખ્ય પ્રશ્ન તો આ છે. રોડી આગળ બીછ
બધી બાબતો ગૌણ છે, માટે પક્ષભેદ થવા જ ન
દેવા કાંટાને વધવા જ ન દેવો. ઉખેડીને ફેંટા
દેવો. બગડેલા પાનને બદાર કાઢી ફેંટા દીધું
એટલે બીજા પાન બગડતાં બધ થાય; અને
પુનઃ કોઇ માથું ઉચકવા આગળ ન આવે । ”

ત્રણચાર અવાજ—“ હા, હા, શર્માજીની વાત સોએ સો ટકા માચી છે. મીયાં મહાદેવનો મેજ ખાય જ નહીં. ક્યાં આપણા પવિત્ર વેદ-વાક્યો અને ક્યાં આ જોતોના રીતરિવાજ ને આચરણો, આશય પાતાળનું અંતર ! ”

ઉમાપતિ પાડે—“ શંભુપ્રસાદજી ! જો એ મહારાજનાં વિદ્યા હોય તો આવી જાય વિવાદ-સભામાં સામે. આપણે કંઈ સાવ ભોઠાં નથી ખની ગયા ! બાકી એ આસને ચઢી ઉપદેશ આપે અને આપણા જેવા પંડિતો સામે જઈ, અવનત મસ્તકે સાંભળવાનું કરીએ તે તો હરગીજ ન શોભે. તમારી મતિ મૂંઝાઈ ગઈ જણાય છે. અમારી વચ્ચે રહેવું હોય તો પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જ પડશે. નહિં તો તમારો બહિષ્કાર એ જ એક ઊધાડો માર્ગ છે. રોગ અને દુઃખનને ઊગતા જ ચાંપવા કે જેથી વધવા ન પામે. નીતિકારની એ સલાહ અવગણવાનું પરિણામ બળકંઠર આપ્યું છે. જાગ્યા ત્યાંથી સવાર, પુનઃ એવી બૂલ થવા દેવી નથી. ”

૩૬૩માદ—“ જોયું બાઈ ! તારા કાચથી આપણા સમાજમાં કેવો ખજાણો ઉદ્ભવ્યો છે ? હું જેને સામાન્ય ગણતં લેખે છે એ એક પદાડ જેવી અને અતિ મોટી છે. આ બૂલ ચાલવા દઈએ તો પરિણામ અતિ ગંભીર આવે. એ પ્રવચનમાં વિદ્વાની ગંધ સરખી નથી. ન્યાં વિશ્વનિયંતાની સત્તા મામે એક કાદવાના હોય, ન્યાં વેદકથિત યજ્ઞે સામે ખજાણો પોષારાતો હોય, ન્યાં વેદમાં દર્શાવેલ આચરણો અને કરણીઓ સામે પવિત્રતા અને નીતિના સધિયારા લઈ દ્વિધૃ શોધાતાં હોય ત્યાં જાણવા ને સમજવાનું શું હોય ? હરિ ! હરિ ! હડડડતો કળિયુગ ! તારો બુદ્ધિભર ! ”

‘संजुप्रमाद—’ वसिष्ठ क्षमाशी! आप
तथा हृ ‘पाशावयन’ प्रमाणम्’ इत्यादि।

નથી, કેમ કે ન્યાયનાં સૂત્રોનો આપણને અભ્યાસ છે. મારા કેટલાક જ્ઞાતિબંધુઓએ જે બીક આગળ ધરી છે તે સાચી પડવા સંભવ છે પણ તેને માટે જવાબદારીએ શ્રમણો નથી પણ આપણે પોતે અને આપણી સંતતિ-છે. આપણો મુદ્રાલેખ જ્ઞાનની ઉપાસનાનો હતો. એમાંથી આજે આપણે કેટલી હદે ખસી ગયા છીએ એનો વિચાર કામ્રએ કર્યો? ધ્વજચર્ચ આપણાં જીવનમાં કેવો ભાગ ભજવતું? અને એનું સ્થાન આજે કેવું છે બાકા? માત્ર આજીવિકા ચલાવવા અર્થે યજમાનવૃત્તિ કરવાપણું એને સ્થાને આજે આપણી લોભ-વૃત્તિનો પારો કેટલે જીએ ચઢ્યો છે? આકાંક્ષા અને તૃષ્ણાના પાશમાં પડી આપણે અજ્ઞાન અને વહેમની કેવી જાળો બિછાવી રહ્યા છીએ એને માટે કંઈ વિચાર આવે છે? ગિષ્ટ બોજનના અતિરેકથી આજે આપણું જીવન પ્રમાદની ગતિમાં ગયડવા માંડ્યું છે. ઉપરછલ્લા ક્રિયાકોડ બાદ કરીએ તો બાકી શું રહે છે? કેવળ એકીપણું! જ્ઞાનની તેજસ્વિતા ક્યાં ચે જણાય છે ખરી? વાદવિવાદના હોંકારા સિવાય જડે છે કંઈ? પતિવ્રત ધર્મના ગુણ જ્ઞાનારને. આરે ધ્વજ-ચર્ચવ્રત જેવા ઉમદા ગુણનું બહુમાન કરનારને- નિયોગના વિધાન ગળે જીતરે ખરા?

“અહિંસાને પરમધર્મ” ગણવાની વાત કરનારના મુખમાં અમુક કારણે માંસ ખાવાની છૂટ સંભવે ખરી? યજ્ઞોમાં ચતો પશુવધ એનાથી ચલાવી લેવાય ખરો? મત્સ્યભક્ષણ એનાથી ચમ્પ શકે ખરું? અને જ્યાં આત્માં પોતાની જ સારી માઠી કરંણીનો ફળનો ભોક્તા સ્પષ્ટરીતે જણાતો હોય ત્યાં ગોદાન, શય્યાદાન જેવી પ્રજ્ઞતિઓ આપણે ચલાવી રાખીએ છીએ તે શું વારતવિક છે?

“જેમને શુદ્ધિ છે અને જેમના નેત્રો પર કમળાની અસર નથી તેઓ સહજ જોઈ શકશે કે વેદની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનાર ખૂદ આપણે પોતે છીએ. આપણી લાલસાની પૂર્તિ અર્થે આપણે જાતજાતની જાળો ધર્મના ઝોડા હેઠળ ખાયરી છે. એથી જાતે જ આપણો નાશ નોતરી રહ્યા છીએ. જ્ઞાનના પિપાસુ એવા આપણે આજે વાડા બાધવામાં લાગી પડ્યા છીએ. ધર્મને તત્ત્વ બૂલી જમ્મ બાહ્ય આડંબરને વળગ્યા છીએ

“જહિષ્કારનો બાય મને સસના માર્ગેથી ચલિત કરી શકવાનો નથી. ઉચિત લાગે તો મારી વાત પર વિચાર કરો. બૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણવાનો સંકલ્પ કરો અને જ્ઞાની પુરુષનાં બહુમાન કરો.” (ચાણ)

ચોકસી

ભાવનગર

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાનો

સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી ૧૯૯૮ ના આસો સુધીનો

૬૧ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ

ગત વર્ષે આખરે ૬ પેદ્રન, ૩૨૩ લાઇફ મેમ્બર, ૧૩૪ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓનગરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભ્યો હતા, તેમાંથી ગુજરી ગયેલા ને બંધ થયેલા આદ કરતા અને નવા થયેલા ઉમેગતી પ્રસ્તુત વર્ષની આખરે ૭ પેદ્રન, ૩૨૩ લાઇફ મેમ્બર, ૧૪૮ વાર્ષિક મેમ્બર, ૧ ઓનગરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૮૫ મલાસદો રહ્યા છે

પેદ્રન

૧ શેઠ માણેકલાલ મનમુખભાઈ	અમદાવાદ
૨ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૩ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ	રાણપુર
૪ રાવસાહેબ કાંતિલાલ ઈશ્વરદાસ જે. પી.	મુંબઈ
૫ શેઠ માણેકલાલ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૬ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી	મુંબઈ
૭ શેઠ નાનજીભાઈ લલાભાઈ જે. પી.	મુંબઈ

મેનેજ ગ કમિટી

પ્રમુખ

ઉપપ્રમુખ

૧ શા. કુવરજી આણંદજી

૨ રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી

સેક્રેટરીઓ

૩ મહેતા ચુનીલાલ નાગરદાસ
ખજાનચી

૪ શા. અમરચંદ કુવરજી
શ્રી જે. ધ. પ્ર. ના તંત્રી

૫ શા. નેમચંદ ગિરધરલાલ

૬ શા. નરોત્તમદાસ દેવચંદ

મેમ્બરો

૭ પરી. ચુનીલાલ દુર્લભજી

૮ શેઠ છાટાલાલ નાનચંદ

૯ શા. ગુલાબચંદ આણંદજી

૧૦ શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ

૧૧ શા. જીવરાજભાઈ રતનજી

૧૨ વોરા પરમાણુદ તારાચંદ

૧૩ વકીલ જગજીવનદાસ શિવલાલ

૧૪ વકીલ ભાઈચંદ અમરચંદ

પ્રસ્તુત વર્ષમાં મળેલી મીટિંગોમાં થયેલા કામકાજનો સાર.

પ્રસ્તુત વર્ષના ૧૩ માસમાં એક વખત જનરલ કમિટી, ત્રણ વખત મેનેજિંગ કમિટી મળી છે અને ૮ વખત સરકયુલર કાઢવામાં આવેલ છે.

૧ સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૯ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યાં.

૨ સં. ૧૯૯૮ ના માહ વદિ ૩ બુધવાર. મેનેજિંગ કમિટી.

૧ એક વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યું.

૨ ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ આસો સુધીનો માસ ૧૯ નો હિસાબ ને રિપોર્ટ તૈયાર થયેલો વંચાણો ને તે જનરલ કમિટીમાં મૂકવા ઠરાવ્યું.

૩ સં. ૧૯૯૮ ના માહ વદિ ૮, જનરલ મીટિંગ.

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ ના આસો સુધી ૧૯ માસનો રિપોર્ટ તૈયાર થયેલ તે વંચાણીને મંજૂર કરી માહના અંક સાથે છપાવીને વહેંચવા ઠરાવ્યું.

૪ સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવાર કોરમના અભાવે ફાગણ શુદ્ધ ૧૧ સે મેનેજિંગ કમિટી મળી તેમાં નીચે પ્રમાણે કામ થયાં.

૧ એક વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યું.

૨ જૈનધર્મપ્રકાશ માસિકમાં વપરાતા કાગળના ભાવો વધી જતાં તેને પહોંચી વળવા માટે જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ શરૂ કરવું અને તેને લગતી હકીકત છપાવીને માસિક સાથે વહેંચવા ઠરાવ્યું.

૩ સભાની મેનેજિંગ કમિટીને ત્રણ વરસ પૂરા થયેલ હોવાથી નવી મેનેજિંગ કમિટી ચૂંટવા માટે વ્યવસ્થા કરવી એમ ઠરાવ્યું.

૪ સં. ૧૯૯૮ ના ચૈત્ર વદિ ૭ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૫ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૬ સં. ૧૯૯૮ ના પ્રથમ જોડ વદિ ૨ બુધવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૭ સં. ૧૯૯૮ ના ખીઁ જોડ વદિ ૮ સોમવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૮ સં. ૧૯૯૮ ના અશાઠ શુદ્ધ ૮ મંગળવાર. મેનેજિંગ કમિટી.

૧ આવજી શુદ્ધ ૩ જે સભાની વર્ષગાંઠ ઉજવવા માટે શીહોર જઈને ઉજવવાનું સ્ટેટના ધારા અનુસાર' બંધ રાખી તે દિવસે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા ભણાવવી તેમ ઠરાવ્યું. તથા મીઠાઈ શેર ૧ દરેક મેમ્બરને ઘરે મોકલવી તેમ ઠરાવ્યું.

૨ શેઠ નાનજીભાઈ લઘાભાઈ કચ્છ નાનીખાખરવાળા હાલ મુંબઈ રહે છે તેમને સભાના પેટ્રન થવા માટે વિનંતિ કરેલ તે સ્વીકારીને તેઓ સભાના પેટ્રન થયા તે જાહેર કર્યું. તેમનો ફોટો મંગાવીને માસિકમાં મૂકવો તેમ ઠરાવ્યું.

૩ સભાના કારકુનોની મોંઘવારી અગે માંગણી આવતાં તેનો વિચાર કરીને ૭ માસ માટે પગારના ૨૦) ટકા લેણે મોંઘવારી આપવી તેમ ઠરાવ્યું.

૩. લાઇફ મેમ્બરની ફી ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૩૦૧૬૯૧ દેવા હતા તેમાં રૂ. ૧૧૦૯) નો વધારો થતાં આ ખાતે રૂ. ૩૧૨૭૮૧ દેવા થયા છે. તે રકમ મોટે ભાગે મકાનખાતામાં રોકાયેલ હોવાથી મકાન બાકું જે આબ્ધુ તે સભાસદોની રી ખાતે જમે કરવામાં આવેલ છે.

રૂ. ૧૧૦૯) આવ્યા તેની વિગત

૫૦૧) શેક નાનજીભાઈ લધાભાઈ, જે. પી.	નાની ખાખર દાસ મુંબઈ
૫૦) શેક લક્ષ્મીચંદ અનોપચંદ	ભાવનગર
૫૧) શ્રી દાનસરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર	સાવર કુંડલા
૫૦) શાહ ચુનીલાલ બીખાભાઈ ભાવનગરવાળા	દાસ મુંબઈ
૫૧) શેક દામોદરદામ ત્રિભોવનદાસ	દાસ શાંતાકુમર
૫૧) શાહ કાંતિલાલ વૃન્દલાલ બીખાભાઈ	ભાવનગર
૫૧) શેક મનુભાઈ લક્ષ્મુભાઈ ધડીઆળી	અમદાવાદ
૫૦) શાહ મણિલાલ દુર્લભજી	મુંબઈ
૫૧) શેક બાબુલાલ કુંવરજી નયુભાઈ	ભાવનગર
૫૧) શાહ પેાપટલાલ હકમચંદ	મુંબઈ
૫૧) શાહ મંગળદામ લક્ષ્મુભાઈ	"
૫૧) શાહ ગતિલાલ નગીનદાસ	"
૨૫) શાહ લક્ષ્મીચંદ પાનાચંદ	ભાવનગર
૨૫) શાહ પેાપટલાલ પ્રભુદામ	ચિદોર

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ખાતું

૬૧૧૧-૧૧ કાર્તિકી પંચાંગ છપાવવાના ખર્ચના.

૪૨૧૧- અંક ૧૨ ના પોસ્ટેજ ખર્ચના તથા વેંચ્યું કરતાં થયેલ ખર્ચના.

૨૦૧૪ પરચુરણ ખર્ચના.

૧૮૮૪૧-૧૧

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી ખર્ચ જેતાં રૂ. ૫૮૫૦ નો બે વર્ષને અંગે વધારો રહ્યો તે આ ખાતે રૂ. ૬૭૦૧૧૧ લેણા હતા તેમાંથી બાદ કરતા રૂ. ૮૫૧ ના લેણા રહ્યા છે.

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ સહાયક ફંડ ખાતું

કાગળની મોંઘવારીને પહેાંચી વળવા માટે જૈનધર્મપ્રકાશ પુસ્તક ૫૮ માની સહાય તરીકે રૂ. ૧૫૨૫૦ આપ્યા છે. તેની વિગત દરેક વખતે માસિકમાં આપેલ છે તે નીચે પ્રમાણે:—

૫૦૦) સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રામચંદ મુંબઈ	૨૫) શેઠ છોટાલાલ જમનાદાસ અમદાવાદ
૫૧) શેઠ જ્ઞાનવજી નરસીદાસ હાલ મુબઈ	૨૫) અમરચંદ કુંવરજી શાહ ભાવનગર
૫૧) શેઠ પનાલાલ સુનીલાલ વીરચંદ	૨૫) ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ
રાંધનપુરવાળા	૨૫) ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ
૫૧) પારખ સુનીલાલ દુર્લભજી ભાવનગર	૨૫) ગાંધી વસંતલાલ વૃજલાલ મુલુંદ
૫૧) શેઠ જીવજીભાઈ ગોરધન	૨૫) શેઠ વાડીલાલ મનસુખરામ અમદાવાદ
૫૧) શાહ ગુલાબચંદ લક્ષ્મીભાઈ	૨૫) શાહ જ્ઞાનવજી રવજી ધોરાજી
૫૧) રા. રા. ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ	૧૫) શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી ભાવનગર
૫૧) શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ આણંદજી	૧૫) રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી
૫૦) એક સમભાવી ગૃહસ્થ મુંબઈ	૧૧૧ શાહ જ્યેષ્ઠભાઈ ધુળાજી કલાપરા
૫૦) શેઠ મેઘજીભાઈ સોજપાળ	૧૧) શેઠ હરજીવન દીપચંદ ભાવનગર
૫૦) ભાઈ મોતીચંદ ગિરધરલાલ	૧૧) શાહ ત્રિકમલાલ મગનલાલ રાંધનપુર
૫૦) બહેન ચંચળબા તે શેઠ પનાલાલ	૧૧) શાહ જગજીવન રતનશી

ઉમાભાઈની માતૃશ્રી અમદાવાદ

૩૧) પરી હીરાચંદ મણિલાલ ભાવનગર	હ: વસંતલાલ વૃજલાલ મુલુંદ
૩૧) વોરા પરમાણુંદ તારાચંદ	૧૧) શાહ જયસુખલાલ રામચંદ મુંબઈ
૨૫) શાહ કુંવરજી આણંદજી	૧૦) શાહ પુરુષોત્તમદાસ અમરશી કલીકટ
૨૫) શેઠ હીરાચંદ રામચંદ મુંબઈ	૧૦) શાહ આશાભાઈ ખેમચંદ બરોદરા
	૬૧ ડૉ. નાનાલાલ ભાઈલાલ અમદાવાદ

આ ઉપરાંત જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી પાંચ અને તેથી ઓછી રકમે રૂ. ૭૦ આવેલા છે તે મેળવતાં કુલ રૂ. ૧૫૨૫૦ સાચ છે.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૦૮૭૦૧૧ દેવા હતા, તેમાં વ્યાજના રૂ. ૧૬૦ મામ ૧૩ ના જમે થતા કુલ રૂ. ૪૨૪૭૦૧૧ થયા, તેમાં શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ને રોકવા મારા અનુસાર જમણવાર

અંધ રાખી તે દિવસે મહાના મકાનમાં પ્રભુ પધગવીને પૂજા ભણાવતા થયેલા અર્ચનાં
 રૂ. ૨૨૦ના ઉધરતા બાકી રૂ. ૪૨૨૫) દેવા રહ્યા છે

કાર્તિક શુદ્ધ ૬ નું આ ટિકિન ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૫૪૦૮૩, દેવા હતા, તેમાં વ્યાજના રૂ. ૩૦ ઉમેરતાં કુલ રૂ.
 ૫૭૦૮૩ થયા, તેમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૬ દે આ ટિકિન અર્ચનાં રૂ. ૩૬)ના થયા તે બાદ
 જતા આ ખાતે રૂ. ૫૭૪૪૩ દેવા રહ્યા છે.

સભાનું મકાન ખાતું

આ ખાતે મદદની મળેલી રકમના રૂ. ૨૫૦૦૦) બાદ જતાં રૂ. ૨૫૨૧૨ના લેણા
 હતા, ઉપગત પરચુરણ અર્ચના રૂ. ૭૮૩૩ ઉધરતા કુલ રૂ. ૨૫૨૨૦ના લેણા થયા છે.

આ મકાનનું ભાડું સભાસદોની શી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે. કારણ કે લાઇફ
 મેમ્બરની શી ખાતાની રકમ મોટે ભાગે આ મકાનમાં જ રોકાયેલી છે.

વ્યાજ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૭૪૩૩ વ્યાજના ઉધર્યા છે. (જેકમાં મૂકેલ રકમનું વ્યાજ હજી કદાવેલ
 નથી તેથી તે રકમ જમે આવવાની બાકી છે.) તે સભાખાતે ઉધારી વાળ્યા છે.

સભાની લાઇબ્રેરી ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૧૦૪૦૫)ના લેણા હતા તેમાં નકલ ૧૦૧ નાં રૂ. ૧૩૮૧૧ના વધતાં કુલ
 રૂ. ૧૦૫૪૩૩ના લેણા થયા અને નકલ ૮૦૯૮ થઈ તેની વર્ગવાર વિગત નીચે પ્રમાણે.

વર્ગ ૧ નો	નૈન ધર્મની છોકરા	રૂ. ૩૨૮૧-૧૩-૯	શુક	૩૩૨૬
વર્ગ ૨ નો	મંરૂત છોકરા	રૂ. ૪૨૮-૦-૦	શુક	૨૪૩
વર્ગ ૩ નો	નીતિ સંબંધી છોકરા	રૂ. ૩૦૮૪-૫-૬	શુક	૨૭૫૯
વર્ગ ૪ થો	લખેલી પ્રતોના	રૂ. ૪૭૭-૨-૦	શુક	૯૫
વર્ગ ૫ મો	મામિકની ફાઇલોના	રૂ. ૧૪૧૧-૮-૦	ફાઇલ	૬૯૧
વર્ગ ૬ થો	ઈંગ્રેજી છોકરા	રૂ. ૧૯૭-૧૦-૦	શુક	૧૩૦
વર્ગ ૭ મો	ધર્મ સંબંધી પ્રતોના	રૂ. ૧૬૬૩-૫-૬	પ્રતો	૮૫૪
				<hr/>
				૧૦૫૪૩-૧૨-૯
				૮૦૯૮

શ્રી જીવદયા ખાતું

આ ખાતે પ્રથમ તો વ્યાજ જમે કરવું અને અર્ચ માટે જરૂર પડે તે રકમ ગિરધર-
 બાઈને આપવી એટલું જ કાર્ય હતું, પરંતુ શ્રી ગિરધરબાઈના અગાધ આ ખાતું મળાને
 જ સંભાળવાનું થવાથી તે ખાતાની મં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી મં. ૧૯૯૮ ના આસો
 વદિ ૦) સુધીની ઉપજ અર્ચનો હકીકત આ નીચે જણાવી છે.

૧૦૯૮૧૧૮ સં. ૧૯૯૮ ના પર્વપણમાં કરવામાં આવેલ ટીપના.	૩૦૬૧૧૧	સં. ૧૯૯૮ ના પર્વપણના દિવસે ૯ પળાવ્યા તેના.
૨૫૦) અશાઙ શુદિ ૧૪ પળાવવાના રૂ. ૨૫૦) હતા તેમાં રૂ. ૨૫૦) ખીમ્મ શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ પાસેથી આવ્યા તે.	૩૪૧૧	માગસર શુદિ ૮ શેઠ પરમાણુદ રતનજી જેચંદ તરફથી પળાવી તેના
૧૦) અશાઙ શુદિ ૧૪ નો દિવસ પળાવવાના તોટા બદલ આવ્યા તે.	૮૭) =	ચૈત્ર શુદિ ૧૩-૧૪-૧૫ દિવસ તથા શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ તરફથી પળાવ્યા તેના.
૧૫) લાખ ગુલાબચંદ આણંદજીની માતૃશ્રી બાઈ માણેકના નામથી આવ્યા તે.	૨૩૧૧	ભુદી ભુદી રકમો આવેલ છે તે બદલ વૈશાખ શુદિ ૮ પળાવી તેના.
૧૭૦) રૂ. ૩૪૦૦) ના બોન્ડના બ્યાજના.	૨૪૧	અશાઙ શુદિ ૧૪ શા. હીરાલાલ અમૃતલાલ તરફથી પળાવી તેના.
૧૬૧૧૧૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા પાસેથી માસ ૧૩ ના બ્યાજના.	૬૧૧	આસો શુદિ ૧૪-૧૫ બે દિવસ શા. હી. અ. તરફથી પળાવ્યા તેના.
પળાવવા પરચુરણ મદદના આવ્યા.	૧૫)	જીવદયાની ટીપની ઉધરાણી કરનારને આપ્યા તે.
૧૭૬૩૧૧૧	૮)	ધેટા નગ ૧૬ છોડાવ્યા તેના.
	૬)	શેઠ લક્ષ્મણાઈ કુલચંદ તરફથી ઘોઘે ભાગ છોડાવવા મોકલ્યા તે.
	૪૦)	માસ ૧૦) ના પગારના મહમદને.
	૬૧૧ =	પરચુરણ ખર્ચના.

૬૧૩)

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી ખર્ચ બાદ જતાં રૂ. ૧૧૫૦૧૧૧ નો વધારો પડવાથી આ ખાતે રૂ. ૩૭૬૦૧૧ દેવા હતા તેના રૂ. ૨૯૪૪૧૧ દેવા થયા છે.

આ ખાતાના ઉપર જણાવેલી રકમ ઉપરાંત રૂ. ૩૪૦૦) ના બોન્ડ છે. આ ખાતાને લઈને સંખ્યાબંધ જળચર જીવોનો બચાવ થાય છે. સુમારે ૫૦ વર્ષ અગાઉ આ ખાતું તેના કાર્યકર્તાઓએ સભાને સોંપ્યું છે. આ ખાતાને જેમ અને તેમ વધારે ઉત્તેજન આપી વધારે દિવસો પળાવ તેમ કરવાની જરૂર છે.

આ ખાતામાંથી રૂ. ૨૦૦) દર વર્ષ સીધસર, સામપરાના રોજ લોકવા બદલ દસકોઈ ખાતામાં આપવામાં આવે છે. (આ વર્ષના ગયા વર્ષમાં અપાયેલ છે.)

સંવત ૧૯૯૮ આસો વદિ ૦) સુધીનું સરવૈયું

૩૧૭૩૩૧૧	શ્રી સભા ખાતે
૪૩૬૯૧૧	શ્રી સભાસદોની શી ખાતે.
૩૧૨૭૮	શ્રી લાઘફ મેમ્બરોની શી ખાતે
૪૨૨૫)	આવજી શુદ્ધિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે
૫૩૪૧૧	કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના સ્વામી- વાત્સલ્ય ખાતે.
૬૭૧૧	વૈયવાની અનેક જુકોના કમીશન ખાતે.
૪૬૪૧	શ્રી જીવદયા ખાતે
૨૧૩૮)૧	શેઠ ત્રિજીવનદાસ લાણુજી જૈન કન્યાશાળા ખાતે
૫૨૬)૧	જ્ઞેન મોંઘી ગિરધરલાલ લગ્ન- સ્મારક ફંડ ખાતે
૩૨૦)૦૧	આવજી શુદ્ધિ ૩ જે માછલાની ગળા છોડાવવાના
૧૫૩૧	શા. ડાયાલાલ હકમચંદની વતી ઉજમખાત જૈન કન્યાશાળામાં કાર્તિક શુદ્ધિ બીજે પ્રભાવના કરવાના
૯૦૧૧૦૧	શ્રી જૈન જોડિંગ ખાતે
૧૦૦૦)	ગાંધી અમરચંદ ઘેલાલાખ તર- ફથી જુક છપાવવાના
૧૭૮૪)	પારેખ સુનીલાલ દુર્લભજી તર- ફથી જુક-છપાવવાના
૩૬૪૧૧૧	જુકો છપાવવા બાબતના જુદી જુદી રકમે દેવા છે તે
૨૨૭૬૧	પરચુરણ જુકસેલરો વિગેરેના દેવા છે તે.

૮૫)૧૧	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે
૧૦૫૪૩૧૧૦૧	શ્રી સંભાની લાઘજેરી ખાતે
૫૬)	શ્રી ટિકીટના મેળ ખાતે
૫૩૭૦)૧	વૈયવાના પરભાર્યા પરચુરણ પુસ્તકો ખાતે
૨૨૩૩૭૧૦૧	સભાએ છપાવેલી જુકો ખાતે
૨૫૨૨૦૧૧	સભાના મકાન ખાતે
૪૪૫૨)	લાવનગર દરબારી જેક ખાતે
૩૮૨૧	સભાના મકાનના ભાડુત ખાતે
૩૩૭૧	શ્રી મહોદય પ્રેસમાં છપાવવાના આપણા કાગળ રાખેલા છે તેના
૬૧૪૧૧૦૧	જુકસેલરો વિગેરેને ખાતે લેણા છે તે
૪૮૦૧૧૧૧	લાઘફ મેમ્બરો અને વાર્ષિક મેમ્બરો પાસે લેણા છે તે
૩૨૮૧૧૧૧	ઉબજેક ખાતામાં લેણા છે તે
૧૭૬૧૧૧	શ્રી પુરાંત જીજીશે

૭૩૪૬૦૧

તથા જ

૬૦૫)૧	લાઘફ મેમ્બરોના, વાર્ષિક મેમ્બ- રોના તથા લાઘજેરી ખાતાના મેમ્બરો ડીપોઝિટના
૧૫૨૫૦૧	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહા- યક ફંડ ખાતે
૨૬૨૦૧૧	ઉબજેક ખાતે દેવી છે તે
૩૪૬૧	શાહ ખાતે. સરવૈયામાં રહેલી બૂલના

૭૩૪૬૦૧

આ સરવૈયું જેઠ વદિ ૧૪ ની જનરલ કમિટીમાં મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે.

સરવૈયામાં રહેલી બૂલ માટે દિસાબ તપાસ-કરવાનું આજીમાં છે.

પાશ્વિકસૂત્ર, શ્રમણસૂત્રાદિ સંગ્રહ [પ્રતાપકારે]

[સંસ્કૃત અનુવાદ અને ગુજરાતી ભાષાંતર યુક્ત]

આ પ્રત ધણા પરિશ્રમથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. પાશ્વિક સૂત્ર, પાશ્વિક આમણા, આદ્યારના સુકતાલીશ દોષ અને શ્રમણસૂત્ર શુદ્ધ કરીને દાખલ કરવામાં આવેલ છે. પાશ્વિક સૂત્રને અંગે મહાત્મો, સંયમના પ્રકારો તથા કાલિક અને ઉત્કાલિક સૂત્રોનું વિવેચન વિગેરે સાધુ-સાધ્વીઓને ઉપયોગી વસ્તુનો સુદર રીતે અર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. બાળ અગર તો નવીન દીક્ષિત સાધુ-સાધ્વી માટે અતીવ આવશ્યક છે. ગ્રોધગ પેપર ઉપર છાપેલ તેર ફારમની આ પ્રતની કિંમત એક રૂપિયો. નકલો જીવ શ્રીનંદે હોવાથી જરૂરી મગાવો પોસ્ટેજ ચાર આના.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાલસર્વેષ્ઠ શ્રીમદ્દ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ક્ષપભદ્રેવ, અન્નિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિ. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસુભવનાથથી મુનિસુવતસ્વામી સુધીના ચરિત્રો. કિ. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જ્ઞેન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિ. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯ થી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિ. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મદાવીરસ્વામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર કિ. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ જોગ લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ શાસ્ત્રી

દિંદી સુંદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ છુકની હવે ઘણી જ થોડી નકલો શીલીક્રમા છે. પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સ્મૃતિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાત્ર અભ્યાસ કરવા ચોખ્ખું છે. દ્રાગળની અતિશય ભોધવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી છૂટક નકલની કિંમત આઠ આના. સો નકલના રૂ. ૪૫૦ પોસ્ટેજ વધુ આના.

મફત ઓપકાર:-

મગજની ખિમરી (ગાડપણ) તથા ગમે તેટલા વર્ષનો જ્ઞાન પાકેલો હોય અગર પર્વે વહેતું હોય તેને માટેની દવા નીચેના રથજો લખવાથી મફત મળશે.

રા. મણિલાલ આજુ'કચંદ, પુત શેરી-સુરત.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

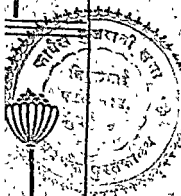
શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ મું

૧ :

અંક ૫ મા

વીર સંવત ૨૪૬૯

૨૨

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૯

શ્રાવણ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખહારગામ માટે બાર અંક ને હેટના પોરટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ સું
અંક ૫ મો }

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ જયવંતું વર્તો ... (શાહ હીરાચંદ અવેરચંદ-ગદગસીટી) ૧૩૩
૨. પ્રાર્થના પ્રભુ આપમે ... (રાગમલ ભંડારી-આગર) ૧૩૪
૩. મનોપદેશ ... ૧૩૪
૪. સુપાત્રદાનનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ... ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૧૩૫
૫. વ્યવહાર કૌશલ્ય: લેખ ૨ (૨૦૭-૨૦૮) ... (મૌકિતક) ૧૪૦
૬. શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ-ચતુર્થોધ્યાય ... (મુનિ શ્રી ગમવિજયજી) ૧૪૨
૭. પ્રમાણની વ્યાખ્યા અને તેની સંખ્યા (પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા) ૧૪૯
૮. મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય... ... (કુવગજી) ૧૫૪
૯. પ્રશ્નોત્તર... (પ્રશ્નકાર-શા. માણેકચંદ નાગચંદ-રઘોળા) ૧૫૬
૧૦. " ... (પ્રશ્નકાર-શા. હગનલાલ વીરચંદ-સુરત) ૧૫૮
૧૧. પુસ્તકોની પહેાંચ ... (કુંવરજી) ૧૫૯
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: પદ્મધર બેલડી ૨ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકરી) ૧૬૧

માસિકના વર્ષારંભનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો ચૈત્ર માસથી પ્રારંભ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અગવડ આવતી હોવાથી પુ. ૬૦ માની શરૂઆત મંવત ૨૦૦૦ ના કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એટલે પુ. ૫૬ ના અંક ૭ ની કળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ મહિત માસ ૧૯ ના રૂ. ૨૮ અને પોરટેજના છ આના મળી રૂ. ૨૧૧ લેવામાં આવશે. વી. પી. કરવું પડશે તો તેનો ખર્ચ જુદો ચડશે. મંવત ૨૦૦૦ના ચૈત્ર માસમાં વી. પી. કરવામાં આવશે તેથી ગ્રાહકોએ ત્યાર અગાઉ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલવું જોઈ વી. પી. નો નકામો ખર્ચ ચડે નહીં

નવા સભાસદોના નામ.

૧ વિનયકાંત કાલિલાલ મહેતા	અમદાવાદ	લાદક મેઘ્વાર
૨ વકીલ કચગવાવ નાનજીભાઈ	ભાવનગર	વાલિક મેઘ્વાર
૩ અંબાલાલ દલસુખભાઈ શાહ	અમદાવાદ	"
૪ સીમનલાલ દેવચંદ શાહ	અમદાવાદ-દાલ ખનાગમ	"
૫ જીવનલાલ પ્રેમચંદ શાહ	ભાવનગર	"
૬ રતિલાલ ત્રિભોવનદામ શાહ	"	"

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ સુ
અંક ૫ મો

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિ સં. ૧૯૮૯

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

‘જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ જયવંતુ વર્તો

— ૭૭૬ —

શ્રી જય જગદીશ્વર પ્રભુ, જણે આયુ અપાર,
છાપે છપાવે પુસ્તકો, જૈન ધર્મ વિસ્તાર ॥ ૧ ॥
જૈન શાસ્ત્રના સૂત્રને, સમજાવે ભલી ભાત,
આગમ નય વ્યવહારના, પ્રગટ કરે સુવિખ્યાત ॥ ૨ ॥
નથી મોહ ડોષ જાતનો, સુવેળે વપરાય,
થાય કમાણી ન્યાયથી, પુસ્તકમા જરયાય ॥ ૩ ॥
ધર્મ નામ જૈન જગતમા, યશભાજન સુખદાય,
પડક વગાડે ધર્મનો, આનંદે સોદાય ॥ ૪ ॥
રટણ કરે પ્રભુ વીરનું, રાજે મવિ પર હેત,
નિહા ચુગલી ત્યાગીને, પ્રગટ કરે નિજ કેત ॥ ૫ ॥
મનમા આશ ઘણી ધરે, શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
શાસનરસિક કરુ છવને, જો સુજ શક્તિ વિકાસ ॥ ૬ ॥
પ્રગટ કર્યા કેઈ જાતિના, પુસ્તક શાસ્ત્ર આધાર,
ઓગણસાઠ વરસો થયા, વરસે જય જયકાર ॥ ૭ ॥
હામ ક્રોધ મહ મોહને, ત્યાગો સવિ હુ જાદાય,
સત્ય દયા શીલ માયવો, થાયે સુખ જગમાય ॥ ૮ ॥
યયાશક્તિ ભક્તિ કરો, ધરો ધ્યાન જગનાથ,
આશા વૃષ્ટા છોડીને, મૈત્રી કરો મહુ સાથ ॥ ૯ ॥
હીરાચંદ અવેરચ દ—ગદગ મિટી

प्रार्थना प्रभु आपसे ।

नवकार ही नवकार ही, गुजाता रहे मम कान में ।
 देह छूटे जय मेरी, यह आत्मा हो भान में ॥ १ ॥
 विश्व की जंजाल सब ही, दूर हो उस वक्त में ।
 लयलीन हो यह आत्मा, प्रभु आप के गुणगान में ॥ २ ॥
 त्याग और चैराग्य के, साधन मुझ नजदीक हो ।
 हो सद्गुरु का योग भी, हो आत्मार्थी सुध्यान में ॥ ३ ॥
 व्रत नियम पचयान, सब ही कामो में धारक बनू ।
 शुभ भावना से रत रहूँ, तप शील ज्ञान के दान में ॥ ४ ॥
 पद्मावती की जीवराशी, व समाधि के स्तोत्र की ।
 क्षनकार भी आती रहे, उस समय मेरे कान में ॥ ५ ॥
 है समत और समानत, सब धर्मप्रेमी वर्ग से ।
 निर्मल बने यह आत्मा, प्रभु आपके ही ध्यान में ॥ ६ ॥
 प्रभु पूर्ण हो मुझ भावना, अंतर से यह चाहूँ सदा ।
 करजोड़ के नित राज, करता प्रार्थना प्रभु आप से ॥ ७ ॥

राजमल भंडारी-आगर

मनोपदेश ।

मत कर मान गुमान, मन ! तू मत कर मान गुमान ।
 मान गुमान सी वस्तु न जग में, है सब ही नाशवान ॥ मन तू० ॥
 धंभय कीर्ति प्राप्त संपदा को, नहीं अपनी मान ॥ मन तू० ॥
 अस्थिर सब ही जग की वस्तु, देहादिक पहिचान ॥ मन तू० ॥
 आप कोन ? तू करना क्या है, कर इसका कुछ ज्ञान ॥ मन तू० ॥
 मायाजाल धोली है जग में, रहना तू सावधान ॥ मन तू० ॥
 सगे संबंधी स्वार्थसे ही, लेते अपना मान ॥ मन तू० ॥
 तू न कीसीका कोई न तेरा, धर इम पर तू ध्यान ॥ मन तू० ॥
 कर्म के कारण जग में आया, चेतन निजको मान ॥ मन तू० ॥
 आत्म से परमात्म का ही, कार्य तू मुख जान ॥ मन तू० ॥
 सृष्ट मिथ्यागत का तत्त्व यही है, इम पर देना ध्यान ॥ मन तू० ॥
 सम्यग्दृष्टि राज तू बन के, करना यहाँमे प्रयाण ॥ मन तू० ॥

राजमल भंडारी-आगर

સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૪ થી)

દાનનાં પાંચ દૃષણ

૧. અનાદર—સુપાત્રને દાન દેતી વખતે લેશ પણ આદરભાવ ન હોય, એટલે ગોશરીને માટે ન્યારે સુપાત્ર મનિરાજ પધારે ત્યારે ‘આવો પધારો, લાલ ઘો’ એમ લાગણીપૂર્વક કહે નહિ.

૨. વિલંબ—દાન દેતી વેળાએ મોડું કરે એટલે ‘શી ઉતાવળ છે ? હમણું દઉં છું, થાય છે.’ એવાં વચન બોલી કાળ વીતાવે. એમ કરવામાં પોતાને દાનનું પૂરેપૂરું ફળ ન મળે અને સુપાત્રને સ્વાધ્યાયની હાનિ આદિ ગેરલાભ થાય.

૩. વૈમુખ્ય—સુપાત્રને જોઈ દાયકનું મુખ પ્રસન્ન થવું જોઈએ તેને બદલે અરુચિથી મોં મરડે, મોડું ચઢાવે, તાર્પર્ય એ કે—આ પ્રસંગે મોં ફેરવે, બાથું-નીચું—આડું-અવળું જુએ. આવી વિમુખતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૪. વિપ્રિય વચન—દાનના પ્રસંગે સામાને (સુપાત્ર આદિને) ન ગમે તેવાં વચનો બોલવા, તે વિપ્રિય વચન કહેવાય. તેવા વેણ ન બોલાય.

૫. પશ્ચાત્તાપ—‘મેં’ આને દાન કયાં આપ્યું ? ન આપ્યું હોત તો સારું’ એમ દાન દઈને પણ ઉદાસ થાય તેમ ન કરવું જોઈએ.

જુઓ આ બાળતમાં દક્ષાંત-ધન્યકુમારે વિશિષ્ટ સ્ત્રીની શુરુમહારાજને પૂછ્યું કે—“મારા વડીલ બાંધુઓ ઘણી વાર નિર્ધન કેમ થયા ?” આ પ્રશ્નનો શુરુએ ખુલાસો એમ કર્યો કે—“તેમણે પાછલા ભવમાં દાન દીધા પછી એક કર્યો હતો તેથી આ ભવમાં વારંવાર નિર્ધન થયા.”

એમ પાંચે દૃષણોને સમજવાપૂર્વક તજીને, પાંચ ભૂષણોને સાચવીને, શ્રેયાંસકુમારને મળેલી ત્રિપુટી* યાદ કરીને, ઉત્તમ ભવ્યજીવોએ મોક્ષના કારણ-ભૂત, સંયમસાધનમાં પણ અપૂર્વ મદદગાર દાનધર્મની યથાશક્તિ જરૂર સાધના કરવી જોઈએ દાનની વ્યાખ્યા એ છે કે—દાનં મોહત્યાગઃ । મોહ(સ્વમાલીકી-સત્તા-મારાપણું)નો ત્યાગ કરવો એ દાન કહેવાય વ્યાજ્ઞી જ છે કે દીધેલી વસ્તુ પોતાની ન જ કહેવાય. અને મોહને છોડીએ તો જ તેમ કરી શકાય. જેથી પરિણામે દાનસાધક જીવો રૂઝા ચારિત્રની પણ સાધના પૂર્ણાન્વધી કરી શકે છે આમાં જુઓ યોગશાસ્ત્રનો સાક્ષીપાઠ—યદસદ્ વાહ્યમનિત્યં ચ, ક્ષેત્રેષુ ન ઘનં

* ત્રિવહેસસમ વત્તં, નિરવજ્જમિક્કુરસસમં દાણં ॥

સિગ્ગસસમો ભાવો, જહ્મ હુજ્જા મમિયં તદ્દયા ॥ ૧ ॥

આ પ્રમાણે દશાશ્રુતસંધના આદંભા અધ્યયનરૂપકદપસૂના ૭ માં વ્યાખ્યાનની મીઠામાં મળે છે

વપેત્ ॥ કથં વરાકચ્ચારિજં, દુશ્ચરં સ ચરિયંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ધન એ જન્મતાં સાથે આવ્યું નથી માટે અસત્ કહેવાય, તથા મરતી વખતે કોઈ પણ સાથે લઈ જવા સમર્થ નથી માટે અનિત્ય કહેવાય, ગમે તે સ્થળે જ્ઞાનાદિ શુભો જ આત્માની સાથે રહે છે પણ ધન વિગેરે પદાર્થો રહેતા નથી માટે તે જાહ્ય કહેવાય, આવા ધનને સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા-જિનમંદિર-જિનપ્રતિમા ને જ્ઞાનરૂપ સાત ક્ષેત્રમાં વાપરનારા ભવ્ય છવો આકરા ચારિત્રની પણ સાધના જરૂર કરી શકે છે. જેઓ એમ ન કરે તેઓ ચારિત્રની સાધના શી રીતે કરી શકે ? અર્થાત્ ન જ કરી શકે એ કહેવાનો આશય છે.

આ સુપાત્રદાનના પ્રસંગે આહુકે દાયકના ભાવ સમજવા માટે ‘છ’ (૬) નકારનું સ્વરૂપ જરૂર સમજવું જોઈએ, તે આ પ્રમાણે—

મિહાહી હહાલોચણ, ણીયા વિટ્ઠી પરં મુહં વચણં ॥

મોણં કાલવિલંબો, નક્કારો હહિહો હોહ ॥૧॥ ૩૫ તં પા. ૩૪, સ્તો. ૮૩

સ્પષ્ટાર્થ:—(૧) સુપાત્ર મુનિરાજ વિગેરેને આવતાં જોઈને દાયકે ખુશી થઈને આમંત્રણ કરવા માટે મુનિરાજ આદિની સામે જવું જોઈએ, તેને જાહેલે તે ભૂકુટી ચડાવે એટલે આંખના ઉપરના ભાગમાં રહેલી ભમરો જાગી ચડાવે. આવો (દાયકને) દેખાવ જોઈને આહુક (સુપાત્ર) તરત સમજી જાય કે આ (દાયક)ની દાન દેવા માટે આહુના નથી. એમ આગળ પણ પાંચ નકાર સમજતી વેળાએ આ ણીના યાદ રાખવી. (૨) સુપાત્રની સન્મુખ જોવાને જાહેલે જાણું જુએ. (૩) નજર નીચી ઢાળી દે (નીચું જુએ). (૪) મોઢું અવળું કરી નાંખે. (૫) આવકાર આપવાને જાહેલે મૌન રહે. (૬) દાન દેવામાં ઢીલ, કરે, એટલે વધારે ટાઈમ લગાડે. એમ છ નકારની (દાન નહિ દેવાની) નિશાની છે. આમાં ચોખ્ખી ‘ ના ’ નહિ પણ ‘ ના ’ ના છ ભાઈ જાણવા. આવા છ નકારને સમજીને સુપાત્રે દાયકના ભાવ જરૂર તપાસવા જોઈએ. અને તેમ કરે તો જ સુપાત્ર ગાયરી સંખંધી માર્ગના વ્યવહારકુશલ કહી શકાય. એવી રીતે સુપાત્ર મુનિરાજ વિગેરે દાયક- (શ્રાવક વિગેરે)ની શક્તિ અને ભાવ તપાસીને જ મુનિ વ્યવહારને જાળવે, જેથી સાધુધર્મની અને શ્રાવકધર્મની મર્યાદા પણ અજાણિત રહે. અને એ જ માધુકરી ભિક્ષાનું સંક્ષેપમાં ખરું રહસ્ય છે એમ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે જનાવેલી શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્રની વૃત્તિથી અને અષ્ટકજીની શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ મહારાજે કરેલી ટીકા આદિ અનેક શાસ્ત્રાવલોકનથી સમંજાય છે. તેમ જ દાયકને દાન દેવાની ઇચ્છા કેવી છે ? તે નીચે જણાવેલી ચેષ્ટાઓથી પણ જાણી શકાય છે, તે આ પ્રમાણે—

૧. દાન આપનાર ભવ્ય છવો નિરોગી હોય, તે છતાં વહોરાવતી (દાન દેતી) વેળાએ તેના હાથ ધ્રુજતા હોય તો, તેથી પણ ભાવની ઓછાશ વિગેરે જાણી શકાય.

* જુએ આ બાબતમાં મંચારાપોરિસીની એક ગાથા—

एगो मे सासओ भप्पा, नाणदंगमंजुओ ॥ सेसा मे पाहिरा मावा, सच्चे संजोगलनराणा ॥१॥

૨. આપવા લાયક પદાર્થને સંતાડે એટલે ગ્રાહક ન દેખે તેમ રાખે.
૩. મુનિને દેવાની ચીજ બીજી સચિત્તાદિ ચીજ ઉપર અથવા નીચે બાણી જોઈને મૂકે.

૪. 'આ ચીજ તો બીજાની છે' એમ ન દેવાના ઈરાદાથી કહે

૫. બાણી જોઈને દેતાં વાર લગાડે વિગેરે ચિહ્નોથી દાયકના ભાવ પાંચીને સુપાત્ર તેવા પ્રસંગે ઉચિતપણું જાળવે એટલે જેમ શ્રમણધર્મ અને દાયકના ભાવ જળવાય, તેવો જવાબ આપી ('વર્તમાન યોગ' આદિ નિર્દોષ વચન બોલી) બીજા સ્થળે અપ્રમાદી થઈને ગોચરી લેવા જાય.

આ પ્રસંગે દાયકે જે છ (૬) મલિન દાન શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે તે બાણીને તજવાં જોઈએ તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

ક્ષિત્તકાલં કૃતાવક્ષ, સાનુતાપં વિકલ્પિતમ્ ॥

હીયમાનમનૌચિત્યં, દાનમાહુર્મલીમસમ્ ॥૧॥ ઉપ. તં પા. ૩૮, જ્ઞો. ૭૮.

સ્પષ્ટાર્થઃ—૧. જે વિલંબ કરીને વહોરાવે તે પહેલું મલિન દાન કહેવાય. એમ આગળ પણ સમજવું. આ જાળવત કહ્યું છે કે—કિં તદાનં યત્ર વેલાવિલંબઃ। (૨) તરછોડીને એટલે સુપાત્રનો તિરસ્કાર કરીને દાન આપે (૩) અરુચિથી (મન વિના) દાન આપે. (૪) નિંદા કરીને દાન આપે. (૫) સુપાત્રને રૂબરૂમાં હલકો પાડીને દાન આપે (૬) ઉચિતપણું જાળવ્યા વિના દાન આપે.

ઉત્તમ શ્રાવકાદિ લબ્યજીવોએ એ છ દાન મલિન છે એમ સમજીને તેવું દાન ન દેવું જોઈએ; કારણ કે—શાસ્ત્રમા તેના આ પ્રમાણે ક્રમશઃ અનિષ્ટ ફળો વર્ણવ્યા છે.

ક્ષિત્તકાલે મંદેચારી, નિર્ધના પતિવર્જિતા ॥

અપુત્રા ચ કૃતાવક્ષે, સાનુતાપે ચ દુર્મગા ॥ ૧ ॥ ૭૨ ॥

વિકલ્પિતે સ્યાદભ્યાસુ-ર્હીયમાને ચ હીનતા ॥

અનૌચિત્યે મંદેદ્ વ્યાધિ, પદ્મ ત્યાગાશ્ચ મલીમસા. ॥ ૨ ॥ ૮૦ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પા. ૩૩

સ્પષ્ટાર્થઃ—(૧) નાહક સગય વીતાવીને (મોડું કરીને) દાન દેતો દેનારી સ્ત્રી નિર્ધન અને અથવા પોતાના પતિથી ત્યાગ કરાય*—મૂલ શ્લોકમાં 'વર્જિતા' શબ્દ છે એથી વિધવાપણું (રૂંડાપો) પામે એવો પણ અર્થ થઈ શકે છે (૨) અવજ્ઞા કરીને દાન આપે તો પુત્રનો લાભ ન થાય (૩) અરુચિથી દાન આપે તો દુર્ભગપણું* પામે (જેવું દર્શન રહે નહિ) (૪) નિંદા કરીને દાન આપે તો

* બોગવતનો (દાન દેવાનો) ધણું કરીને વધારે પ્રસંગ આવિકા વિગેરે સ્ત્રી-વર્ગને સાચવવાનો હોય, જેથી મૂળ શ્લોકમાં આ પ્રમાણે છે સ્ત્રીની મુખ્યતાએ ફળ કહ્યું છે. ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજવું કે—જો પુરુષ તેમ કરે તો તેને નિર્ધનપણું અને સ્ત્રીનો અભાવ આદિ અનિષ્ટ ફળ મળે x દેખનારને બહાસો ન લાગે તે.

જાણુવા. અહીં દૃષ્ટાંત તરીકે પ્રભુ શ્રી મહાવીર લેવા. સંગમદેવે કાલચક્ર મૂક્યું જેથી પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવ હીચણુપ્રમાણુ જમીનમા ખૂંચી ગયા (પેસી ગયા) આવા આવા તો એક રાત્રિમાં તે 'અલગ્ય દેવે વીશ ઉપસર્ગો કર્યાં. આ પ્રસંગે પ્રભુદેવ તેને શિક્ષા કરવાને સંપૂર્ણ રીતે શક્તિસંપન્ન હતા, છતાં 'હે જીવ ! ક્ષમ રાજવામાં નવીન કર્મળાંધ અટકે અને પ્રાચીન કર્મો પણ નિર્જરે. સામાના જેવું હો જો કરીશ, તો સમજીશ અને અણુસમજીશ તકાવત રહેશે જ નહિ આત્મપ્રદેશને નિર્મળ જતાવવામાં આ દેવને તું મદદગાર ગણજે. ' આવી ભાવનાથી ક્ષમ ધારણ કરીને પ્રભુએ ભવ્ય જીવોને આવો બોધપાઠ (શિખામણ) દીધો કે-હે ભવ્ય જીવો ! તમે ગુનેગાર જીવોતું તો સૌથી પહેલાં જરૂર ભણું કરજો. તો જ તમે થોડા સમયમાં આત્મકલ્યાણ કરી શકશો એમ ચંડકૌશિકનો અને પ્રભુએ જે શીતલેશ્યા મૂકીને ગયાઓ એ ગોથાલાનો પણ પ્રસંગ તેવો જ બોધદાયક છે.

આ પાંચ કલ્પવૃક્ષોમાં (જ્ઞાની વિનિતઃ) આ ભાગના વિશેષણો ઉપર ખાસ લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. એથી સહજ સમજાય છે કે નમ્રતા ગુણથી વાસિત થયેલ કલ્યાણકારી નિર્મળ જ્ઞાન મળવું એ મહાદુર્લભ છે.

(૩) ત્રીજું મહાદુર્લભ ક્ષમાવાળું પરાક્રમ છે જો કે ગાળનો ખદલો તમાચે હોય, તો પણ તેમ કરવા કરતા ક્ષમા રાજવામાં બહુ જ લાભ છે. ખડકે ફરગડુ આદિના દૃષ્ટાંતે કેવલજ્ઞાન સુધીના પણ અનેક લાભ મળે છે. ચંડકૌશિક સર્પના દૃષ્ટાંતે ક્રોધના ભયંકર વિપાકોને યાદ કરીને ક્યો ડાહ્યો પુરુષ ક્રોધને વશ થાય ! વિગેરે બીના ઉપર પાંચમા નગરના કલ્પવૃક્ષને સમજાવતી વખતે સ્પષ્ટ જણાવી છે.

(૪) તમામ ધન ઉત્તમ ન જ ગણાય જે સુપાત્રદાન વિગેરેમા વપરાય તે જ ધન ઉત્તમ કલ્યાણકારી કહેવાય આબુ ધન પુણ્યોદયે જ સાંપડે, માટે એ દુર્લભ કહેવાય. ચાહુ પ્રસંગે દાનવાળુ ધન દુર્લભ કહેવાય એ તરફ ખાસ ધ્યાન દેવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ)

૧. આઠ અભયોમાં મગમકદેવને મળ્યો છે તે અર્થનાળી ગાથા આ પ્રમાણે જાણવી.

સંગમય ૧ કાલગરી ૨ કવિલા, ૩ અંગર ૪ પાલકાદુષ્ણિ ૫-૬ ॥

નોજીવ ૭ સર્ત્તમો વિ ચ, ઉદાહચાયઓ ૮ ચ બદ્ધમઓ ॥ ૧ ॥

અર્થ-૧ મગમકદેવ, ૨ કાલસૌકરિક (કસાઇ), ૩ કપિલા દાસી, ૪ અંગારમદક આચાર્ય, (બીના માટે જુઓ ઉપદેશપ્રાસાદ સ્તં ૪, બા. ૬૦ મુ) ૫ પાયસો મુનિઓને ધાણીમાં પીલીને ઘાત કરનાર પાલક, (ચત્રિત્ર માટે જુઓ ઉપ૦ સ્તં ૧૭ મો, બા. ૨૫૩ મુ) ૬ કૃષ્ણ મહારાજનો પુત્ર પાલક કે જેણે સામની પહેલા પ્રભુ શ્રી નેમિનાથને પાંચા હતા તે. ૭ રોહચુક જેણે નોજીવની સ્થાપના કરી તે. ૮ ઉગાધી રાજનો કપડા મારનાર દ્રવ્યચારિત્રી વિનયરત્ન. આમા રોહચુકની અભવ્ય તરીકે આ સિવાય બીજા કયોમાં પ્રસિદ્ધિ નથી. બીજા કયોમાં ગોથામાલિકને ગણીને નવ અભયો કલા છે, પરંતુ સાત અભયો વિશેષ પ્રમિદ્ધ છે.

વ્યવહાર-કાશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૨૦૭)

તમારા મિત્રનું તમે કાંઈ હિત કર્યું હોય તેની વાતો ન કરો. એને ભૂલી જાઓ.
જાહેરાત કરેલી ઉદારતામાં કાંઈ માલ નથી.

એવા ભાગ્યવાન જાણ્યા છે જેનો જમણો હાથ દાન કરે તો ડાંગા હાથને 'તેની ખજાર પડતી નથી, જેઓ જરૂરીઆત જાણતાં તેને ઘેર અનાજની ગુણુ કે ઘીનો ડબ્બો મોકલી આપે છે અને મોકલનાર 'કાણુ તેનું' નામ જણાવતા નથી. જેઓ નોકરી આપવામાં કે અધ્યાસ કરવામાં મોટી મદદ કરે છે, પણ જે આભાર તથા આવનાર માણસ તેનો આભાર દર્શાવવા જાય તો સંખ્યતાપૂર્વક વાતને ઢીલી કરી નાખે છે અથવા આભારદર્શનના શબ્દો સાંભળતાં મનમાં કાચવાય છે. આ ખરું ઔદાર્ય છે, સાચી સેવાભાવના છે, હૃદયમાંથી જીંદલ સાચો દાનપ્રવાહ છે.

ખાફી સાધારણુ રકમ આપી આરસપહાણુમાં નામ કોતરાવવાની તમન્ના રાખવી કે વરઘોડા ચઢાવી જેજેકાર બોલાવવો કે અતિ નાની રકમની વાત છાપામાં પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા કરવી કે પોતે દાનેશ્વરી છે એમ કહેવરાવવાની ઇચ્છા કરવી એમાં ખરી ઉદારતા નથી, કોઈ પણ માણસ ઉદારતા કરે તેટલા પૂરતો તે તેનો ત્યાગ તો છે જ, પણ એમાં ખરો રસ જનમતો નથી, અંતરની મોજ મણાતી નથી અને દાન કે સેવાની સાથે રહેલ વિશિષ્ટ ખગીરના ઉમળકા એમાં આવતા નથી. યુક્ત દાનનો સંતોષ જોર છે, અંતરનું સાંત્વન અનુભવવા યોગ્ય છે, વિશિષ્ટ મનોરાજ્યની ભવ્યતા યોગ્ય છે. એવે પ્રસંગે આત્મા જે ઉચ્ચ ભાવ અનુભવે છે તેની મજા તેનું અંતર જ જાણે છે. અને તેમાં આત્માનુભવ જ સાક્ષી પૂરે છે. દાનનો આ આત્માંતર (subjective) ભાવ છે અને ખાસ અનુભવવા યોગ્ય છે.

ખાફી પેતાના રનેહીને કાંઈ લાભ કર્યો તેની વાત બીજે કે બીજા પાસે કરવા લાલચ થઈ આવે તે તો વ્યવહારથી પણ ન જનવા લાયક હકીકત છે. એરી વૃત્તિ ચલાવવી ન જ ધટે. બાઈ બાઈનું કે રનેહી રનેહીનું કે મિત્ર મિત્રનું કામ કરી આપે, તેના ઢોલનગારાં ન જ હોઈ શકે અને એવી વાત કરવાની ઇચ્છા થાય તો મનમાં વિચારવું કે પોતે હજી ચાલુ વ્યવહારથી એક પગલું પણ આગળ વધેલ નથી. કામ કરવું કે સગવડ કરી આપવી એ તો મૈત્રીની ફરજ છે, એમાં જાહેરાતને સ્થાન કેમ ધટે ? જેમ સ્ત્રીશરીર કપડાંથી આજ્ઞાદિત હોય ત્યારે જ શોભે છે, નગ્ન શરીર પર ધૂણા આવે છે, એમ દાન કે સેવા પ્રચ્છન્ન હોય તેમાં જ એની ખરી કિંમત છે, એને જાહેર કરવા જતાં પોતાનું છીછરોપણું જ જાહેર થાય છે, અને એમાં રહેલી મોટાપને જાહેર હલકાઈ આગળ તરી આવે છે. જેઓ સખાવત કરી માનપત્રો લે છે તેમની સાંસારિક કીર્તિવૃત્તિ તુલ્ય થતી હશે એમ માનીએ પણ તેઓનાં હૃદયમાં સદ્ગુણને સ્થાન નથી, પ્રગતિનો ચાલવ તેમને સાંપડ્યો નથી અને ચાલુ સરણીથી તે જરા પણ જાયા આવ્યા નથી તેની એમાં જાહેરાત છે. એના

આત્મવિકાસ કે 'પગલવ-પ્રગતિને' એમાં સ્થાન નથી એમ સમજવું, જે કરે તેની બલિહારી છે એમ સમજવા સાથે એની કીર્તિવૃત્તિ તરફ દયા ખાતી. એ વૃત્તિમાં આત્મવિકાસને સ્થાન નથી અને દુનિયાની કીર્તિ એ ઝાંઝવાનાં નીર જેવી છે, માટે ઉદારતા સાથે ગુણી-પણું કેળવે. એમાં અનુભવથી જણાશે કે અહીં તથા, આગળ લાભ ને લાભ જ છે.

"Talk not of good turn you did your friend. Forget it. Adversity has no virtue. GOOD THOUGHTS P. 84.

(૫) (૨૦૮)

સ્વાર્થી દુનિયા ઘણી નાની હોય છે, અને એની વસ્તીગણતરીની સંખ્યા

માત્ર એકની જ હોય છે.

દરેક માણસ પોતાપોતાની નાનકડી દુનિયા બનાવે છે. એ દુનિયાની પ્રશંસા મેળવવા ખાતર એ અનેક જાતના પ્રયત્નો કરે છે. કોઇ સારા કામ કરી સર્વની પ્રશંસા મેળવે છે, કોઇ કોભાંડ કરી, લાકડાં લગવી, અગ્નિમાં ધાંસેલે નાખી, બહાર તરી આવે છે અને તે રીતે પોતાની નાની દુનિયાને ચેતાવણી રાખે છે અને જાણે પોતે પણ દુનિયામાં કાંઈક છે એમ જાતવવા પ્રયત્ન કરે છે. પેટે પાટા બાધી કંજુસાઈથી પૂરું ન ખાનાર મખીયૂસો પણ અવસર આવે ત્યારે એ નાનો દુનિયાને ગેઝવવા ખાતર ધારે ઘી પીરસે છે અને થોડી 'વાંઘવા', બોલાવવા ખાતર થોડી ચક્રબનો ધૂમાડો કરી નાખે છે. પ્રત્યેક પ્રાણીને આ રીતે નાનું-મેટું વર્તુળ જરૂર હોય છે અને એ વર્તુળ એટલે એની ઝાળખાણવાળી દુનિયા અને એની પ્રશંસા મેળવવા ખાતર એ અનેક જાતના ચેનચાળા કરે છે અને એને રીઝવવા જાણે અજાણે એ લેવાઈ જાય છે. આવી નાની દુનિયા તરફ બેદરકારી બતાવનાર પણ એવી બેદરકારી દ્વારા પોતાનું નામ કઢાવવાના વિચારના હોય છે. પોતાની દુનિયા જ્યારે એના વખાણ કરે ત્યારે એને પોતાનું જીવન સફળ થયું લાગે છે અને પોતે મરવા પડે ત્યારે તેનામાં શુદ્ધિ હોય તો તે દુનિયાને રાજ ગખવાનો લાલામણ વસીયતનામચાથી કે માખિક લલામણથી કરતો જાય છે. દુન્યવી માણસ આ દુનિયાને પોતાની ઝાળખાણ કે સંબંધમાં આવેલ વર્તુળને કદી વિસારી શકતો નથી અને તેઓ પોતા માટે શું ધારે છે તે જાણવાની આતુરતા ઉઘાડી કે ગુસ્સા રીતે સેવ્યા કરે છે.

સ્વાર્થી માણસ પોતાના સ્વાર્થને જ જુએ છે. પોતાને એક રૂપિયાનો લાભ થતો હોય તો તેની ખાતર એ સામાને હજાર કે લાખોનું વૃક્ષાન કરવામાં પાછું વાળીને જોતો નથી. એની નજર પોતાના લાભ તરફ જ હોય છે, એની દુનિયાની કુલ વસ્તી એક માણસની જ હોય છે, એને રોહ નથી, સંબંધ નથી, સગપણ નથી, નાના મોટાનો વેરા નથી, વડી-લડું આચારકિતપણું નથી કે બાળક તરફ વાતસલ્ય નથી. એ તો 'મે પીયા, મેગ બેલને પીયા, અમ કુવા ગીર જાઓ.' એ વાળી વાત કરે છે. કૂવાને કાઢે હોય, પોતે પાણી પીધું, પોતાના જળદ પીધું, હવે કૂવે પડે બાડમા-આવી એની વૃત્તિ હોય છે. એની ગણતરી પોતા પૂરતી જ હોય છે, એને સરવાળા જમે તરફના કરવા ગમે છે, એને આદ્યાપી પરની

સુધર્મકલ્પે ઇન્દ્રેણી વળી, આંધુ ઝેર સાગરતણે; ૨૦
 ઇશાનકલ્પે અલ્પઅધિકે, આયુ ઝે સાગર સુભક્તિના; ૨૧
 માહિન્દકલ્પે સાત સાગર, અલ્પ અધિકે માનતાં. ૨૨
 દશ સાગર પ્રલય કલ્પે, લાંતકે ચૌદ જ કલ્પ;
 શુક સત્તર સાગરે વળી, અઢાર સહસારે રહ્યું;
 ઝોગણીશ આનત વીશ પ્રાણત, આરણ એકવીશથી;
 અન્યુતમાંહિ આયુ ગણવું, સાગર ગાવીશથી. ૨૨
 પ્રથમાઘીણ ત્રીણ ચૌથી, પાંચમી છઠી સહી; ૨૩
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમાં સહી; ૨૪
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ ત્રેવીશ કરી;
 એકેક સાગર અધિક વધતા, એકત્રીસ જ મને ધરી. ૨૩
 વિજયાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેત્રીશ શુભ સુદર;
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહું જઘન્ય હવે સુદા;
 સૂત્રભાષે કંઠ ધરતાં, પ્રમાદ-નિંદ તમે સદા. ૨૪

ત્રેમાનિક દેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય— ૨૫ ૨૬ ૨૭

સૂત્ર—(૨૯) અપરાપ્તલ્યોપમમધિકં ચ ॥ (૪૦) સાગરોપમે ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા ॥

સુધર્મકલ્પે જઘન્ય આયુ, એક પલ્લ્યોપમતણું;
 અલ્પ અધિકે પલ્લ્યકેરું, કલ્પ ઇશાને લણું;
 સાગર ઝેતું કલ્પ ત્રીજે, આયુ ધરતા દેવતા;
 ઝેથી અધિકું કલ્પ ચોથે, દેવ ભોગો સેવતાં ૨૫
 સાત સાગર કલ્પ પંચમા, કલ્પ છઠે દશ ધરે,
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે;
 આનતાદિ ચાર કલ્પે, અઢાર ઝોગણીસ સાગર;
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતાં મનોહર. ૨૬
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ બાવીશ વત્તણવું;
 ત્રીશ સાગર સ્થાન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવું;
 વિજયાદિ ચાર અનુતરોમા, એકત્રીશ જ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે જઘન્ય નહિ પશુ, પૂર્ણ તેત્રીશ મનેહર. ૨૭

નારકોનું જઘન્ય આયુષ્ય—

પ્રથમે કલ્પે સુધર્મે નામે, ઈશાન ણીન્ને ભંજુવો;
 સન્નેત ને માહેન્દ્ર પ્રજ્ઞા, લાન્તકને પિંછોણવો;
 શુક ને સહસાર કલ્પ, આનત ને પ્રાણુત કહી;
 આરણ્ય કલ્પ અચારમો, વળી આરમો અચ્યુત સહી ૧૨
 નવની સંખ્યાં એવેયકની; સાંભળો મન સ્થિર રહી;
 વિજય ને વળી વૈજયંત, જયન્ત અપરાજિત સહી;
 સર્વાર્થસિદ્ધ એ દેવ પાંચે, અનુત્તરના ભંજુવા;
 એમ વૈમાનિક દેવો, છઠ્ઠીસે અવધારવા ૧૩

અનુક્રમે જાંચે જાંચે રહેલા દેવો સ્થિતિ, પ્રભાવ, સુખ, ક્રાંતિ, લેશ્યાવિશુદ્ધિ,
 ઇન્દ્રિયની પદ્ધતિ, અપધિસાન, વિગેરે હેતુઓમાં અભિમાન (અને) ગતિ, શરીર,
 પરિચય, અભિમાન વિગેરે હેતુઓમાં ઊતરેતા છે.

સૂત્ર—(૨૧) સ્થિતિપ્રભાવસુખદ્યુતિલેશ્યાવિશુદ્ધિન્દ્રિયાવધિવિષયતોઽ-
 ધિકાઃ ॥ (૨૨) ગતિશરીરપરિગ્રહાભિમાનતો હીનાઃ ॥

સ્થિતિ ને પ્રભાવ સુખો, દ્યુતિ લેશ્યા ભાવથી;
 ઇન્દ્રિય ને વળી અપધિવિષયો, વધત ક્રમ પ્રસ્તાવથી; ને
 ગતિ ને વળી દેહમાને, પરિચય અભિમાનતા;
 અગ્રે અગ્રે પુણ્ય વર્ધતાં, સર્વ તે ઘટેતાં જતાં. ૧૪
 વૈમાનિકના પ્રથમે જે લેહોમાં તેજલેશ્યા પછીનાં ત્રણ લેહોમાં પદલેશ્યા.
 છઠ્ઠા દેવલોકથી પ્રાણીના તમામ દેવલોકમાં શુકલલેશ્યા.

સૂત્ર—(૨૩) પીતપદ્મશુક્લેશ્યા દ્વિત્રિશેષેષુ ॥

પ્રથમનાં જે કલ્પમાંહિ, પીતલેશ્યા વર્તેતી;
 પછીનાં ત્રણ કલ્પદેવે, પદ્મલેશ્યા ભાસતી;
 લાંતકાદિ દેવ સર્વે, શુકલલેશ્યાથી ભયંદિ
 શુભશુભતર દ્રવ્ય લેશ્યે, દેવ જાંચે સ્થાને રહ્યા. ૧૫

એવેયકથી પહેલાંના દેવો કલ્પોપપન્ન કહેવાય. પ્રજ્ઞલોકને છેડે રહેલાં લોકાતિક
 કહેવાય. લોકાતિકતા હ લેહો છે. પ્રથમના ચાર અનુત્તર વિમાનોના દેવો એકાવતારી
 નહિ પણ બે ભવ દેવના અને બે ભવ મનુષ્યના કંરીને મોક્ષે જનારો હોય છે અને
 સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવો એકાવતારી હોય છે, તો નાગ (૬૬) - નહ્ય

સૂત્ર—(૨૪) પ્રાગ્ઐવ્યેયકેભ્યઃ કર્ત્વ્યાઃ ॥ (૨૫) વ્રહ્મલોકાલયા લોકા-
 ન્તિકાઃ ॥ (૨૬) સારસ્વતાદિત્યવહ્ન્યરુણગર્દતોયતુપિતાંવ્યવિધમરુતોઽરિ-
 ષાશ્વ ॥ (૨૭) વિજયાદિષુ દ્વિચરમાઃ ॥

સુધર્મકૃત્ત્વે ઇન્દ્રજીવની, આયુષ્યે સાગરતાલે ; ૨૦
 ઇશાનકૃત્ત્વે અત્પઅધિકે, આયુષ્યે સાગર સુલભતામિત્ત
 સનતકુમારે સાત સાગર, કૃત્ત્વ ત્રીજે સુલભતા,
 માહેન્દ્રકૃત્ત્વે સાત સાગર, અત્પ અધિકે માનતાં ૨૧
 ઇશ સાગર પ્રથમ કૃત્ત્વે, લાતકે ચૌદ જ કહ્યું,
 શુક સત્તર સાગરે વળી, અઠાર સહસારે રહ્યું,
 ઝોગણીશ આનત વીશ પ્રાણુત, આરણ્ય એકવીશથી,
 અન્યુતમાદિ આયુ ગણવું, સાગર બાવીશથી ૨૨
 પ્રથમ ત્રીજી ત્રીજી ચોથી, પાચમી છઠી ; સહી ; ૨૩
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમા રહી,
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમા, આદિ ત્રેવીશે કરી,
 એકેક સાગર અધિક વધતા, એકત્રીસ જ મન ધરી. ૨૩
 વિજ્યાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર,
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેનીશે શુભ સુદરુ,
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહ્યું જઘન્ય હવે મુદા,
 સૂત્રભાવે કઠ ધરતા, પ્રભાદ-નિદ તજે સદા ૨૪

અમાનિક દેવોનુ જઘન્ય આયુષ્ય— ।

૧૧ સૂત્ર—(૩૯) અપરાપદ્યોપમમધિકં ચ ॥ (૪૦) સાગરોપમે ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા ॥

સુધર્મકૃત્ત્વે જઘન્ય આયુ, એક પદ્યોપમતાલુ,
 અત્પ અધિકે પત્યકેરુ, કૃત્ત્વ ઇશાને લણ્ય,
 સાગર જેનુ કૃત્ત્વ ત્રીજે, આયુ ધરતા દેવતા,
 બેથી અધિકુ કૃત્ત્વ ચોથે, દેવ ભોગો સેવતાં ૨૫
 સાત સાગર કૃત્ત્વ પચમા, કૃત્ત્વ છઠે દશ ધરે,
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે,
 આનતાદિ ચાર કૃત્ત્વે, અઠાર ઝોગણીસ સાગર,
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતા મનોહર ૨૬
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમા, આદિ બાવીશ જ્ઞાણુવુ ;
 ત્રીશ સાગર આન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવુ,
 વિજ્યાદિ ચાર અનુસરેમા, એકત્રીશ જ સાગર,
 સર્વાર્થસિદ્ધે જઘન્ય નહિ પૂર્ણ, પૂર્ણ તેનીશ મનોહર.

જઘન્ય આયુષ્ય— ।

તપઃ પ્રવેયકઃ દેવ, પૂર્વે, સર્વ કલ્પોપપન્ન કલ્પા;
તપઃ લોકાંતિકઃ પ્રલ્લભિકે, સ્થાન રાષ્ટ્રીને રહ્યા;
સારસ્વત આદિત્ય વક્ત્રિ, અરુણ ગર્દભોયને;

૫૬ ઉપિત અભ્યાષાધ, મરુત, અરિષ્ટ, તપમા, માનને. ૧૬

વિજય આદિ, ચાર, સ્થાને, દેવ દિગ્દશમા ભણ્ય;
મનુષ્યના જે ભવ જ પામી, મુક્તિ પામે તે સુણ્ય;
સર્વાર્થસિદ્ધે, દેવ ઉત્તમ, એક અવતારી કલ્પા;

૫૭ મનુષ્ય જન્મ પામીને વળી, મુક્તિ મંદિર જઈ રહ્યા. ૧૭

દેવ, જારકી અને, મનુષ્ય સિવાયના જારકીના બધા તિર્યચો જાણવા.

સૂત્ર—(૨૮) ઔપપાતિકમનુષ્યેભ્યઃ શેષોસ્તિર્યગ્યોનયઃ ॥ ૧૧૫

ઔપપાતિક શબ્દથી વળી, દેવ નરકો જાણવા;
નરક અતિ એક જ જાણીને, શેષ તિર્યચ (મોનવો);

નરક દેવો ॥ નર જાણીના, જાણવા પેચે ક્ષિયતિકલ્પા ॥ ૧૧૬ ॥
એકાદિ ઇન્દ્રિય પંચ સુધીના, ભવ તિર્યચો, લલ્પા; ૧૮

ભુવનપતિની દક્ષિણ અને ઉત્તર તરફનો ઇન્દ્ર તથા દેવોની આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૨૯) સ્થિતિઃ ॥ (૩૦) મવનેષુ દક્ષિણાર્ધાધિપતીનાં પલ્યોપમ-
મધ્યર્ધમ ॥ (૩૧) શેષાણાં પાદોને ॥ (૩૨) અસુરેન્દ્રયોઃ સાગરોપમમધિકં ચ ॥

સ્થિતિ શબ્દે ભવકેરુ, આયુષ્ય જે ભેદે કરી;

ઉત્કૃષ્ટ ને જધન્ય ભેદે, ધારવું તે ચિત્ત ધરી;

ભુવનપતિના દેવ દક્ષિણ, દિશિ ભાગે જે રહે;

દોઢ પલ્લોપમતણું છે, આયુષ્ય એમ જાણ્યુંત કહે. ૧૯

શેષ ઉત્તર દિશિ ભાગે, દેવ વસતા જારકીના;

પાઉણા જે પલ્લયકેરો, કાળ ગમતાં લોગના;

અસુરના વળી ઇન્દ્ર દક્ષિણ, એક સાગર લોગવે;

ઉત્તરેતણા વળી ઇન્દ્ર લોગો; અધિક સાગર અનુભવે. ૨૦

વૈમાનિક દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૩૩) સૌધર્માદિષુ મથાક્રમમ્ ॥ (૩૪) સાગરોપમે ॥ (૩૫)

અધિકે જ ॥ (૩૬) સપ્ત સાનત્કુમારે ॥ (૩૭) વિશેષત્રિસપ્તદશૈકાદયઃ ત્રયોદ-

શપ્તચંદશભિરધિકાનિ ચ ॥ (૩૮) આરણાચ્યુતાદર્ધ્વમેકેકેન નવસુ પ્રવેયકેષુ

વિજયાદિષુ સર્વાર્થસિદ્ધે ચ ॥

સુધર્મકલ્પે ઇન્દ્રેતુ વળી, આંધુને જો સાગરતંત્રે;—
 ઇશાનકલ્પે અલ્પઅધિકે, આયુ જે સાગર, સુધર્મમા પ્રાપ્ત
 સતતકુમારે સાત સાગર, કલ્પ ત્રીજે સુભતાં;
 માહિન્દ્રકલ્પે સાત સાગર, અલ્પ અધિકે માનતાં. ૨૧
 દશ સાગર પ્રથમ કલ્પે, લાંતકે ચૌદ જ કલ્પ;
 શુક સત્તર સાગરે વળી, અઢાર સહસારે રહ્યું;
 જોગણીશ આનંત વીશ પ્રાણત, આરણ્ય એકવીશથી;
 અન્યુતમાંહિ આયુ ગણવું, સાગર ગાવીશથી.

પ્રથમાપ્તીજ ત્રીજા ચોથી, પાંચમી છઠ્ઠી સહ્ય;—
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમાં રહીકા
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ ત્રેવીશે કરી;
 એકેક સાગર અધિક વધતાં, એકત્રીસ જ મને ધંરી. ૨૩
 વિજયાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેત્રીશે શુભ સુદરક;
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહું જઘન્ય હવે સુદા;
 સૂત્રભાવો કંઠ ધરતાં, પ્રભાદ-નિંદ તજે સદા. ૨૪

વૈમાનિક દેવોતું જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૩૯) અવરત્ત્વલ્યોપમમધિકં ચ ॥ (૪૦) સાગરોપમે ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરાં ॥

સુધર્મકલ્પે જઘન્ય આયુ, એક પલ્યોપમતણ્;
 અલ્પ અધિકે પલ્યકેરું, કલ્પ ઇશાને લણ્;
 સાગર જેતું કલ્પ ત્રીજે, આયુ ધરતાં દેવતાં;
 બેથી અધિકું કલ્પ ચોથે, દેવ લોગો સેવતાં. ૨૫
 સાત સાગર કલ્પ પંચમા, કલ્પ છઠ્ઠે દશ ધરે;
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે;
 આનંતાદિ ચાર કલ્પે, અઢાર જોગણીસ સાગર;
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતાં મનોહરું. ૨૬
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ બીવીશ નવલખું;
 ત્રીશ સાગર સ્થાન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવું;
 વિજયાદિ ચાર અનુત્તરોમાં, એકત્રીશ જ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે જઘન્ય નહિ પેણ, પૂર્ણ તેત્રીશ મનહરું. ૨૭

નારકોતું જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૩) નારકાણાં ચ । દ્વિતીયાદિષુ ॥ (૪૪) દશવર્ષસહ-

સ્રાણિ પ્રથમાયામ્ ॥

પ્રથમ નરકે અદ્ય આયુ, વર્ષ, દશ હજારથી,
બીજી નરકે એક સાગર, કહ્યું સૂત્રવિચારથી,
ત્રીજી આદિ સાતે સુધી, આયુ સાગર માનવા,
ત્રણ સાત ને દશે જ સત્તર, ચરમ બાવીશ બાણવા ૨૮

ભુવનપતિ અને વ્યન્તરોનું આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૫) ભવનેષુ ચ ॥ (૪૬) વ્યન્તરાણાં ચ ॥ (૪૭)

પરાપલ્યોપમમ્ ॥

ભુવનપતિના દેવકેરું, આયુ જઘન્ય બાણજો,
વર્ષ દશ હજાર માની, સૂત્ર અર્થે ધારજો,
વર્ષ દશ હજારકેરું, આયુ વ્યન્તર દેવમા,
ઉત્કૃષ્ટ આયુ પત્ય માનો, સૂત્ર અર્થે ધ્યાનમા ૨૯

જ્યોતિષી દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૮) જ્યોતિષ્કાણામધિકમ્ ॥ (૪૯) ગ્રહાણામેકમ્ (૫૦)

નક્ષત્રાણામર્ધમ્ ॥ (૫૧) તારકાણાં ચતુર્ભાગઃ ॥ (૫૨) જઘન્યા ત્વષ્ટભાગઃ ॥

(૫૩) ચતુર્ભાગઃ શેષાણામ્ ॥

જ્યોતિષ ચક્રે ચન્દ્ર સૂર્ય, આયુ ધરતા પદ્યનું,
લાગ ને વગી સહસ્ર અધિકે, માન ધરતા વર્ષનું,
અહતણ એક પત્ય પૂરું, માનવું તે સૂત્રથી,
નક્ષત્રમાફિ પદ્ય અર્ધું, ધારવું તે માનથી ૩૦
પદ્ય ચોથા ભાગમા વગી, તારકો સુખ અનુભવે,
આઠમા વગી પત્ય ભાગે, અદ્ય આયુ ભોગવે,
તારકો વિષુ ચાર સ્થાને, અદ્ય આયુ બાણજો,
પત્ય ચોથો ભાગ ઈણ વિધ, સૂત્રભાવ વિચારજો ૩૧

इति संग्रहकार-वाचकरप्रवर-श्रीमदुमास्वातिप्रिचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
विशारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागसरादरागपट्टपद-
मुनिरामविजयप्रिचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितश्रुतार्थोऽध्यायः ॥

પ્રમાણની વ્યાખ્યા અને સંખ્યા

(લેખક—ગ્રા. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.)

જ્ઞાન એ અજ્ઞાન શક્તિ છે અને એ પર્યર્થ રીતે મેળવવું એ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. કોઈ પણ પદાર્થ વિષે સાચો નિર્ણય જ વડે કરાય તે ‘પ્રમાણ’ કહેવાય છે. આનું પ્રમાણનું લક્ષણ વાચકવર્ગ ઉમાસ્ત્યાતિએ પોતે રચેલા તત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, સ્ક. ૧૨) ની સ્વોપસ બાબતમાં રજૂ કર્યું છે. એમના પછી થયેલા અનેક જૈન આચાર્યોએ પ્રમાણનાં લક્ષણો આપ્યાં છે.^૧ આ બધામાં સિદ્ધસેન દિવાકર અગ્રસ્થાને છે. એમણે સ્વ તેમજ પરના પ્રકાશક અને બાધાથી રહિત એવા જ્ઞાનને ‘પ્રમાણ’ કહ્યું છે. મીમાંસકોએ ‘બાધવર્જિત’ પદ અને ધર્મકીર્તિએ ‘અવિસંવાદિ’ પદ જે અર્થમાં વાપરેલું છે એ જ અર્થમાં સિદ્ધસેન દિવાકરે ‘બાધવિવર્જિત’ એવું પદ ચોળ્યું છે. દિગંબર સંપ્રદાયના સમન્તભદ્ર, અકલક, વિદ્યાતંદ્ર અને માણિક્યનંદી એ આચાર્યોએ પ્રમાણનાં લક્ષણો ઉત્તરોત્તર શુદ્ધિ અને પોતાની પરિસ્થિતિની દૃષ્ટિએ રજૂ કર્યાં છે. સ્વેતાંબર આચાર્યોમાં સમ્મદપચરણના દીકાકાર અણ્યદેવસૂરિએ વિદ્યાનંદનું અંશતઃ અનુકરણ કર્યું છે, અને વાદી દેવસૂરિએ તો વિદ્યાનંદે આપેલા પ્રમાણના લક્ષણને વધારી લીધું છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રસૂરિએ પ્રમાણમીમાંસામાં ‘અર્થનો-પદાર્થનો સાચો બોધ તે પ્રમાણ’ એમ એમની સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર પ્રતિબાને અનુરૂપ એવું પ્રમાણનું લક્ષણ આપ્યું છે.

જેમ જૈન જગતમાં પ્રમાણના લક્ષણ પરત્વે સુધારાવધારા થયેલા જોવાય છે તેમ અજૈન જગતમાં પણ બન્યું છે એમાં વૈશેષિક દર્શનના પ્રણેતા ઉક્ષાદનું સ્થાન પ્રથમ છે. એમણે “અદુર્લભ વિદ્યા” એમ પ્રમાણસામાન્યનું લક્ષણ ચોળ્યું અને તેમ કરીને કારણની શુદ્ધિ ઉપર સર્વિશેષ ભાર મૂક્યો. નૈયાયિક દર્શનના પ્રણેતા ઋષભદેવે ન્યાયસૂત્રમાં પ્રમાણનું લક્ષણ રજૂ કર્યું નથી પણ એના ઉપર વાતસ્થાયન ઊર્જા પક્ષિલસ્વામીએ જે બાબત રચ્યું એમાં એ તુરોને દૂર કરી. પણ એમણે કણાદની જેમ કારણની શુદ્ધિ તરફ ધ્યાન ન દેતાં માત્ર ઉપલબ્ધિરૂપ રૂળ તરફ લક્ષ્ય આપ્યું. વાચસ્પતિ મિત્રે આમાં ફેરફાર કરી પ્રમાણસામાન્યતા લક્ષણને પરિપૂર્ણ બનાવ્યું. આ લક્ષણને હિંદ્યનાચાર્યે કુસુમાંજલિમાં અપનાવ્યું અને તેમ કરતી વેળા એને ‘ગૌતમનયને સમત’ એમ કહ્યું, એમના પછી રચાયેલાં ન્યાય-વૈશેષિક શાસ્ત્રોમાં પણ આ જ લક્ષણ સ્વીકારાયું છે.^૫

મીમાંસકોમાં પ્રભાકર અને કુમારિલ એ બે નામો અને બૌદ્ધોમાં અસંગ, વસુબન્ધુ,

૧. આમાંનાં ચોગાકે મેં ‘આદ્યતદ્દર્શનદીપિકા’ (પૃ. ૧૬૬) માં આપ્યાં છે. ૨. આ પહેલાં પણ પ્રમાણમીમાંસા નામની એક કૃતિ હરિભદ્રસૂરિની પૂર્વે યજ્ઞ થયેલા કોઈ આચાર્યે રચી છે, એનો નિર્દેશ અનેકાન્તજયપતાકાના પાંચમા અધિકાર (દ્વિતીય ખંડ, પૃ. ૬૮) માં છે.
૩. એમને ‘કણ્થુજ’ પણ કહેવામાં આવે છે. ૪. એમનું બીજું નામ ‘ગૌતમ’ છે.
૫. ભુએ પ્રમાણમીમાંસા ઉપરના ૫. સુખસાલજીના ‘બાષાટિપ્પણ.’

દ્વિજનાગ અને ધર્મકીર્તિ એ નામો એમની ન્યાયનિપુણતા માટે જાણીતા છે. આ બંને જગતોમાં પણ પ્રમાણનું લક્ષણ જુદી જુદી રીતે જણાવેલું છે. આમ ભારતીય દર્શનોમાં પ્રમાણની જુદી જુદી વ્યાખ્યા મળે છે અને તે જુદી જુદી અપેક્ષાએ ઘટાવી શકાય તેમ છે. અનેકાન્તવાદીને તો એ જ્ઞાન સાથે આનંદનો વિષય બની શકે તેમ છે.

સંખ્યા.

જેમ પ્રમાણનાં લક્ષણો પરત્વે એની વ્યાખ્યાઓના સંખ્યામાં વિવિધતા જોવાય છે તેમ એની મધ્યા પરત્વે દર્શનો અનુસાર અને કેટલીક વાર તો એક જ દર્શનમાં બેદ જોવાય છે. આ બેદનાં બે કારણ જણાય છે.

(૧) અમુકને પ્રમાણ માનવું કે નહિ? (૨) અમુકને સ્વતંત્ર પ્રમાણ માનવું કે નહિ?*

જૈન દર્શનમાં બે પરંપરા જોવાય છે: તત્ત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, સૂ. ૧૧-૧૨) પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એમ પ્રમાણના બે પ્રકારો છે.

આ તત્ત્વજ્ઞાનના લઘુ અને તેમ છતાં અદ્વિતીય ગ્રંથ(અ. ૧, સૂ. ૬)ના ભાષ્યમાં, આ બે પ્રકારો સચવાયા છે અને સાથે સાથે નયવાદના ભેદને લઈને કેટલાક ચાર પ્રમાણો માને છે એમ પણ ત્યાં કહેવાયું છે. પરંતુ આ ચારનો નામનિર્દેશ અહીં નથી. જો કે અ. ૧, સૂ. ૩૫ ના ભાષ્ય(પૃ. ૧૨૬)માં છે. વળી એની ગંધર્વસ્તી સિદ્ધસેનગણિકૃત ટીકા(પૃ. ૫૨)માં પણ છે. સાં પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને આગમ એમ ચાર પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ છે. વિશેષમા ત્યાં એ પ્રશ્ન ઉઠાવાયો છે કે નંદીમાં પ્રમાણ બે પ્રકારનાં ગણાવાયાં છે ત્યારે અણુઓગદ્ધારમાં ચાર કેમ ગણાવાયાં છે? અહીં હું એ હકીકત ઉમેરીશ કે વિવાહપણ્યુત્તિ(ચ. ૫, ઉ. ૪, સૂ. ૧૬૩)માં તેમજ ઠાણ (સ્થા. ૪, ઉ. ૩, સૂ. ૩૩૮) માં પણ પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને આગમ એમ ચાર પ્રમાણો ગણાવ્યા છે.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર(અ. ૧, સૂ. ૧૨)ના ભાષ્ય(પૃ. ૭૫)માં એવો સવાલ રજૂ કર્યો છે કે કેટલાક અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થાપત્તિ, સંભવ અને અભાવ એ બધાને પ્રમાણ માને છે તેનું કેમ? આનો ત્યાં બે રીતે ઉત્તર આપ્યો છે. (૧) આ બધાનો મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમાં અંતર્ભાવ થાય છે. એમાં એ આવી જાય છે અને (૨) એ પ્રમાણો નથી કેમકે મિથ્યાદર્શને એનો સ્વીકાર કર્યો છે-એક નય પ્રમાણનું એ કયન છે તેમજ એનો વિપરીત ઉપદેશ અપાયો છે.

ગંધર્વસ્તી સિદ્ધસેનગણિએ તત્ત્વાર્થસૂત્ર(અ. ૧, સૂ. ૧૨)ની ટીકા(પૃ. ૭૦)માં કહ્યું છે કે-કાપિલોએ (સાંખ્યોએ) પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ ત્રણ પ્રમાણો, આક્ષપાદોએ (નૈયાયિકાએ) ઉપમાન સહિત એ ત્રણ એટલે કે એકંદર ચાર, મીમામ્સકોએ આ ઉપરાંત અર્થાપત્તિ અને અભાવ એમ કુલે ૭, માયાસુતનીયોએ (બૌદ્ધોએ) પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એમ બે, અને કાણ્વભુજોએ (વૈશેષિકોએ) બે અથવા ત્રણ પ્રમાણો

સ્વીકાર્યા છે. આમાંથી સાંખ્યો, નૈયાયિકો (અક્ષપાદના અનુયાયીઓ) અને જૈમિનીયો (મીમાંસકો) કયા કયા પ્રમાણો માને છે તેનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ આ ગણિતોં ૭૫ માં પૃષ્ઠમાં કર્યો છે. વિશેષમાં એ જ પૃષ્ઠ ઉપર અર્થાપત્તિના સખ્દાર્થાપત્તિ અને અર્થાર્થાપત્તિ એમ બે પ્રકારો પણ એમણે સમજાવ્યા છે, પણ એમણે કે ઉમાસ્વાતિએ પાંચ કે છથી અધિક પ્રમાણો કાણુ માને છે તેનો ઉલ્લેખ કર્યો હોય એમ જણાતું નથી.

વૈશેષિકો બે અથવા ત્રણ પ્રમાણુ માને છે એમ જે સિદ્ધસેનગણિતોં કહ્યું છે તે ખાસ વિચારવા જેવી વસ્તુ છે, કેમ કે પદ્મશર્મિનસમુચ્ચયમાં હરિભદ્રસૂરિએ વૈશેષિકો બે પ્રમાણો માને છે એમ કહ્યું છે. પછી રાજશેખરસૂરિએ પણ પોતે રચેલ પદ્મશર્મિનસમુચ્ચયમાં એમ જ કહ્યું છે. દિગંબર આચાર્ય વિદ્યાનંદે પણ 'વૈશેષિકોને બે પ્રમાણુ માન્ય છે' એવું પ્રતિપાદન કર્યું છે.

મલધારી હેમચન્દ્રસૂરિએ વિસેસાવસ્સયલાસની ટીકામાં ગણધરવાદતું નિરૂપણ કરતી વેળા ૬૬૬ માં પૃષ્ઠમાં વૈશેષિકો પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ ત્રણ પ્રમાણો માને છે એમ કહ્યું છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રસૂરિએ પણ પ્રમાણુત્રીમાંસા (અ. ૧. આ. ૧, સ. ૯) ની રોપસ વૃત્તિમાં 'પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ વૈશેષિકો ત્રણ પ્રમાણુ માને છે' એમ કહ્યું છે. ન્યાયાવતારની વૃત્તિ (પૃ. ૯)માં સિદ્ધર્ષિએ પણ આમ જ પ્રતિપાદન કર્યું છે. આમ જોહામાં આજ ત્રણ જૈનાચાર્યો ત્રણ પ્રમાણુવાળું મંતવ્ય રજૂ કરે છે.

બે પ્રમાણો કહેનારા પણ જૈન આચાર્યો છે તેમાં હરિભદ્રસૂરિ અગ્રેસર હોય એમ જણાય છે. પ્રશસ્તપાદે શાખ્દ, ઉપમાન વગેરે પ્રમાણોનો સમાવેશ અનુમાનમાં થાય છે એમ કહ્યું છે અને એ ઉપરથી ઉત્તરકાલીન તાર્કિકોએ 'વૈશેષિકો બે પ્રમાણુ માને છે' એ પ્રમાણે નિર્દેશ કર્યો છે. કણદે રચેલા વૈશેષિક દર્શન (સ. ૯-૨-૩) ગત "एतेन शब्दे व्याख्यातम्" સૂત્રમાંથી એ જ સર નીકળે છે જે પ્રશસ્તપાદે શંકર-મિત્ર વગેરે વિદ્વાનોએ દર્શાવ્યો છે.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે વૈશેષિકો બે અથવા ત્રણ પ્રમાણો માને છે એમ સિદ્ધસેનગણિતની પૂર્વે કોઈ જૈન આચાર્યે કહ્યું હોય એમ જણાતું નથી. એમના પછી પણ કહેનાર તરીકે અત્યારે તો હું વાદિદેવસૂરિનો જ નિર્દેશ કરી શકું છું. એમણે સ્વાધ્યાદરનાકરમાં પૃ. ૩૧૩ માં વૈશેષિકોની બે પ્રમાણુવાળી માન્યતા અને પૃ. ૧૦૪૧ માં ત્રણ પ્રમાણુવાળી માન્યતા રજૂ કરી છે, પણ બે એક સાથે રજૂ કરી હોય એમ જણાતું નથી.

આથી એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે વૈશેષિકોમાં શું એક કરતાં વધારે શાખાઓ છે? અને જો હોય તો કઈ શાખા કેટલા પ્રમાણુ માને છે અને તેનું શું કારણ છે? આનો ઉત્તર ન્યાયાવતારની વૃત્તિ ઉપરના દેવસદ્ગુત ટિપ્પણ (પૃ. ૯)માંથી મળે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે વ્યોમશિવના અભિપ્રાય પ્રમાણે સિદ્ધર્ષિએ વૈશેષિકોનાં ત્રણ પ્રમાણુ ગણાવ્યાં છે; બાકી કંઈલીકાર તો એનાં બે જ પ્રમાણો ગણાવે છે. એ વ્યોમશિવ તે રાજશેખર-

સૂરિએ પદ્ધર્શનસમુચ્ચય(પૃ. ૧૨)માં જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રશસ્તપાદના બાબ્બ ઉપર વ્યોમમતિ નામની ટીકાના રચનાર છે. આથી સિદ્ધર્ષિએ ત્રણ કેમ ગણાવ્યાં તેનો ખુલાસો મળે છે, પણ સિદ્ધસેનગણિ તો વ્યોમશિવ કરતાં પ્રાચીન હોય એમ લાગે છે અને જો એમ જ હોય તો એમણે જે ત્રણ ગણાવ્યાં તે વ્યોમશિવ જે શાખામાં થયા તેમાં થયેલા કોઈ આચાર્યની માન્યતાના આધારે એમણે એમ કહ્યું હશે એમ લાગે છે.]

સિદ્ધસેનગણિકૃત ટીકા(પૃ. ૭૧)માં કહ્યું છે કે બધું જ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે, કેમકે 'અક્ષ' શબ્દ મન, ઇન્દ્રિય. અને જીવ એ ત્રણને વિષે રૂઢ છે. આવરણથી યુક્ત આ જ્ઞાન છે કે નહિ એના ઉપર આ જ્ઞાનના પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ એવા બે પ્રકારો, આધાર રાખે છે. આવરણવાળા એવા આપણા જેવા જીવોને આત્મા, મન અને ઇન્દ્રિય એ ત્રણ-માંથી ગમે તે સાધનદ્વારા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. જેમકે સ્વપ્નમાં ભય, હર્ષ, શોક, ગમન, રાજ્યનો લાભ ઇત્યાદિ જે જ્ઞાન થાય છે તે આત્માદ્વારા થાય છે. સ્મરણ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, વિતર્ક, વિપર્યય, નિર્ધારણ ઇત્યાદિ મનદ્વારા થાય છે અને આક્ષુપાદિજ્ઞાન તે રૂપ વગેરેની ઇન્દ્રિયદ્વારા થાય છે. આવરણથી રહિત એવી વ્યક્તિઓને કેવળ આત્માદ્વારા જ્ઞાન થાય છે, અને એ વ્યક્તિઓ સ્વયંદ્રશ હોય છે. વિશુદ્ધ નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો એક જ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે, અને તે કેવળજ્ઞાન છે. સિદ્ધસેનદ્વિવાકર પણ આમ જ કહે છે.

આમ વિવક્ષા અનુસાર જૈનદષ્ટિ પ્રમાણોની સંખ્યા ઝોછીવત્તી ગણાવી શકે છે. એક અને બે તેમજ ચાર વિષે આ લેખમાં સૂચવાઈ ગયું છે એટલે ત્રણથી માંડીને અનંત પ્રમાણો કેવી રીતે મનાય તેનો હું નિર્દેશ કરું છું. પ્રત્યક્ષના સાંખ્યવહારિક અને પારમાર્થિક એવા બે પ્રકારો પડે છે. આમાં એક રીતે પરાક્ષ ઉમેરતાં પ્રમાણની સંખ્યા ત્રણની થાય. પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના સકલ અને વિકલ એવા જે બે ભેદ પડે છે તે ગણીએ તો ચારની સંખ્યા થાય. વિકલના અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન એમ બે ઉપભેદો છે તે જુદા ગણીએ તો પાંચની સંખ્યા થાય.

પ્રત્યક્ષના ભેદ ન પડાય અને પરાક્ષના સ્મરણ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, તર્ક, અનુમાન અને આગમ એમ પાંચ ભેદ પડાય અને આ બેનો સાથે વિચાર કરાય એટલે પ્રમાણની સંખ્યા છની ગણાય. પ્રત્યક્ષિજ્ઞાનમાં અંતર્ભાવ કરાતા ઉપમાને પૃથક્ ગણીએ તો સાતની ગણાય. પરાક્ષ પ્રમાણમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો સમાવેશ કરાય છે અને આના તો જુદી જુદી વિવક્ષા પ્રમાણે અન્યાન્ય પ્રકારો ગણાવી શકાય. વળી અવધિજ્ઞાનના

માં થઈ ગયા છે. વ્યોમશિવકૃત વ્યોમમતિ એ ન્યાયકંદલી કરતાં પ્રાચીન છે. વિશેષમાં હિંદયન આચાર્ય જેમણે કિરણાવલિ, કુસુમાંજલિ વગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે એમના કરતાં પણ વ્યોમશિવ પ્રાચીન છે. જુઓ હિન્દ તત્ત્વજ્ઞાનનો ઇતિહાસ (પૂર્વાર્ધ, પૃ. ૨૨૬-૨૩૦).

૧. આને બદલે સાંખ્યવહારિક પ્રત્યક્ષના ઇન્દ્રિયજન્ય અને મનોજન્ય એવા બે ભેદો ગણીએ તો પણ પ્રમાણની સંખ્યા ચારની થાય છે.

૨. ઇન્દ્રિયજન્યના પાંચ ઇન્દ્રિયો આથી પાંચ પ્રકારો પડે છે.

પણ બેદ, ઉપબેદો અને તેના પણ અવાતર પ્રકારો ગણાવી શકાય. મનઃપર્યાય જ્ઞાન વિષે પણ આમ વિચાર થઈ શકે. દૂ'કમાં પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનના જેટલા પ્રકારો-અનંત માનવા હોય તો તેમ પણ માની શકાય તેમ છે એટલે પ્રમાણની સંખ્યા અનંતની દર્શાવી શકાય. એકલા મંતિજ્ઞાનના અનંત બેદો પડે છે. આ હકીકત આહુત્દર્શનદીપિકા (પૃ. ૨૧૪-૨૧૫) માં મેં નિર્દેશી છે.

સ્વાદ્વાદરત્નાકરમાં પ્રત્યક્ષથી માંડીને અભાવ સુધીનાં છ પ્રમાણો? ઉપરાંત સંભવ, ઐતિહ્ય અને પ્રાતિભજ્ઞાનનો પણ ઉલ્લેખ છે.

ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયગણિએ તત્ત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, પૃ. ૧૨)ની વૃત્તિ (પત્ર ૪૦ માં)માં સાંખ્યો જે ત્રણ પ્રમાણો માને છે તે અને નૈયાયિકો જે ચાર માને છે તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને સાથે સાથે પ્રભાકરે અર્થાપત્તિને પાંચમા પ્રમાણ તરીકે, બદો અને વેદાંતીઓ એ ઉપરાંત અભાવને છઠ્ઠા પ્રમાણ તરીકે, અને પૌરાણિકો આ છ ઉપરાંત સંભવ અને ઐતિહ્યને એટલે કે આઠને પ્રમાણ માને છે એમ પણ એમણે કહ્યું છે.

ચાર્વાક તેમજ બીજા પણ કેટલાક દર્શનકારો જેટલાં જેટલાં પ્રમાણો માને છે તેને 'લગતુ' એક પછ રત્નપ્રભસુરિએ પ્રમાણનયતત્ત્વાલોક-(પરિ. ૬, સ. ૮૫) ની રત્નાકરોપતારિકા નામની એમની ટીકા(પૃ. ૧૨૧)મા આપ્યું છે, એ નીચે મુજબ છે:—

“ ચાર્વાકોઽધ્યક્ષમેકં સુગત-કણમુજૌ સાનુમાનં સશબ્દ,
તદ્દૈતં પારમર્થઃ સહિતમુપમયા તત્ત્વં ત્રયં ચાક્ષપાદઃ ।
અર્થાપ્તયા પ્રમાણદ્ વદતિ ચ નિર્ણિલં મન્વતે મદ્દ પતત્
સામાયં દે પ્રમાણે જિનપતિસમયે સ્પષ્ટતોઽસ્પષ્ટતચ્ચ ॥ ”

છથી વધારે પ્રમાણો જે કેટલાક માને છે તેને માટે આવો કોઈ ઉલ્લેખ પછમાં જોવા યા જાણવામા નથી

૧. જુઓ પૃ ૧૦૪૧.

૨. જુઓ પૃ. ૩૧૩, ૩૧૪.

૩. અહીં આ શબ્દથી 'સાંખ્ય' અભિપ્રેત છે, કેમ કે પારમર્થનો અર્થ પરમ કાષિના સંતાનીય એવો થાય છે અને એ પરમ ત્રયિ તે કપિલ છે.

૪. આ પછનો ભાવાર્થ 'ન્યાયતીર્થ' ન્યાયવિજયે રચેલી ન્યાયકુસુમાંંજલિ- (સ્તબક ૩)ના આઠ પછમા જોવાય છે, ન્યારે આનું આ જ પછ ન્યાયાવતારની વૃત્તિના દેવસદ્ગત દિપ્તિજી(પૃ. ૬)મા અવતરજીરૂપે જોવાય છે. એમાં વદતિ ચ ને અદ્ધે વદતિ સ એવો પાડબેદ છે.

❖ મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય ❖

જથ્થ ય વિસયવિરાગો, કસાયચાગો ગુણેસુ અણુરાગો ।

કિરિયાસુ અપ્પમાગો, સો ધમ્મો સિવસુહોવાગો ॥ ૧ ॥

“જ્યાં-જે ધર્મમાં વિષયથી વિરાગ-વિરક્તતા હોય, કષાયનો ત્યાગ હોય, ગુણો ઉપર અનુરાગ-પ્રેમ હોય અને ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદીપણું હોય તે ધર્મને મોક્ષસુખના (સાચા) ઉપાય તરીકે સમજવો-જાણવો.”

મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે શાસ્ત્રોમાં અનેક ઉપાયો જતાવેલા છે તે જાણવું દોહન કરીને આ ગાથામાં ખાસ જરૂરના ચાર ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. ૧ વિષયથી વિરાગ, ૨ કષાયનો ત્યાગ, ૩ ગુણ ઉપર અનુરાગ અને ૪ ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદ-આ ચારે જાળત એવી છે કે તેમાંથી એક પણ ઓછી હોય તો મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં. સામાન્ય રીતે તો આ ચાર જાળતને સમજી શકાય તેમ છે, પરંતુ તેની માર્મિકતા જાણવાની આવશ્યકતા હોવાથી તેના રહસ્યમાં ઉતરવાની જરૂર છે.

૧. પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં જે આસક્તિ તે સંસારી જીવોને સંસારમાં પરિ-
બ્રમણ કરાવનાર છે. એકેક ઇંદ્રિયોને વશ થવાથી હાથી, પતંગિયું, બ્રમર, મત્સ્ય
ને હરણનો પ્રાણનાશ થાય છે. મનુષ્યને પાંચે ઇંદ્રિયો છે. તેને જો વશ થાય, વશ
થઈને અનાચારમાં પ્રવર્તે, અલક્ષ્ય પદાર્થોનું લક્ષણ કરે, રંગરાગમાં ને વિષય-
વિલાસમાં નિમગ્ન થઈ જાય, નાટક સિનેમા જોવામાં મશગૂલ જને અને સાદાઈ
તણ દઈને ઉદ્દલત વેશવાળો થાય તો પરિણામ શું આવે ? શરીરે હેરાન થાય, ધર્મ,
ચૂકે, ધર્મથી વિમુગ્ધ થાય, આજરુ, ઇજ્જત નાશ પામે, પૈસે-ટકે પાયમાલ થાય
અને જિંદગી અકારી થઈ પડે, તેથી વિષયમાં આસક્તિ ન થવું. ક્રમે ક્રમે વિરક્ત-
ભાવ વધારતા જવો અને ઇંદ્રિયોના વિષયોને આત્મહિતના ધાતક સમજી તેનાથી
વિરક્ત જનવું. મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયો પૈકી પ્રથમ આ જાણવા યોગ્ય ઉપાય છે.

૨. મોક્ષપ્રાપ્તિનો બીજો ઉપાય કષાયોનો ત્યાગ છે. કષાયો સંસારની વૃદ્ધિ
કરનારા છે, સંસારમાં પરિબ્રમણ કરાવનારા છે. તેના મુખ્ય ચાર પ્રકાર છે. ૧ ક્રોધ,
૨ માન, ૩ માયા ને ૪ લોભ. આ ચાર કષાયોએ જ જીવને વિકળ જનાવી દીધો
છે. તેને સર્વથા તજવા તે તો મુશ્કેલ છે. ગુણમાં વધ્યા પછી સર્વથા જીતી શકાય
છે, પરંતુ તેના અંશે અંશે ત્યાગ કરવાની જરૂર છે. પ્રથમ તો તેને ઓળખવાની
જરૂર છે. ક્રોધ કરનાર સમજતો નથી કે મેં કંઈ જાળતમાં ક્રોધ કર્યો, અભિમાન
કરનાર સમજતો નથી કે મેં કંઈ જાળતમાં અભિમાન કર્યું, માયાકપટ કરનાર
સમજતો નથી કે મેં શા માટે ને શેમાં માયા કેળવી, લોભ કરનાર સમજતો નથી
કે હું આમાં તૃષ્ણાને વશ થયો. ક્રોધ કરવાના સ્વભાવવાળો સહજ જાળતમાં અન્ય
મનુષ્યાદિ પ્રાણીઓ ઉપર કોપ કરે છે. અભિમાની મનુષ્ય છતી-અછતી અનેક

બાળતની પ્રાપ્તિમાં અભિમાન કરે છે. માયાકપટ કરનાર કેટલાક તો નિષ્કારણ અન્યને છેતરવાની બુદ્ધિથી માયા-કપટ-પ્રપંચ કરે છે. લોભને વશ થઈને કાયમ અસંતોષી રહેનાર મનુષ્ય લોભને પાપ જ સમજતો નથી, ગમે તેટલી દ્રવ્યાદિકની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ સંતોષી ન બનતાં વધારે વધારે લોભી બનતો જ જાય છે. આ બધી અનુભવસિદ્ધ બાળતો છે. તેને સમજનાર પણ તેનાથી પાછા ઓસરતા નથી. એ કષાયો પણ એવા છૂપા ચોર છે કે જે નિઃશંકપણે-છૂપી રીતે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં દાખલ થઈને તેનું ધર્મધન લૂંટી લે છે. એ ચારેને છતવા માટે ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા ને સંતોષની આવશ્યકતા છે. આ સંબંધમાં પૂર્વપુરુષોએ ઘણું લખ્યું છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

૩. શુભનો અથવા શુભીનો સત્કાર કરવો, તેના રાગી થવું, તેને બહુમાન આપવું, નિરંતર શુભોની પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? તેનું ચિંતન કરવું અને પરિણામે અંશે અંશે શુભોને મેળવવા તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો ત્રીજો ઉપાય છે. આમાં અનેક બાળતોનો સમાવેશ થાય છે તેથી બહુ જ વિચારવા યોગ્ય છે. જગતમાં અનેક શુભી મનુષ્યો બુદ્ધા બુદ્ધા શુભોને લઈને શુભી કહેવાય છે. કોઈ સ્વભાવે શાંત હોય છે, કોઈ નિરભિમાની હોય છે, કોઈ સરલ હોય છે, કોઈ સંતોષી હોય છે, કોઈ સત્યવક્તા હોય છે, કોઈ પ્રમાણિક હોય છે, કોઈ દયાળુ હોય છે, કોઈ સદાચારી હોય છે, કોઈ પરોપકારવૃત્તિવાળા હોય છે, કોઈ સર્વ જીવ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ ધરાવનારા હોય છે, કોઈક પરનિદાથી કે આત્મપ્રશંસાથી વિમુક્ત હોય છે, કોઈ અદ્વલપી-મિતલાપી હોય છે, કોઈ પરદ્રવ્યને માટી(દેહ) સમાન ગણનારા હોય છે, કોઈ એવા પરગણુ હોય છે કે પોતાની પાસે સંપત્તિ નહીં છતાં પરદુઃખલંબક બને છે. કોઈ નિરાધારના આધાર જેવા હોય છે અને કોઈ ભાંગ્યાના ભેરુ હોય છે. આ બધા શુભના પ્રકારો છે તે ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે અને તેવા શુભીજનો ઉપર અનુરાગ કરવો તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો ઉપાય છે.

૪. ચોથો ઉપાય ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદી રહેવું તે છે, ઘણા માણસો અવકાશ છતાં આળસમાં-પ્રમાદમાં કાળ શુભાવે છે, ગપાસપા મારવામાં વખત શુભાવે છે, પરંતુ જિનદર્શન કે જિનપૂજ જેવી ધર્મક્રિયામાં પ્રવર્તતા નથી. ધર્મક્રિયાની આવશ્યકતા સમજ્યા છતાં દેવપૂજ કરતા નથી, ગુરુવંદન કરવા જતા નથી, સામાયિક કરતા નથી, પર્વદિવસે પોસહ કરતા નથી, સવારે કે સાંજે પ્રતિક્રમણ કરતા નથી, સવારે નવકારંશી જોટલું પણ પ્રત્યાખ્યાન કરતા નથી, રાત્રે ચૌવિહાર, તિવિહાર કે હુવિહાર કરતા નથી, સિદ્ધાચળ જેવું મહાન તીર્થ નજીકમા હોવા છતાં યાત્રાનો લાભ લેતા નથી, આવા પ્રમાદી મનુષ્યો ખરેખરો મજેલો અવસર બ્યર્થ શુભાવે છે. મોક્ષપ્રાપ્તિના ચાર માર્ગો પૈકી આ પણ અસાધારણ માર્ગ છે, તેથી તેમાં અપ્રમાદી થવાની આવશ્યકતા ઉપરની ગાથામાં બતાવી છે.

આ લઘુ લેખમાં મોક્ષપ્રાપ્તિના ચાર ઉપાયોની ટૂંકી વ્યાખ્યા કરી છે તે ખાસ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. માણિક્યંદ નાગર્યંદ-રંધોળા.)

પ્રશ્ન ૧—શ્રી સિદ્ધસેનદીવાકરને વિક્રમ રાજાએ ચાર દિશાનું રાજ્ય અને સોનામહોરો વિગેરે આપવાનું કહ્યું હતું તો તે શું જૈન મુનિઓના આચાર-વ્યવહાર સમજતા નહીં હોય ?

ઉત્તર—સિદ્ધસેનદીવાકરની પ્રથમ મુલાકાત વખતે વિક્રમ રાજાને તે વાતની ખબર નહોતી.

પ્રશ્ન ૨—મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપવાસના શુભુગાન કરતાં તેને ગૌતમ બુદ્ધની અને ઇશુની ઉપમા આપે છે તો મહાવીરની ઉપમા કેમ આપતા નથી ? તેમનો તપ તો સર્વ કરતાં અધિક છે.

ઉત્તર—એમાં ઉપમા આપનારની મનોવૃત્તિ ઉપર આધાર છે. મહાવીર પર-માત્માના તપ વિષે તેના મનમાં બહુમાન ન હોય અથવા બાણપણું ન હોય એમ પણ સંભવી શકે છે.

પ્રશ્ન ૩—મહાવીરસ્વામીના જીવે ૨૩ મા ચક્રવર્તીના લવમાં ને ૨૫ મા નંદનમુનિના લવમાં પોટીલાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધાનું કહેલ છે તો તે એક નામના બે આચાર્ય હશે ?

ઉત્તર—એક નામના એકથી વધારે આચાર્ય એક સાથે તેમજ જુદે જુદે વખતે થયેલા છે એ કાંઈ નવી વાત નથી.

પ્રશ્ન ૪—મહાવીરસ્વામીના ૨૭ લવના સ્તવનમાં ૨૫ મા લવમાં મનુષ્ય-પણાથી ચ્યવીને દેવ થયાનું કહ્યું છે તો મનુષ્યના લવમાંથી ચ્યવ્યા એમ કહેવાય ?

ઉત્તર—ચ્યવ્યા શબ્દ મનુષ્ય માટે ન જ વપરાય એમ નથી, તેથી કર્તા વાપરી શકે છે.

પ્રશ્ન ૫—પહેલા છેલ્લા તીર્થ કરના વખતમાં મુનિને રાજપિંડ લેવો કદપતો

ધ્યાન આપવા લાયક છે. જો એમ સમજવામાં આવતું હોય કે અવિનાશી અને સર્વોત્તમ મુખ તો મોક્ષમાં જ છે તો તેની પ્રાપ્તિ માટે ઉપર બતાવેલા ચાર ઉપાયો અવશ્ય કરવા લાયક છે. એ ચારે ઉપાય એવા છે કે તેમાંથી એક પણ ઉપાય જોઈએ હોય તો ચાલી શકે તેમ નથી. ચાર ઉપાયોના સંયોગથી જ મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ છે. આ સંબંધમાં વધારે લખી શકાય તેમ છે, પરંતુ સંક્ષેપરૂપે જીવો માટે આટલું જ લખાણ પર્યાપ્ત લાગે છે.

કુવરજી

નથી છતાં જૌતમસ્વામીએ લીધો છે અને આચાર્ય વહોરવા ન જાય એમ કહેલ છે છતાં જૌતમસ્વામી તો વારંવાર વહોરવા ગયા છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—જૌતમસ્વામી આગમન્યવહારી હતા એટલે તે યોગ્ય લાગે તેમ વર્તી શકે. તેનો દાખલો ખીજાથી લઇ શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૬—કૃષ્ણ વાસુદેવ લવણસમુદ્રને તો દેવસહાયથી જીત્યાં તે તો ઠીક પણ ૬૨૥ યોજનના વિસ્તારવાળી ગંગા એક હાથે તર્યાં તે કેમ બની શક્યું હશે ?

ઉત્તર—લવણસમુદ્ર બે લાખ યોજનનો છે તે દેવસહાય વિના ઉતરી ન શકાય. ગંગા નદી ૬૨૥ યોજનની હોવાથી વાસુદેવ એક હાથે જીતરી શકે એમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૭—યોથા સ્વપ્નમાં લક્ષ્મીદેવીનું વર્ણન આવે છે તે ભવનપતિ નિકાયની છે તો તે સ્વામીવાળી છે કે પ્રજ્ઞચારિણી છે ? તેનો ખુલાસો જણાવશો.

ઉત્તર—દેવ, દેવી પ્રજ્ઞચારી હોતા નથી કેમકે તે મત લેતા નથી. પ્રજ્ઞચારી-પણે રહેવાનો નિષેધ નથી લક્ષ્મીદેવી અપરિચ્છિન્નતા સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૮—ઋષભદેવને ભરતચંદ્રીએ કહ્યું કે—આપના સમવસરણમાં વર્તમાન ચોવીશીમાં તીર્થ કરવાય એવો કોઇ જીવ છે ? પ્રભુએ કહ્યું કે—તમારો પુત્ર મરીચિ આ ચોવીશીમાં મહાવીર નામે ૨૪ મા તીર્થ કરવાનાર છે. પછી ભરત તેની પાસે ગયા ઇત્યાદિ હકીકત છે, તો પ્રભુએ કહેલ મરીચિએ સાંભળ્યું નહીં હોય ?

ઉત્તર—આધાપાછા બેઠા હોય કે સમવસરણમા ન હોય તો ન સાંભળે એમ પણ બને. એમાં અસંભવિતપણુ નથી.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થ કરનામકર્મ પાછલા ત્રીજે ભવે વીશ સ્થાનકની તપસ્યાવડે આરાધના કરવાથી નિકાચીત કરે છે તો ઐશ્વિક રાજાએ તપસ્યા વિના શી રીતે કર્યું ?

ઉત્તર—તપસ્યા કરવાનો નિરધાર નથી. તેમજ વીશે સ્થાનકની આરાધનાનો પણ નિરધાર નથી. વીશમાંથી કોઇપણ એક પદની આરાધનાથી પણ તીર્થ કરનામકર્મ બંધાય છે અને તપસ્યા વિના ભક્તિ કરવાથી પણ બંધાય છે. ઐશ્વિકરાજાએ વીરપ્રભુ પ્રત્યેના અપ્રતિમ ભક્તિભાવથી જ તીર્થ કરનામકર્મ બાંધ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનનો ઉપયોગ દેવો એટલે શુ ?

ઉત્તર—આપણે જેમ કોઇ વાતને સંભારીએ છીએ તેમ ત્રીજ ભાવથી સંભારવું એનું નામ ઉપયોગ દીધો કહેવાય.

પ્રશ્ન ૧૧—જૈનધર્મની દીક્ષા લીધા સિવાય અન્યક્ષિત્રે સિદ્ધ થઇ શકે ?

ઉત્તર—થઇ શકે. સિદ્ધના પંદર લેહમાં અન્યક્ષિત્રે સિદ્ધ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૧૨—એક ચૈત્યવંદનમાં ‘ માંડવગઢનો રાજાએ, નામે દેવ સુપાસ ’ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—માંડવગઢ આપણું તીર્થ છે. ત્યાંના રાજા એટલે ત્યાંના મહાનાયક સમજવા. એ તીર્થ અત્યારે મોજુદ છે.

પ્રશ્ન ૧૩—સોળ સતીના છંદમાં ૧૭ સતીનાં નામ આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પ્રથમના છંદ કરતાં હાલના છંદમાં કૌશલ્યા વિષે એક ગાથા કોઇએ ઉમેરી છે તેથી ૧૭ થાય છે. પ્રથમ છપાયેલમાં તે ગાથા નથી એટલે ૧૬ નામ જ છે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર:—શાહ હગનલાલ વીરચંદ-સુરત.)

પ્રશ્ન ૧—કેવળી સંઝી કહેવાય કે અસંઝી ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમનની અપેક્ષાએ મનનો અભાવ હોવાથી અસંઝી અને ભાવ-મનની અપેક્ષાએ જ્ઞાનરૂપ મન હોવાથી સંઝી સમજવા.

પ્રશ્ન ૨—વેશ્યાને ઘરે રહેલા નંદિપેણે ઉપદેશ કરેલા મનુષ્યો દેશવિરતિ સ્વી-કારતા હતા કે સર્વવિરતિ સ્વીકારતા હતા ? ઉત્તર—સર્વવિરતિપણું સ્વીકારતા હતા.

પ્રશ્ન ૩—કેળાં કાચાં અને પાકાં સચિત્ત છે કે અચિત્ત ?

ઉત્તર—કાચા કેળાં સચિત્ત છે ને પાકા કેળાં છાલ સાથે પણ અચિત્ત છે.

પ્રશ્ન ૪—કોશા વેશ્યાએ સરસવના ઢગલા ઉપર સોય મૂકી, તેની પર કુણ્મૂ મૂકી તેના પર નાટક કર્યું તે કેમ કર્યું હશે ?

ઉત્તર—એ શરીરને હલકું બનાવવાની યોગને લગતી ક્રિયા છે તેથી તેમ યથ શકે છે

પ્રશ્ન ૫—અનાદિ મિથ્યાત્વી પ્રથમ સમકિત પામે ત્યારે સર્વવિરતિ કરતાં વધારે નિર્જરા કરી શકે ? ઉત્તર—ન કરી શકે, કારણ કે તેનું શુણ્ઠાણું ચોથું જ છે.

પ્રશ્ન ૬—અનાદિ મિથ્યાત્વી પ્રથમ ક્ષાયિક સમકિત પામી શકે ?

ઉત્તર—ન પામી શકે. પ્રથમ ઉપશમ, પછી ક્ષયોપશમ ને પછી ક્ષાયિક પામી શકે.

પ્રશ્ન ૭—તીર્થ કરનો દેવછંદો કયા ગઢમાં હોય છે ?

ઉત્તર—ખીલ ગઢમાં ઇશાન ખૂણામાં હોય છે.

પ્રશ્ન ૮—ગૌતમ ગણધર દેશના આપતા હતા ત્યારે બારે પર્વદા હતી ?

ઉત્તર—પ્રથમ પ્રમાણે જ બારે પર્વદા હોય છે. કેવળી બેસી રહેતા નથી. ગણધર પણ લાંબિધવંત હોવાથી બધી પર્વદા તેમની દેશના સાંભળી શકે છે.

પ્રશ્ન ૯—સહજનંદીની સન્ન્યાયમાં ‘હરિ હાથે હણ્યો નાગ રે’ એમ કહેલ છે તેનો અર્થ શો ?

ઉત્તર—હરિ જે વાસુદેવ તેણે નાગ જેવા રાવણને હણ્યો. એ એનો અર્થ મારી સમજ પ્રમાણે છે.

પ્રશ્ન ૧૦—એકાસણ કરીને ઊઠ્યા પછી તિવિહારને બદલે દુવિહાર થઇ શકે ?

ઉત્તર—ન થઇ શકે. તેવી પ્રવૃત્તિ જ નથી.

કુવરજી

પુસ્તકોની પહેંચ

૧. હૈમસમીક્ષા—કળિકાળસર્વશ્રી શ્રી હૈમચંદ્રાચાર્યની ઉપલબ્ધ સમગ્ર કૃતિઓની પરિચાયક વિવેચના, શ્રી જિનવિજયજીના પુરોવચન માથે. લેખક—મધુસૂદન ચીમનલાલ મોદી. પ્રકાશક—આચાર્ય શ્રી વિજયમહેન્દ્રસરિ જન્મશતાબ્દી સ્મારક ટ્રસ્ટબોર્ડના મંત્રી મોહનલાલ દીપચંદ યોક્તસી. લેખક આ જુકમાં પોતાના જ્ઞેનશાસ્ત્રીના અનુભવનું જોયા પ્રકારનું પ્રદર્શન કરાવ્યું છે. વાંચતા વારંવાર તેમનું અનુભવન થઈ જાય છે. કિં. રૂ. ૨-૮-૦. જરૂર મંગાવો અને વાંચો. પ્રાપ્તિસ્થાન—પ્રકાશક પાસે મુંબઈ ત્રાંબાકાટો પ્રાંતે પરિશિષ્ટમાં પણ ધણી હકીકત જાણવા જેવી આપી છે. એ મહાપુરુષની કૃતિ પૈકી લખ્યાલખ્ય ગ્રંથોનું સિરક પણ આપ્યું છે.

૨. કર્મનો નિયમ—લેખક ને પ્રકાશક રા. રા. હરજીવનદાસ કાલિદાસ મહેતા—જાવનગર (વડવા) યુક્તિપૂર્વક કર્મના નિયમને સિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત રાખી નથી.

૩. પુનર્જન્મનો નિયમ—લેખક ને પ્રકાશક રા. રા. હરજીવનદાસ કાલિદાસ મહેતા—જાવનગર. આમાં પણ યુક્તિપૂર્વક પુનર્જન્મની મિદ્ધિ કરી છે.

૪. જાને જુકો ખાસ વાંચવા લાયક છે. લેખકદ્વારા ભેટ આપવામાં આવે છે.

૫. આઝાદીની યજ્ઞજ્વાળા—દેશ ને દુનિયા ગ્રંથગાળાની આ જુક સુંદર છે. પ્રકાશક—ભારતી સાહિત્ય સંઘ. વાંચવા લાયક છે. કિંમત આઠ આના વધારે છે. આવી જુકનો પ્રચાર વધારે થવા માટે કિંમત ઓછી રાખવાની જરૂર છે.

૬. મુનિધર્મ ઔર તેરહ પંથ—લેખક ને પ્રકાશક કનૈયાલાલ કેટિયા. મળવાનું ઠેકાણું મળચંદ લાલકરજી—કેટિયા, પોસ્ટ વન-જીલ્લા ચવતમાલ. કિંમત એક રૂપિયો. તેરહ પંથોનું સાચું સ્વરૂપ જાણવા માટે ખાસ વાંચવા લાયક છે. પુસ્તક જ્ઞાતિઅનુભવથી લખાયેલ છે.

૭. પર્વતિથિપ્રકાશતિમિરભાસ્કર—લેખક મુનિ શ્રી ત્રૈલોક્યસાગરજી. પ્રકાશક—શા. મોતીચંદ દીપચંદ—કળીયા. કિંમત લખી નથી. તિથિચર્યાને અંગે ખાસ વાંચવા લાયક છે. પ્રકાશ સારો પાડ્યો છે.

૮. ચોવીશી-વીશી સંગ્રહ—પંખાસ શ્રી જિનવિજયજીકૃત જે ચોવીશી ને એક વીશીના સ્તવનો. અર્થ ને રહસ્ય યુક્ત લેખક—કુંવરજી આણંદજી. ગ્રેગ પંખાસ શ્રી માનવિજયજી (લાલ આચાર્ય શ્રી વિજયમહેન્દ્રસરિ) કિંમત લખી નથી. પ્રકાશક શેઠ ભોગીલાલ સાંકળચંદ—અમદાવાદ. છુદ્ધારની પોળનો ઉપાગ્રય. વાંચતાં હિંસાસ ચામ તેમ છે.

૯. પ્રભાવિક પુરુષો—લેખક મોહનલાલ દીપચંદ યોક્તસી. આર્થિક સંદોષક જાવનગરનિવાસી ઉદારદિલ યુનીલાલ દુર્લભજી તથા ત્રિજીવન દુર્લભજી પારેખ. પ્રકાશક—શ્રી જ્ઞેનધર્મ પ્રસારક સભા. કિંમત લખી નથી. શ્રી જ્ઞેનધર્મ પ્રકાશ માસિકમાં ક્રમે ક્રમે પ્રસિદ્ધ થયેલ ૨૦ કથાઓનો સંગ્રહ ખામ વાંચવા લાયક છે.

૧૦. શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવનમાળા—મોજક તથા પ્રકાશક—ચંદુલાલ જોડાલાલ—ખંભાત. એક આનો પોરતોજનો મોકલવાથી ભેટ મળે છે.

૧૦. મંગળ પ્રસાદ—લેખક મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી. મુદ્રક અને પ્રકાશક—જીવજીત ગણાભાઈ દેસાઈ. ભાવનગરનિવાસી શા. હરગોવિન રામજી તરફથી ભેટ મળી છે.

૧૧. વિજયાનંદ—પ્રગટકર્તા આત્માનંદ જૈન સભા-મુંબઈ. શ્રી આત્મારામજી મહારાજની જયંતિપ્રસંગે દરવર્ષ આવે એક અંક બહાર પાડવાનું તે ખાતાની કમિટીએ ફરિયાદ છે. આ અંકમાં જુદા જુદા વિદ્વાનોના લખેલા ૧૪ લેખો છે. તેમાં કેટલાક તો ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા લાયક છે. કિંમત રાખી નથી. મંગલવાથી ભેટ મળશે.

૧૨. શ્રી હેમલિંગાનુશાસન વિવરણ—સંપાદક-આચાર્ય શ્રી વિજયલક્ષ્મીભદ્રસુરિ. પ્રકાશક-મંગરોળનિવાસી શા. હીરાલાલ સોમચંદ. કિં. રૂ. ૪૫. મુનિરાજ શ્રી અમરવિજયજી તરફથી ભેટ મળેલ છે. આ ગ્રંથ કળિકાળસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યવિરચિત છે. તે શ્રી વલ્લભ વાચકકૃત દુર્ગપદ્મબોધ વૃત્તિ સહિત છપાવ્યો છે. વ્યાકરણના અભ્યાસીને ખાસ ઉપયોગી છે.

૧૩. ધર્મપરીક્ષા—ધર્મધુરંધર શ્રીમદ્દશોવિજયોપાધ્યાયવિરચિત સ્વોપગ વિવરણ-પ્રકા. પ્રકાશક-શ્રી જૈનગ્રંથ પ્રકાશક સભાના કાર્યવાહક શેઠ ધંધરદાસ મૂળચંદ, કીકાભટ્ટની મોળ-મમદાવાદ. આચાર્ય શ્રી વિજયોદયસુરિએ કરેલા પરિપૂર્ણ પ્રયાસનું આ ફળ છે. તે સાથે મુનિ શિવાનંદવિજયજીએ પણ નવ્ય-ન્યાયદ્વારા સુંદર અને બુદ્ધિગમ્ય સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. ગ્રંથ મનુષ્યેય છે. ખાસ વાંચવા-વિચારવા યોગ્ય છે. કિં. રૂ. ચાર.

૧૪. શ્રી આરંભસિદ્ધિ ગ્રંથ (સતીક)—શ્રી ઉદયપ્રભદેવસુરિવિરચિત. પ્રકાશક-શ્રી વિજયલક્ષ્મીધર ગ્રંથમાળા-છાણી (વડોદરા). કિં. રૂ. ૨-૮-૦. પ્રાપ્તિરયાન શા. ચંદુલાલ જમનાદાસ-છાણી. આ ગ્રંથનું બીજું નામ વ્યવહારચર્યા છે. વ્યવહારિક અનેક કાર્યો માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. પ્રકાશકનો પ્રયાસ પ્રશંસનીય છે. ગ્રંથના પ્રમાણમાં કિંમત વિશેષ નથી.

૧૫. સદ્ગતિની ચાવી—આ. શ્રી વિજયલક્ષ્મીધરના પ્રશિષ્ય મુનિ મહિમાવિજયના ઉપદેશથી દીપાબના સેવામમાજે પ્રગટ કરેલ છે. આમાયિક વિધિ, સ્નાત્રપૂજન, અષ્ટપ્રકારી પૂજા, ભાવના તથા સ્તવનાદિનો સારો સંગ્રહ કર્યો છે. હૃદયે દિતશિક્ષા છત્રીથી દાખલ કરી છે. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. ભેટ આપવામાં આવે છે.

૧૬. જીવનશુદ્ધિ—આવૃત્તિખીજ. પ્રગટકર્તા રા. રા. હરજીવનદાસ કાલિદાસ મહેતા-ભાવનગર (વડવા). પોરટેજ મોહલવાથી ભેટ મળે છે. ખાસ વાંચવા ને સમજવા લાયક છે. આવા નાના નાના ટૂંકો બહુ દિતશિક્ષાથી ભરેલા હોવાથી મનુષ્યપ્રકૃતિ ઉપર સારી અસર કરે છે.

૧૭. ત્રૈલોક્યદીપિકા (બૃહત્સંગ્રહણી) મૂળ. મદવિં ચંદ્રસુરિપ્રણીત ગાથા ૩૪૯ અર્થ સહિત. પ્રકાશક-શ્રી મુક્તિમંજી જૈન મોહનમાળા. કિંમત આઠ આના. અભ્યાસ કરનારને ખાસ ઉપયોગી છે. અમારી સભામાંથી પણ મળી ચકશે. પોરટેજ બે આના.

૧૮. દિવ્યદર્શન—ખંડ ૧-૨, લેખક અને સંપાદક શ્રી જિજ્ઞાસુજી. મૂલ્ય અમૂલ્ય. મળવાનું ટેકાણું શ્રી વિજયદાનસુરિ ગ્રંથમાળા-આવર કુંડલા ભેટ મોહલનાર સોમચંદ કી. શાહ. લેખકનો પ્રયાસ પ્રશંસાપાત્ર છે. ખાસ વાંચવા લાયક છે. અને ખંડોમાં મળીને ૨૧ લેખ છે. કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો વપદ્ધરખેલડી (૨)

પ્રાતઃકાળનો મધુરો વાયુ પચિકતા હૃદયને અનેરો તાજગી આપે છે, એમાં શ્રીભક્તવ્રુની સવાર હતી એટલે એ વાયુની કિંમત સ્વાભાવિક જ અતિ વધી પડે છે. પ્રદેશ પણ પથ્થરવાળો-ઊંચી નીચી ટેકરીઓ વચ્ચે ઘઘ નીકળતો છે. માર્ગ સામાન્યતઃ ભયજનક લેખાય જ, કેમ કે આ પ્રદેશની કેટલીક ગિરિકન્દરાઓમાં વાધ-દીપડા જેવા હિંસક પ્રાણીઓ રહે છે એવી લોક-વાયકા પણ છે. વાંકીચુંકી કેડીને આ માર્ગ, એમાં વારંવાર આવતાં ચઢાવ અને થોડે દૂર સંભળાતી એકાદ જંગલી પશુની રાડ સાથે જ કાચાપોચા હૃદયને ક્ષોભ પ્રગટાવતી. એકાકી મુસાફર આ પથે પળવાનું સાહસ કરતો જ નહિ. હજુ પૂર્વ દિશામાં માંક સહસ્ત્રરશ્મિ મહારાજની સ્વારી નીકળવાના ચિહ્ન નજરે પડતાં હતાં. આવા રમ્ય પ્રભાતમાં સ્વેત વસ્ત્રધારી પાંચ સંતોની એક ટુકડી, આ માર્ગેથી નીચી દટ્ટિ રાખી ફૂચ કરી રહી હતી. પુખ્ત ઉમરના, શરીરે કંધક પ્રુદ અને લવ્ય મુખાકૃતિવાળા એક સંત સૌથી મોખરે ચાલતા હતા જ્યારે એમની પાછળ બીજા ચાર મુનિ બળખેની લાઇનમાં રસ્તો કાપી રહ્યાં હતાં. આગળ ચાલતાં સંતના એ શિષ્યો હશે એવો સંદર્ભ ખ્યાલ આવતો હતો. એમના ચહેરા પરથી અનુમાની શકાતું કે આ કુંગરિયાળા માર્ગે ચાલવાથી તેઓ કંધક વધુ પ્રમાણમાં પરિશ્રમ પામ્યા હતા. તેઓ કોણ હતા? ક્યાં જઈ રહ્યા હતા? અને રૂદ્રપ્રસાદ-શંભુપ્રસાદ આદિના પ્રસંગ સાથે એમને શું સંબંધ છે? એ સર્વ તેમની વચ્ચે ચાલતા વાર્તાલાપ

ઉપરથી સમજી લેવાય તેમ હોવાથી આપણે પણ તેમની પાછળ સત્વર પહોંચીએ.

શિષ્ય—“શુરહેવ! આચાર્યશ્રી યશોભદ્રસુરિ મહારાજ પ્રતિજ્ઞાનપુર તરફ, સિંધાવતાં આપ સાહેબને ખાસ સૂચના કરતા ગયા હતા કે—

‘સંભૂતિવિનય ! પાટલીપુત્ર તરફ વિહાર કરજો અને એ તરફ વિહારવોમાં કુંગરિયાળ પ્રદેશનો રસ્તો ન લેતાં બીજા બાળુનો અઢવા-વાળો માર્ગ મહણ કરજો. જો કે એ રસ્તો લાંબો છે છતાં વચમાં વસ્તીવાળા-જૈન ધર્મના ઉપાસકોથી ભરપૂર શહેરો આવતાં હોવાથી જેમ ગોચરો-પાણીની સુલભતા રહેશે તેમ ઉપદેશવારિયો ભાવિક હૃદયોને વિકસ્વર કરવાનો યોગ પણ સાંપડશે. તમારી વિદ્વતા, એ રીતે ખરચાય એટલા સારુ મારાથી છૂટા પડવાની આશા આપું છું.’

“તો પછી આપ સરખા દક્ષ અને વિનયો સ્થવિર એ આગાને બૂલી જઈને મનાઈ કરેલા પથે પળવાના વિચાર પર કેમ આવ્યા? અમારી સરખા ઝોઢી-બુદ્ધિના શિષ્યોને હજુ પણ-આટલા દિવસના વિહાર પછી પણ-એ કોયડાનો ઉકેલ હાથ લાગ્યો નથી. ડગલે ને પગલે, જે અનુભવ મળતો રહ્યો છે એ ઉપરથી દાદાશુરની સૂચના સાચી હતી એ તો ‘પૂરવાર થયું’ છે પણ આપનો આશય તો અમને સમજાયો નથી.”

શુરુમહારાજ—“વત્સ! તારી વાત પ્રથમ નજરે જો કે ઠીક લાગે તેવી છે. વળી મારું કાર્ય શુરહેવની શિક્ષાથી વિપરીત માર્ગે જતું ઉપરથી જોતાં જણાય તેવું છે, છતાં કેટલીક

વાર સૂચના કે આદાનું બાહ્ય સ્વરૂપ ન જોતાં એની પાછળનો ભાવ જોવો પડે છે અને મુદ્દાને કાયમ રાખી એની સિદ્ધિ માટે માર્ગોમાં ફેરફાર કરવો પડે છે. શંભુપ્રસાદમાંથી સંભૂતિવિજય બન્યાને મને જો કે વર્ષો વીત્યાં છે છતાં મિથિલાના સમાજનું ચિત્ર હજી પણ મારા મનોપ્રદેશમાં તાલું છે. બહિષ્કારની ધમકીને અવગણી હું તો સ્પરિણના પ્રવચનમાં હાજરી આપતો જ રહ્યો હતો. નંતિજ્ઞે એ આવ્યો કે રૂદ્રપ્રસાદ-જીએ દિગ્વિજયમાંથી મારો એકડો કાઢી નાંખ્યો અર્થાત્ ગાંધિજીના મૂક્યો. જો કે નજીકના સંબંધી તરીકે જોળખાવી શકાય તેવું તો કોઈ હતું જ નહિ, પણ મારી પાસે જે કંઈ મિલકત હતી એના લોકમાં જે એ-ત્રણ દૂરના સગા મામામાસીની જોળખાણ કાઢી મને ચોટ્યા હતા તે પણ સરી પડ્યા. એક બાણેજો તો મને મારી માગી લેવાની સલાહ પણ આપી અને જિંદગીભર દુઃખી થઈ જશે એમ કહ્યું. વળી અતિ કરડો બહિષ્કાર થયો એવી પણ આગાહી કરી. બીજાની વાત તો દૂર રહી પણ મિત્રતાના મંપકથી ખાત્ય-કાળના સાથી તરીકે જોડાયેલ અને અહર્નિશ પ્રવચનમાં સાથે આવનાર સરયુપ્રસાદજી પણ દીલા પડ્યા. ચંડશર્મા અને ઉમાપતિપાડેના સ્વચ્છંદી પ્રચારથી જે ઝંઝાવાત પેદા થયો એથી એમની નિડરતા જોગળી ગઈ. એકે વાર ખાનગીમાં આવી તે મને કહેવા લાગ્યા કે—

‘મિત્ર શયુપ્રસાદ! આ વેળા સમય વર્તી જવામાં લાલ છે. જો કે સ્પરિણની દેશના તો અદ્ભુત છે અને તમારો ગુન્હો તો કંઈ જ નહિ, છતાં પેલા ગાંધિજીનાં બોલોએ જે ઉકળાટ જન્માવ્યો છે એ એવો કપરો છે કે એ સામે અડગતા દાખવવા જતાં માંધા દીલા થઈ જાય છે. તમારે તો ઠીક પણ મારા તો બાળનમ્યા

રખડી જાય. ધરમાં રોજ હુતાશની પ્રગટે. મેં પાકે પાચે સાંભળ્યું છે કે ત્રણ દિવસ પછી એટલે એકાદશીના બીજ દિવસથી ગાંધિજીમણુ ગોઠવાવાના છે અને વિધ વિધ મિલાજો ઉડવાના છે. એ માટે દેશી નામો પણ નોંધાઈ ચૂક્યા છે. એક તરફ પકવાનની ઊંળ ઉછળતી હોય અને બીજી બાજુ આપણા છોકરાં મ્હોં વકાસી ધરખૂણે બરાબ બેસી રહે એ ચિત્ર શું એણું બિહામણું છે? શા સારું? પેટ ચોળીને શુભ ભ્રમું કરવું?’ ક્યાં છુપી રીતે સાંભળવું હશે તો નથી સંભળાવાનું? મિથિલા નહિ તો રાજગૃહી. ત્યાં કોણ જોવા આવવાનું છે? અને સ્પરિણ તો બે દિવસમાં વિહાર કરવાના છે તો પછી માથું નમાવવામાં વાધો શું? ન્યાત તો ગંગા છે.’

“આવી જૂના મિત્રોની નમાલી વાતથી મને યુરસો તો ચઢ્યો પણ એને દાખી રાખી મેં કહ્યું કે—

‘સરયુપ્રસાદજી! મેં તમને આટલા પોચા નહોતા ધાર્યા. માથું નમાવવામાં ન્હાનપ નથી પણ જ્યાં અપરાધનું છું સરખું પણ ન હોય ત્યાં એ શી રીતે કરાય? આ તો કેવળ ડરામણી અથવા તો સ્વચ્છંદી જોદ્ધકમી છે. એ જાતની તાબેદારી હું પળવાર પણ નહીં સાંખવાનો. એમ કરવાથી તો મારો અભ્યાસ લાગે. બહિષ્કાર ભલેને બીધણુતા પકડે. મેં મારો માર્ગ ગોળ્યો છે. મારે એ સમાજનું કંઈ જ પ્રયોજન નથી. સ્પરિણનો ઉપદેશ કેટલો સાચો છે એ ડાલે ને પગલે દષ્ટિગોચર થાય છે, પણ મને તો હવે તેમનો કાયમી સંગ કરવાનો અભિપ્રાય છે. જીવનસફળતાની ચાવી આ ભૂદેવોની જમાતમાં વસવામાં નથી પણ એ શ્રમણોની સોખતમાં છે. જ્યાં એકદશ્યુ કારભાર ચાલતો હોય અને શિથિલોનો કારડો વોંઝાતો હોય ત્યાં ન્યાય—નીતિ ન હોય, એમાં આશ્ચર્ય પણ શું?’

જિંદગીના પાછલા વર્ષોમાં આત્મઐય સાધવાનો હાય આવેલ અવસર ચૂકું તો મારા જેવો મૂર્ખ કોઈ ન ગણાય, માટે જાતિબંધુઓના બહિષ્કાર સામે મારા તેમને છેલ્લા રામરામ છે.

“શિષ્ય નંદન ! ગાદ મૈત્રીથી બોડાયેલા અમે છૂટા પડ્યા ત્યારપછી મારી સામે જાતિએ બહિષ્કાર બહાર કરેલ હોવાથી તેમજ એને કડક બનાવી મને કોઈ પણ રીતે તેમના પગે પડતો કરવાની બાજુએ દિનપરદિન ઉપસ્વરૂપ ધરવા લાગી. એ માટે દિવસિવાયની બીજી જાતિએ ઉપર પણ કરમાન છૂટ્યા. કેટલાક સાથે કળથી, થોડા સાથે બળથી અને ઘણા બોળા સમુદાય સાથે છળથી કામ લેવામાં આવ્યું. વેદધર્મ રસાતળ જવા બેઠો છે એવો પોકાર પડી રહ્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે મારા પોતાના જ વતનમાં અને પોતાના જ ઘરમાં હું અટુલો પડી ગયો. લગભગ મારી સાથેનો સહકાર કપાત્ત ગયો. જો કે મારું જીવન અટકી તો ન પડ્યું પણ એ એટલી હદે નિરસ બની ગયું કે મને પોતાને એતો સખત કંટાળો આવ્યો. તું પોતે મિથિલાતો વતની હોવાથી આ વાતથી તદ્દન અનભિજ્ઞ તો નહીં જ હોય.”

નંદન—“હા મહારાજ ! એમાંનું ધણુંખરું હું બાણું છું. એ વેળા ઇરાદાપૂર્વક પ્રચાર કરવામાં આવતો હતો અને તેઓ ધારતા હતા કે આ ભતના કડક અસહકારથી આપ યાદવા માંડ્યા છો. દ્રવે ગણુની દિવસોમાં આપ માથું નીચું કરીને આવશો.”

“શિષ્ય નંદન ! એ પ્રચારની ગંધ મારા કાને પણ આવી હતી. પણ આ વર્તીવની અસર મારા પર તો જુદી જ થઈ. એ વેળા કાચાપોચાની કેવી દશા યાય એવું બાન મને થયું. વર્ષોમાં ગુરુપદ ભોગવતા વર્ગ માટે આ કાર્ય શરમભરેલું લાગ્યું. એ વેળા આચાર્યશ્રી યશોભદ્રચરિત્રના શબ્દો મને યાદ આવ્યા. મન પોકારી બેઠું

કે આજે લાલે જૂદેવેને પોતાનો વિજય જણાવતો હોય પણ આ પ્રકારનું વર્તન જરૂર અધઃપાતને નોતરનારું નિવડશે. મને લાભ એ થયો કે મારું મન જાતિભાઈઓના આકરા બંધનથી સરિત્રના સમાગમ તરફ વધુ ઢળ્યું. આચાર્યશ્રીને મળ્યો અને વિહારમાં જ મને પોતાનો શિષ્ય બતાવવાની મેં પ્રાર્થના કરી.

“એ સમયના તેઓશ્રીના શબ્દો હંજુ પણ મારા કાનમાં ગુંજી રહ્યા છે. તેમણે કહ્યું કે—

‘શંભુપ્રસાદ ! તમે વિકાસ છો; છતાં અત્યારે આવેશને વશ છો. તમારો વૈરાગ્ય પ્રશંસનીય છે છતાં એની સાચી શોભા જો એ જ્ઞાનપૂર્વક હોય તો જ છે. મોહગર્ભિત અને દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યનાં મૂલ્ય ઝાઝા નથી લેખાતાં. આપ જેવા પંડિત માટે એ હોય જ નહીં, માટે જે પગલું ભરો તે બરાબર વિચાર કરીને ભરજો. આત્મકલ્યાણનો માર્ગ મહણુ કર્યો પછી તેની બદલી કરી શકાતી નથી એટલે પૂર્ણ ચોકસાઈ કરીને જ પગલું ભરવું. ભર્યા પછી એમાંથી મરણાંત કળે પણ પાછી પાની ન કરવી.’

“પૂજ્ય ગુરુમહારાજની સલાહ સાચી હતી પણ મારો નિશ્ચય ન તો કોઈ દબાણને કે ન તો કોઈ દુઃખને આભારી હતો. મારો અભ્યાસ એટલો તો હતો કે હું કોઈની શેઠમાં લાગ્યો જ તથાઈ. પણ અંતરનો પોકાર પડ્યો એટલે જ હું બહાર પડ્યો છું. લાભાલાભના આંકડા પણ મૂકી દેવા પછી પુનઃ એ નિરંધાર, આચાર્યશ્રીને જણાવ્યો.

“આમ છતાં આચાર્યશ્રીએ લગભગ ચાર માસ મને સાથે રાખ્યો. વિધિવિધાનનો પ્રત્યક્ષ પ્રયાસ આપ્યો. પછી મને પૂરો જિજ્ઞાસુ નિરપ્યો ત્યારે જ મંથના વિશાલ સમુદાયની હાજરીમાં મને ભાગવતી દીક્ષા આપી. શંભુપ્રસાદમાંથી હું મુનિ સંતૃપ્તિવિજય બન્યો.

“ નંદન ! તું જ્યારે પ્રવળ્યા લેવા આવ્યો ત્યારે તો સાધુજીવનનું મારું ત્રીજું વર્ષ ચાલતું હતું. મેં મુનિપણું લીધું તે દિવસથી જ મને શહેરમાં વસતા માનવીઓના આડંબરી જીવનની અને એમના વચ્ચે ચાલતા પ્રપંચો તથા ખોટા પ્રચારની ધૃષ્ટા હતી. વિહાર દરમિયાન આશ્રમજીવનના જે પ્રમંગોમાં હું આવ્યો એનાથી મારા મંતવ્યને પુષ્ટિ મળી છે. મને ગામડાવાસીઓમાં વહેમીપણું ને અભણદશા જોવા મળી પણ સાથે-સાથ માયા-કપટનો અભાવ અને સરલતા પણ દેખાણી. એવા જીવોને સમજાવીને માર્ગ પર આણવામાં મહેનત તો ખરી પણ એક વાર આવ્યા કે પછી ખસી જવાનો ભય નહીં. ત્યારથી જ મારું વલણ આશ્રમ વિહાર પ્રતિ વધુ રહ્યું છે.

“ નાનકડા ગામની ભાગેળથી વહેતી પેલી સરિતામાં જળ નાંખતો મચ્છીમાર કોને યાદ ન રહે ? જ્યારે પાપનું સ્વરૂપ મેં તેને સમજાવ્યું ત્યારે એ કેવો ગળગળો થઇ ગયો ? પણ કુટુંબના પોષણ માટે એની એ વયમાં ખીજે ધંધો શીખે ક્યારે અને કરે ક્યારે ? પાપના ધંધાથી હાથ ધોઇ નાંખવાની વાત એને ગળે ઊતરી ગઈ છે. કદાચ અન્ય સાધન મળતાં એ છોડી પણ દેવાનો. બાકી પહેલી જળ નાખતાં જે માછલાં આવે એ જરૂર છોડી દેવાનો. એ રથોથી પચાસ ફર્લાંગ દૂર જઇ ફરીથી જળ નાંખવાનો. નિયમ નજીવો, પણ એનું પાલન પાકે પાયે કરવાનો નિયમ એટલે જ ધર્મ. હાં અતિચાર લગાડી ન જ શકાય.

“ પછી એ મારો મજેથી આબીરણનું અંતર કેવું નિર્માળ ? આપણી વચ્ચે ચાલી રહેલા સુદર્શન રોડના પવિત્ર જીવનના વૃત્તાન્તથી તેના અંતરમાં કેવી વ્યથા ઉભરાઇ ? પોતાની જિંદ-

ગીના દુરાચારો એણે જાતે વર્ણવી જતાવ્યા. એમાંથી છૂટવાનો ઉપાય પૂછતાં એના ચહેરા પરનું દુઃખ માનસશાસ્ત્રનો અભ્યાસી જ વાંચી શકે. એ સાચા અંતરનો પશ્ચાત્તોપ હતો કે કેવલ દેખાવ હતો એ ચકાસવા મેં જ્યારે પોતાના એ અનાચારની વાતો તેણીના ગામના ચોરે ઊભા રહીને કહી જતાવવાની વાત મૂકી ત્યારે તેણીએ જરા પણ ક્ષોભ ન અનુભવ્યો. એ પાછળ શ્રેદ્ધાની પકવતા અને અંતરની સમ્માર્ધ ન હોય તો આવું કામ બને જ નહીં. આપણા નેત્રોએ પણ શું જોયું ? આબીરણનું વૃત્તાન્ત ચાલતું હતું ત્યારે ગામ ચોરાની આસપાસ એકઠી મળેલી મંડળીમાં શરૂઆતમાં કેવી સ્થિતિ વર્તી રહી હતી ? કોઇ હસતા તો કોઇ વળી ડચકારા બોલાવતા. થોડા શરમના પોકાર પાડતા. ધણીની નજરમાં ઊધાડો તિરસ્કાર ભર્યો હતો. એકાદ બેના હાથ તો વારંવાર ધારીઆ પર જતાં. આવી વિષમ પળમાં આપણી હાજરી સૌ કોઇને શરમાવતી. એટલે જ પરિણામ ‘સુંદર આણું’.

મેં એને કહ્યું કે- ‘જહેન ! કરમે ભલભલા ચક્રવર્તી કે વાસુદેવોને, અરે ખૂદ સયમધરોને નથી છોડ્યા ત્યાં તારી તે શી વાત કરવી ?’ એ મહીયારીની ‘કોને જોઉં અને કોને રોઉં’ વાળી વાત લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો માર્ગ પાપાત્માઓને અને દુરાત્માઓને પણ જો સારા હૃદયથી પશ્ચાત્તાપ કરે તો તારી દે છે.

મારા એ વચનો સાંભળતાં જ ગામવાસી નરનારીઓના ચહેરા કેવા પલટાઇ ગયા ? એકદમ ગંભીરતા પથરાઇ અને એનું કથાનક સંભળાવવા વિનંતિ થઇ. (ચાલુ)

ચોકસી

ભાઇ નેમચંદ ગિરધરલાલ

ભાવનગરનિવાસી આ બધુ અશાઢ વદિ ૧૦ ને સોમવારે સાંજના અઠ્ઠાવન વર્ષની વયે પચત્વ પામ્યા છે તેઓ મારા વ સૌરાષ્ટ્રમા પ્રસિદ્ધિ પામેલ શેઠ ગિરધરલાલ આણુ દંતના સુપુત્ર હતા સ્વભાવે શાન્ત, મિનનસાર, હમમુખા અને દયાળુ હતા ધાર્મિક અનુજ્ઞાનોમા

વિશેષ રુચિ ધરાવતા હતા અને સામાયિક તથા જિન પૂજા એ તેમનો પ્રતિદિનનો વ્યવસાય હતો કુળના ધાર્મિક સરકારે બાલ વયથી જ મિમિત થયેલા હોવાથી તેમનો ધાર્મિક અભ્યાસ પણ સારો હતો

જીવણી પ્રત્યે તેમને સારો પ્રેમ હતો તેમના મોટા પુત્ર અર્જુનના ન છે બીજા પુત્ર જયતિલાલ M. B. B. S થયા છે અને ત્રીજા પુત્ર કુમારપાળ ઇજનેરી લાઇનના વિશેષ અભ્યાસ માટે મુબઇ છે આ ઉપાત તેમને ધાર્મિક માહિત્યવાચનનો પણ સારો શોખ હતો સંજાના સત્કાર્યોથી આકર્ષાઇ તેઓ

સંજાના આજીવન સભાસદ સુમારે ૪૦ વર્ષથી થયા હતા એટલુ જ નહીં પણ સંજાદ્વારા પ્રકાશિત થતા 'શ્રી જ્ઞેનધર્મ' પ્રકાશ ' માસિકના ત્રીપદને પણ શોભા યુ હતુ ત્યારબાદ તેઓએ સંજાના જોનરરી બજાનચી તરીકે સેવા મમર્ષો હતી સંજાના પ્રત્યેક ધર્મમા તેઓ ઉવચ્ચી ભાગ લેતા પાલીતાણા આનિવ વર્ધમાનતપ ખાતાના તેઓ દૂરની હતા સ્થાનિક ધ્રાવક નિગમિત રૂડના સેક્રેટરી હતા છે લી નિવૃત્તાવરયામા તેઓ સ્થાનિક સેવાસમિતિમા દરરોજ જતા અને ત્યાં પણ પોતાથી બનતી સેવા આપતા

આવા સંજગત અને લાયક સંજામદની સંજાને ન પૂરાય તેની ખામી પડી છે અમે તેમના વડીન કાકા કુવરજીભાઇ તથા શુનામચદને તેમના બધુ ભાઇ મોતીચદ સોલિસીટરને તેમજ પુત્ર-પુત્રીના પરિવારને હાર્દિક દિનાસો આપવા માથે તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ સંજા આવા યોગ્ય સંજાસદોથી શોભે છે તેમનો અભાવ હં અને ખેદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે, પરંતુ ભાવી બજાવાન હોવાથી તેને આધીન થવુ પડે છે

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૯ ના વૈશાખ તથા જેઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ, ચૌદશ પ્રતિકમણ, શુરવંદન, પ્રભુ-પૂજા, યાત્રા વિગેરે યોજવામાં આવ્યાં હતાં. વૈશાખ શુદ્ધિ ૨ ના રોજ મોખડકા મુકામે પ્રતિષ્ઠા ઉપર સઘળા વિદ્યાર્થીઓને એક દિવસ દર્શનાર્થે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧ ના રોજ સૌથી યાત્રા કરવા ગયા હતા. જેઠ વદિ ૧૧ ના રોજ સૌએ એકી સાથે આયબિલ મત કર્યું હતું.

આવક:—

વૈશાખ.

જેઠ

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૧૨૧-૦-૦	૧૩૮૭-૧૨-૦
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૧૩૦-૦-૦	૨૬૭-૧૪-૦
શ્રી કેલવણી ફંડ ખાતે	૧૧-૦-૦	૨-૦-૦
શ્રી સ્વામીવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૫૦૨-૦-૦	૨૨૫૮-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ ખાતે	૫૧-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર ખાતે	૧૧૦-૦-૦	૪૫-૪-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	૦-૦-૦	૧૦૧-૦-૦
શ્રી કું. મ્હ. સ્મારક વ્યાયામશાળા ખાતે	૦-૦-૦	૨૫૧-૦-૦

જમણવાર:—૧. મદ્રાસના નવા દેરાસરના પંચ સમસ્ત તરફથી. ૨. શેઠ વર્ધમાન માણેકચંદ હા. બાણુભાઈ ગામ મોખાસા. ૩. ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ તરફથી કેરીનો રસ. ૪. શા. લક્ષ્મીચંદ નથુભાઈના સ્મરણાર્થે ગામ કાલરી. ૫. ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોભણ—ભાવનગર.

અપૂર્વ સ્મારક:—સ્વ. મુનિ મહારાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીની સ્વર્ગારોહણ તિથિ આસો વદિ ૮ ના દિવસે વિદ્યાર્થીઓને મિથાન, દેરાસરે આંગી તથા વિદ્યાર્થીઓના મેલોવડા માટે સંસ્થાની સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ તરફથી રૂ. ૧૧૦૨-૦-૦ ની મદદ મળી છે. આ રકમ અનામત રાખી તેનું વ્યાજ પ્રતિ વર્ષે વાપરવામાં આવશે.

વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા:—સંસ્થામાં જૂના ૬૦ તથા નવા દાખલ કરેલા ૪૦ મળી કુલ એકસો વિદ્યાર્થીઓ થયા છે.

વાર્ષિક પરિણામ:—મેટ્રિકની યુનીવર્સિટીની પરીક્ષામાં બેઠેલા સાત પૈકી છ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે. તેમાં પણ પાલીતાણા સ્ટેટની હાઈસ્કૂલમાં સંસ્થાનો વિદ્યાર્થી વિનોદરાય છોટાલાલ મોદી પ્રથમ નંબરે આવી સ્ટેટની સ્કોલરશીપ જીતી શકેલ છે. કુલ પરિણામ નીચે મુજબ છે.

અં. ધો. સાતમું	૭ માંથી પાસ	૬	અં. ધો. ત્રીજું	૧૬ માંથી પાસ	૧૬
” છઠું	૪	” ૨	” બીજું	૧૧	” ૧૧
અં. ધો. પાંચમું	૭	” ૫	અં. ધો. પહેલું	૨૧	” ૧૮
” ચોથું	૧૧	” ૧૦	શુ. ધો. ચોથું	૫	” ૨
૮૨ માંથી પાસ ૭૦					

કુલ પરિણામ ટકા ૮૮ આવેલ છે.

સુલાકાત:—જામૌજામ—કચ્છકોડાઇ, શ્રીચંદ્રજી ગાંડીયા-બીકાનેર, ઇશ્વરલાલ ગુલાબચંદ-પુના, સુખરાજકુમાર કોચર-પાલી, મણિલાલ તથા રતિભાઈ રાજકોટ. લાલચંદ્રજી ઢઢા-મદ્રાસ, નગીનદાસ રાયચંદ-દેહગામ, જૈન બાળ વિદ્યાર્થી ભુવનના સુપ્રિ. તથા વિદ્યાર્થીઓ-ભાવનગર, ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર, મણિલાલ લખમીચંદ-અમદાવાદ, મોતીચંદ ગણેશમલજી-માડાણી, દોશી બાબુલાલ ભાઈચંદ-મોરબી, વાડીલાલ નથુભાઈ-કાલરી, મરી ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ-સાંગલી.

દેરાસરની લમતી—દેરાસરજીની લમતી કરાવવા અંગે શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ હા. શેઠાણી માણેકજેન ગામ અમદાવાદવાળા તરફથી રૂા ૧૦૦૦) ની મદદનું વચન મળ્યું છે, જે પૈકી રૂા ૫૦૦) આવી ગયા છે.

અંગ્રેજી ધો. પહેલાનો વર્ગ:—સ સ્થામાં ગઈ સાલ મુજબ શરૂ કર્યો છે.

દેખમુઠ ટ્રસ્ટ સ્કોલર:—સ સ્થામાં રહી મેટ્રિક પાસ થનાર વિ જયંતિલાલ તારાચંદને મુંબઈના શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં શેઠ દેખમુ ટ્રસ્ટના સ્કોલર તરીકે એડમીશન મળેલ છે. ચાલુ વર્ષે પસાર થયેલા મેટ્રિકના છ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ચાર વિદ્યાર્થીઓ કોલજમાં જોડાયા છે. બે ધંધાર્થે જોડાયા છે.

નમ્ર અપીલ

સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે માત્ર પાંચ માસની તિથિઓ ભરાણી છે. ઉલ્લ સાત માસ બાકી છે. આ યુદ્ધકાળના વિષમ સમયમાં લક્ષ્મીની ચંચળતા સમજી મોઢું ન થાય તે પહેલાં સ્વધર્મી જૈન બધુઓની ઉત્તરિ અર્થે તમારો દિસરો માખ્યા અગાઉ મોકલી આપી તમારી ફરજ બજાવશો. રૂા. ૨૫૧) માં એક ટંક, રૂા. ૫૦૧) માં બંને ટંક, રૂા. ૧૦૧) આંગી તિથિના, રૂા. ૧૦૧) દ્વંત્રી તિથિના એ રીતે લેવામાં આવે છે. મોંઘવારી હદ બેહદ, વધી છે. આ વરસે ભોજનખર્ચ બમણો આવવા સંભવ છે. મુંદર શિક્ષણ અને મુસંદકાર આપી જૈન કોમના બાલકોનું ભાવિ જીવન સુખી બનાવવા તથા જૈન કોમમાં નરવીરો ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્નશીલ રહેતી આ સંસ્થા તરફ ઉદાર દિલ રાખવા નમ્ર અપીલ છે.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ શાસ્ત્રી

હિંદી સુદર ટાઇપમા ડાખેલ આ લુકમાં પચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, સ્તનન, સ્તુતિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે દાગળની અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારનો હેતુ ગળવવા માટે કિંમત વધારી નથી છૂટક નકલના આઠ આના. સો નકલના રૂ. ૪૫). પોસ્ટેજ તથા આના

ભાવનગરને સાંપડેલો

શ્રી ભગવતીસૂત્ર-શ્રવણનો સુયોગ

આચાર્ય શ્રી વિનયકુમુદસૂરીશ્વરના અત્રે થયેલા ચાતુર્માસ દરમિયાન શ્રી સંઘને ભગવતીસૂત્ર સાંભળવાની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્નતા તદ્દર્થે વિનયસિ કચેરી, જેનો આચાર્ય મહાગજ સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો શ્રી ભગવતીસૂત્રના પાના રૂ. ૫૧) નકલથી ટાણાવાળા શા ત્રિલોચનદાસ ગોરધન અશાઠ વદિ ૬ ના રોજ વાગ્દેગાજને પોતાના ઘરે લઈ ગયા ગત્રે રાત્રિજગો કરીને શ્રીકૃષ્ણની પ્રભાવના કરવામા આવી વળતે દિવસે સવારના પોતાના ઘરેથી દળદળાભર્યો વરઘોડો ચઢાવ્યો, જેમા ડકો, નિશાન, ઈશ્વજ, પ્રભુનો રથ, પાલખી, જેઠ વિગેરે મામત્રી હતી શહેરમાં ફરી વરઘોડો ઉપાગ્રયે આવતા તેમણે પાના આ મહા-રાત્રને વહેરાવ્યા, જે સમયે ભરાયેલી માનવમેદનીએ ભાવપૂર્વક જ્ઞાનપૂર્ણ કરી. સૂત્રના બહુમાન નિમિત્તે માયા મોતીનો સાથિયો કરવામાં આવ્યો આ ઉપરાત પ્રતિદિન ૩૦૦ સાથિયા, ૩૦૦ ગદામો, ૩૦૦ છૂટા પેસા, એક શ્રીકૃષ્ણ ને એક રૂપિયો મૂકવાનું ઠગવવામા આવતા તેના રૂ. ૧૧) નક્કો કરવામા આવ્યા આવો અપૂર્વ લાભ કવચિત જ પ્રાપ્ત થતો હોવાથી ભાવિડોના હૃદયો હર્ષાન્વિત થા ગયા અને તે જ સમયે ચાતુર્માસના ૧૨૦) દિવસને ગદલે ૧૨૫) વ્યક્તિ-ઓના વારો નોધાઈ ગયા દરેક શતકના પ્રારભમા મુખ્ય જિનાલયે પૂજા લાણુ-વવાનું નિર્ણીત કરવામા આવતા અને તેનો ખર્ચ રૂ. ૨૧) નો ગણતા હોમા પણ લગભગ ૩૦ નામો નોધાઈ ગયા છે ભાઈશ્રી ત્રિલોચનદાસ ગોરધને પ્રથમ દિવસે ખપોરે મુખ્ય જિનાલયમા પીસ્તાલીથ આગમની પૂજા લાણુવીને પણ શ્રીકૃષ્ણની પ્રભાવતા કરી હતી તેમનો ઉત્સાહ સારો હોવાથી ખર્ચ પણ મારો કર્યો છે

સૌ કેઈ આ વાચનાનો લાભ લઈ શકે તે માટે મવારના જૂના ટાઇમ ટા થી હા નો નક્કો કર્યો છે અત્રેના કાપડિયાઓએ નવ વાગ્યા પછી જ હુદાન ઉઘાડવાનો પ્રબંધ કર્યો છે, તે પણ પ્રશસ્ય છે ૪૫ વર્ષના અતરે અત્રે ભગવતીસૂત્ર વચાતુ હોવાથી બાવિક જનતા પણ પૂર્ણ ઉવટથી તેનો સારી સંખ્યામા લાભ લઈ રહી છે આ પ્રભાવે ભાવનગરને ઉત્તમ આચાર્યનો અને બહુમાન્ય સૂત્ર-શ્રવણનો સુયોગ સાંપડ્યો છે આ પણ અત્રેના શ્રી સંઘના અભ્યુદયની નિશાની છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દશ પર્વ છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર લુદ્ધ લુદ્ધ પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઋષભદેવ, અન્વિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. ૩૧. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંભવનાથથી મુનિસુવતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. ૩૧. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જ્ઞેન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. ૩૧. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. ૩૧. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. ૩૧. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ લુદ્ધ સમજવું.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર.

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અજોડ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્થિંગણીનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચાર ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એક એક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૫-૨-૨-૨૫-૨૫ કુલ રૂ. ૧૧૫ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે આ ગ્રંથ અજોડ છે. આવો પૂર્વમાં વિવિધ પ્રમાણ વ્યાખ્યાન વાળો બીજો કોઈ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયાસ બહુ વિરોધ કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ-મૂળ

પડિત શ્રી જિનલાલસંગિત ગદ્યબદ્ધ આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમાં મમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મરવરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયો દોઢ. પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે તેમજ શ્રોતાવર્ગને અસંત આનંદ સાથે લાભ કરે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ મંરુકૃત પદ્યબદ્ધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્થિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત રૂપિયો એક. પોસ્ટેજ પાંચ આના. આખંભિલ વર્ધમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ મમજ્ઞતા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક પદ્મ ચુ

::

અંક ૬ કો

વીર સંવત્ ૨૪૬૯

જી

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૯

ભાદ્રપદ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લેવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ્મ }
અંક ૬ ફો

ભાદ્રપદ

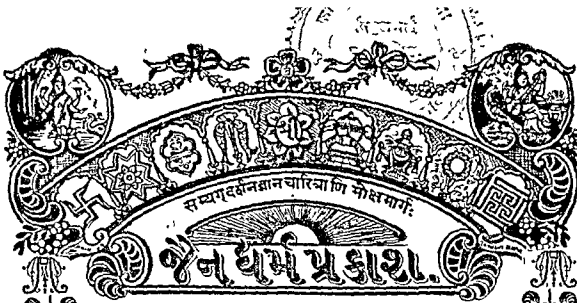
{ વીર સં. ૨૪૬૯
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી વીરજિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧૬૫
૨. અમારું ના સચું કેઈ	(સં. એન. પી. શાહ) ૧૬૬
૩. ક્ષમાપના	(રાયચંદ મૂળજી પારેખ) ૧૬૬
૪. લજન	(હરિલાલ કીકાભાઈ મહેતા) ૧૬૭
૫. ગોપ-મોચન	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ) ૧૬૭
૬. સુપાત્રદાનનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ) ૧૬૮
૭. જિનમંદિરમાં થતી આંગી-રેશની	(કુંવરજી) ૧૭૨
૮. વ્યવહાર દૈશલ્ય : લેખ ૨ (૨૦૬-૨૧૦)	(મોક્ષિતક) ૧૭૩
૯. ઈ અર્હે નમઃ મત્રનો બપ અને તેનું માહાત્મ્ય	(મુનિ પુષ્પવિજયજી) ૧૭૫
૧૦ નીતિમય વચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૭૮
૧૧. મનનીય સૂત્રો	(એન. પી. શાહ) ૧૭૯
૧૨. સુભાષિતરત્નમંજૂષા	(કુંવરજી) ૧૮૦
૧૩. શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ-પંચમોઽધ્યાય	(મુનિ શ્રી રામવિજયજી) ૧૮૧
૧૪. પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-શા. વાડીલાલ રામજી-નોઘણુવદર) ૧૮૪
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિશ્રી કંચનવિજયજી-મેહિ) ૧૮૬
૧૫. તીર્થ કરના વાર્ષિક દાનના છ અતિશયો	(કુંવરજી) ૧૮૭
૧૬. શ્રી સદ્ગુરુની સ્તુતિ-પંચવિંશતિકા	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા) ૧૮૮
૧૭. મૂરખ મનને ઉપદેશ	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૯૦
૧૮. પ્રભાવિક પુરુષોઃ પટ્ટધર બેલડી ૩	(મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી) ૧૯૧
૧૯. કક્ષાવલિ મુજબ ઉપદેશક હુલા	(હીરાચંદ ઝવેરચંદ શાહ) ૧૯૫

માસિકના વર્ષારંભનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો ચૈત્ર માસથી પ્રાગ લ કગ્વામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અગવડ આવતી હોવાથી પુ. ૬૦ માની શરૂઆત અંવત ૨૦૦૦ ના કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એટલે પુ. ૫૯ ના અંક ૭ ની કળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ સહિત માસ ૧૯ ના રૂ. ૨૦ અને પોસ્ટેજના છ આના મળી રૂ. ૨૦૦ લેવામાં આવશે. વી. પી. કરવું પડશે તો તેનો ખર્ચ જુદો ચડશે. અંવત ૨૦૦૦ના પોસ માસમા વી. પી. કરવામાં આવશે તેથી માહકાએ ત્યાર અગાઉ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલવું જોઈ વી. પી. નો નકામો ખર્ચ ચરે નહીં.

પુસ્તકે પદ્મું
અંક ૬ હો

ભાદ્રપદ

વીર સં. ૨૪૬૯
વિ. સં. ૧૯૮૬

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી વીરજિન સ્તુતિ

રાગ-ભૈરવીની ધૂનમાં.

(પશુમાં પરી એક તકરાર-એ દાળ.)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર. (૨)
શાસનનાયક, શિવસુખદાયક, ભીડભંજન મહાવીર;
નમન કરે રાજરાજેશ્વર ધીર. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૧
જ્ઞાન મહોદય, પરમોદ્ધારક, જગ મંગળ અનુરૂપ;
વિરતિધારી, સહજાનંદી, કૈવલ્યજ્ઞાન સ્વરૂપ.

પ્રભુના ગુણો શું ગણીએ અનૂપ (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૨
વિશ્વવિધાતા, આનંદદાતા, મંગળ સુખકર નાય;
મોક્ષવિભાસી, જ્ઞાન પ્રકાશી, વીતરાગ પદ સાથ.
૬ ગુણ ગ્રાહકે અનાય થાય સનાય. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૩
મંગળમય પ્રભુ પદ નીરખતાં, જપતાં નિશદિન નામ;
ભિર્ધર્મગતિએ જઈ ગિરાજે, નિશ્ચય ભાવે આમ.
૭ સ્વરૂપમાં મળે જ તેથી તમામ. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૪
મગનલાલ મોતીચંદ શાહ

અમારું ના સચું કોઈ

(ગઝલ)

અહા દુનિયા બધી જોઇ, અમારું ના સચું કોઈ;
 રહે સૌ સ્વાર્થને રોઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૧
 કૃપાળુ તાત યા માતા, ગાન સહુ સ્વાર્થનાં ગાતાં;
 ભલે હો માજણ્યો ભાઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૨
 સગા કાકા અને કાકી, નથી કે સ્વાર્થ વિષુ બાકી;
 ભલે ભગિની અને ફેઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૩
 સુતા સુત કે હરો નારી, સગાઇ સ્વાર્થની પ્યારી;
 વિના તે નાંખજો ઘોઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૪
 અહા મામા અને મામી, વળી માસા અને માસી;
 પડ્યા સહુ સ્વાર્થને મોહી, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૫
 સધાયે સ્વાર્થ તો પ્યારા, નહિં તો લાગશે પ્યારા;
 કરે છે સર્વ બદખોઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૬
 વિના સ્વાર્થે અરે બ્રાતા, નથી કે મિત્ર પણ ચાતા;
 મંબધી હોય હરકોઇ, અમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૭
 સગો એક આદિનાય સાચો, અહા સૌ તેહને યાચો;
 જપોને નામ સુખદાઇ, તમારું ના સચું કોઈ. અહાં ૮
 સં. એન. બી. શાહ-ભરૂચ

ક્ષમાપના

મરણતણો લય શીર પર મોટો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે; (ટંક)
 નરદેહે જૈન ધર્મ મળ્યો છે, રૂડાં કામ કરી દ્યો આજે. ૧
 વચનથી દુલબ્યા હોય કોઇને, ક્ષમા માગી દ્યો સહુ સાથે;
 ચતુર નરને ન હોય શિખામણુ, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૨
 નહી રાગ દ્રેષ રાખો ઉરમાં, કામ ક્રોધ તણ દીયો આજે;
 નેહથી નીરખો સર્વ જીવોને, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૩
 કાયાના છે રગ-તરંગો, વિણસંતા નહીં :વાર લાગે,
 યાદ કરી દ્યો પોતાની ભૂલો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૪
 ધીર કરી મન-વચન-કાયાને, દયા-ક્ષમાના ભંડાર ખનો;
 ક્ષણભંશુર આ દેહમાં નવિ રાચો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૫
 માયા-છળ-પ્રપંચ દૂર કરીને, હૃદયના મળને શુદ્ધ કરો;
 ચાર ગતિના ટાળવા ફેરા, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૬
 હું અને અભિમાનને ગાળવા, ખમતખામણુ કરો ભાવે;
 હું રાયચંદ સેવક તમારો, ખમું ખમાવો સહુ આજે. ૭
 રાયચંદ મૂળજી પારેખ

ભજન

હવે તો અમે ધર્મના ધધો હાય ધરશું,
ધર્મના ધધો હાય ધરશું રે, વેપારી થઇને
સુકૃતનો ધધો હાય ધરશું.

હામ તે ક્રોધના ને મોહ ને લોભના રે, સોદા સંસારમાં નહીં કરશું;
હામ રે ચોરાશીના વિવિધ બળરમાં રે, ફરીફરી ચાક્યા નહીં કરશું રે. હવે તો ૧
જૂહને જળવ્યું ને, સાચ ન સાચવ્યું રે, ખેડો વેપાર બંધો રળશું;
સરવૈયે ખોટ આવી, મૂઠી ચુમાવી બાધ, ફરીએ પથે નહીં પળશું રે. હવે તો ૨
ચુરુછના ધર્મલાભો આગમે ભાખીયા રે, ચેતીને ચારિત્રે ચીતરશું;
જગના વ્યાપારમાં ને ધર્મ આચારમાં રે, આગમની ધારણાઓ ધરશું રે. હવે તો ૩
આડત અસત્યની તો મનથી રે મૂકી બાધ, સોદા તે સત્યના સંધરશું;
ખાતું ને આવરે આ અંતર રાખશું ને, નિષ્કામીભાવે સરભર કરશું રે. હવે તો ૪
મનના વિકાર રાખી, શુદ્ધ વિવેકથી રે, ચિત્તમાં ચેતનના ખ્યાન ધરશું;
સમક્ષિત સમભાવે રિચરતાને પાળી રે, અલખની શોધમાં ઉતરશું રે. હવે તો ૫
વ્યક્તિની બાવના સમષ્ટિમા ભેળવી રે, વિશ્વની સેવામાં વિચરશું;
આતમની ત્યોતિના શુદ્ધ સ્વરૂપમા રે, અનુભવી ચાતાં ચાતાં કરશું રે. હવે તો ૬
શ્રદ્ધાના નાવે બાધ, ભવજળ તરવા રે, મુક્તિની સદ્ગુરુ કરશું;
વૈરાગ્ય વાયુ હહેરે, સ્તોડહ્ન દિશાને સાધી, અર્હના આરામાં ઉતરશું રે. હવે તો ૭
પ્રભુ પદ પામવાને, ભવદુઃખ વામવા રે, વિદેહી બાવનાને વરશું;
બ્રમણાઓ બાંગવાને, છપને જગાડવા રે, દાસ હરિનું કલું કરશું રે. હવે તો ૮

પાલીતાણા }

હરિલાલ કીકાભાઈ મહેતા
મુનીમ:-શ્રી ૬ આશ્વદેવ કલ્યાણ

ગાપ-મોચન

છોટા છોટા અવિધાના દોર, જાગે સમભાવ સખી;
તોટા તોટા તે કર્મની દોર, મળે સુખધામ સખી. છોટા છોટા ૧
સાખી—વિભાવથી અજગો થતાં, છવ શિવરૂપ થાય;
સ્વભાવમાં મળવા પછી, જન્મ મરણ અટકાય.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૨
સાખી—સ્વધર્મ સેવા આદરી, પરદુઃખે દુઃખી ઠરે;
એ વીર સદ્ગુણને ભરી, વીર ભાવનાઓ ભરે.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૩
સાખી—મયુરોતું સુખ નેધને, સર્પ ચંદનને તબે;
“ પ્રકાશ ” ફિરણ પ્રગટતા, સર્વ ભવાંકુરો ટળે.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૪
મગનલાલ મોતીચંદ શાહ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૩૯ થી)

દાનેશ્વરીનો મહિમા

સુપાત્રદાનના દેનારા પુણ્યશાળી ભવ્ય જીવો પોતાના માનવજીવનને જરૂર સફલ કરે છે. કહ્યું છે કે—

વાણી રસવતી यस્ય, માર્યા પુત્રવતી સતી ।

લક્ષ્મીર્દાનવતી यस્ય, સફલં તસ્ય જીવિતમ્ ॥ ૧ ॥

આ બાળત ઉપદેશસાર ગ્રંથમાં સંક્ષેપથી દૃષ્ટાંત દીધું છે કે—અનુપમા દેવી તેણી દાન ઉદ્ધાસથી આપીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉપજવાને લાયક મનુષ્યાયુષ્યને બાંધી ત્યાં શ્રાવકના શ્રેષ્ઠ કુળમાં જન્મ પામ્યા છે અને સુપાત્રદાનના ઉત્તમ સંસ્કારથી આઠ વય ની ઉંમરે—નાની વયમાં ભાગવતી દીક્ષા પામ્યા છે. અત્યારે ત્યાં (મહાવિદેહમાં) કેવલીપણે વિચરે છે. આવા સુપાત્રદાનાદિ ધર્મમાં રુચિવાળા ભવ્ય જીવોને હુનિયા ચાહે એમાં નવાઈ શી ? જુઓ ! પાણીના દાતાર એવા મેઘને સૌ કોઈ ચાહે છે એટલે તેના આગમનની રાહ ખેડૂત વિગેરે સર્વે જુએ છે, પણ ભલેને પાણીનો અખૂટ ભંડાર હોય તો પણ સમુદ્રને કોઈ ચાહતું નથી; કારણ કે તેનો સ્વભાવ સંઘરવાનો છે, દેવાનો નથી. દાનેશ્વરી હોય તે જ ભવ્યજીવ લોકલાગણીને પોતાની તરફ ખેંચી શકે છે. કહેવત છે કે—“ જેનો હાથ પોલો, તેનો જગત આખું ગોલો ” અર્થાત્ દાસ થઈને રહે છે.

કંજુસની લક્ષ્મી શા કામની ? એ તો અનેક દૃષ્ટાંતોથી પ્રસિદ્ધ છે. જુઓ—

શાર્દૂલવિક્રિંઙિતશ્ચ

શાસ્ત્રૈર્નિષ્પ્રતિભસ્ય કિં ગતદશો દીપ્તેઃ પ્રદીપૈશ્ચ કિં ।

કિં ષ્લીવસ્ય વધૂજનૈઃ પ્રહરણૈઃ કિં કાતરસ્યોલ્વણૈઃ ॥

કિં વાચૈર્વધિરસ્ય ભૂષણગણૈર્લાવણ્યહીનસ્ય કિં ।

કિં મોજ્યૈર્જર્વરજર્જરસ્ય વિભવૈઃ પ્રૌઢૈરદાતુશ્ચ કિં ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—જે માણસ જુદા વિનાનો હોય તેની આગળ શાસ્ત્રનું રહસ્ય સમજાવીએ તો તેથી લાભ શો ? એટલે તેમ કરવું એ નકામું છે. (એમ આગળ પણ સમજવું.) આ બાળત બીજા ગ્રંથોમાં પણ કહ્યું છે કે—

‘યસ્ય નાસ્તિ સ્વયં પ્રદા, શાસ્ત્રં તસ્ય કરોતિ કિં ? ।

લોચનાભ્યાં વિહીનસ્ય, દર્પણઃ કિં કરિષ્યતિ ? ॥ ૧ ॥

જેને સ્વયંપ્રદા (જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમના આધારે પ્રકટેલી સ્વાભાવિક સમજશક્તિ) નથી તેને શાસ્ત્ર શા કામનું છે ? અર્થાત્ નિષ્ફલ છે.

તથા આંધળાની આગળ દેહીઅમાન દીવા કોઈ માણસ ધરી રાખે તો તેથી કંઈ લાભ થાય ખરો ? અર્થાત્ ન જ થાય. અને કાયર માણસને શત્રુની સામે લડવા માટે શસ્ત્ર આપીને જોલો રાખીએ તો તે શું ધાડ મારશે ? અર્થાત્ કંઈ પણ તે લડવાનું કામ કરી શકે જ નહિ. આ કારણથી જણાવ્યું કે કાયર માણસને તીક્ષ્ણ શસ્ત્રો દેવા તે નકામા છે. તથા ખેડેરા માણસની પાસે વાજાનું વગાડવા તે પણ નિર્થક છે. તેમજ જેની સુંદર આકૃતિ નથી તેને ઘરેણું પહેરાવવાં એ નકામું છે. તથા તાવવાળા માણસને ભોજન દેવું એ નકામું છે. આ બધાં કાર્યો જેમ નકામાં હોય છે તેમ કંબુસની પાસે ઘણી લક્ષ્મી હોય, તો પણ તે શા કામની ? એટલે જે લક્ષ્મી દાનમાં વપરાતી નથી તે નિષ્ફળ જ સમજવી. તેવા કંબુસની લક્ષ્મી કોઈપણ સત્કાર્યમાં વપરાતી જ નથી.

પ્રજા પુણ્યોદયે શ્રાવકધર્મને સાધનારા ભવ્યજીવો યથાશક્તિ સુપાત્રદાનનો દહાવો લઈને જ ભોજન કરે છે કારણ કે દાન કઈને ખાવું, એ અમૃતભોજન કહેવાય, એમ તેઓ ખરેખર સમજે છે. કદાચ માંદગી વિગેરે ખાસ કારણે તેઓ દાન ન લઈ શકે અને પ્રભુની-દેવની પૂજા ન કરી શકે તો તે દિવસ વધ્ય ગયો એમ માને છે; કારણ કે પરમ પ્રભાવક પવિત્ર સિદ્ધાંતોના શ્રવણનું ફળ એ છે કે-આવી આવેલી ઉત્તમ તક જાળવવી. જેમ પ્રાચીન મહર્ષિ ભગવંતોએ એવી તકને અમૂલ્ય ગણી છે તેમ અન્ય નીતિશાસ્ત્રાદિના જાણકાર જોનેતર કાલનિષ્ણાત પંડિતો-એ પણ ધનિક દાનેશ્વરીને અન્યોક્તિદ્વારા અવસરની કિંમત કરવા સૂચના કરી છે.

શાર્દૂલવિકીરિતવ્રત્તમ્

कर्त्तव्यो यदि वर्त्तते हृदि तरोरस्योपकारस्त्वया,

मा कालं गमयाम्बुवाहसमये सिञ्चैनमम्भोलवैः ।

पत्रे वै गलिते फलेऽपि पतिते मूले गते शुष्कतां,

किं नामास्य विभो ! करिष्यसि तदा धारासहस्रैरपि ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે મેઘ ! જે તારા મનમાં એવી જ ઇચ્છા વર્તે છે કે-મારે આ

ઝાડની ઉપર ઉપકાર કરવો છે તો તેને માટે હાલ સારામાં સારો અવસર છે, માટે ઉપકાર કરવામાં તું લેશ પણ વિલંબ ન કર; કારણ કે વ્યર્થ કાળ શુભાવવામાં શો ફાયદો ? અર્થાત્ લગાર પણ લાભ છે જ નહિ, એમ સમજીને પાણીના ગિંદુઓવડે (વરસવાવડે) આ ઝાડને સિંચ એટલે. તેની ઉપર વરસ કે જેથી અવસરે તારું વરસવું બાજબી ગણાય. આ તક શુભાવવા જેવી નથી, કારણ કે જ્યારે આ ઝાડના પાંદડાં ખરી પડે અને ફળ પણ તૂટીને ભોંય પર પડે, તથા મૂળ પણ સૂકાઈ જાય ત્યારે (બીજાવસરે) તું લલેને આ ઝાડની ઉપર તારી હજારો ધારા વરસાવે પણ તેથી શું એને (ઝાડને) તારા તરફથી ઉપકાર (લાભ) થવાનો ? અર્થાત્ કંઈ નહિ; કારણ કે અવસર વિના તું વરસ્યો. આ પ્રમાણે મેઘના દહાંતે શક્તિસંપન્ન ધનિક દાનેશ્વરીઓને પણ યોગ્ય ભલામણ કરી છે કે-જ્યારે દાનનો અવસર હોય ત્યારે જરૂર દાન દેવું જોઈએ.

દાન દેવાથી થતા ફાયદા

જે ભવ્યજીવો ન્યાયથી પેદા કરેલા દ્રવ્યદ્વારા સંપાદન કરેલ કલ્પ્ય (સુપાત્રને દર્શ શકાય તેવા) શુદ્ધ (નિર્દોષ) આહારવસ્ત્ર વિગેરે સુપાત્રને આપે છે તેઓ સદાચાર પાળવામાં બહુ જ ઉત્સાહથી આગળ વધે છે અને વિનય-જ્ઞાન-શાંતિ આદિ ગુણોને જરૂર પામે છે. તથા પરભવમાં મોક્ષના અભ્યાસાદિ સુખને પણ પામે છે. સુપાત્રની પરીક્ષા કરવાના સંબંધમાં કૃષ્ણદ્રીપાયને પણ એક વખત સુધિષ્ઠિર અને ભીમને જણાવ્યું હતું કે-હે સુધિષ્ઠિર ! જેઓમાં વિદ્યા અને તપશ્ચર્યા બંને ગુણ હોય તે જ સુપાત્ર કહેવાય. કહ્યું છે કે—

ન વિદ્યાયા કેવલયા, તપસાપિ ચ પાત્રતા ।

યત્ર વિદ્યા ચરિત્રં ચ, તત્પાત્રમભિધીયતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—એકલી વિદ્યા ભણવાથી કે એકલું તપ કરવાથી પાત્રપણું મળી શકતું નથી, પણ વિદ્યા ભણવા ઉપરાંત જે તપને સાધે તે જ સુપાત્ર કહેવાય. આવા ગુણો જેમાં ન હોય તે કુપાત્ર કહેવાય એટલે જે જિનવચનોની ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખે, દરેક વસ્તુના સ્વરૂપને સ્વાદ્વાદ શૈલીએ ન સમજે અને સદ્વર્તન ન પાળે તે કુપાત્ર કહેવાય. તેને ગુરુબુદ્ધિએ દાન ન દેવાય. કલ્પ્યાકલ્પ્ય પદાર્થના સ્વરૂપને જાણ્યા બાદ ભવ્યજીવોએ સુપાત્રને અકલ્પ્ય (ન ખપી શકે તેવા) પદાર્થો ન દેવા જોઈએ કારણ કે અકલ્પ્ય દાન દેતાં શુભગતિનું આઉંચું ટૂંકું બંધાય છે. આ બાબતમા સાક્ષીપાઠ તરીકે શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં અલ્પાયુષ્ય બાંધવાના ત્રણ કારણ જણાવ્યા છે. તે આ પ્રમાણે:—૧. જીવોને હણવાથી, ૨. જૂઠું બોલવાથી, ૩. સુપાત્રને અકલ્પ્ય ચીજનું દાન દેવાથી તેમજ સુપાત્રને તરછોડીને દાન દેવાથી અલ્પાયુ બંધાય; તેથી રીતે દાન દેનારા જીવો અશુભ ગતિનું લાંબું આયુષ્ય બાંધે છે.

સુપાત્રદાન દેનારા શ્રાવકના એ ભેદ

સુપાત્રદાનને પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે દેનારા શ્રાવકોના ૧. સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક અને ૨. હુબદ્રદષ્ટાંતભાવિત શ્રાવક એમ બે ભેદ શ્રી ભગવતીસૂત્ર દીકા વગેરેમાં જણાવ્યા છે. તેનું ટૂંકું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે જણવું.

૧. સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક—જેઓ સુપાત્રદાનાદિના સ્વરૂપને જણાવનારા સિદ્ધાંતોના અર્થને સાંભળે, હૃદયમાં તેનું યથાર્થ રહસ્ય ધારી રાખે, તથા સુપાત્રને જ્ઞાનાદિના સાધનો દર્શને સંયમની નિર્મલ સાધનામાં મદદગાર બને, તેમજ માંદગી આદિ પ્રસંગે પણ પૂર્ણ ઉદ્દાસથી ભક્તિ કરે. સુપાત્ર મુનિરાજ વગેરે મહાપુરુષોને બહારાવવાના પ્રસંગે ઉચિતપણું જાળવીને દાનના પાંચ ભૂપણો ધારણ કરી અને પાંચ દ્રવ્યો છંડીને આહારાદિ પદાર્થો વહેરાવે, તે સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક કહેવાય. આવા શ્રાવકો દીર્ઘદષ્ટિથી એટલે સુધી વિચારે છે કે—આ મુનિસમુદાયમાં કેટલા સાધુઓ છે ? બાલ-વૃદ્ધ-ગ્લાન-નવદીક્ષિત

સાધુઓ કોણ છે ? આ બીના ધ્યાનમાં લઇને સુપાત્રને વધારે પડતા આહારાદિ બહારાવે નહિ. તથા કંઈ વસ્તુ ક્યારે અચિત્ત થાય ? સુપાત્રને કંઈ વસ્તુ ખપે ને કંઈ વસ્તુ ન ખપે ? ઇત્યાદિ બીના પણ શુરુગમથી બંધ છે તેથી તેવા ગીતાર્થ શ્રાવકોના હાથે આહારાદિ વહારતાં સુપાત્રને આહારાદિની શુદ્ધિ જળવાય એમાં નવાઇ શી ?

૨. લુપ્થકદૃષ્ટાંતભાવિક શ્રાવક—જેવી રીતે લુપ્થક એટલે શિકારી વધ્ય (જે હરિણાદિ તરફ બાણ ફેંકવાનું હોય તે) તરફ એક જ ધ્યાન રાખે છે, તેવી રીતે જે શ્રાવકો સંવિગ્નભાવિત શ્રાવકની માફક દાનનો વિધિ બાણતા નથી, પણ સરલતાથી એમ વિચારે છે કે—“ સુપાત્રના પાત્રમાં મારો આહાર પડે એ મહાભાગ્યોદય ગણાય અને તે મહાલાભનું કારણ છે. ” આ રીતે વિચારીને સુપાત્રને ‘ આપવાનું જ ’ સમજે, ને તે પ્રમાણે દાન દે તે લુપ્થકદૃષ્ટાંતભાવિક શ્રાવક કહેવાય. આવા ભવ્યજીવો પણ જેમ જેમ મુનિરાજના સમાગમમાં અધિક અધિક આવે છે તેમ તેમ તેઓ ભવિષ્યમાં જરૂર સંવિગ્નભાવિત શ્રાવકની જેવા બને છે. આ સુપાત્રદાનના આલુ પ્રસંગે દાયકે અને આહકે જરૂર યાદ રાખવું જોઈએ કે—જ્યારે નિર્વાહકાળ હોય, એટલે સુકાળ વગેરે અનુકૂળ સંયોગો હોય ત્યારે દાયકે અકલ્પ્ય ચીજનું દાન દેવું અને આહકે તેવી ચીજનું લેવું એ તદ્દન ગેરવ્યાજબી છે; કારણ કે દાયક એ પ્રસંગે ખાસ કારણ વિના ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોની આજ્ઞા વિના તેવું દાન આપે તો તે દૂંકા આયુષ્યનો ખંધ કરે છે અને આહક નિષ્કારણ અપવાદ સેવવાથી (સદોષ આહારાદિ લેવાથી) સંયમને મલિન કરે છે માટે નિર્વાહકાળમાં સદોષ દાનનું લેવું ને દેવું એ બંને અહિતકર છે. હવે જો ઇતરકાળ હોય, એટલે દુષ્કાળ-તીવ્ર ઉન્હાળો-ભયંકર-દીર્ઘ અટવીમાં વિહાર વગેરેમાંના કોઈ પણ વિકટ પ્રસંગે નિર્દોષ આહારાદિની સુરક્ષેલી હોય ને નિર્વાહ ન થઈ શકે તેવું ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોને જણાય, તો તેમની આજ્ઞાને માન આપીને આપવાદિક (સદોષ) ચીજને દેનાર ને લેનાર બંને નિર્દોષ છે, કારણ કે તેવા ગાઢ આપત્તિના પ્રસંગે ગીતાર્થાદિની આજ્ઞાથી આપવાદિક દાનને દેનારા સમજી (દ્રવ્યાદિના બાણકાર) શ્રાવકો મુનિરાજ વગેરે સુપાત્રના સંયમનું રક્ષણ કરે છે અને દાનના લેનાર સુપાત્ર મુનિઓ પણ ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોની આજ્ઞાનુસારે જ પ્રવૃત્તિ કરે છે, એટલે અપવાદ માર્ગને સેવે છે તે કેવલ ધર્માધાર-શરીર નભાવી સંયમનિર્વાહ તરફ લક્ષ્ય રાખે છે ને ભવિષ્યમાં ઉચિત સંભયે આલોચનાદિ પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને આત્મશુદ્ધિ કરવાની ભાવના પણ રાખે છે. આ બાબતમાં શ્રી સ્થાનાંગવૃત્તિ વગેરે ઘણાં ગ્રંથોમાં જણાવ્યું છે કે—

આર્થક્ષત્ત્વ—સંચરણમ્મિ અસુદ્ધં, દોષદ્વિ ગેષ્ટંતદૈતયાણઽદિયં ।

આરદિદ્વૈતેણ, તં ચૈવ દિયં અસંચરણે ॥ ૧ ॥

(આ ગાથાનો સ્પષ્ટાર્થ ઉપર જણાવી દીધો છે.)

જિનમંદિરમાં થતી આંગી-રૌશની

જિનમંદિરમાં થતી પરમાત્માની મૂર્તિની આંગી અને રૌશનીની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ? આવા એક જિજ્ઞાસુના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક સુર સુનિમહારાજએ કહ્યું કે—“જિનમંદિરમાં થતી આંગી-રૌશનીની પ્રથા પૂર્વથી આવી આવે છે; પરંતુ તે પ્રથમ વિવેક અને યતનાપૂર્વક કરવામાં આવતી હતી, અને તેમાં તેના ઉદ્દેશનું પરિપાલન સારી રીતે કરવામાં આવતું હતું. આ સંબંધમાં શ્રી સંમતિતર્કની વૃત્તિમાં કહેલ છે કે—ભગવદ્પ્રતિમાયા મૂવણાદ્યારોપણે કર્મક્ષય-કારણ, કર્ત્વમનઃપ્રસાદજનકત્વાત્, કુંકુમાદ્યાલેપનવત્ । અર્થ—“કેશરાદિના વિલેપનની જેમ જિનપ્રતિમાના અંગ ઉપર આભૂષણાદિનું આરોપણ કરવું તે કર્મક્ષયનું કારણ છે” અને, તે ચક્રાવનારના મનમાં પ્રસન્નતાનું ઉત્પાદક છે.”

હાલમાં એ કાર્યમાં યતના ને વિવેકની કાંઈક ક્ષતિ દેખાય છે તેથી તેમાં સુધારો થવાની આવશ્યકતા છે. જે રચના કરવાથી વીતરાગનું વીતરાગત્વ ન સચવાય તે કરવાથી કરનારના ઉદ્દેશની સફળતા થતી નથી.”

આ હકીકતનો સાર એ છે કે—પરમાત્માની મૂર્તિને આભૂષણો ધારણ કરાવવાની પ્રવૃત્તિ નવી નથી, અર્વાચીન કહેનારા શાસ્ત્રવચનથી અનભિજ્ઞ છે. આંગી કરવામાં આવે છે તે આભૂષણનું જ પ્રતિક-પ્રતિનિધિ છે. એટલે તેનો નિષેધ ન કરવો પણ જયણા ને વિવેક જળવવાની ચીવટ રાખવી. એમ કરવાથી ભક્તિભાવવાળા આત્માની ભક્તિ જળવાય છે અને પરમાત્માની આજ્ઞાનું પણ આરાધન થાય છે. કુવરજી

આ રીતે સુપાત્રદાનને અંગે આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજે શ્રી ભગવતીસૂત્રના આઠમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશાની ટીકામાં તથા શ્રી સ્થાનાંગ-સૂત્રના ૧ ત્રીજા અધ્યયનની ટીકામાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે. તેમાંની જે ટૂંક બીના ઉપર જણાવી છે તેને લક્ષ્યમાં રાખીને લખ્યુંલેલો સુપાત્રદાનને પરમ ઉલ્લાસથી દઈ આત્મહિત સાધે, એ જ ભાવના.

૧. સ્થાનાંગસૂત્ર એ ત્રીજું અંગ છે. તેના દશ અધ્યયનો છે. તેમાં પહેલા અધ્યયનમાં એકેક પદાર્થો કયા કયા ? તે સંબંધી વર્ણન કર્યું છે. એમ બીજા અધ્યયનમાં જે જે પદાર્થોનું, ત્રીજા અધ્યયનમાં ત્રણ ત્રણ પદાર્થોનું વર્ણન કર્યું છે. આ ક્રમે છેવટે દશમા અધ્યયનમાં દશ દશ સંખ્યામાં રહેલા શ્રમણધર્મોદિની બીના જણાવી છે. એટલે એકથી માંડીને દશ સંખ્યાવાળા જીવાજીવાદિ પદાર્થોનું તેમજ સ્વસમયપરસમયની ને નદીપર્વતાદિની બીના ક્રમસર એકથી દશ અધ્યયનમાં જણાવી છે. તેમાં આદર્શ આવકાદિ અને માતાપિતા સમાન આવકાદિની ચઉભગીનું વર્ણન, મદાવન, અણુવત, મમિતિ, ગુપ્તિ આદિનું તથા શ્રી મહાવીરદેવના શાસનમાં જિનનામકર્મને બાંધનારા શ્રેણિકાદિ નવનું અને નરકથી નીકળ્યા બાદ શ્રેણિકનું બાવિ વર્ણન, રોગના નવ કારણનું સ્વરૂપ વગેરે ખામ જણવા જેવી બીના ઘણી વર્ણવી છે. બૌદ્ધમતના અંગુત્તરનિકાયમાં પણ આવો ક્રમ સ્વીકાર્યો છે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિક

(૨૦૬)

તમને પોતાને આજે શું થયું છે તેનો નહિ, પણ તમારી મારફત અન્યને શું થયું છે—એ તમારો વિચાર હોવો જોઈએ.

સાધારણ રીતે વિચાર શું આવે ? આજે કેટલા રૂપિયા કમાયા ? આજનો ખર્ચ નીકળ્યો કે નહિ ? ધારણા પ્રમાણે બજાર તેજ કે મંદીને માર્ગે ગયો કે નહિ ? શેઠની કૃપામાં કાંઈ વધારો થયો કે નહિ ? ગઈ કાલે મેળાવડામાં ગયા કે ભાષણ કયું ? તેને અંગે છાપામાં નામ આવ્યું કે નહિ ? અથવા છોકરો કેટલું કમાયો ? તેની મારફત મૂડીમાં કેટલો વધારો થયો ? અથવા તેનો અભ્યાસ કેવો ચાલે છે ? આવા આવા પોતાને લગતા, પોતાની સંતતિને લગતા, પોતાની પત્નીને લગતા કે પોતાના વ્યાપારને લગતા વિચારો આવે છે અને તેને અંગે અનેક જાતની માનસિક ધાલમેજ મનમાં થયા કરે છે. પ્રાણી સામાન્યતઃ પોતાની જાતને વર્તુળ સ્થાને અથવા વર્તુળના કેંદ્રસ્થાને માને છે અને પોતાની ફરતી દુનિયા ફરે છે, તેનું પોતાને અંગે કેવું વર્તન થયું ? તેમાં પોતાને સીધો કે આડ-કતરો કેટલો લાભ થયો ? અથવા તે નાના વર્તુળમાં પોતાની પ્રશંસા કેટલી થઈ ? પોતાને કેવાં અભિનંદનો મળ્યાં ? તેનો જ તે માટે ભાગે વિચાર કરે છે. એની નાનકડી દુનિયાને એ આખી દુનિયા માને છે અને પોતા સારું સર્વ મથી રહ્યા છે એમ ધાસી પોતા પરત્વે તેમનો કસ કાઢે છે. અથવા પોતે મહિા કેમ પડ્યો ? પોતે સાગ્ને કેમ થાય ? પોતાના વ્યાધિઓ કઈ રીતે ઝાઝા થાય અને પોતાની દુનિયામાં પાછો પોતે કેમ ખડો થઈ જાય ? એવા એવા વિચાર દુનિયાનો રસિક પ્રાણી દરરોજ કરે છે. પણ એ વિચાર-ધારા ખોટી છે, અયોગ્ય છે, ત્યાજ્ય છે. ખરો વિચાર તો પોતાની મારફત અન્યને શું થયું ? પોતે કેટલા પરોપકાર કર્યા ? પોતે અન્યને કેટલો લાભ આપ્યો ? પોતે ખીજને પાત્ર જોઈ કેટલાં દાન આપ્યાં ? પોતાથી અન્ય કેટલાં પોષાયાં ? પોતે પોતાના કાર્યથી દુનિયાની પ્રગતિમાં કેટલો ફાળો આપ્યો ? પોતે કેટલાને ખવરાવ્યું ? કેટલાને જ્ઞાનદાનમાં સહાય કરી ? અન્યના વ્યાધિ ઝાઝા કરવામાં પોતે શો ફાળો આપ્યો ? અન્યને માર્ગે ચલાવવામાં પોતે પોતાની સક્રિયતા કેટલો ઉપયોગ કર્યો ?—આવા વિચાર કરવા ઘટે. આ વિચારમાં મધ્યમિંદુ પોતે ન થાય, પણ એને દુઃખ-દારિદ્ર્ય અને અજ્ઞાનમાં અડળાતી દુનિયાનો ખ્યાલ આવે, એની દશા સુધારવાની પોતાની ફરજનો ખ્યાલ આવે, પોતાના જીવનની સફળતા પારકા માટે સરળતા કરવામાં છે એ વાતનો જીવંત ખ્યાલ થાય અને શરીર, બુદ્ધિ કે શક્તિનો ઉપયોગ પારકા માટે થાય તે જ ખરું જીવન છે એવી હકીકત બાવના જાગે. કાગડો પણ જીવે છે, ખાય છે અને તે માટે અહીં તહીં જીડે છે. એ જીવન નથી, માત્ર હયાતી છે. એવા જીવનનો કાંઈ અર્થ નથી, એવા જીવન અને મરણ વચ્ચે બહુ તફાવત નથી, એમાં આંતર આનંદનો ઉદ્ભાવ નથી, એમાં વર્તનનો વિકાસ નથી,

એમાં અંતરાત્માની સાધ્ય તરફ દૃષ્ય નથી. કુશળ માણસ પર માટે જીવે, સ્વને બૂલી જાય એમાં ખરી કુશળતા છે.

“Not what has happened to you to day, but what has happened to others through you—that should be your thought.” (23-5-41)

(૨૧૦)

આપણે શુ' જાણીએ છીએ અથવા શુ' કરીએ છીએ-તે પર આપણે પ્રભાવ પડતો નથી પણ આપણે શુ છીએ તે પર તેનો આધાર રહે છે.

અન્ય ઉપર છાયા પડે તે માટે આપણું કેટલું જ્ઞાન છે અથવા કેવાં કાર્યો કરીએ છીએ તે પર સામાનું હૃદય રહેતું નથી. આ વાતના સત્ય પરિચય માટે 'માનસવિદ્યાના અભ્યાસની જરૂર છે. આ માનસશાસ્ત્રનો અભ્યાસી જાણી શકે છે કે અન્ય પર પ્રભાવ કેનો પડે ? આપણે ગમે તેટલો અભ્યાસ કર્યો હોય, 'ગમે તેટલી પદવી પ્રાપ્ત કરી હોય, ગમે તેવાં મોટા કામો કર્યા હોય, ગમે તેટલી રાજદ્વારી રમતો રમ્યા હોય કે મુત્સદ્દીગીરીના દાવો ખેડ્યા હોય, એ કાંઈ જરાએ કામમા આવતું નથી. પ્રભાવ પાડવા માટે ચારિત્રની જરૂર છે, વર્તનની જરૂર છે, ઉત્તમ જીવનભાવનાને સાક્ષાત્ જીવવાની જરૂર છે. મોટી પદવીઓ કે મોટા કામો થોડીવાર દુનિયાને આંજી દે ખરાં, પણ એમાં તો 'ચાર દા'ડાનું ચાંદરણું અને પછી ધોગ અધારી રાત' આવે, એમાં કાંઈ પ્રભાવ કે છાયા પડે નહિ. એ તો માત્ર અભિનંદન અપાવે કે સભારચાન શોભતું કરે. દુનિયા પર પ્રભાવ તો ચારિત્ર જ પાડી શકે, આદર્શ વર્તન જ પાડી શકે, ન ભુ સાય કે બૂલાય તેની છાપ તે જ પાડી શકે, અનુકરણ કરવા યોગ્ય દાખલો પણ તે જ પાડી શકે અને જીવનધન્યતાના નમૂના પણ તે જ પૂરા પાડી શકે.

કોઈ સતપુરુષ પાસે જઈએ, તેની આલુઆલુનું વાતાવરણ જોઈએ, એનો ખારિકાથી અભ્યાસ કરીએ, ત્યારે સંત મૌન હોય તો પણ એની છાયા કેટલી અને કેવી પડે છે તેનો સાક્ષાત્કાર થાય. એવા મત્પુરુષો જગતને નમાવે છે, જગત વગરકબ્બે એને પગે પડે છે અને એના દર્શાંતથી એની સાનિધ્યમાં જવા કે રહેવા માટે, પોતાને ભાગ્યશાળી ગણે છે, પવિત્રાત્મા કેટલું ભણ્યા છે કે એણે કેવા રણસંક્રામો ખેડ્યા છે એમ કોઈ પૂછતું પણ નથી. પવિત્ર આત્મા પોને અદરથી આત્મા માથે વાતો કરે છે અને આત્મા આત્માને સમજી લે છે.

મધ્યચારિત્રમાં દેખાવને રચાન નથી, દંભને અવકાશ નથી, નિંદાને માટે ભૂમિકા નથી, અસત્ય કે દ્વિંસાને સથવારો નથી. ત્યાં તો નગદ વાતને અવકાશ છે, ઉચ્ચ ભૂમિકાને રચાન છે, મનની શુદ્ધિને વિસ્તાર છે. બાહ્ય દેખાવ કે ખોટો પગારો સાચો પ્રભાવ કદી પાડી શકતા નથી અને સાચા હૃદયને દેશ કે સમયની મર્યાદા નથી. એને પ્રભાવ પાડવાની વૃત્તિ પણ થતી નથી અને નિઃસ્પૃહતા અને સદ્વર્તનનો મેળાપ થાય ત્યાં પ્રભાવ સ્વતઃ આવી જાય છે. મોટા માણસ યવાની ઇચ્છા ન કરતાં સારા યવાની ભાવના કરતી, મહાજ્ઞાની ગણાવાની હોંસ રાખવાને અદ્યે સ્વચ્છ હૃદયવાળા, યવાની ઇચ્છા કરતી. ખરા માયાની કિમ્મત અતિ જગત જરૂર આ કે છે.

“Our influence depends not so much on what we know, or even upon what we do, as upon what we are.” (11-6-41)

ॐ अहं नमः भन्तनो ज्ञप અને તેનું માહાત્મ્ય

લેખક:—મુનિ પુણ્યવિજયજી

એક રાત્રી અને એક રાંધ, એક સુખી અને એક દુઃખી, એક રોગી અને એક નિરોગી, આવી વિવિધતાઓ વિશ્વમાં આપણી નજરે પડે છે, તેનું ખરું કારણ પુન્ય અને પાપ છે. પુન્યથી જીવો સુખી થાય છે, પાપથી દુઃખી થાય છે.

વિશ્વમાં કાર્યકારણના નિયમો અચળ છે, કારણ વિના કાર્ય થતું નથી, સુખ દુઃખ ઉત્પન્ન થવાનાં કાર્યો તેના કારણની અપેક્ષા રાખે છે. કારણ પહેલું અને કાર્ય પછી, આ નિયમાનુસાર અત્યારની મનુષ્યની સ્થિતિ પૂર્વનાં કર્મોનુસારે બનેલી છે.

ધનાદિ અનુકૂળ સાધનોની પ્રાપ્તિમાં પુરુષાર્થની સાથે પુન્યપ્રકૃતિ હોય તો જ મનુષ્યો સફળતા પામે છે. પરમાર્થ અને પરાપકારનાં કાર્યોથી જીવો પુન્ય ઉપાજન કરે છે. મન-વચન-શરીર અને ધનાદિનો સદુપયોગ કરવાથી પુન્ય બધાય છે અને તેથી જીવો સુખી થાય છે. પરમાત્માનું સ્મરણ કરવાથી આત્મા નિર્મળ થાય છે અને વિશેષ પ્રકારે પુન્ય બધાય છે. જીવ ઉત્તરોત્તર આગળ વધે છે.

પરમાત્માના નામનું સ્મરણ ગરીબ અને ધનાઢ્ય, જાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ, સુખી અને દુઃખી દરેક જીવો કરી શકે છે. જેને વખત ઓછો મળતો હોય તેવાઓ હાલતાં, ચાલતાં, સૂતાં, બેસતાં અને કામકાજ કરતાં પણ પ્રજુસ્મરણ કરી શકે છે. વસ્ત્ર કે શરીરની શુદ્ધિ ન હોય તો પણ હાથ ન ચાલે તેમ મનમાં જાપ કરવામાં વાધો નથી. ચાલવાનું કામ પળનું છે, તે વખતે પણ મનને જાપના કામમાં જોડવામાં આવે તો જાપ ચંપ શકે છે. રેલ્વેમાં કે વાહનમાં મુસાફરી કરતા હો ત્યારે પણ તમે ત્યાં બેઠા બેઠા જાપ મનમાં કરી શકો છો. પથારીમાં સૂતાં સૂતાં પણ નિદ્રા ન આવે ત્યાં સુધી જાપ કરી શકાય છે, અને તે જાપ કરતા નિદ્રા આવી જાય તો સ્વપ્ન પણ સારાં આવે છે. મતલબ કે ગમે તે વખતે અને ગમે તે સ્થાને અશુચિ સ્થાન વળેને જાપ કરવામાં વાધો નથી.

મનુષ્યોનું આયુષ્ય ગમે તે પ્રકારે પૂરું થવાનું છે, પણ પોતાના જીવનમાં એકાદ મહત્વનું કાર્ય કર્યું હોય તો બાકી જિંદગી સુખી બને છે.

વ્યવહારના કોઈપણ કાર્ય કરતાં પરમાત્માનું નામ ન ભૂલાય, કાર્ય પૂરું થાય કે તરત પ્રજુનું નામ યાદ આવે, સ્વપ્નદશામાં પણ પરમાત્માનું સ્મરણ ચાલુ રહે, આટલી સ્થિતિ મનુષ્યો આ જીવનમાં પ્રાપ્ત કરે તો તેણે મનુષ્યજીવનમાં સારી કમાણી કરી ગણાય અને તેનો જન્મ સફલ થયો કહેવાય.

જાપ અનેક પ્રકારના છે, પણ જે જાપ કરવામાં પોતાનું સાધ્ય સ્મરણમાં રહે, સ્મરણમાં પોતાનું લક્ષ્ય પશ્ચિમી રહે તે જાપ ઉત્તમ છે. આવો જાપ, ૐ અહં નમઃ આ પાંચ અક્ષરનો છે. આનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—

ઔંકારમાં પંચ પરમેષીનો સમાવેશ થાય છે. પંચ પરમેષી એ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિની ભૂમિકા છે. તે દરેકનો પ્રથમ અક્ષર લઇને ઔંકાર બનેલો છે.

અરિહંત, અશરીરી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ આ પાંચ ભૂમિકા છે.

આત્માનું શુદ્ધ પૂર્ણ સ્વરૂપ તે અશરીરી સિદ્ધ પરમાત્મા છે. તેને દેહાતીત, પૂર્ણબ્રહ્મ, બ્રહ્મસ્વરૂપ, સિદ્ધ, અજર, અમર, અવિનાશી ઇત્યાદિ અનેક નામોથી બોલાવાય છે. આની અંદર નિર્વાણ પામેલા-મોક્ષે ગયેલા દરેક આત્માનો સમાવેશ થાય છે. ૧

અરિહંત એ દેહમાં રહેલ પૂર્ણ સ્વરૂપ પરમાત્માનું નામ છે, અને દેહનો ત્યાગ કરતા તે સિદ્ધ પરમાત્મા ગણાય છે. આની અંદર દરેક પૂર્ણ જ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની તીર્થંકર આદિનો સમાવેશ થાય છે. ૨

આચાર્યની અંદર પ્રભુમાર્ગના રક્ષક, પોષક, સંદેશવાહક, સસ વસ્તુના પ્રતિપાદક, સમુદાયના સ્વામી અને પૂર્ણતા મેળવવા પ્રયત્ન કરનારનો સમાવેશ થાય છે. ૩

ઉપાધ્યાયની અંદર મૂળ વસ્તુતત્ત્વના પ્રતિપાદક, અનેક જીવોને જાગૃતિ આપનાર ઉચ્ચ કોટિના સાધકોનો સમાવેશ થાય છે. ૪

મુનિઓની અંદર જેઓને બોધિબીજની પ્રાપ્તિ થઇ છે તે પછીના સર્વસ્વ ત્યાગી, વૈગમી, સ્વરૂપમાં રમણીતા કરનારા સ્વપરઉપકારી સર્વ સાધુવર્ગનો સમાવેશ થાય છે. ૫

આ સર્વના પ્રથમ અક્ષર ઐ, ઐ, આ, ઊ, મ્ થી ઔંકાર બનેલો છે. વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે પાંચે અક્ષર મળીને ઔં થાય છે.

જે અક્ષરો પુરમેશ્વરસ્વરૂપ પરમેષીપદના વાચક છે, સિદ્ધચક્રનું આદિ બીજ છે, સર્વ શાસ્ત્રોનું રહસ્યભૂત છે, સર્વ વિધનસમૂહોનો નાશ કરનાર છે અને સર્વ દૃષ્ટ એવાં જે રાજ્યસુખાદિ તથા અદૃષ્ટ એવા જે સ્વર્ગસુખાદિ ફળને આપવા માટે તેનો જાપ કરનારને કલ્પદ્રુમ સમાન છે.

ઔં એ સર્વ મંત્રપદોમાં આવે પદ છે, સર્વ વર્ણોનો એ આદિબીજ છે, એનું સ્વરૂપ અનાદ્યનંત શુણ્ણ્યુક્ત છે, શબ્દરૂપિનું એ મૂળ બીજ છે, જ્ઞાનરૂપ બોધોત્તરું એ કેન્દ્ર છે, અનાદત નાદનો એ પ્રતિધોષ છે, પરબ્રહ્મનો એ દ્યોતક છે અને પરમેષીનો વાચક છે સર્વ દર્શનો અને સર્વતંત્રોમાં એ સમાનભાવે વ્યાપક છે, યોગીજનોનો એ આરાધ્ય વિશ્વ છે. સકામ ઉપાસકોને એ કામિત ફળ આપે છે અને નિષ્કામ ઉપાસકોને આધ્યાત્મિક ફળ આપે છે. હૃદયના ધનકારાઓની માફક એ નિરંતર યોગીઓના હૃદયમાં સ્પર્ધા કરે છે. નીચેના શ્લોક એના સ્થૂળ સ્વરૂપનું યથાર્થ વર્ણન કરે છે.

ઔંકારચિન્દુસંયુક્તં, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।

કામદં મોક્ષદં ચૈવ, ઔંકારાય નમો નમઃ ॥

બિન્દુ સંયુક્ત ઔં છે તે સર્વ ઇચ્છિતને તથા મોક્ષને આપનારો છે તેથી યોગીઓ નિત્ય એનું જ ધ્યાન કરે છે અને એને જ નમસ્કાર કર્યા કરે છે.

અર્હ શબ્દ એ પરમાત્માનું નામ છે. અર્હ એટલે લાયક વિશ્વમાં જે લાયકમાં લાયક તત્ત્વ છે તે અર્હ છે. જેની આગળ વિશેષ લાયકાત ખીજા કોઇની ન હોય તેને સ્વવનારો શબ્દ અર્હ છે તેમજ અર્હ શબ્દ એ સિદ્ધચક્રનો ખીજમંત્ર છે. સિદ્ધસમુદાય તે સિદ્ધચક્ર છે. જેમાં વિશ્વના તત્ત્વરૂપ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વનો સમાવેશ થાય છે.

અરિહંત અને સિદ્ધ એ જેની અંદર દેવનો સમાવેશ થાય છે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિઓનો ગુરુવર્ગમાં સમાવેશ થાય છે, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચારનો ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થવાના સાધનો તે ધર્મ છે. આત્માદિ વસ્તુનો જોષ તે જ્ઞાન છે, તેની દૃઢ શ્રદ્ધા રતે, દર્શન છે, જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા પ્રમાણે વર્તન કરવું તે ચારિત્ર છે. સર્વ ઇચ્છાઓનો નિરોધ કરવો તે તપ છે. આ ચારને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. ઉપરના પાંચ પરમેષી સાથે એ ચારને મેળવતા નવ થાય છે. એ નવના સમુદાયને સિદ્ધચક્ર કહે છે. તે નવનો વાયક શબ્દ અર્હ, અર્હ શબ્દ ખીજરૂપ હોવાથી તેમાં સિદ્ધચક્રનો સમાવેશ થાય છે. આ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ આત્માની ચક્તી ભૂમિકાઓ છે તેનું લક્ષ રાખી જપ કરવો તે આત્માનો શબ્દરૂપે જપ કરવા બરાબર છે, તે ૐ ઈર્હ નમઃ આ જપ છે, આ જપ ગંભીર શબ્દવાળો છે. આ મંત્રના કરોડો જપ કરવા જોઇએ. જપ કરવાથી હલકા વિચારો આપણી આગળ આવતા નથી, મન ખીજે, બટકી પાપ બાધતું બધ થાય છે, ૐકારના જપથી આપણી તરફ પવિત્ર પરમાણુઓ ખેંચાઇ આવે છે, આપણી આત્માજીવનું વાતાવરણ પવિત્ર થાય છે, મન શરીરાદિના પરમાણુઓ પવિત્ર બને છે, સંકેષો શુદ્ધ થાય છે, પાપ ઘટે છે, પ્રભુના માર્ગમાં આગળ વધવાના અધિકારી થઇએ છીએ, લોકપ્રિય થવાય છે, બ્યવહારની મુજબણુ જોાઈ થાય છે. લાંબા વખતે વચનસિદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સર્વ પરમાત્માના નામરમરણુથી થાય છે.

ટૂંકામાં કહીએ તો મનને પવિત્ર કરી શ્રદ્ધા, ભક્તિ ને રિચરતાપૂર્વક આ જપ જપવાથી કર્મનો ક્ષય થાય છે, દરેક મનઃકામના સિદ્ધ થાય છે. અવધિજ્ઞાન જેવા વિશુદ્ધ જ્ઞાન પણ આ જપથી પ્રગટે છે. આ જપ સર્વ ગુણનો બનેલો છે.

કોઇ પણ ધર્મને બાધ ન આવે તેવો આ જપ છે, કેમકે કોઇ પણ ધર્મનું આમાં વિશેષ નામ નથી, પણ સામાન્ય નામ છે કે-વિશ્વમાં કોઇ પણ લાયકમાં લાયક તત્ત્વ હોય તેને હું નમસ્કાર કરું છું. એટલે મહાકૃણદાયક આ જપ દરેક મનુષ્યોએ કરવા યોગ્ય છે.

આગળ વધવા ઇચ્છનારને આ જપ એ પ્રથમ ભૂમિકા છે. આંખો બંધ કરી ભૂકુટીની અંદર ઉપયોગ આપી જાઘાડી આંખે જેમ જોઇએ તેમ બધ આંખે અંદર જોવું અને ત્યાં ૐ ઈર્હ નમઃ આ મંત્રનો જપ કરવો.

જે મનુષ્ય સંયમ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આ મંત્રપદનો યોગ્ય રીતે જપ કરે છે તેના સર્વ મનોરથ સફળ થાય છે.

પૂર્વ મહાપુરુષો રચિત ગ્રંથાધારે આ લેખ સંકલનાપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે, જૂલયૂકના રચાને સદા જનોએ સુધારી લેવા વિનંતિ છે.

નીતિમય વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૯૬ થી)

૧૦. પોતાની આત્મપ્રશંસા કરવી એ અવશ્ય છે, કારણ કે સર્વ પોતાની સ્તુતિ કરતો નથી અને ચન્દ્ર પોતાની શીતલતાની પ્રશંસા કરતો નથી તેમ સન્નન માણસ પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી છતાં તેના પ્રકાશિત ગુણોને લીધે જગતની પ્રશંસાને પાત્ર થાય છે.

૧૧. શત્રુનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. કદાપિ વિશ્વાસીને છેતરવો નહીં અને કૃતમ્મ થવું નહીં. આ ન્યાયનો માર્ગ છે.

૧૨. ગુણવાળાને દેખી રાજ થવું. ગુણરહિત પુરુષો તરફ પ્રેમ ન કરવો. પાત્રની પરીક્ષા કરવી. આ કાલા પુરુષોની કેસોટી છે.

૧૩. અકાર્ય ન કરવું. આત્માને નિષ્ઠ કાર્યમાં ન જોડવો. સાહસિક કાર્ય ન કરવું. આ રીતે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થવાય છે.

૧૪. દુઃખ આવે ત્યારે મૂંઝાવું નહીં. મરણ આવે તો પણ સન્માર્ગનો ત્યાગ કરવો નહીં. ધનનો ક્ષય થયો હોય તો પણ યથોચિત દાન દેવું. ધીર પુરુષોનું આ તરવારની ધાર પર ચાલવા જેવું વિષમ મત છે.

૧૫. અતિ રાગ ન ધરવો. અપ્રિય મનુષ્ય પર પણ રોષ ન કરવો. કલેશ-કંકોસ ન વધારવો. આ રીતે દુઃખોને નિલાનલિ દેવી.

૧૬. દુર્ગુણી સાથે વસવું નહીં. બાલક પાસેથી પણ હિત વચન મહર્ષ્ય કરવું અને અન્યાયથી પાછા હાટવું એમ કરવાથી નિન્દા થતી નથી.

૧૭. વૈભવ પ્રાપ્ત કરીને ગર્વ કરીએ નહિ, સપત્તિરહિત દશામાં વિષાદ-ખેદ કરીએ નહીં અને સમભાવમાં રહીએ તો ગમતા અણગમતાનો સંતાપ થાય નહિ.

૧૮. પોતાનું માર્દાત્મ્ય નાશ ન પામે માટે નોકરના ગુણ પરોક્ષપણે ન કહેવા પુત્રના ગુણ પ્રત્યક્ષપણે ન કહેવા અને પત્નીના ગુણ ઉભયપણે (પરોક્ષ કે પ્રત્યક્ષપણે) ન કહેવા.

૧૯. પ્રિય વચન બોલવું, વિનય કરવો, દાન દેવું અને પારકાના ગુણ મહર્ષ્ય કરવા. આ વશીકરણનો અમૂલ્ય મંત્ર છે.

૨૦. યોગ્ય સમયે બોલવું. ધણા મનુષ્યોની વચમાં ખસ માણસનું પણ માન રાખવું. પોતાનો અને પરનો વિશેષ ભેદ જાણવો કે જેથી સકલ અર્થની સિદ્ધિ થાય.

૨૧. મંત્ર તંત્રના માર્ગે ન જવું, બીજાને ઘેર એકલા ન જવું અને અંગીકાર કરેલું પાળવું. આ રીતે વર્તવાથી કુલીનતા પ્રાપ્ત થાય છે.

૨૨. જો પ્રેમને સ્થિર રાખવા ઇચ્છા હોય તો આપણે પ્રિયજનને ત્યાં જમવું અને આપણે ત્યાં તેને જમાડવો. તેના મનનો બાવ પૂછવો અને આપણો વિચાર તેને કહેવો તથા ઉચિત વસ્ત્ર દેવી અને લેવી.

૨૩. સન્તપુરુષો સન્નિવ્રતનું લક્ષણ આપતાં જણાવે છે કે-સારો મિત્ર પાપકર્મ કરતાં રોકે છે. શુભ કાર્યમાં જોડે છે. છુપી વાત જાની રાખે છે, ગુણોને પ્રકટ કરે છે, દુઃખ વખતે ત્યાગ કરતો નથી અને યોગ્ય કાળે યોગ્ય મદદ આપે છે

૨૪. કોઈનું પશુ અપમાન ન કરવું, પોતાના ગુણનો ગર્વ ન કરવો અને કોઈ પશુ બાબતથી વિરમય ન પામવું; કારણ કે આ પૃથ્વી બહુરતનવાળી છે.

૨૫. પરમાત્મોનું ધ્યાન કરવું, પોતાના સમાન પરને (બીજાને) ગણવો અને રાગ-દ્વેષ ન કરવા. આ રીતે વર્તવાથી મનુષ્ય જ્ઞાંસારને પરિણામ કરે છે.

૨૬. જેવા પોતાના પ્રાણ-પોતાનો જીવ પોતાને વહાલો છે તેવી રીતે દરેકને પોતાનો જીવ વહાલો છે. આ પ્રમાણે પોતાની સાથે બીજાને સરખાવીને સાધુપુરુષો બીજા પ્રત્યે દયાભાવ બતાવે છે.

૨૭. ઉત્તમ પુરુષોના હૃદયો મોટા વૃક્ષોના અગ્રભાગની પેઠે ફળની સંપત્તિને વિશે જોયા હોય છે અને ફળની વિપત્તિને વિશે પશુ જોયા જ હોય છે.

૨૮. ફાગટ કાળ ગુમાવવો નહીં, કારણ કે આસુખ્ય દિવસે દિવસે ઘટતું જાય છે તેમજ યમરાજ ક્ષમા કરતો નથી. વળી ધર્મની ગતિ વેગવાળી છે.

૨૯. શ્રી જિનરાજના કહેલાં સર્વ વચનો કોઈ પશુ રીતે મિથ્યા યતા નથી, આવી 'શુદ્ધિ' જે માણસની હોય છે તેનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચય જાયવું.

૩૦. દૂર વસના એવા મત્પુરુષોના ગુણો જ દૂરપણ કરે છે. જુઓ ! કેતકીનો ગધેલો માટે ભમરો પોતે કેતકી પાસે જાય છે.

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

મનનીય સૂત્રો

(પૃષ્ઠ ૫૧ થી શરૂ.)

૧૧. આત્મસુધારણા માટે આત્મપરીક્ષા બહુ જ જરૂરી છે.

૧૨. આટલું યાદ રાખજો કે આપણું ખગલ કરવાને કોઈ શક્તિમાન નથી. જે કાંઈ ખૂન અને છે તે ફક્ત આપણા જ કરેલા દુષ્કૃત્યોનાં ફળ છે.

૧૩. આ જગત એકે મુસાફરખાતું છે. તેમાં કોઈ કાયમ વસવાટ કરી શકતું નથી, તો પછી પરસ્પર વૈરભાવ શા ?

૧૪. વિનાશકરે કોઈ વાત ન બોલો નકામા પાપથી બચવાનો આ સૌથી ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૫. હમેશાં કોઈ ને કોઈ કાર્યમાં મનને રોકી જ રાખો. નવરત્ન પહેલું મન ખરાબ વિચારોને ધસડી લાવે છે, માટે એક સેકન્ડ પશુ મનને મોકલું ન મૂકો.

૧૬. થોડો પશુ દરરોજ પરાપકાર કરતા ગ્રહો.

૧૭. વીર્ય એ આત્માનું અમૃત્ય ધન છે. તેનો કદી દુરુપયોગ ન થાય તેની કાળજી રાખો.

૧૮. જેમ તેમ વીર્યનો દુરુપયોગ કરનાર પોતાના જ આત્માનો વિનાશ કરી રહેલ છે.

૧૯. મન, વચન અને કાયાથી યતા ખોટાં પાપોથી બચો.

૨૦. જગતના સર્વ જીવો ઉપર દયા અને પ્રેમ રાખતાં શીખો.

(ચાલુ)

એન. બી. શાહ

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

પુણ્યસ્ય ફલમિચ્છન્તિ, પુણ્યં નેચ્છન્તિ માનવાઃ ।

ફલં પાપસ્ય નેચ્છન્તિ, પાપં કુર્વન્તિ સાદરાઃ ॥ ૧ ॥

“ જગતના જીવો પુણ્યના ફળને-અનેક પ્રકારના સુખોને ઇચ્છે છે, પરંતુ તેવા સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવાં પુણ્યકાર્યો કરતા નથી. (પુણ્યને ઇચ્છતા નથી) તેમજ પાપના ફળ અનેક પ્રકારના દુઃખો છે તેને કોઈ પ્રાણી ઇચ્છતા નથી છતાં તેવા દુઃખ પ્રાપ્ત કરાવે તેવાં પાપનાં કાર્યો આદરપૂર્વક કરે છે. ”

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ ખાસ ચિંતવવા યોગ્ય છે. આપણે આપણી દરરોજની કરણી તરફ દષ્ટિ કરશું તો જણાશે કે તેમાં પુણ્યબંધ કરાવે તેવી દયા, પરોપકાર, પ્રમાણિકપણું, સદાચારીપણું, કષાયની મંદતા અને ઇદ્રિયોના વિષયોમાં અનાસક્તિ કેટલે અંશે છે ? જો તે જોતાં મનને સંતોષ થાય તો તેવી જ પ્રવૃત્તિ શરૂ રાખવી, પરંતુ જો તેમાં સંતોષ થાય તેવું ન દેખાય તો સુઝજનોએ જરૂર તેવી પ્રવૃત્તિમાં સુધારો કરવો અને પુણ્યબંધ થાય તેવી પ્રવૃત્તિમાં વધારો કરવો.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાની પ્રવૃત્તિ તરફ નજર કરતાં જો તેમાં પાપ બંધાય તેવી પ્રવૃત્તિ દેખાય તો દુઃખથી ડરનારા, દુઃખથી લય પામનારા, અન્યને દુઃખી જોઈને ત્રાસ પામનારા સુખાભિલાષી જીવોએ અનીતિ, અનાચાર, અપ્રમાણિકપણું, હિંસકવૃત્તિ, અલક્ષ્ય-લક્ષણનો પ્રેમ, અપેક્ષા પાતની પ્રવૃત્તિ, અકૃત્ય કરવા માટેનું વલણ-આવી અનેક અનિર્ધારિત બાબતમાંથી પોતાના આત્માને પાછો વાળવો. ક્રમે ક્રમે તેવા કાર્યમાં મંદતા કરવી, આસક્તિ ઘટાડવી અને નિરંતર તેનો ઘટાડો થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો. જગતમાં અનેક જીવોને દુઃખી થતા જોઈને મનમાં કરુણા લાવવી, દયા કરવી અને તેવાં કારણો જો પોતાના આત્મામાં દેખાય તો તેને તજી દેવાનો સદૈવ પ્રયત્ન કરવો-તેને માટે બેદરકાર ન રહેવું. ક્ષણે ક્ષણે અધ્યવસાય અનુસાર કર્મબંધ થયા જ કરે છે અને તેના સારાં કે માઠાં ફળ આ લવમાં કે આગામી લવમાં જરૂર લોગવવા જ પડશે તેની ખાત્રી રાખવી.

પુણ્ય બંધાય તેવા અને પાપ બંધાય તેવા અનેક નિમિત્તો છે. તેમાં કેટલાક તો એવા છે કે જેનાથી પુણ્ય બાંધવાના કે પાપ બાંધવાના ચોક્કસ પરિણામમાં મતભેદ જ નથી. તેવા નિમિત્તોને જાણ્યા છતાં મોહવસ્ત મનુષ્યો અને સંસારની મોહજાળમાં ખુંચેલા મનુષ્યો પુણ્યના નિમિત્તોને સેવી શકતા નથી અને પાપના નિમિત્તોને તજી શકતા નથી એ ખેદનો અને સાથોસાથ આશ્ચર્યનો વિષય છે.

આ વિષય ઘણો વિશાળ છે છતાં ટૂંકામાં સમજી શકે તેવા બાંધુઓને હૃદયેશીને વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો નથી.

કુંવરજી

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્ ।

પંચમોઽધ્યાયઃ

સૂત્રકાર—વાચકવર શ્રી ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર—મુનિ શ્રી રામવિજયજી

અજીવ અને જીવરૂપ પાંચ દ્રવ્યોના નામો તથા સ્વરૂપવિશેષ—

સૂત્ર—(૧) અજીવકાયા ધર્માધર્માકાશપુદ્ગલાઃ ॥ (૨) દ્રવ્યાણિ
જીવાશ્ચ ॥ (૩) નિત્યાવસ્થિતાન્યરૂપાણિ ॥ (૪) રૂપિણઃ પુદ્ગલાઃ ॥
(૫) આઽઽકાશાદેકદ્રવ્યાણિ ॥ (૭) નિઃક્રિયાણિ ચ ॥

અજીવકાયે ચાર વસ્તુ, ધર્મ ને અધર્મથી;
આકાશ પુદ્ગલ સાથે માની, સમજ સૂત્રમર્મથી;
એ ચાર વસ્તુ અસ્તિ શબ્દે, કાય શબ્દે મેળવી;
નામ સમજી અર્થ ધારી, પેળ બુદ્ધિ કેળવી. ૧
જીવ અસ્તિકાય મળતાં, પંચ દ્રવ્યો ધારવા;
નિત્ય સ્થાયી ભાવ સાથે, ત્રણ અરૂપી માનવા;
રૂપી દ્રવ્ય પુદ્ગલોને, સૂત્રદ્વારા સંગ્રહા;
પ્રથમના એ ત્રણ દ્રવ્યો, અકેક અક્રિય જ ગ્રહા. ૨

દ્રવ્યોની પ્રદેશસંખ્યા—

સૂત્ર—(૮) અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મયોઃ ॥ (૮) જીવસ્ય ચ ॥
(૯) આકાશસ્યાનન્તાઃ ॥ (૧૦) સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્ ॥
(૧૧) નાણોઃ

ધર્મ અધર્મ જીવ દ્રવ્ય, અસંખ્યપ્રદેશી ભણું;
આકાશ લોકાલોક વ્યાપી, અનન્તપ્રદેશી જ સુણું;
સંખ્ય અસંખ્ય અનન્ત લેદે, પુદ્ગલોને માનવા;
અણુતણા પ્રદેશ ન કહ્યા, દ્રવ્ય એવા માનવા. ૩

દ્રવ્યોનો લોકાકાશમાં અવગાહ, જીવપ્રદેશોની વિચારણા, ધર્મ-અધર્મ-
સ્તિકાયનું પ્રયોજન—

સૂત્ર—(૧૨) લોકાકાશેઽવગાહઃ ॥ (૧૨) ધર્માધર્મયોઃ કૃત્સ્ને ॥
(૧૪) એકપ્રદેશાદિપુ ભાજ્યઃ પુદ્ગલાનામ્ ॥ (૧૫) અસંખ્યેયભાગાદિપુ
જીવાનામ્ ॥ (૧૬) પ્રદેશસંહારવિસર્ગમ્યાં પ્રદીપવત્ ॥ (૧૭) ગતિ-
સ્થિત્યુપગ્રહો ધર્માધર્મયોરુપકારઃ ॥

લોકાકાશે સર્વ દ્રવ્યો, રહ્યા અવગાહન કરી;
 ધર્મ ને અધર્મ દ્રવ્યો, પૂર્ણ લોકે રહે ઠરી;
 એક આદિ પ્રદેશસ્થાને, પુદ્ગલની અવગાહના;
 અસંખ્યેય લાગાદિ સ્થાને, જીવની અવગાહના. ૪
 પ્રદેશનો સંકેત થાતો, વિસ્તરે દીપક પરે;
 શરીર વ્યાપી જીવપ્રદેશો, એ જ ઉક્તિ અનુસરે;
 જીવાદિના સચાર સમયે, ધર્મ ગતિ સહાયકપણે;
 સ્થિરતામાં મદદરૂપે, અધર્મ દ્રવ્ય મુનિ ગણે. ૫

આકાશ, પુદ્ગલ અને જીવદ્રવ્યોનું પ્રયોજન—

સૂત્ર—(૧૮) આકાશસ્યાવગાહઃ ॥ (૧૯) 'શરીરવાહ્મનઃપ્રાણા-
 પાનાઃ પુદ્ગલાનામ્ ॥ (૨૦) સુખદુઃસ્વજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ॥ (૨૧)
 પરસ્પરોપગ્રહો જીવાનામ્ ॥

આકાશ તો અવકાશ આપે, કાય વચન મન શ્વાસના;
 સુખ દુઃખ ને જીવિત મરણો, ઉપકાર પુદ્ગલ વાસના;
 ઉપકાર એકથી એક સાથે, જીવ દ્રવ્યે લાવના;
 અહિત છંડી હિત સાધે, સાચી તે પ્રસ્તાવના. ૬

કાળનું પ્રયોજન તથા પુદ્ગલોનાં લક્ષણો—

સૂત્ર—(૨૨) વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય ॥
 (૨૩) સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ પુદ્ગલાઃ ॥ (૨૪) શબ્દવન્ધસૌક્ષ્મ્યસ્યૌલ્પ-
 સંસ્થાનમેદતમશ્છાયાતપોદ્યોતવન્તશ્ચ ॥ (૨૫) અણવઃ સ્કન્ધાશ્ચ ॥

વર્તના પરિણામ ક્રિયા, પરત્વ અપરત્વથી;
 કાળના એ પાંચ કાર્યો, કહ્યા હેલ પ્રલેદથી;
 કાળની વિચારણામાં, સૂત્ર અર્થો ધારવા;
 સૂત્ર બાવીશ પૂર્ણ થાતાં, પુદ્ગલો વિચારવા. ૭
 સ્પર્શ રસ ગંધ વર્ણવાળા પુદ્ગલો દેખવા;
 વળી શબ્દ બંધસૂક્ષ્મ સ્વલથી સંસ્થાનલેદે જાણવા;
 અંધકાર છાયા યુક્તરૂપે, આતપ ને ઉદ્યોતથી;
 અણ અને વળી સ્કન્ધભાવે, સુણ્યા હેલ બે શુનથી. ૮

સ્કન્ધો તથા અણુઓની ઉત્પત્તિ, દ્રવ્યનું લક્ષણ, નિત્યનું સ્વરૂપ અને
 નયથી પદાર્થસિદ્ધિ—

સૂત્ર—(૨૬) સંઘાતમેદમ્ય ઉત્પદ્યન્તે ॥ (૨૭) મેદાદણુઃ ॥ (૨૮)

મેદસંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષાઃ ॥ (૨૯) ઉત્પાદવ્યયપ્રૌવ્યયુક્તં સત્ ॥ (૩૦)

તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યમ્ ॥ (૩૧) અર્પિતાનર્પિતસિદ્ધેઃ ॥

સંઘાત ને વળી લેદથી, ઉત્પન્ન રકંધો નિરખવા;
પણ લેદથી અણ નિપજે છે, સૂત્ર સાથે ધારવા;
લેદ ને સંઘાતથી, ઉત્પન્ન રકંધો જાણવા;
તે ચક્ષુથી નિરખાય સુખે, સૂત્રપાઠે માનવા. ૯
ઉત્પાદ વ્યય ને મુવતા, એમ દ્રવ્ય ત્રિપદી સંગ્રહે;
ભાવ જે ત્રિકાળ સ્થાયી, નિત્યતા તે નિત્ય ગ્રહે,
વ્યવહાર નિશ્ચય નયતણા, જે લેદ જે છે સૂત્રમાં;
પદાર્થ સિદ્ધિ કરી ભાવે, સૂત્ર અર્થ તંત્રમાં. ૧૦

પુદ્ગલોના બંધનું સ્વરૂપ, સમાધિક પરિણામ અને કાળનું સ્વરૂપ—

સૂત્ર—(૩૨) સ્તિગ્ધરૂક્ષત્વાદ્વન્ધઃ ॥ (૩૩) ન જઘન્યગુણાનામ્ ॥
(૩૪) ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ ॥ (૩૫) દ્વ્યધિકાદિગુણાનાં તુ ॥ (૩૬)
વન્ધે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ ॥ (૩૭) ગુણપર્યાયવદ્દ્રવ્યમ્ ॥ (૩૮)
કાલથેત્યેકે ॥ (૩૯) સોઽનન્તસમયઃ ॥

સ્તિગ્ધ ને રૂક્ષપણનો, બંધ પુદ્ગલનો કદ્ધો;
જઘન્ય ગુણથી તે ઉભયનો, બંધ તે વળી નવિ અદ્ધો;
સ્તિગ્ધ સાથે સ્તિગ્ધ મળતાં, રૂક્ષ સાથે રૂક્ષતા;
બંધ ન લહે પુદ્ગલો તે, સૂત્ર કહે એમ પૂછતા. ૧૧
જે અધિક ગુણ અંશ વધતાં, બંધ પુદ્ગલ પામતાં;
સમ અધિક પરિણામ પામે, અંશ ન્યૂનાધિકતા;
ગુણ અને પર્યાયવાળું, દ્રવ્ય જિનવર કહે સદા;
કાળને કોઈ દ્રવ્ય કહે છે, અનંતસમયી સર્વદા. ૧૨

ગુણ અને પરિણામની વિચારણા—

સૂત્ર—(૪૦) દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણાઃ ॥ (૪૧) તદ્ભાવઃ પરિણામઃ ॥
(૪૨) અનાદિરાદિમાંથ ॥ (૪૩) રૂપિણ્વાદિમાન્ ॥ (૪૪) યોગોપ-
યોગો જીવેષુ ॥

દ્રવ્યનો આશ્રય કરે જે, નિર્ગુણી ગુણી ભણ્ય;
પદ્ધત્યનો જે ભાવ વર્તે, તેહ પરિણામી ગણ્ય;
અનાદિ ને આદિથી તે, લેદ જે પરિણામના;
રૂપી અરૂપી વસ્તુઓની, આદિ અનાદિ ભાવના. ૧૩

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. વાહીલાલ રામજી-નોંધણવર.)

પ્રશ્ન ૧—પંડિત વીરવિજયજીકૃત નવાણુપ્રકારી પૂજામાં ત્રીજો ઉદ્ધાર શ્રી સીમંધરસ્વામીના વચન સાંભળીને ઇશાનેદ્રે કર્યાનું કહ્યું છે તો તે સીમંધરસ્વામી કયા સમજવા ? હાલમાં જે છે તે તો કુંથુનાથ ને અરનાથના આંતરામાં જન્મેલા છે.

ઉત્તર—આપણી એક ચોવીશીમાં એટલે એક કોડાકોડ સાગરોપમમાં વિહર-માન તીર્થંકરની અસંખ્યાતી વીશીઓ થાય તેમાં એક નામના પણ અનેક તીર્થંકરો થાય તેથી ઇશાનેદ્રે જેના વચનો સાંભળ્યા તે સીમંધરસ્વામી બીજા સમજવા.

પ્રશ્ન ૨—સ્થૂળભદ્રના સમકાલીન મુનિઓ જે કૂવાના ભારવટ ઉપર, સિંહગુફા પાસે અને સર્પના બિલ પાસે આતુર્માસ રહેલ તે આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા હશે ?

ઉત્તર—તે મુનિઓ શ્રુતવ્યવહારી હતા તેમજ આર મહિનાના ઔવિહાર ઉપવાસ કરીને કાયોત્સર્ગે રહેલ હતા એટલે તેમને આવશ્યકાદિ કરવાનો નિરધાર ન સમજવો.

પ્રશ્ન ૩—આ પૃથ્વી કેટલા પ્રમાણવાળી છે ?

ઉત્તર—આ પૃથ્વી એક રાજ એટલે અસંખ્ય યોજનપ્રમાણ અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્રોવાળી છે. તેમાં મનુષ્યો માત્ર અઢીદ્વીપમાં જ છે. તેની બહાર તિર્થંચો જ છે. ત્યાં સૂર્ય ચંદ્ર સ્થિર છે તેથી ઋતુનો ફેરફાર થતો નથી. વરસાદ વરસતો નથી એમ અનેક બાબતો ક્ષેત્રસમાસ વિગેરે બ્રથેથી જાણવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪—જંબૂદ્વીપ નામના બીજા દ્વીપો છે ?

ઉત્તર—જંબૂદ્વીપ નામના અસંખ્યાતા દ્વીપો છે પણ તેમાં મનુષ્યોની વસતી નથી. માત્ર તિર્થંચો ને સ્થાવર જીવો જ છે.

જીવતા જે યોગ વર્તે, ઉપયોગે સહચરી;
તેહ પણ પરિણામ આદિ, શાસ્ત્ર સાગે અનુસરી;
અધ્યાય પંચમ સૂત્ર ચાલીશ, અધિક ચારે લાવના;
સૂત્ર અર્થો એક મનથી, સાધતાં સરે કામના ૮૧૪

इति संग्रहकार-वाचकप्रवर-श्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
वेद्यारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागस्वादरागपद्म-
गुनिरामविजयविरचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितः पञ्चमोऽध्यायः ॥

— ૧૮૪ —

— (૧૮૪) —

પ્રશ્ન ૫—ખંધક સુનિની ખાલ કયા કર્મના ઉદયથી ઉતારી ?

ઉત્તર—ખંધક સુનિની સજ્જાયામાં તેમણે પૂર્વભવે બહુ યુક્તિપૂર્વક એક મોટા ક્ષણની છાલ બરાબર ઉતારીને તે બાળત અભિમાન કરી કર્મ બાંધ્યું હતું તે કર્મ ઉદય આવતાં શરીરની ખાલ ઉતરી એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬—સિદ્ધચક્રની પૂજા કર્યા પછી તે જ કેશરથી બીજી પ્રતિમાઓની પૂજા કરી શકાય ?

ઉત્તર—કરી શકાય. એમાં બીલકુલ વિરોધ નથી. સિદ્ધચક્રમાં દેવ, ગુરુ ને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો સમાવેશ છે ને ત્રણે પૂજનિક છે.

પ્રશ્ન ૭—દેવીની પૂજા કેટલે અંગે કરાય ?

ઉત્તર—તેનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ વાચવામાં આવ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૮—પ્રતિમાના લાંછનની પૂજા કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—લાંછનની પૂજા કરવાની નથી.

પ્રશ્ન ૯—ઘીતેલનો વેપાર રસવાણિજ્યમા ગણાય ?

ઉત્તર—ગણાય. કારણ કે તેમા પડતા ત્રસ છવોનો તરત જ વિનાશ થાય છે. વ્યાપારી તેની જયણા કરી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—આવતી ચોવીશી ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામાં થયે ?

ઉત્તર—ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામા અનાગત ચોવીશીના ૨૩ તીર્થંકરો થયે, ચોવીશમા તીર્થંકર તેના ચોથા આરાના પ્રારંભમા થયે.

પ્રશ્ન ૧૧—ઉનના દાપડનો વેપાર કેશવાણિજ્યમાં ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. ઉનનો વેપાર ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૨—સ્તવનના ભાવવાળી પૂજાની ઢાળ પ્રતિક્રમણમાં સ્તવન તરીકે કહેવાય ?

ઉત્તર—કહી શકાય. તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૩—તેરશને દિવસે ચૈત્યવંદન કયું કહેવું ?

ઉત્તર—પાર્શ્વનાથનું સંસ્કૃત અથવા શુજરાતી ચૈત્યવંદન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૪—‘ દિન સકળ મનોહર ’ એ બીજી તિથિની સ્તુતિ કહેવામાં કાંઈ બાધ છે ?

ઉત્તર—બાધ નથી. કહેવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૫—આઠમને દિવસે પ્રતિક્રમણમા સંસારદાવાની સ્તુતિ કહેવી કે આઠમની સ્તુતિ કહેવી ?

ઉત્તર—બેમાંથી ગમે તે કહી શકાય

પ્રશ્ન ૧૬—‘ દેશના સુણી અલિરામ, રૂક્મિણી રાણી તામ, આછે લાલ સુધો સંજમ આદરે. ’ એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—અલિરામ એટલે સુંદર દેશના સાંભળીને રૂક્મિણી રાણીએ શુદ્ધ એવું સંયમ ગ્રહણ કર્યું, એમ અર્થ સમજવો.

કુંવરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર—મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી—મેઉ)

પ્રશ્ન ૧—તીર્થ કરના જન્મોચ્છવ કરવા સૌધર્મેન્દ્ર આવે છે ત્યારે એક લાખ યોજનનું વિમાન કરીને આવે છે તો તે, જંબૂદ્વીપ લાખ યોજનના હોવાથી તેમાં કેમ સમાઈ શકે ?

ઉત્તર—સૌધર્મેન્દ્ર પોતાનું મોટું વિમાન નંદીશ્વરદ્વીપના રતિકર પર્વત પર સંક્ષેપીને ત્યાંથી વિમાનને સંક્ષેપતાં સંક્ષેપતાં માતા પાસે આવે છે તેથી વિરોધવાળું નથી.

પ્રશ્ન ૨—સામાયિકના પ્રત્યાખ્યાનરૂપ કરેમિ ભંતેમાં તો ‘જવનિયમ’ પંચજી-વાસામિ’ કહેલ છે તો તેને માટે ૪૮ મિનિટ શા આધારે કહેવાય છે ?

ઉત્તર—એ સૂત્રના ટીકાકારે જવનિયમ શબ્દથી ૪૮ મિનિટ લેવાનું કહ્યું છે તેથી જ તે પ્રમાણેની પ્રવૃત્તિ છે. ૪૮ મિનિટથી ઓછું સામાયિક કે નવકારથી પણ થતી નથી. વધારે કાળ રહી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૩—આપણે કોઈપણ તિથિનું પ્રમાણ શા પ્રમાણે માનેલું છે ? મધ્ય રાત્રિએ તિથિ બદલાય છે ?

ઉત્તર—એક દિવસના સૂર્યોદયથી માંડીને બીજા દિવસના સૂર્યોદય થાય ત્યાં સુધીની એક તિથિ માનેલી છે. આપણે મધ્ય રાત્રે કે સૂર્યોદય અગાઉ તિથિ બદલાતી નથી. બીજી તિથિ સંજાંથી કેટલીક ક્રિયાઓ પ્રાતઃકાળે થાય છે.

પ્રશ્ન ૪—મહાવીર તીર્થ કર પ્રથમ દેવનંદાના ગર્ભમાં ૮૨ દિવસ રહ્યા છે છતાં તેના પિતા તરીકેનું ઋષભદત્તનું નામ કેમ લેવામાં આવતું નથી ?

ઉત્તર—જ્યાં જન્મ થાય ત્યાંના માતાપિતાના નામ જ લોકપ્રસિદ્ધ હોય છે તેથી તે નામ જ લેવામાં આવે છે. દેવનંદા ને ઋષભદત્તની વાત ઇંદ્ર કે પ્રભુ સિવાય કોણ જાણતું હતું ? બાકી વીરપ્રભુએ તો ગૌતમાદિક મુનિને પોતાની માતા તરીકે દેવનંદાને સમવસરણમાં ઓળખાવી છે અને દેવનંદા ને ઋષભદત્ત બન્ને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈને તે ભવમાં જ મોક્ષે ગયા છે.

પ્રશ્ન ૫—દેવસિક પ્રતિક્રમણમા પચ્ચજખાણુ લેતી વખતે ઉપવાસવાળા મુહુરત્તિ પડિલેલે છે પણ વાંદણા કેમ દેતા નથી ? બીજા બધા તો વાંદણાં દે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં એ પ્રમાણેનો લેદ રાજ્યાનું પૂર્વપુરુષોને યોગ્ય લાગેલ હોવાથી તેમ થાય છે. છઠ્ઠા આવશ્યક વખતે તો ‘મુહુરત્તિ ને વાંદણા બાંને દરેક પ્રતિક્રમણ કરનાર આપે છે એટલે ત્યાં તેની સમાપ્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—દુઃખક્ષય કર્મક્ષયના કાર્યોત્સર્ગમાં ચાર લોગસ્સ આખા ગણવાથી ૧૧૨ શ્વાસોશ્વાસો દાઉસ્સગ્ગ થાય છે, પરંતુ ત્યારપછી શાંતિ સાંભળવા માટે દાઉસ્સગ્ગમાં જ રહેવું પડે છે તેના શ્વાસોશ્વાસ કેમ ગણાતા નથી ?

ઉત્તર—શાંતિ કાર્યોત્સર્ગ મુદ્રાએ રહીને સાંભળવાનું વિધાન છે તેથી તેમ રહેવામાં આવે છે. તેના શ્વાસોશ્વાસ ગણવાના નથી. સામાચારી જ એવી છે.

પ્રશ્ન ૭—જ્યાં સ્ત્રી બેઠી હોય ત્યાં પ્રવ્રજ્યારી પુરુષે બેઠી સુધી ન બેસવું ને જ્યાં પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાં સ્ત્રીએ ત્રણ પહોર સુધી ન બેસવું એમ કહેલ છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સ્ત્રીના શરીરમાં આકર્ષણ શક્તિ વિશેષ હોવાથી પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાંના પુદ્ગળોનું તે ત્રણ પહોર સુધી આકર્ષણ કરી શકે છે તેથી તેને માટે કાળ વધારે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૮—ધર્મિયાવહીના મિત્રાદુષ્ટકંઠમાં અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ, દેવ, શુરુ ને આત્મા એમ છ સાક્ષીરૂપ છ પ્રકારે શુભવાનું કહ્યું છે તો એમાં સાધુ ને શુરુ બે કેમ કહ્યા ?

ઉત્તર—શુરુ શબ્દે પોતાના ધર્મીઆર્થ સમજવા અને સાધુ શબ્દે તો આચાર્યોદિ સર્વ પ્રકારના સાધુ લેવા. એટલા માટે બે શબ્દ જુદા જુદા કહેલા છે.

પ્રશ્ન ૯—શ્રાવિકા કે સાધ્વીના પડિલેહેલા સ્થાપનાઆર્થ સમીપે શ્રાવક ધર્મક્રિયા કરી શકે ?

ઉત્તર—પુરુષ પ્રધાન હોવાથી મુનિરાજના પડિલેહેલા સ્થાપનાઆર્થ પાસે જ ધર્મક્રિયા કરવી યોગ્ય છે.

કુંવરજી

તીર્થંકરના વાર્ષિક દાનના છ અતિશયો

લોકાંતિક દેવોએ દીક્ષા અવસર જણાવ્યા પછી તીર્થંકર વાર્ષિક દાન આપે છે તેના છ અતિશય નીચે પ્રમાણે—

(૧) તીર્થંકર ભગવંત અનંતબળના ધણી છે છતાં ભક્તિ હોવાને લીધે પ્રભુને શ્રમ ન થાય માટે દાન આપતી વખતે સૌધર્મેન્દ્ર પ્રભુના હાથમા દ્રવ્ય આપે છે, એ પ્રથમ અતિશય.

(૨) ચોસાં છદો સિવાય ખીમ્મ દેવોને દાન લેતા નિવારવા માટે તથા લેનારના ભાગ્યમાં જેટલું હોય તેટલું તેના મુખમાંથી બોલાવવા-આર્થના કરવા માટે ધર્શાનેન્દ્ર સુવર્ણવણી લઈ પ્રભુની પાસે જાણ રહે છે, તે બીજો અતિશય.

(૩) પ્રભુના હાથમા રહેલા સોનૈયામાં લેનારની ઇચ્છાનુસાર ચમરેન્દ્ર ને બલોદ્ર ન્યૂનાધિકતા કરે છે એટલે યાચકની ઇચ્છાથી (ભાગ્યથી) અધિક હોય તો ન્યૂન કરે છે અને ન્યૂન હોય તો અધિક કરે છે, એ ત્રીજો અતિશય.

(૪) ભરતક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યોને ખીમ્મ ભવનપતિએ દાન લેવા માટે દૂર દૂરથી ખેંચી લાવે છે, એ ચોથો અતિશય.

(૫) દાન લઈને પાછા વળનાર લોકોને વ્યંતર દેવો નિર્વિઘ્નપણે સ્વસ્થાને પહોંચાડે છે, એ પાંચમો અતિશય.

(૬) જ્યોતિષ દેવો વિઘાધરોને દાનનો સમય જણાવે છે, એ છઠ્ઠો અતિશય. ઉપર પ્રમાણે શ્રી આત્મપ્રબોધ તથા ઉપદેશપ્રાસાદાદિ મંથોમાં કહેલ છે.

કુંવરજી

શ્રી સદ્ગુરુની સ્તુતિ-પંચવિંશતિકા

ઉપજતિવૃત્ત

હે સદ્ગુરુ દેવ ! પરં કૃપાળુ !, ગાવા ગુણો શક્તિ ન મુજ લાળું;
અમાપ છે આપતણી કરુણા, થવું નથી શક્ય પ્રલો ! ૧ અનુણા.
અનાદિથી આત્મસ્વરૂપ ભૂદયો, હું લોગના કર્દમમાંહિ રૂદયો;
દુઃખોતણા સાગર મધ્ય રૂદયો, તારો તમે બોધ દહ અમૂદયો. ૨
અજ્ઞાનની ચાદર ગાઢ ઓઢી, માયા-શય્યામાં હું ગયો જ પોઢી !
હું મૂર્ચ્છયો મોહ મહારઅરીદે, ઘોરી રહ્યો બ્રાંતિની ઘોર નિદે. ૩
ઑઢેલ તે ચાદરને ફાગવી, ઢઢોળિઓ આપ કૃપા વહાવી;
“ રે જગ ! રે જગ ! બ્રમે ભૂદયો કાં ? આ પારકી સેજ વિષે સૂતો કાં ? ૪
રે જગ ! રે ચેતન ! જગ જગ !, સ્વરૂપ લક્ષે ઝટ લાગ લાગ !
‘તું’ સ્વામી છો શક્તિ અનંતકેરો, તુ સચ્ચિદાનંદભરે ભરેલો. ૫
જો જો ! મહા ધૂર્ત જ મોહ ઓહ, પાયે મહિરા ધરો કૂટ નેહ;
મૂર્ચ્છા પમાડી તુજને સુવાડે, તે શત્રુને શીઘ્ર ન કાં ઉડાડે ? ૬
જો ! આ કષાયો ફૂર ધાડપાડુ, લૂંટી રહ્યા સપદ તુંજ ચારુ;
લે આત્મવીર્ય દહ વજ્રદંડ, સંહાર ઉદ્દંડ જ એ પ્રચંડ. ૭
‘ના’ દેહ અધ્યાસ ત્યજશ તહારો, તો આવશે કોઈ રીતે ન આરો;
એ છોડતાં તત્ત્વણુ મુક્ત થાશે, સ્વરૂપમાં નિશ્ચય તું સમાશે. ૮
હે દિવ્ય ધામે રમનાર રામ !, કાં અન્ય ધામે તું રમે જ આમ ?
રે ! સિંહજાતિમહિ જન્મ પામી, પંચાન્તકુલે કા તુજ પ્રીત જામી ? ૯
વિજાતિમાં તું વટલાયલો છે, વિભાવમાં તું પલટાયલો છે;
તેથી સ્વને તું અજરૂપ જાણે ! શૂદ્રે ઉછેર્યો જ્યમ શૂદ્ર માને. ૧૦

૧. ઋણ રહિત, કરજ મુક્ત. ૨. શત્રુશિરોમણિએ, પરમ શત્રુએ.

૩. ઉદ્ધત, મદોદ્ધુર. ૪ “ છૂટે દેહાધ્યાસ તો, તું કર્તા નહિ કર્મ;
તુ ભોક્તા નહિ તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

૫ “ અજકુલગત કેસરી લહે રે, નિજ પદ સિદ્ધ નિદાળ;
તિમ પ્રભ ભખે ભવિ લહે રે, આતમસકિત સંભાળ.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

વિકાર જ્ઞાત્યંતરના ત્યજીને, સંસ્કાર સંભવતિતણા સજીને;
 સંશુદ્ધિથી આત્મસ્વભાવ પામી, સ્વન્નતિમાં જ લજી શીઘ્રગામી !” ૧૧
 સ્વરૂપનું જ્ઞાન તમે જગાડ્યું, પ્રાંતિતણું ભૂત તમે લગાડ્યું;
 મિથ્યાત્વનું વિષ તમે ઉતાર્યું, સમ્યક્ત્વ પીયૂષ તમે પીવાડ્યું. ૧૨
 ભાખ્યા તમે ભોગ રુજંગ ભોગો, દાખ્યા તમે દ્રેષ સરાગ રોગો;
 બોધ્યા તમે ધ્યાન સમાધિ યોગો, રોધ્યા તમે દોષ કરી પ્રયોગો. ૧૩
 તત્ત્વપ્રીતિ પાણી પ્રીતિ પિવાડ્યું, જ્ઞાનાંજને લોચનને ઉઘાડ્યું;
 ચખાડ્યું કલ્યાણ સદ્ગત્ર પ્રેમે, ભૂલી શકું ના ઉપકાર કેમે. ૧૪
 જિજ્ઞાસા શિદાકાશ વિષે જિહ્વા, હે હંસ ! સ્થેન્નત્મ સ્વરૂપવંતા !
 આત્મા વિવેચી પરને વમો છો, સુસુક્ષ્મના માનસમાં રમો છો. ૧૫
 સ્વામી તમે શુદ્ધ સ્વચેતનાના, રામી તમે આત્મ ભાવનાના;
 ભોગી તમે આત્મતણા શુભોના, યોગી તમે આત્મ અનુભવોના. ૧૬
 ના મિત્ર કે શત્રુય આપને કે, ના પ્રિય કે અપ્રિય આપને કે;
 ઈચ્છા અનિચ્છા નહિ આપને કે, સમત્વ છે અદ્ભુત આપને કે. ૧૭
 પ્રારબ્ધના યોગથી વિચરો છો, પ્રાચીન કર્મો પ્રભુ ! નિર્જરો છો;
 અહો ! ઉદાસીન્ય અનન્ય પૂર્વ, એ કાયઉત્સર્ગ દશા અપૂર્વ. ૧૮

૧. સ્વન્નતિ છોડી જે વિન્નતિમાં વટલાયો હોય-જ્ઞાત્યંતર થયો હોય, તે પાછો સંશુદ્ધિ યતાં સ્વન્નતિમાં ભળી શકે છે; કારણ કે વસ્તુનો જ્ઞાતિસ્વભાવ મૂળથી કદી પલટાતો નથી, ભલે પર વિકાવભાવના અનુગતપણથી કર્મે અવરાતો હોય, પણ તેનો મૂળ અભાવ થતો નથી.

“ વસ્તુસ્વભાવ સ્વન્નતિ તેહનો, મૂળ અભાવ ન થાય;

પર વિકાવ અનુગત ચેતનથી, કર્મે તે અવરાય.

૨. સ્વામી ! વિનયીએ મન રજે “—પં. દેવચંદ્રશ

૨. સાપની રૂણા જેવા.

૩ ચેતન્યરૂપ આકાશ વિષે જોયે (જોયી દશામાં) જીડનારા, સહજ આત્મસ્વરૂપને પામેલા એવા હે હંસ ! (ક્લેષકી આત્મા !) આત્માનો વિવેક કરી તમે પરવસ્તુને વમો છો અને સુસુક્ષ્મના માનસરૂપ માનસરોવરમાં રમો છો ! આમ અન્યોક્તિદારા અત્રે સદ્ગુરુનો પ્રધાન ગુણ-આત્મજ્ઞાન દર્શાવ્યો છે. ત્યારપછી સમદર્શિપણ, પરમશ્રુત આદિ ગુણ વર્ણવ્યા છે. “આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદય પ્રયોગ; અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ. આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણ, તે સાચા ગુરુ હોય; બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માથી નહિ ન્તેય.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રશ્રવણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

શ્રીમાન્ આનંદધનજી આનો પ્રતિષ્ઠાન કરે છે-પડયો પાડે છે કે:—

“ આમમધર ગુરુ સમકિતી, ડિરિયા સંવર સાર રે;

સપ્રદાયી અવંચક સદા, શ્રુતિ અનુભવ આધાર રે. શાંતિજનિ ! એક મુજ વિનતિ. ”

સર્વાંગમોના પર મર્મ જાણુ ! વસ્તુ પ્રકાશો નિજ ધર્મલાણુ !
 વાણી સુધાખાણી બુધે પ્રમાણી, ના ફલવે કેા નયને અજાણી. ૧૯
 અન તકાળે તમ યોગ લાઘ્યો, કે આત્મનો સાધન જોગ સાધ્યો;
 તો આપનો કેમ પોંછો જ છોડુ ? ના જ્યા લગી પૂરણ તત્ત્વ જોડુ. ૨૦
 ‘પૃથ્વીતણેા કાગળ પાથરીને, શાહી સમુદ્રોતણી વાપરીને;
 વૃક્ષોતણી લેખિનીઓ બનાવુ, ગુણાંશ ગાવા ન સમર્થ થાઉં’. ૨૧
 છો આપ તો કેવળ નિઃસ્પૃહી જ, દેહેય મૂર્ચ્છા ધરતા નહીં જ,
 નિષ્કારણે હે કરુણાનિધાન !, કરી કરુણા જ કૃપાપ્રધાન ! ૨૨
 શુ પાદપન્ને પ્રભુતા ધરુ હું ? શી રીત આત્મા અનૃણો કરું હું ?
 એ આત્મ તો આપથી કાંઈ વેદુ, નૈવેદ્ય આ આત્મતણેા નિવેદુ. ૨૩
 ગુરુગુણે ગુરૂં ભરી સુવાસે, આ પુષ્પમાળા ભગવાનદાસે;
 આ પ્રજા ક ઠે ગત વર્ણમાળા, દ્યો આત્મસિદ્ધિમય મોક્ષમાળા ! ૨૪

ત્રોટક—

જિનરાજ સમા ગુરુરાજ કહ્યા, મનમ દિરમા મુજ સ્થિર રહ્યા,
 દૌપ જ્ઞાનતણેા પ્રગટાવી અહો ! મનનંદન વદન નિત્ય ગ્રહો ! ૨૫
 ડા. ભગવાનદાસ મન:સુખભાઈ મહેતા M. B. B. B.

સૂરખ મનને ઉપદેશ.

(વિરથા જનમ ગમાયો મૂરખ ! વિરથા જનમ ગમાયો—એ રાગ)

હાટ હવેલી બાગ બગીચા, નિગખી શું હરખાણો ?
 લક્ષ્મીના અભિમાનમા ફરતો, સાચો તત્ત્વ નહિ પાયો. મૂરખ ! શુ દેખી પુલાણો ? ૧
 નાગીઓના વિષયમા ગમ્યો, વિષયવૃત્તિ નહિ પાયો,
 બન્ધુઓના મોહમા પડીયો, સિતેર કોડકોડી બધાયો મૂરખ ! શુ ૨
 સ્થાવર જાતિમા જન્મ તુ પામ્યો, રવિકલેન્દ્રીપણે આબ્યો,
 પચેન્દ્રીની ચતુર ગતિમા, નરક તિર્થ ચ દુઃખ પામ્યો મૂરખ ! શુ ૩
 દેવ મનુષ્યના ભવમા ઉપન્યો, સુખમાદે તુ લીનો;
 કાળ અનાદિની ફેરોમા ભટક્યો, હજી અત નવિ આબ્યો. મૂરખ ! શુ ૪
 ચતુરઅશીતિ લક્ષ્ય યોનિમા, વાર અનન્તી તુ આબ્યો;
 હવે વીતગગ હલ્લમા ધારી, સમક્તિ જ્ઞાન વધારો. મૂરખ ! શુ ૫
 જ્ઞાનદાયક નેમીશ્વર ગુરુની, ચરણસેવ તુમ પાવો,
 જિત વિદ્યાનદની એ વિનિતિ, પ્રભુને રોજ સભારો. મૂરખ ! શુ ૬

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

૧. શ્રી કૃષ્ણીરજના વચનનો અત્ર ઋણસ્વીકાર છે.

૨. વિકલેન્દ્રી એટલે બેઈન્દ્રી, તેઈન્દ્રી અને ચૌરેન્દ્રી. ૩. ચતુર ગતિ એટલે ચાગ ગતિમા

૪. ચતુરઅશીતિ એટલે ચોગથી લાખ જીવોનિમા ૫. જ્ઞાનદાયક એટલે જ્ઞાનના આપનાગ

પ્રભાવિક પુરુષો

ઉપદ્રવરખેલડી (૩)

“શિષ્ય નંદન ! એ મહિયારીના કથાનકમાં કર્મરાજે જે નાટક બજાવેલું તેની વાત સિવાય બીજું શું હતું ? છતાં એની ગૂંથણી જે સુંદર રીતે કરાયેલી એ સાંભળીને આમવાસી જનોના અંતર કેવા વલોવાઇ ગયાં ? મારા આમદ સિવાય એક પછી એક પોતાના જીવનને ધર્મમય બનાવવા જાતજાતના નિયમ લેવા લાગ્યા એ તો તે નજરે નેચું.

“કોઇ દુકો ન પીવે એવો નિયમ મદ્ય કરે તો બીજો વળી ખેતરમાં દવ ન મૂકવાની બાધા લે. ત્રીજો વળી અજગણ પાણી ન વાપરવાની વાત સ્વીકારે અને ચોથો વાસી ધાન્ય ન વાપરવાના પરચખાણુ ધારે. આ બધા કેંઈ મહત્વના મત ન લેખાય, છતાં એ પાછળનો ભાવ કેવો અંતરને સ્પર્શી આગળ વધતો હતો એ જોવાની જરૂર છે. પુનઃ એક વાર કહું છું કે બાધા-આખડીની લંખાઇ, પહોળાઇ માપવા કરતાં એની કુમાશ કેવી છે એ જોવાની ખાસ અગત્ય છે. જૈનધર્મમાં પ્રધાનતા નથી તો માધનોની વિપુળતાને વરતી કે નથી તો એના કિમતીપણાને અવલગતી. એ કેવળ ભાવને જ વરેલી છે અને તેથી જ મંભળાય છે કે પ્રભુ શ્રી મહાવીરને પારણું કરાવનાર અભિનવ શેઠને આંગણે સોનામહોરોની વર્ષા થઇ જ્યારે એ અંગેની ભાવના પર આરૂઢ થનાર જીરણશેઠ તો એટલા આગળ વધી ગયા કે દેવોની કુંડુભિએ એક ન મૂકી હોત તો મુક્તિમુંદરીના પ્રાસાદમાં પ્રવેશી ચૂક્યા હોત. કદાચ ઉપલક નજરે જોનારને-માત્ર મનની મંખ્યાએ ગજ ભરનારને-સોનેયાવાળો

શેઠ નશીગદાર લાગે પણ ખૂદ જ્ઞાની ભગવંતે તો જીરણશેઠીની જ પ્રશંસા કરી છે. આ પુન્યશાળીની ભાવના પુસ્તકે ચઢી છે. આ ગામડાના માનવીઓના જીવનમાં પણ એ ચીજને જ કેસોટી પર ચઢાવવાની છે. ધર્મ-પાલનના ચાર પ્રકારમાં ‘ભાવ’નું સ્થાન છેલ્લું વાને ચોથું છે તે સહેતુક છે. દાન, શિયળ, તપ એ ત્રણ માર્ગે જવાથી ધર્મકરણી જરૂર થાય છે છતાં એ પ્રત્યેકના સાચા મૂલ્યાંકન કરાવવા હોય તો એમાં ચોથા ભાવની અવશ્ય જરૂર રહે છે.

“આ પંથે પળવામાં એક કારણુ સંભળાવું હવે જે બીજું કારણુ બતાવું છું તે પણ વિચારવા જેવું છે. શહેરોમાં ગોચરીપાણી સારી મળે અને સાધુજીવનના નિયમ સાચવવાની સગવડ વધુ રહે એ કેટલાક અંશે સાચું છે, છતાં મુનિપણું એ સગવડના ચાંબલે બંધાયેલું એકાદું પરાધીન પ્રાણી તો નથી ને ? તીર્થંકર મહાવીર દેવ ચાલી-ચલાવીને વધુ ઉપસર્ગ સહેવા સારુ-પરિવહોની હેલી હેંલ દયાવા સારુ-કર્મપુજા બાળી નાંખવાના માત્ર એક જ હેતુને આશ્રયી અનાર્થભૂમિમાં પગલા પાડે; તો શું એમના સંતાનો ઠેર ઠેર સગવડ જોયા કરે ? એટલી હદે કુમળાશ ધારણુ કરી દ્યે કે ગોચરીપાણીની સુલભતા વાત-વાતમાં એમના કંઠે બાજે ? માર્ગે આવતી અગવડતા વેડવા જેટલા હૃદય કઠીણુ ન કરે ?

“ગુરુદેવે એમ પણ માની લીધું હોય કે પ્રૌઢ વયના કિનારે પહોંચેલ મારા જેવો શિષ્ય જન્મે ધ્યાનિજી હોવાથી-સારા અજપાનથી, અરે !

કેમળ કાયા પામીને, ધારેા પુન્યની રાશ;
 દેવલોક પશુ ચિત્તવે, મનુજ ગતિ મુજ વાસ. ॥ ૯ ॥
 કૌશલ્યતાથી આદરેા, લેવડદેવડનું કાજ;
 વ્યવહારે કુશળ રહો, હોવે સુખનુ સાજ. ॥ ૧૦ ॥
 કંચન વરસે મેહમાં, પશુ નેત્રે નહિ નેહ;
 તે ઘરમાં શું રાચીએ, નહિ દયા નહિ સ્નેહ. ॥ ૧૧ ॥
 કર્મ ગતિ સહુને નડે, ખીન્ન નિમિત્ત માત્ર;
 કર્મ ગતિને ટાળવા, દેજો દાન સુપાત્ર. ॥ ૧૨ ॥

ખ.

ખરચ કરો નિજ વિત્તનું, અંધ અપંગ અપાર;
 અનુકંપા ઉરમાં ધરી, વચ્ચેહીન દેદાર. ॥ ૧૩ ॥
 ખાલી હાથ ધસતાં કહે, આખા જગના લોક;
 પરભવમા દીધું નહિ, આ ભવમાં મુજ શોક. ॥ ૧૪ ॥
 ખિણુ ખિણુ સમરો સ્વામીને, જે પામ્યા શિવલોક;
 તપ તપીએ નિઃસ્વાર્થથી, પામીએ સદા સુરલોક. ॥ ૧૫ ॥
 ખીચોખીચ હૃદયે બારો, પ્રભુ નામ ગુણવાસ;
 અંતર ઉત્તવળ રાખીએ, તજી મેલ દુર્વાસ. ॥ ૧૬ ॥
 ખુખી એક પ્રભુ નામની, જા'ગુલી જાણો તેહ;
 વિષ હરે ભવવાસનું, આપે અવિચળ સ્નેહ. ॥ ૧૭ ॥
 ખૂબ કરી જગમાં હવે, ભમ્યો ચોરાશી લાખ;
 ચેતન ચેત હવે સદા, મોહ માયા દૂર નાખ. ॥ ૧૮ ॥
 ખેલો સદા અંતર વિષે, ધર્મ ને આતમધ્યાન;
 પરમાત્મ પદ પામીએ, શુકલે કેવળજ્ઞાન. ॥ ૧૯ ॥
 ખે રોગનું મૂળ તું, જાણે વિષય વિકાર;
 તજ વિષયની લાલસા, પાળે સ્વસ્થ સુખકાર. ॥ ૨૦ ॥
 ખોદો નહિ અન્યનુ કદા, હોય અવગુણ અપાર;
 મલ ધોવો નહિ અન્યનો, આપણુ આપ વિચાર. ॥ ૨૧ ॥
 ખૌવતવંત પુરુષતણું, હોય નિરોગી શરીર;
 કસરતથી કાન્તિ વધે, યાજો સદા શરવીર. ॥ ૨૨ ॥
 ખંત કરો ધર્મકાર્યમાં, ખતથી ખેડ વ્યવહાર;
 ખંતથી સાચું વાવજે, ખતથી મુખ નિરધાર. ॥ ૨૩ ॥
 ખજર નથી કપારે જલું, છોડી દેહ દમામ;
 પશુ નમ્રી જલુ ખરું, એક દિવસ તમામ. ॥ ૨૪ ॥

હીરાચંદ્ર હવેરચંદ્ર શાહ (અપૂર્ણ)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

સં. ૧૯૯૯ ના અષાઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં સામાયિક, પ્રતિકમણ, તલાટી દર્શન, પ્રભુ પૂજા, આઠમ-ચૌદશ પ્રતિકમણ, ગુરુવંદન નિયમાનુસાર થયાં હતાં. અષાઠ શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ શત્રુન્નયની યાત્રા ભાવપૂર્વક કરી હતી તથા સાંજે ચૌમાસી પ્રતિકમણ કર્યું હતું.

આવક:—

રૂ. આ. પા.

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૨૨-૪-૦
શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે	૪૬૫-૪-૦
શ્રી કેલવણી ફંડ ખાતે	૮૬-૦-૦
શ્રી સ્વામીવાસક્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૧૨૫૪-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે	૧૦૧-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ તિથિ ખાતે	૨૦૨-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	૭૭-૧-૦

જમણવાર:—૧. ગાંધી હરગોવિંદદાસ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોલણ. ભાવનગર.

મુલાકાત:—શેઠ ગુલાબચંદ મંગળજી-કડી, માણેકચંદ ખેમચંદ-વિહાર, ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોલણ-ભાવનગર, કાંતિલાલ પદમશી-સાણંદ, શેઠ પોપટલાલ છોટાલાલ-અમદાવાદ, શેઠ ગિરધર ઉમેદચંદ-દેકાવાડા, પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ-ભાવનગર, શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ-ભાવનગર, શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર, વોરા બાબુભાઈ નાનચંદ-ભાવનગર, પારેખ ત્રિભુવનદાસ દુર્લભદાસ-ભાવનગર, વાડીલાલ છોટાલાલ-વીસનગર, શેઠ સારાભાઈ જેસીંગભાઈ કાળીદાસ-અમદાવાદ, શેઠ શાંતિલાલ ખુબચંદ-સુરખાડ, શેઠ બચુભાઈ નથુભાઈ-અમદાવાદ, ગાંધી ગિરધરલાલ ગોવિંદજી-શીહોર.

ખાસ મુલાકાત:—સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ શ્રીયુત ત્રતુર્જી મોતીલાલ ગાંધી સુંબઈથી નિરીક્ષણ અર્થે પધાર્યા હતા. તેમજ શ્રીયુત અમરચંદભાઈ કુંવરજી તથા પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પણ મુલાકાતે આવી ગયા. સ્થાનિક કમિટીની મીટિંગો મેળવી હતી.

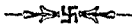
પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજ સાહેબો તથા સર્વ જૈન બ્રહ્મચર્યોને નમ્ર વિનંતિ છે કે-પર્યુપણમાં બધાં બધાં આપ બિરાજતાહો ત્યાં ત્યાં સામુદાયિક કાર્યકારી પ્રસંગે આ સંસ્થાને જરૂર સલાહી થોડા મદદ અપાવશો.

અઢાર પાપસ્થાનકની સજ્ઞાય-વિવેચન યુક્ત

અગાઉ અઢાર પાપસ્થાનક અને બાર ભાવનાની સજ્ઞાયોની સંયુક્ત શુક અર્માં તરફથી અઢાર પાડવામાં આવી હતી તે ખ્યાસ થઈ જતાથી માત્ર અઢાર પાપસ્થાનકની સજ્ઞાયની અર્થ સામેની શુક અઢાર પાડવામાં આવી છે. સસારવૃદ્ધિના હેતુભૂત અઢાર પાપસ્થાનકોને અંપૂર્ણ રીતે સમજી તેનાથી કષ્ટ રીતે બચી શકાય તેને લગતું આ શુકમાં સાદી ને મરસ બાપામાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આ સજ્ઞાયો શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહાગજશ્રી યુગોવિજયજીની રચેલી હોવાથી તેમાં ધણું રહસ્ય અમાવવામાં આવ્યું છે. એકે એક સજ્ઞાય એક-એક અથવા ગગજ સારે તેની રહસ્યપૂર્ણ છે. સૌ કોઈએ આ શુકનો લાભ લેવા જોવો છે. પૃ. ૧૪૦ કિંમત માત્ર ત્રણ આના.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ. શાસ્ત્રી

હિંદી સુદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ શુકમાં પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ રમરણ, ચૈત્યવંદન, રતનનં, રત્નપ્રિતિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે કાગળની અતિશય મોઢવારી છતાં ગ્રાન-અચારનો હેતુ જાળવવા માટે કિંમત વધારી નથી છૂટક નકલના આઠ આના. સૌ નકલના રૂ. ૪૫). પોસ્ટેજ ત્રણ આના.

પં. શ્રી સુમતિવિજયજીનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

આ વર્ષે ગાંધનપુરમાં ચાતુર્માસરિયત પં. શ્રી સુમતિવિજયજી શ્રાવણ વદિ ૧૨ ના ગજ સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેઓશ્રી આચાર્યશ્રી વિજયભક્તિસૂરીધરજીના શિષ્ય હતા તેઓશ્રીએ વિ. સ. ૧૯૮૧ ના મહા શુદ્ધિ જન્મ રાજ બાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી અઢાર વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં તપશ્ચર્યા, શુરભક્તિ અને શાસ્ત્રાભ્યાસદ્વારા સાધુજીવન નિર્માણ બનાવ્યું હતું. સ્વભાવે શાંત અને બાંદકિ પરિણામી હતા. વર્ધમાન તપ પરત્વે તેમને અત્યંત ગ્રેમ હતો અને ધણી આમોમાં તેમણે શુર મદારાજ સાથે રહીને તેની સંસ્થાએ સ્થપાવી હતી. સાધુસંસ્થાને એક શુણી મુનિવરની ખામી પડી છે. આચાર્ય શ્રી વિજય-ભક્તિસૂરિને એક તૈયાર થયેલા શિષ્યની ખામી પડી છે. શાસનદેવ સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ અર્થો એમ પ્રાર્થાએ છીએ

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા અંથમાં દશ પર્વ છે. કલિકાલમર્વચ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૮૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઋષભદેવ, અન્નિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
૨ બીજા ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંભવનાયથી મુનિસુવતસ્વામીમુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
૩ ત્રીજા ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નેમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦
૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦
૫ પાંચમા ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦
પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોરબેજ જુદું સમજવું.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર.

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા અંથનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અનુદ્ધ અંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્થિગણીનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચાર ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા અંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એક એક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦ કુલ રૂ. ૧૧૦ થાય છે તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે આ અંથ અનુદ્ધ છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણ વ્યાખ્યાન વાળો બીજો કોઇ અંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રવાસ બહુ વિશેષ કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ અંથ-મૂળ

પણિત શ્રી જિનલાલસંનિર્મિત ગદ્યઅંથ આ અંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયો દોઢ પોરબેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાચતા હાથક છે તેજ જ શ્રોતાવર્ગને અત્યંત આનંદ માથે લાભ કરે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યઅંથ ચરિત્રના કર્તા શ્રી મિદ્ધર્થિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચતા હાથક છે. કિંમત રૂપિયો એક. પોરબેજ પાંચ આના. આવબિસ વર્ષમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ સમજવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

મુદ્રક : શાદ શુભાનંદ લક્ષ્મીભાઈ-શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાજીપીઠ-આવનગર

माक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या

श्री

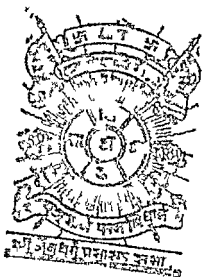
विद्यार्थिनां
पुस्तकालयः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक पट्ट भुं

::

अंक ७ भा

वीर संवत् २४९८

✽

विक्रम संवत् १९८८

आश्विन

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा,
सावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૯ મું
અંક ૭ માં

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. પ્રભુ પ્રાર્થના	(રાજમલ ભંડારી) ૧૬૭
૨. શ્રી યુન્યકુલકનો અનુવાદ	(હીરાચંદ્ર અવેરચંદ્ર શાહ) ૧૬૮
૩. શ્રી પ્રશ્નસિંધુ	(આ. શ્રી વિનયપદ્મસરિ) ૧૬૯
૪. વીરવિલાસ (૧૦)	(મૌકીતક) ૨૦૩
૫. સાંઘ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી) ૨૦૭
૬. મનનીય સૂત્રો	(જીન. બી. શાહ) ૨૧૨
૭. ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ	(કુંવરજી) ૨૧૩
૮. બોધ-સુધા	(આ. શ્રી વિનયકરતૂંસરિ) ૨૧૪
૯. જીવાભિગમસંગ્રહણી પ્રકરણમાં જણાવેલી વિશિષ્ટતાઓ (કુંવરજી) ૨૧૬				
૧૦. પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-મગનલાલ દેવચંદ-મીયાગામ) ૨૧૭
૧૧. "	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ અવેરચંદ્ર જગનલાલ, ") ૨૧૯
૧૨. "	(યુનિ વિનયવિનયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો) ૨૨૦
૧૩. પ્રભાવિક પુરુષો: પદ્મધર બેલડી ૪	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી) ૨૨૧
૧૪. શ્રી મહાવીર પરમાત્માના તપાદિકમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ (કુંવરજી) ૨૨૫				

અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશને પ્રસ્તુત વર્ષને અંગે કાગળની અત્યંત મોઘવારીને પહેલવી વળવા માટે ઉદારદિલ ધર્મપરાયણ શેઠ, મર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ એક હજાર રૂપિયા જેટલી મોટી રકમની સહાય આપી છે તેને માટે તેમનો અતઃકરણથી આભાર માનવામાં આવે છે. ગત વર્ષમાં પણ તેમજે બહુ સારી સહાય આપી હતી હજુ પણ તેની જ ઉદારતા ખતાવતા રહેશે એવો સંભવ છે. જૈન ધર્મ પ્રકાશ પ્રત્યેનો તેમનો પ્રેમ પ્રશંસનીય છે. અમે તેમની ધર્મપરાયણ રૂપિ માટે અને માહિત્યની સેવા માટે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શ્રી પુન્યકુલકનો અનુવાદ

(જગજીવન જગ વાલહો-એ રાગ.)

વદન કરુ પ્રભુ વીરકો, પ્રભુ સદ્ગુરુ પાવ લાલ રે,
 શારદ માત સોહામણી, કેવલીધર્મ ઉપાય લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧
 ઉત્તમ પુન્યકુલક જુઓ, પુન્યાનુબધી પુન્ય લાલ રે,
 સુખશાતા મરિ ઉપજે, હોવે મગલમાલ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૨
 આર્ય ક્ષેત્ર અવતાર હો, ઉત્તમ જ્ઞાતિ સોહાય લાલ રે,
 વીનરાગભાષિત ધર્મમા, શ્રદ્ધા સંપૂર્ણ હોય લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૩
 અરિહત ચરણની સેવના, સદ્ગુરુ ચરણ ઉપાસ લાલ રે,
 સજ્જાતિ ધ્યાન સદા રહે, ધર્મે વડપણ ખાસ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૪
 સમકિત યોધિરત્ન હો, સતસમાગમ નિત્ય લાલ રે,
 ઉપશમ ભાર મની રહે, સમરસ સમતા સત્ય લાલ રે વદન કરુ ૦ ૫
 દાક્ષિણ ગુણ પાલન કરે, સમકિત નિશ્ચય હોય લાલ રે,
 મત પગિપાલન ભાવથી, વિનય વિવેકે જોન લાલ રે વદન કરુ ૦ ૬
 નિશ્ચય ને વ્યવહારમા, સાધ્ય માધન સુખકાર લાલ રે,
 મન વચ કાયા યોગને, રાખે ધર્મ સદકાર લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૭
 નિગનિકારી દૃષ્ટિ રહે, યૌવન વય ભરપૂર લાલ રે;
 જૈનદાસન ગંગે રમે, યોગ મજા ઉપગાગ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૮
 પરનિદા ત્યાગી અને, નિજ ગુણ શ્રાદ્ધ મનાવ લાલ રે,
 મોક્ષ અગિનારેમતિ ધણી, ભવ વૈરાગ્ય મન લાલ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૯
 નિર્માણ શીત ને, સુપાન દાને ઉલ્લાસ લાલ રે,
 ભવભ્રમણથી વિરમે, પામે મોક્ષ પદ ઉત્તમ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧૦
 સુકળ્પી અનુમોદના, પાપમૃત્ય આલોન લાલ રે,
 તપ જપ ધ્યાન મદા રહે, મદામન નવકાર લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧૧
 દશ દશાતે દોહીયો, પામી નગ અવતાર લાલ રે;
 ખાગ મન સોળ ભાવના, પર ઉપગાગ અપાગ લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૧૨
 ધણવિધ કરુણી અતિ ભલી, પામે પુન્ય પ્રસાદ લાલ રે,
 દાન શિવલ તપ ભાવન્ય, સુખ મજમ સોહાય લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૧૩

હીરાચંદ ઝવેરચંદ

રચયિતા—આ. વિજયપદ્મસૂરિ

॥ આર્યવૃત્તમ્ ॥

સિરિસંખેસરપાસં, વંદિય ગુરુદેવણેમિસૂરિપયં ॥

મન્વોવગારદરકં રણમિ સિરિપન્હસિંધુમહં ॥ ૧ ॥

૧ પ્રશ્ન—શ્રાવક શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—શ્રા=શ્રદ્ધા, વ=વિવેક, ક=ક્રિયા. શ્રદ્ધા, વિવેક અને ધર્મક્રિયા. આ ત્રણ વાનાં જે કરે તે શ્રાવક કહેવાય. અથવા જે પરલોકમાં મહાકલ્યાણને કરનાર શ્રી જિનવચનોને ઉપયોગપૂર્વક વિધિ સહિત સાભળે તે ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક કહેવાય, અથવા શુકલપાશ્વિક શ્રાવક કહેવાય. એમ અનુક્રમે શ્રાદ્ધગુણવિવરણમાં શ્રાવક શબ્દની પહેલી વ્યાખ્યા જણાવી છે, અને શ્રી પંચાશકમાં બીજી વ્યાખ્યા જણાવી છે.

૨ પ્રશ્ન—સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી કેટલી કર્મસ્થિતિનો નાશ થયા બાદ શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય ?

ઉત્તર—જ્યારે બે પદ્યોપમથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિનો નાશ થાય ત્યારે શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય, એમ શ્રી પંચાશકમાં જણાવ્યું છે તે પાઠ આ પ્રમાણે—

સમ્મત્તમ્મિ ઉ લલ્લે, પલિયપુદ્ગલેણ સાવઓ હુજ્જા ॥

ચરણોવસમસવયાણં, સાગરસંસ્વંતરા હુંતિ ॥ ૧ ॥

૨પદ્યાર્થ—સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ પ્રથમ ઘટાડેલી સ્થિતિમાંથી જ્યારે બેથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિ ઘટે ત્યારે શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય. ત્યારબાદ અનુક્રમે સંખ્યાતા સંખ્યાતા સાગરોપમ પ્રમાણ કર્મસ્થિતિનો નાશ થાય ત્યારે સર્વ-વિરતિ-ઉપશમશ્રેણિ-ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય. વિશેષ બીના શ્રી પંચાશકવૃત્તિ, કર્મ-પ્રકૃતિવૃત્તિ, પંચસંઘાદિથી બાણવી.

૩ પ્રશ્ન—શ્રી જૈનેન્દ્રાગમોમાં શ્રાવકતા કેટલા ભેદ જણાવ્યા છે ?

ઉત્તર—૧ માતા પિતા જેવા શ્રાવક. ૨ ભાઈ જેવા શ્રાવક. ૩ મિત્ર જેવા શ્રાવક. ૪ સપત્ની (શોકય) જેવા શ્રાવક અથવા ૧ ચાટલા જેવા શ્રાવક. ૨ દેવજ (ધન્ત) જેવા શ્રાવક. ૩ સ્થાણ (હૂંહું) જેવા શ્રાવક. ૪ ખરડક (અશુચિ પદાર્થ અથવા અનાજથી ખરડાયેલ કડછી વગેરે) જેવા શ્રાવક. આમ બે રીતે શ્રાવકતા ચાર ચાર ભેદ શ્રી સ્થાનાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયન વગેરે શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. વિશેષ બીના શ્રી દેશનાચિંતામણિ વગેરેમાં જણાવી છે.

૪ પ્રશ્ન—માતાપિતા જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે શ્રાવકો ઉચિત અવસરે શ્રી આચાર્યાદિ નિર્ઘંત્ર મહાપુરુષોની પાસે જઈને તેમણે કરમાવેલાં કાર્ય કરે, ધીનસમજણને લઈને સાધુઓ કદાચ ભૂલ કરે ને પોતે દેખે, જાણે પણ ખરા, તો પણ ‘આપણા કરતાં તેઓ અધિક શુભવંત છે’ એમ વિચારીને શાંતિથી અને પ્રેમભરેલાં વચનો કહીને ભૂલ સુધારાવે, પણ અરુચિ ધારણ કરે નહિ. તથા જે મુનિવરોની ઉપર એકાંત (અડગ) વાત્સલ્યભાવ (બહુમાન) રાખે તે માતાપિતા જેવા શ્રાવકો જાણવા. એમ શ્રી ધર્મરત્નપ્રકરણબૃહદ્વૃત્તિ વગેરેમાં જણાવ્યું છે. માતાપિતા સમાન શ્રાવકોની વ્યાખ્યા જણાવનારી ગાથા આ પ્રમાણે—

ચિંતઈ જદ્દકજ્જાઈ, ન દિદ્ધરૂલિઓઽવિ હોઈ નિણ્ણોહો ॥

ઈર્ગંતવચ્છલો જઈ, જણસ્સ જણનીસમો સદ્ધો ॥ ૧ ॥

૫ પ્રશ્ન—બધુ (ભાઈ) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે શ્રાવકો મુનિરાજની ઉપર સંપૂર્ણ સ્નેહભાવ રાખે, પણ સાધુઓનો વિનય સાચવવામાં મંદ (અદ્ય) આદરભાવ (લાગણી) રાખે, છતાં કોઈ વિધર્મી કદાચ મુનિરાજનું અપમાનાદિ કરે તે વળતે તો જરૂર પડશે જિલો રહી પ્રતીકાર કરે, અપમાન કરનારને શિક્ષા કરે ને મુનિનું બહુમાન બળવે, તે ભાઈ જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

હિયઈ સસિણેહોવિય, મુણીણ મંદાયરો વિણયકમ્મે ॥

માહસમો સાહૂણં, પરામવે હોઈ સસહાઓ ॥ ૨ ॥

૬ પ્રશ્ન—મિત્ર જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે કારણપ્રસંગે (તેની) સલાહ નહિ લેવાથી અભિમાન ધારણ કરી લેશ રાય (ક્રોધ) કરે, છતાં પોતાના પુત્રાદિથી પણ મુનિરાજને અધિક માને, મેવા કરે, તે મિત્ર જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

મિત્તસમાણો માણા—ઈસિ રૂસઈ અપુચ્છિઓ કજ્જે ॥

મણ્ણંતો અપ્પાણં, મુણીણ સયણાડ અન્મહિયં ॥ ૩ ॥

૭ પ્રશ્ન—સપત્ની (શેકય) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે શ્રાવક મુનિરાજની પાસે આવે ત્યારે અક્કડ થઈ જિલો રહે, વંદનાદિ ભક્તિ કરે નહિ, મુનિના છિદ્ર વગર, મુનિરાજ કદાચ અનુપયોગ પ્રમાદાદિને લઈને લગાર ભૂલ કરે, તો જાણતાંની સાથે જ બીજાને કહી દે, સાધુને ધાસ જેવા તુચ્છ ગણે, તે સપત્ની (શેકય) જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

થદ્ધો છિદ્ધપેહી, પમાયલ્લિયાહ ણિચ્ચમુચ્ચરણ ॥

સદ્ધો સવકિકપ્પો, સાહુજણં તણસમેં ગણહ ॥ ૪ ॥

૮ પ્રશ્ન—આદર્શ (ચાટલા) જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જેમ દર્પણમાં (ચાટલામાં) જોનારનું તાદૃશ (જેવું પોતાનું હોય, તેવું) પ્રતિબિંબ પડે, તેમ જેઓ શ્રી શુરભહારાજ જે ખીના જેવા સ્વરૂપે જણાવી હોય તે તેવી જ ધારી રાખે તે શ્રાવકો આદર્શ જેવા જાણવા. કહ્યું છે કે:—

શુરુમણિઓ સુત્તત્થો, ત્રિવિજ્ઞહિ અવિત્તહો મણે જસ્સ ॥

સો આયંસસમાણો, સુસાવઓ દેસિઓ સમણ ॥ ૫ ॥

૯ પ્રશ્ન—ધન (ધન) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જેમ પવન વાય ત્યારે ધન ફરકે તેમ મૂઠ, અડાની, મિથ્યાદષ્ટિ છવોના વચન સાંભળીને જેઓ ભરમાઈ ધન ને શુરભહારાજનાં વચનને મક્કમ રીતે (હઠ શ્રદ્ધા રાખીને) માને નહિ, તે ધનની જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

પવણેણ પઢાગા હવ, મામિજ્ઞહિ જો જણેણ મૂઢેણ ॥

અવિણિચ્છિયશુરુવયણો, સો મવહ પઢાહયા તુલ્લો ॥ ૬ ॥

૧૦ પ્રશ્ન—સ્થાણુ જેવા શ્રાવક કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જેઓ ગીતાર્થ-સદ્ગુણી શ્રી શુરભહારાજ વગેરે મહાપુરુષો સત્ય વસ્તુ સમન્તવે છતાં પોતાનું પકડથું (કદાચહ) છોડે નહિ અને સાધુ ઉપર દ્રેષ પણ ધારણ ન કરે, તે જાડના કુંઠાની જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

પઠિવણ્ણમસગ્ગાહં, ન મુઅહ ગીયત્થસમણસિદ્ધોવિ ॥

ધાણુસમાણો एसो, અપઓસી મુણિજણે જવરં ॥ ૭ ॥

૧૧ પ્રશ્ન—ખરંટક જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ખરંટક એટલે વિદ્યાદિ-અશુચિ પદાર્થો અથવા દાળ વગેરેથી ખરડાયેલી કડકી વગેરે. જેમ અશુચિ પદાર્થ ખીજાને ખરડે છે એટલે અપવિત્ર બનાવે છે, તેમ જે સત્ય હકીકતને જણાવનાર શ્રી શુરભહારાજ વગેરેને કહે કે—તમે ઉન્માર્ગ (સ્વાદ્વાદર્શનની પ્રત્યક્ષાથી વિરુદ્ધ) દેશના આપો છો, મૂર્ખ છો, મંદધર્મી છો, વગેરે પ્રકારે ઉપદેશના દેનાર મુનિવસાદિને અશુચિ (અપવિત્ર) પદાર્થની માફક ખરડે એટલે તરછોડે તે ખરંટક જેવા ચોથા પ્રકારના શ્રાવક જાણવા. કહ્યું છે કે—

ઉમ્મગ્ગદેસઓ નિણ્હવોડસિ, મૂઠોડસિ મંદધમ્મોડસિ ॥

દ્વય સમ્મંપિ કહંતં, સ્વરંટણ સો સ્વરંટસમો ॥ ૮ ॥

૧૨ પ્રશ્ન—ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીએ પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવની પાસે દીક્ષા ક્યારે ગ્રહણ કરી ?

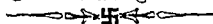
ઉત્તર—પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવે કેવલજ્ઞાની થઈને પહેલું ચોમાસું રાજગૃહી નગરીમાં કર્યું. તે પછી વિદેહદેશમાં ફરતાં ફરતાં ‘માહણકુંડ’ નામના ગામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. અહીં પ્રભુ મહાવીરદેવની પવિત્ર-પ્રભાવશાલી દેશના સાંભળીને ઋષભદત્તે અને દેવાનંદાએ વૈરાગ્યવાસિત થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેની નિર્મલ આરાધના કરી તે બંને સિદ્ધિના સુખ પામ્યાં. વિશેષ બીના શ્રી ભગવતીસૂત્રાદિમાં જણાવી છે.

૧૩ પ્રશ્ન—માહણકુંડઆમ ક્યાં આવ્યું ?

ઉત્તર—વૈશાલી નગરીનાં બે શાખાપુર હતાં. ૧ બ્રાહ્મણકુંડઆમ-અહીં બ્રાહ્મણોની વસ્તી વિશેષ હતી તેથી તે બ્રાહ્મણકુંડઆમ કહેવાય છે. ૨ ક્ષત્રિયકુંડ આમ. અહીં ક્ષત્રિયોની વસ્તી વિશેષ હતી. પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ બ્રાહ્મણકુંડઆમના બળીયામાં પધાર્યા ત્યારે અહીં તે બંને શાખાપુરના રહીશ બ્રાહ્મણો તથા ક્ષત્રિયોં વગેરે પ્રભુ મહાવીરદેવની દેશના સાંભળવા આવ્યા હતા. આ વખતે એટલે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના કેવલિપણાના બીજા ચોમાસાની પહેલાં-જન્માલિએ અને પ્રભુની પુત્રી પ્રિયદર્શનાએ દીક્ષા લીધી. અહીંથી વિહાર કરી પ્રભુ મહાવીરદેવે કેવલીપણામાં બીજું ચોમાસું વિશાલાનગરીમાં કર્યું.

૧૪ પ્રશ્ન—પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના આનંદ શ્રાવક વગેરે દશે શ્રાવકોમાં કઈ કઈ બીના સરખી રીતે ઘટે છે ?

ઉત્તર—પાંચ બીના સરખી રીતે ઘટે છે, તે આ પ્રમાણે. ૧. દશે શ્રાવકોએ અગિયાર પ્રતિમા વહી હતી. ૨. દશે શ્રાવકોને દેશવિરતિપર્યાય ૨૦ વર્ષ પ્રમાણ હતો. ૩. અંતિમ સમયે દશે શ્રાવકોએ માસિક અનશન કર્યું હતું. ૪. ચાલુ મનુષ્યભવનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દશે શ્રાવકો સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા છે. ૫. તે દેવલોકમાં દશે શ્રાવકોનું આયુષ્ય ચાર પદ્યોપમનું જાણવું. અહીંથી ચ્યવીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ પામીને, પરમ ઉદ્ધાસથી ભોક્ષ-માર્ગની સાધના કરીને મુક્તિના અવ્યાળાધસુખ પામશે. (ચાલુ)

કોદ્દ તજ્યો નચિ મોદ્દ તજ્યો નચિ દ્રોદ્દ તજ્યો મમતા નચિ ટારી ।

મેદ્દ તજ્યો નચિ નેદ્દ તજ્યો ન ભજ્યો મગવાન મહાસુલકારી ॥

કામ તજ્યો નચિ દામ તજ્યો નચિ રામ ભજ્યો તૃષ્ણા નચિ છારી ।

પેદ કે કાજ કિયે યદ્દ સાજ ચોં મુંદ મુંડાય કદા ક્ષક મારી ? ॥ ૧ ॥

વીરવિલાસ (૧૦)

સિદ્ધાચળ શિખરે દીવો રે, આદેસર અલગેલો છેર.

પચીસેક વર્ષ પહેલાંની વાત છે. આજે ફાગણ શુદ્ધ ૧૫ નો દિવસ છે. શિયાળા ઉન્હાણાના મધિકાળનો દિવસ છે. વસંતઋતુનો મધ્યાવતાર છે. મારા પિતાશ્રી વરસો સુધી એ પવિત્ર દિવસને અનુરૂપ ધાર્મિક આનંદ, પૂજનો લાભ અને તેને અંતે એક નાનકડું સ્વામીવત્સલ તળાટી પર કરતા. નવાણું પ્રકારની પૂજા લણાવવામાં પાવરધા બનેલા પાલી-તાણાની મોટી ટોળીના સભ્યો આજે કાંઈ અસાધારણ ઉત્સાહમાં હતા. એમાંનાં લગભગ પંદરના ચહેરા, ચહેરા પરનો ઉત્સાહ, અંતરના ઉમળકા, કાસીની રમઝટ, નોખતના ડંકા અને ફરી ફરીને ઉચલાવી એક એક પદને જમાવવાની સુરચિતા આજે પણ અંતરચક્ષુ પર ખડા ચાંચ છે અને કાનમાં ગુંગરવ કરે છે.

સુવાન વય, પ્રભુભક્તિ, સુદૃઢ ઠસાપલાં શરીર અને પૂજા લણાવવાની સુયોજિત પદ્ધતિ સાથે કંઠની ભવ્યતા, ઠણકારાની નિયમિતતા અને પ્રત્યેક ભાગ લેનારની ઉત્સુકતા ખરેખર અમ્મસતીય હતા કાઠિયાવાડી જુલદ અવાજ, સાથે સરણાઈ પાવાની જોડ, મજબૂત રનાયુને બળે નીકળતો કાંસીનો ઝંકાર નરવાને તો નીચે પાડી દે તે કારણે નોખતનો સહકાર અને એક પૂજામાં કાસીનો પાચ વાર પ્રયોગ જીવતાને પણ જગાડે તેવો હતો, અને આજે તો તેઓ ખરેખર આત્મોદ્દેક ચઢ્યા હતા અને ‘ અનંત ગદી વાંછએ ’ (ગીત વાન્નિતયો અનંત લાભ મેળવી શકાય) એ સૂત્રની સત્તાનો આભાસ કરાવી રહ્યા હતા. મુખની આડો ખેમનો છેડો રાખી વાઉકાવની વિરાધનાની મંભવિતતા પરત્વે ઉપયોગ કરનાર એ પૂજના નિષ્ણાતો કોઈ એસુર કાસી વગાડે તો તેને ડોળાડોળ કરવાની ના પાડતા અને આખું વાતાવરણ તંગ કરી એકાગ્રતા જણાવવા માટે ધમાલનો સુવ્યવસ્થિત મેળ સાધતા હતા.

દાદાની મૂળ ટૂંકમાં મુખ્ય દેરાસરના અંદર રંગમંડપમાં વચ્ચે નોખતની ડાબી જમણી બાજુ એ હારમાં બેઠેલા એ સાચા બાવુકાના પ્રત્યેકના ચહેરા મને વાદ છે. એમાંનાં અત્યારે કોઈક જ હયાત છે પણ એમનાં હાથ સંસ્કારદળુ જાગતાં છે. એના મુખ્ય ઉપાડ લેનાર વેપારીનાયકે ‘ નમોડહાત ’ ના ધ્વનિ પછી દુહો ઉપાક્રો અને ‘ મારે સોના સમે ૨ સુરજ ઊગિયો ’ ના રાગમા લીધો. ‘ રામ ભરત તથા કોડીશુ ’ નો આખો ‘ દુહો ’ જમાવી દીધો. પછી જ્યારે થાળ ભરી ભરીને પ્રભુને વધાવવાની વાત આવી ત્યારે એની અને શ્રીહનારાની ભૂમિએ અવલોકી હોય તો ગળ ગળ છાતી ઊછળે અને મનોમંથન ચાલે.

૧. વીરવિલાસની માળાની આ સંખ્યા છે. દરેક લેખ સ્વતંત્ર હોઈ આગળના લેખના સંબંધ વગર વાંચી સમજી શકાય તેમ છે.

૨. શ્રી વીરવિજયજીની નવાણું પ્રકારની પૂજામાંથી નવમી પૂજનું પ્રથમ પદ અને આંકણીનું પદ હોવાથી આખી પૂજામાં ઝગતું સારમાહી પદ છે.)

એમા બગબર એ જ વખતે એણે નોમતના નાદ સાથે કાસી ઉપાડી અને પછી ચલતીના ઝમકારામા જે સોના સમો સુરજ ઊગાઝો તે આજે ૧૨સો પછી પણ સોનાનજી સૂર્યને રજૂ કરે છે, નજરે પડે છે અને મોતીના થાળ હાથમા રજૂ કરી પ્રભુ સન્મુખ જાણે તેમાથી મુકીએ ભરી ભરીને ઉડાડતા હોય એવું લાન કરાવે છે

સોના સમા થાળમા સફેદ મોતી ભરેલા હોય, થાળમા મોતીની શગ ચઢાવી હોય અને પ્રભુને વધાવવા ચાલ્યા હોય એ ત્યારે કેવા બાકિતબાઈ હૈયા ઊછળે એ અનુભવવા જેવું છે ત્યાં તો શિવસુદરીનું આણુ ચાલ્યું, પ્રથમ સિદ્ધાચળ શિખરે દીવો દેખાયો ગિરિ ગળના વિશાળ શિખર પર હમ્મરો દીવેટનો ઝળહળતો દીવો તે મનમા ખરેખર સાત્ત્વિક માનસપુરના વિવેકપર્વત પર આવેલા અપ્રમત્ત શિખરનો ખ્યાલ કગવતો હતો તે વખતે હું ઉપમિતિ ક્યાનું ગુજગતી બાપામા અવતરણ કરી રહ્યો હતો મામાની આગળીએ ભવચક્ર નગર જોઈ રહ્યા પછી આ વિવેકપર્વત પર ફરતો હતો ત્યાં ચિત્તસમાધાન મડપતી વચ્ચે ખડી કરેલી નિરપૃથક્તા વેદિકાના શ્રવણીર્સિંહાસન પર બેઠેલા ચારિત્ર ધર્મરાજની આખી કરી ગઈ હતો અને અલબેલા આદીશ્વર, ચારિત્રધર્મરાજ અને અદ્ભુત ઝળહળતા મોટા દીવાની એકતા અનુભવી રહ્યો હતો ?

આદીશ્વરને અતબેલા કહ્યા એટલે અનેક તરજો છૂટ્યા અનખેનો એટલે છેલછબિસો પણ થાય, સુદર પણ થાય, અનેખો પણ થાય અને બકો પણ થાય, પણ મારે મન તો અદ્ભુતતાનો જ ખ્યાલ હતો જાણે આખા પર્વતને પ્રકાશનાર મોટો દીવડો હોય, જાણે ચેતનને જગાડનાર, પ્રકાશનાર, પ્રેરનાર, બતાવનાર અને દૂરદૂરથી દેખાનાર લાખો કેડવ પાવનો વિજળીક દીવો હોય, એવો આ અલબેલો આદીશ્વર દાદો સામે હાજરાહજુર દિવ્ય તેજ નાખી રહ્યો હતો અને એનો પ્રકાશ આખા પર્વત પર, આખી સૃષ્ટિ પર, આખા જીવન પર પડી સચગચર પૃથ્વીને ચક્ષુ સન્મુખ કરતો હતો પણ ત્યાં ન અટકતા બાવુંકે તો વાત ઉપાડી શિવસુદરીનું આણુ માડ્યું આણુ વળાવવા લાખોની હાગની હાગ રજૂ કરી નાગદંડ સાથે લાખો આણુ વળાવવા ગયા તો એ આણુમા હમ્મરો સ્ત્રીઓ પણ ચાલી નીકળી જનની જનન ચાને તેમ આ આણુની હાગ ચાલી અને એ વખતની આણુ અગર વાતો મગજમા આનંદ જમાનતી તેમા આ શિવસુદરીના આણુએ તો દદ કરી દીધી અડધે આણુ કાસીની ધૂન ચાલી, ગગ બદલાયો, જબ્બે પદ સાથે લેવાયા અને ખરેખર એકાકતા કરાવે તેવા પવન કાસી અને નોમતની ઝુમ વચ્ચે ચાલ્યા ત્યાં વચ્ચે સિદ્ધાચળના નવ નામ લેવાણુ ખીજ અને ત્રીજ વાગ ગગનો પલટો થયો અને અતરમા દીવડો પ્રકટ થતો અનુભવ્યો એના પ્રકાશની આગળ બાહ્ય પ્રકાશની મરખામણી પણ ન થાય ત્યાં તો એક જ પૂજામા ચોથી વાર રાગ-દેશી બદલાયા

શિવસુદરીનું આણુ વળાવવા ગયા ત્યાં તો પોતાને પણ ત્યાં જ ગઈ જવા મન થયું. એટલે અતર જ્વનિ ચાલ્યો નીચેનો મંવાદ રાગની લયમા હૃદય કપન કરાવી રહ્યો અને આશાના ઉચ્ચમાદમા હૃદયને થનગનાવી રહ્યો.

૧. આની સ્પષ્ટતા માટે જુઓ ઉપમિતિભવપ્રપચા કથા બાપાતર પ્રસ્તાવ ચોથો

પ્રભુ ! અત્યેના આદીશ્વર ! મારા નાથ ! આવા આવા કરોડો મોક્ષ ગયા, જન્મ મરણનાં દુઃખ વિસારી ગયાં, તો હવે તો અમને પણ આશા બંધાણી છે કે કરોડો પોસાણાં તો એકતો તેમાં વધારો થાય તેમાં કાંઈ વધો નહિ આવે. એટલી જગ્યા છે તો એકના વધારાથી મંકડામણુ નહિ થાય. 'અમને પણ આશા મોટી રે'—એ પદ પાંચ દશ વાર ગવાયું, પ્રત્યેક પક્ષે આશામાં પણ વધારો થવા લાગ્યો. પછી નીચે પ્રમાણે આંતર સંવાદ થયો અને પ્રભુ સાથે વાતચીત થઈ, એ વાતચિતોં ગેયરૂપ લીધું અને ગેયતા સાથે અંદર ગાન આપ્યું.

શ્રદ્ધા અને સંવેગથી ભરેલો દરિયો તો હું તરી ગયો !

શ્રદ્ધા કેવી ? અચળ શ્રદ્ધા ! એટલે શું ?

દેવગુરુધર્મની ઉપાદેયતા, વિશુદ્ધિ, સ્વીકાર !

અને સંવેગ કેવો ? સુદર રંગથી રંગાયેલો સંવેગ રંગ !

એટલે શું ? મોક્ષનો અભિલાષ !

ખરેખર, તને મોક્ષ જવાની ઇચ્છા છે ?

અરે હા ! એવી ઇચ્છા ન હોય તો આવડો મોટો દરિયો તરાય કેમ ?

કયો દરિયો ? સંસારનો ? એટલે શું સમજ્યો ?

ખાલુ સંયધો અને અંતરંગના દુઃખનો, એ વળી કયા ?

કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, દંભ, માયા, મત્સર !

એને તરીને તું અહોં આગ્યો ? તદ્દન જીતી ગયો નથી, પણ જીતવાના માર્ગ પર તો જરૂર છું.

પણ તારામાં શ્રદ્ધા છે તેની ખાતરી શી ? તો સાહેબ !

શ્રદ્ધા વગર અહોં કોણ આવે ? 'આ ગિરિરાજ ચઢવો દોહલો છે, અહોં સુધી આવવું મુશ્કેલ છે, અધરું છે, આકરું છે અને આવા પંચમ કાળમાં અહોં સુધી આવી પહોંચ્યો છું' તે કાંઈ નાનીસુની વાત નથી, પાકી શ્રદ્ધા વગર કોણ આટલો માર્ગ ઉઘાડી શકે ? વારુ, આવી પહોંચ્યો તો ભલે આગ્યો ! હવે તારે શું કહેવું છે ?

સાહેબ ! સમુદ્ર-મોટો દરિયો તો વહાણવડે તર્યો, પણ હવે તો કાઠે આવી પહોંચ્યો છું.

તો હવે કાઠે ચાલ્યો આવ ! મુંઝાણો કેમ ?

સાહેબ ! મારું વહાણ તો ભર દરિયે ચાલે, કાંઠાનાં પાણી છીછરાં હોય ત્યાં વહાણ કેમ ચાલે ?

ત્યારે તારે શું જોઈએ છે ?

સાહેબ ! આપ કાઠે જીભા છો ! મારો હાથ ઝાલી લો તો વહાણમાંથી ઊતરી-ઠોકડો મારી કાઠે ચાલ્યો આવું.

તે જરૂર જોર કર, વહાણમાં બેઠો બેઠો કાંઠાની ઇચ્છા કરી રહ્યો છે, પણ તારું જોર (વીર્ય) ફરકાય.

તે માટે મારા પ્રભુ ! તૈયાર છું, પણ હવે મારું વહાણ ચાલતું નથી, કાંઈ આવેવાને હાથનો ટેકો આપો. આપ તો દગિયો ઊતરી કિનારે ઊભા છો. જરા ટેકો આપો તો ઠેકડો મારી કિનારે આવી જઉં.

આવા સમુદ્રને કાંઠે ઊભેલાનો પ્રભુ હાથ ઝાલે, દિવ્ય દર્શન કરાવે, અનાહત નાદ સુણાવે, અજપા જપ જપાવે, ત્યારે એ ખરો લગ્ય દીવડો કહેવાય સિદ્ધાચલના શિખર પરના અલખેલા દીવડા ! મારા માર્ગદર્શક અનંત જ્યોતિમય સ્વપરપ્રકાશક દિવ્ય તેજ-મય દીવડા ! મારો પદ ઊગ્મળ, મારો માર્ગ સ્પષ્ટ કર, મારો હાથ ઝાલી લે, મને ઠેકડો માગવામાં ટેકો આપ, મારો બાકીનો છીછરો પથ પૂરો કરાવ, મારી મોતી આશા પૂરી કર અને શિવસુદરીનું આણું વાળના હજારોની લગારો બધાણી તેમાં મને પણ મૂકી આપ હું એક વધી નહિ જાઉં. આપ તો મારા હૃદયમાં વસેલા છો, આપ મારા અત્યાગી છો, આપ મારા આધાર છો, આપનું તેજ હું દૂરથી પારખી ગયો છું, મારા સવેગરગને જરૂર સ્થાન મળશે એમ હું જોઈ શકું છું.

ત્યાં તો પૂર જોમમાં નોખત, કાસી અને શરણાધની ધૂન લાગી અને ‘તેણે હાથ હવે પ્રભુ ઝાલો હો’ પદ તો આશાના પદ કરતા પણ વધારે વખત ગવાયું, ઝીલાણું અને ચલતીમાંથી હીચ જમી અને આખા મંદિરમાં એક રંગ થઈ ગયો. ગિરિરાજના શિખર પર આદીશ્વર અલખેલા છે એનો સાક્ષાત્કાર થયો, પૂરના પ્રકાશમાં લગ્ય શાંત દીવડો સામે દેખાયો અને ધૂમાડા વગરનો, પડછાયા વગરનો, ચીકાશ વગરનો અલખેલો દીવડો સામે રજૂ થયો. ‘હારે’ ‘હારે’ ના અજગ પવટા, અતરના જલ્પ, ડકાના નાદ વચ્ચે શાંત ગંભીરતા, ધૂમાલ છતાં શાંત વાતાવરણ અને સામેનો ઝળહળતો દીવડો, સમસ્ત નિશ્ચ પર પ્રકાશ પાડતો વિશાળ લગ્ય પ્રકાશપૂજ. લાગ્યું કે આણું વાળવા જનારની કોઈ મોતી પાટીમાં આગળ પાછળ ધુસી જવાય તો શ્રદ્ધાને કૃષ્ણ બેસે, સવેગનો રંગ જામે અને પ્રભુ હાથ ઝાલે તો એક કુદકો મારીને કાંઠે પહોંચી જઉં.

આ અનમેનુ દર્શન એ ખરેખર અમૃતપાન છે, એને પીતા ધગવ થતો નથી, એને પીતા આનંદનો પાગ ગ્રહેતો નથી એને પીતા જત્રીસ કાંઠે દીવા ચાય છે, એની મોજમાં ભેગ નથી, એની લયમાં કઠોરતા નથી, એના ઝોજમમાં ભેદભાવ નથી આવા અદ્ભૂત અનમેલા દીવડાની આજે ઝાખી થઈ, આ દીવડાને આજે ઝોળખ્યો, એની પાસે હૃદયના ભાવ વર્ણવ્યા અને એના દર્શનનું અમૃતપાન આજે પેટ ભરીભરીને કર્યું એમાં આખને દડક થઈ, હૃદયને તૃપ્તિ થઈ અને આત્મારામને શાંતિ થઈ પાંચ વાર કાસીના ધમકારા થયા, નોખતના ગડગડાટ થયા અને પીપુડીના નાદ થયા આ સિદ્ધાચળના દીવડાની ધૂનમાં પચામ મિનિટ થઈ દરો પણ તેની અગર તેટલા વર્ષો પણ ચાલુ છે શબ્દનો ચમત્કાર, ગેવતાની સુવાચતા અને જીમિના ઉદ્રેક સાથે જ્વનિ કાગ્યનો મદિમા જમી ગયો શબ્દાત્કાર અને અર્થાલકારની સહયોગિતાના મીઠા મસ્તબો આજે પણ આત્મજ્ઞાન કરાવી રહ્યા છે.

મૌઝિક

સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ (Perception)

જ્ઞેનદર્શનમાં જ્ઞાન (Knowledge) ના પાંચ પ્રકાર પ્રતિપાદન કર્યા છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળજ્ઞાન; અને પ્રમાણ (Valid knowledge) એ પ્રકારના-પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ બતાવ્યા છે. જ્ઞેન સિદ્ધાંત પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો અને મનના નિમિત્ત વિના ચેતનાસ્વભાવ-પ્રકાશસ્વભાવ આત્માને જે સ્વતઃ જ્ઞાન થાય તેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન-પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે; અને કર્મથી આવરિત થયેલ જીવને ઇન્દ્રિયો અને મનના સાધનથી જે જ્ઞાન થાય છે તેને પરોક્ષ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ કરતાં 'પ્રત્યક્ષમાં' અક્ષનો અર્થ જીવ કર્યો છે, અને 'પરોક્ષમાં' અક્ષનો અર્થ ઇન્દ્રિય કરવામાં આવે છે. સિદ્ધાંતમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષનો જે અર્થ કર્યો છે તે યથાર્થ જોવામાં આવે છે. કારણ આત્મા પોતે જ્ઞાનસ્વભાવ-પ્રકાશસ્વભાવ છે. તે આત્માનો પ્રકાશ બીજા કોઈ વ્યવધાન (intervention) સિવાય સીધો પદાર્થ ઉપર પડે ત્યારે પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. પણ ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા જ્યારે આત્માનો પ્રકાશ પદાર્થ ઉપર પડે ત્યારે તે પ્રકાશને ઇન્દ્રિય અને મનનું ફટલેક અંશે આવરણ આવે છે, અને તે આવરણની તરતમતા પ્રમાણે જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં પણ તરતમતા આવે છે. અમુક રંગના ચરમા પહેરીને આપણે બહારની વસ્તુઓ જોઈએ ત્યારે ચરમાના કાચના રંગની ધનતા પ્રમાણે વસ્તુના આપણને દેખાતાં રૂપમાં જે તરતમતા ભાસે છે તેવી તરતમતા ઇન્દ્રિય અને મનરૂપી ચરમાદ્વારા જ્ઞાન મેળવતાં જીવને થાય છે. કર્મના ક્ષયોપશમથી ઇન્દ્રિય અને મનનો મેળ જેમ જેમ ઝોઝો થતો જાય છે, તેમ તેમ જ્ઞાન શુદ્ધતર બનતું જાય છે. અને કર્મનો આત્મતિક ક્ષય થતાં-આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રકાશિત થતાં જે વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે તેને શાસ્ત્રમાં કેવળજ્ઞાન કહ્યું છે અને કેવળજ્ઞાન મુખ્ય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. એટલે શાસ્ત્રમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષજ્ઞાનનું જે સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તે તરવની દૃષ્ટિએ યથાર્થ છે.

વ્યવહારમાં આપણે મન અને ઇન્દ્રિયના નિમિત્તથી થતાં જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહીએ છીએ, અને અનુમાન, આગમ વિગેરે કારણથી થતાં જ્ઞાનને પરોક્ષ જ્ઞાન કહીએ છીએ. એક વૃક્ષ જોવાથી જ વૃક્ષનું જે સીધું જ્ઞાન થાય છે તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે, જ્યારે અનુમાન શબ્દ આદિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના બીજા સાધનોદ્વારા જે જ્ઞાન થાય છે તે વસ્તુનું સીધું (direct) જ્ઞાન ન હોવાથી, પણ બીજા જ્ઞાન ઉપર આધાર રાખતું હોવાથી, પરોક્ષ જ્ઞાન છે.

શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ અને વ્યવહારની દૃષ્ટિએ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષનો ઉપર પ્રમાણે ભેદ બતાવ્યા પછી વ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ સંબંધે વિચારણા કરવાની રહે છે. તે પ્રસક્તને જ્ઞેનદર્શનમાં 'સાંવ્યવહારિક' પ્રત્યક્ષ કહેવામાં આવે છે. આ લેખનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષની સમાલોચના કરવાનો છે. જેને માનસશાસ્ત્રમાં અને તર્કશાસ્ત્રમાં perception કહેવામાં આવે છે, તે આ સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષને ઉદ્દેશીને છે.

સામાન્ય સમજ (common sense) પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, બધા જ્ઞાનનો મૂળ આધાર છે, પ્રત્યક્ષ રીતે એક પદાર્થનું જ્ઞાન થાય તેમાં કાંઈ શંકા કે વિવાદને સ્થાન નથી, આપણા ચક્ષુથી એક વસ્તુ જોઈને વૃક્ષ કહીએ તેમાં કાંઈ શંકા લેવાનું રહેતું નથી, માટે નૈયાયિકો અને બીજા કેટલાક તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને બીજા બધા જ્ઞાનના અંતિમ પ્રમાણરૂપે માને છે. જૈનદર્શનમાં પણ જે પ્રતીતિમાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનો વિરોધ આવે તેને પ્રમાણજ્ઞાન ગણવા ના પાડેલ છે. પ્રમાણુભીમાંસામાં પ્રત્યક્ષનું લક્ષણ વિશદઃ પ્રત્યક્ષમ્ (૧-૧-૧૩) બતાવેલ છે. પ્રમાણુનયતત્ત્વાલંકારમાં પણ સ્પષ્ટે પ્રત્યક્ષમ્ (૨-૨) કહેલ છે. અને વિશદનો અર્થ બીજા પ્રમાણુની અપેક્ષા વિનાનું જ્ઞાન કહેલ છે. એટલે સામાન્ય દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં પ્રત્યક્ષ બીજા જ્ઞાનથી શ્રેષ્ઠ અને વિશ્વાસપાત્ર જ્ઞાન છે, પણ વધારે તત્ત્વની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા પ્રત્યક્ષ નિઃશંકપણે પ્રમાણુભૂત જોવામાં આવતું નથી.

એક જ પદાર્થ જૂદા જૂદા સ્થાનથી, જૂદાં જૂદાં દૃષ્ટિશિદ્ધિથી અને જૂદા જૂદા માણસોના જોવાથી જૂદા જૂદા પ્રકારનો પ્રત્યક્ષઈન્દ્રિયજ્ઞાનમા જણાય છે. સૂર્યને જૂદા જૂદા માણસો જૂદે જૂદે વખતે જૂદાં જૂદાં ત્યારે, સૂર્ય એક છતાં, જૂદા જૂદા સ્વરૂપનો લાગે છે, તે સૂર્યના જૂદા જૂદા બધા સ્વરૂપ સાચા છે એમ કહી શકાય નહિ. કોઈ વખત દોરડું સર્પ દેખાય છે, ચાંબલો ભૂત દેખાય છે, આ જ્ઞાન ઈન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ હોવા છતાં સાચા નથી. એટલે ઈન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ પ્રથમ દર્શને માનવામાં આવે છે તેનું એકાંત પ્રમાણુજ્ઞાન નથી.

પ્રત્યક્ષને અંગે ત્રણ સવાલો જોવાના ઉપરિચિત થાય છે:—

(૧) પ્રત્યક્ષ એટલે શું ? (What is perception)

(૨) ' પ્રત્યક્ષ ' પદાર્થનું જ્ઞાન કેવી રીતે આવે છે.

(૩) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં આવતાં વિષયો પદાર્થોની પ્રમાણુભૂતતા કેવી રીતે છે.

(૧) પ્રત્યક્ષ એટલે શું ? તેનો ઉત્તર.

પ્રમાણુભીમાંસામા ' ઈન્દ્રિયમનોનિમિત્ત ' જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ (સાંવ્યવહારિક) કહેલ છે. એટલે ઈન્દ્રિય અને મનના કારણદ્વારા થતાં જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ કહેલ છે. અને તેવા જ્ઞાનથી પદાર્થનો યથાર્થ બોધ થાય તેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ કહેવામાં આવે છે. પ્રમાણુનું લક્ષણ ' સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રમાણમ્ ' (૧-૧-૨) બાધેલ છે. અને તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ અવગ્રહ, ઇલા, અપાય ધારણાત્મક છે. એટલે બૌદ્ધદર્શન માને છે તેનું ફક્ત પદાર્થનું સત્તાત્માદક પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન નથી, પણ પદાર્થનું સમગ્ર સ્વરૂપ ગ્રહણ કરનાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. એક વૃક્ષ જોવાથી ફક્ત વૃક્ષના અસ્તિત્વ (existence) નું પ્રત્યક્ષ થતું નથી, પણ તેના અસ્તિત્વ સાથે વૃક્ષના ગતિત્વ અને વ્યક્તિત્વ-દ્રવ્ય અને ગુણનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. જૈનદર્શન પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ચેતનાના નિરાકાર ઉપયોગ એટલે દર્શનથી થઈ યદ ઉત્તરોત્તર અવગ્રહ, ઇલા, અપાયરૂપે પરિણામ પામતું ધારણાત્મક-નિશ્ચયાત્મક બને છે. નૈયાયિકો ઈન્દ્રિય અને અર્થના મંત્રિકર્ષણી ઉત્પન્ન થતા યથાર્થ અને નિશ્ચયાત્મક (true and definite) જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહે છે, એટલે સામાન્ય રીતે પ્રત્યક્ષમાં ઈન્દ્રિયો અને

પદાર્થનો સંબંધ માનવામાં આવે છે છતાં તે સંબંધ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન માટે એક આવશ્યક તત્ત્વ (essential character) નથી; અનુમાન યુત આદિ અન્ય જ્ઞાનની મદદ વિના પદાર્થનું જે સાક્ષાત્-સીધું (direct) જ્ઞાન થાય તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. અર્થાત્ પદાર્થની સાક્ષાત્ પ્રતીતિ direct or immediate cognition પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. અને આ લક્ષણથી રચિત અનુમાન-શબ્દ આદિ જ્ઞાનાંતરથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જૂઠું પડે છે.

(૨) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં આવતાં પદાર્થનું જ્ઞાન. (Cognition of objects in Perception)

અનુમાનાદિ અન્ય જ્ઞાનની મદદ વિનાનું પદાર્થનું સીધું-સાક્ષાત્ જ્ઞાન, એ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનું લક્ષણ બાંધ્યા પછી, પદાર્થનું, તેવું જ્ઞાન કેવી રીતે થઈ શકે તે હવે વિચારવાનું રહે છે. વૃક્ષ જેવા એક પદાર્થને આંખથી જોતાં ફક્ત લીલા રંગનું એક ધાતું (patch) દેખાય છે, વસ્તુનો આખો બાગાં દેખાતો નથી, તેના સ્પર્શ, ગંધ આદિ બીજાં ગુણો દેખાતા નથી, છતાં તરત આપણે આ વૃક્ષ છે એવું શંકા વિના કહીએ છીએ. આપણી ચક્ષુઇદ્રિયથી તો આપણને ફક્ત વસ્તુના રૂપનું-વર્ણનનું-રંગનું જ્ઞાન થાય છે. ઇદ્રિયના વિષયને વિજ્ઞાનમાં sense-data કહે છે. દરેક ઇદ્રિયના વિષય જુદા જુદા છે, એટલે એક ઇદ્રિયના વિષયના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી અર્થાત્ વૃક્ષના ફક્ત રંગના જ્ઞાનથી આખા વૃક્ષનું-વૃક્ષ પદાર્થનું કેમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થઈ શકે છે તે મહત્ત્વનો સવાલ છે.

આ સવાલનો જવાબ જૂદા જૂદા તત્ત્વવેત્તાઓ જૂદી જૂદી રીતે આપે છે. પદાર્થના એક ઇદ્રિયના વિષય-જેવા કે વૃક્ષના રંગનું જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ યતાં, તેની સાથે રહેલ બીજા ઇદ્રિયોના વિષયો જેવા કે સ્પર્શ ગંધ વિગેરેનું જ્ઞાન સ્મરણમાં આવે છે અને પ્રત્યક્ષમાં આવતા અને સ્મરણમાં ઉત્પન્ન યતાં આંખા જૂદા જૂદા જ્ઞાનના સાદચર્ય (association) થી વૃક્ષ જેવાં એક પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે, જેને પ્રત્યક્ષ કહેવામાં આવે છે બીજા તત્ત્વવેત્તાઓ એવો ખુલાસો કરે છે કે કોઈ પદાર્થનું આપણને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થતું નથી, પણ જૂદી જૂદી ઇદ્રિયોના વિષયોના જૂદા જૂદા જ્ઞાન ઉપરથી એક પદાર્થનું આપણને અનુમાનિક (inferential) જ્ઞાન થાય છે, જેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. બીજા કેટલાક તત્ત્વવેત્તાઓ એવો ખુલાસો કરે છે કે ઇદ્રિયોના કેટલાક વિષયો એવા છે કે જેમાં ગુણો સાથે પદાર્થનું પણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, જો કે તેઓ પદાર્થ અને તેના ગુણોમાં ભેદ નથી એવું માનવા તૈયાર નથી.

દુકામાં સ્પર્શન આદિ ઇદ્રિયોદ્વારા સ્પર્શ આદિ વિષયોની (sense-data) ઉપલબ્ધિ થાય છે, તેની પાછળ રહેલ તેના આધારભૂત ગણ્યતાં અર્થની પ્રત્યક્ષ ઉપલબ્ધિ થતી નથી, છતાં પદાર્થમાં અથવા જ્ઞાનમાં એવી કંઈ શક્તિ છે કે તેથી પદાર્થના અમુક ગુણ ઇદ્રિયપ્રત્યક્ષ યતાં આખા પદાર્થનું આપણને પ્રત્યક્ષજ્ઞાન થઈ જાય છે? આ એક વિચારવા જેવો સવાલ છે.

(૩) પ્રત્યક્ષજ્ઞાનના વિષયોની પ્રમાણ્યજૂતતા.—

જોઈદર્શનના તત્ત્વવેત્તાઓએ અનેકાંતની દૃષ્ટિએ આ મંબધમાં જે ખુલાસો કર્યો છે.

તે ન્યાયપૂરઃસર (logical) છે, અને આ વિષયમાં ઘણો પ્રકાશ નાંખે છે. હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રમાણુમીમાસાની (૧-૧-૨૦, ૧-૧-૨૧) સ્વોપપન્ન વૃત્તિમાં ઇદ્રિયો, ઇદ્રિયોના વિષયો, ઇદ્રિયોનો જ્ઞાતા-આત્મા-સાથેનો સંબંધ, ઇદ્રિયોનો પરસ્પરનો સંબંધ વિગેરેનો ઉદ્દેશ કરી એવું પ્રતિપાદન કરે છે કે-પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તાઓની આ બાબતની મુશ્કેલીનું મૂળ કારણ એ છે કે તેઓ ઇદ્રિયોને, ઇદ્રિયોદ્વારા જ્ઞાન ગ્રહણ કરનાર જ્ઞાતાને તથા ઇદ્રિયોના વિષયોને એકાંત જિજ્ઞાસુ માને છે. તેઓ એકાંત ભેદ ન માનતાં ભેદાભેદ માને તો બધો ખુલાસો થઈ જાય છે. હેમચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે-ઇદ્રિયોમા દ્રવ્યાર્થદિશાત્ પરસ્પર અભેદ છે, અને પર્યાયાદેશાત્ ભેદ છે, તે પ્રમાણે ઇદ્રિયો જે જ્ઞાનના સાધનો છે તેનો અને જ્ઞાનના અધિષ્ઠાન આત્માનો પણ ભેદાભેદ છે. તે પ્રમાણે સ્પર્શાદિ ઇદ્રિયના વિષયોનો પણ દ્રવ્ય પર્યાય રૂપતાથી પરસ્પર ભેદાભેદ છે અને આ ભેદાભેદને સિદ્ધ કરવાને આપણા અનુભવ- (experience) ને અગ્રસ્થાન આપે છે. તેઓ લખે છે કે મેદાભેદાત્મકત્વમવ સેવં, તથૈવ નિર્વાઘમુપલબ્ધેઃ પરસ્પર ભેદાભેદ માનવો જોઈએ, કાગણ આપણને તેવું નિર્બાધ (uncontradicted) જ્ઞાન થાય છે. આચાર્ય મહારાજ આગળ ચાલતાં સ્પષ્ટ કરે છે કે:-

तथा च न द्रव्यमात्रं पर्यायमात्रं चेन्द्रियविषय इति । अर्थात् इन्द्रियतो विषय, मात्र द्रव्य के पर्याय नहीं, પણ द्रव्यपर्याયાત્મક વસ્તુ છે.

પ્રમાણસ્ય વિષયો દ્રવ્યપર્યાયાત્મકં વસ્તુઃ (૧-૧-૩) એટલે પ્રત્યક્ષનો વિષય માત્ર પર્યાય (sense-data) નથી, તેમ માત્ર દ્રવ્ય (Physical object) નથી, પણ અર્થક વસ્તુ-દ્રવ્યપર્યાયાત્મક વસ્તુ છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન મી. પ્રાઇસ કહે છે કે—
A material thing is neither a group of sense-data or a family of sense-data alone, nor the physical object alone, but something which consists of both. It is a group or a family of sense-data together with the physical object which is coincident with it. The complex object is the material thing. Phenomenalism identifies it with the group of sense-data alone, while the causal theory identifies it with the physical object only. To guard against the errors of both Mr. Price proposes to call the complete object 'the complete thing' or 'the total object.' સાગંધ કે એક કોષ્ટ પણ વસ્તુ ફક્ત ગુણોનો સમૂહ નથી, કે એક દ્રવ્ય માત્ર નથી, પણ દ્રવ્ય અને પર્યાય બનેથી બનેલ છે. તેને મી. પ્રાઇસ એક મ'પૂર્ણ-આખો પદાર્થ કહે છે. યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય આવા પદાર્થને—

“જિજ્ઞાસુ અજિજ્ઞાસુ ત્રિવિધ ત્રિલક્ષણ, એક પદાર્થ પાથો રે”

એ પ્રમાણે દ્રવ્યગુણપર્યાયના રાસમાં કહે છે, તે 'એક પદાર્થ' મિ. પ્રાઇસનો total અથવા complete object છે. મિ. પ્રાઇસના કહેવામાં અને જૈનદર્શનની માન્યતામાં

એટલો ફેર છે કે—મિ. પ્રાઇસ કહે છે તે પ્રમાણે પદાર્થમાં દ્રવ્યને અવલંબીને (coinciding) ગુણો રહેલા નથી, પણ દ્રવ્યશુદ્ધપર્યાવાત્મક પદાર્થ છે. અર્થાત્ a material object is a complex constituted of physical occupant & sense data દ્રવ્યપર્યાયસ્વરૂપ વસ્તુ છે.

વસ્તુનું હિપર પ્રમાણે સ્વરૂપ સિદ્ધ થતાં, ઇન્દ્રિયના વિષયો—ગુણોના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી તેના આધાર દ્રવ્યનું પણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, તેમ થતાં એક પદાર્થનું (material thing) સ્વતઃ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે; અને ગુણોના સ્મરણના સાહચર્ય અથવા અનુમાનથી કહેવાતું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે તે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તાઓની માન્યતા ટકી શકતી નથી. આ સવાલ જ્યેનદર્શનકારોએ સંપૂર્ણ રીતે ચર્ચ્યો છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રની ૧-૧૭ ની વૃત્તિમાં આ સવાલ ઊભો કરવામાં આવ્યો છે.

यदि तर्हि स्पर्शादेर्विषयस्य ग्राहकाः अवग्रहादयोऽभ्युपगम्यन्ते न तर्हि द्रव्यस्य ज्ञानं चक्षुरादिवं किञ्चिद् ग्राहकं समस्ति छायास्थिकं—એ અવગ્રહાદિ જ્ઞાનથી સ્પર્શ વિગેરે વિષયો (sense-data) જ મઠણ કરી શકાય તો ચક્ષુ વિગેરે દ્વારા દ્રવ્યનું હામરિતક જ્ઞાન મઠણ કરનાર કાંઈ રહે નહિ. અર્થાત્ સ્પર્શ વિગેરે વિષયો (sense-data) ના ફક્ત જ્ઞાનથી વસ્તુના દેખાતા સ્વરૂપ (appearance) નું જ પ્રત્યક્ષ થાય. વસ્તુના વધાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થઈ શકે. વૃત્તિકાર જવાબ આપે છે કે—સ્પર્શ વિગેરે દ્રવ્યના પર્યાયો મઠણ કરવાથી દ્રવ્યનું પણ જ્ઞાન થાય છે, કારણ દ્રવ્ય તેવા સ્વરૂપવાળું છે, દ્રવ્યથી પર્યાય જૂદા નથી, તેમ પર્યાય રહિત દ્રવ્ય નથી; એકના જ્ઞાનથી બીજાનું જ્ઞાન થઈ જાય છે.

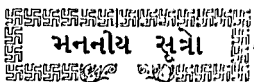
એક જ પુદ્ગલ “દ્રવ્ય-અર્થ” (physical object) જૂદા જૂદા ઇન્દ્રિયોના જ્ઞાનનો વિષય બનતાં તે તે ઇન્દ્રિયના વિષયરૂપે પરિણામ પામે છે. ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો વિષય બનતાં સ્વેત આદિ આકારે પરિણત થાય છે, રસતેન્દ્રિયનો વિષય બનતાં તિક્તાદિ રસના પરિણામને પામે છે. એક જ અર્થ જૂદા જૂદા ઇન્દ્રિયોનો વિષય બનતાં જૂદા જૂદા રૂપાદિ આકારના ભેદને પામે છે. દ્રવ્યનો આ ભેદ જૂદી જૂદી વિવક્ષાના કારણથી—જૂદા જૂદા નિમિત્તને લીધે થાય છે. દ્રવ્ય પોતાના સ્વનિમિત્તે તો એકાકાર છે. એક જ પુરુષ જૂદા જૂદા સંબંધને લીધે પિતા-પુત્ર-સાસરા-ભાઈ વિગેરે ગણાય છે. જે કે પુરુષ રૂપે તો એક જ છે. તેમ એક જ પુદ્ગલ દ્રવ્ય જૂદી જૂદી ઇન્દ્રિયોનો વિષય બનતા રૂપઆદિ જૂદા જૂદા પર્યાયોરૂપે બાસે છે, પણ તે બામ વખતે તેનું દ્રવ્યત્વ તો સાથે જ રહે છે. એટલે રૂપાદિ ઇન્દ્રિયોના વિષયોના જ્ઞાન સાથે જ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અર્થાત્ અર્થનું જ્ઞાન પણ થાય છે. તે જ્ઞાન માટે સાહચર્ય કે અનુમાનાદિ બીજા જ્ઞાનની અપેક્ષા નથી. વૃત્તિકાર સ્પષ્ટ કહે છે કે—સ્પર્શાદિગ્રહણે દ્રવ્યગ્રહણમવશ્યમાયિ દ્રવ્યગ્રહણે વા સ્પર્શાદિગ્રહણમ્ અન્યોન્યાનુગમાત્ ।

કોઈ એવી શંકા કરે કે—સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ અવગ્રહથી શરૂ થઈ પછા, અપાય અને કારણમાં પૂર્ણ થાય છે, માટે તેમાં વિચાર, અનુમાન અને બીજા જ્ઞાનની અપેક્ષા રહે છે અને તેથી તે ફક્ત પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ન કહી શકાય. આ શંકા બ્યાગબી નથી, કારણ

આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં ઉત્તરોત્તર પરિણામ પામતી અવગ્રહ, પ્રજ્ઞા, અપામ અને મારજ્યાની એક અખંડ ક્રિયા-જ્ઞાનની એક અખંડ ધારા છે. તેમાં અનુમાનાદિ જીવન કોષ જ્ઞાનની અપેક્ષા રહેતી નથી. એક બહારનો પદાર્થ જોવાની સાથે જ અપ્રેક્ષ છે, અપ્રેક્ષ છે, અપ્રેક્ષ છે, અપ્રેક્ષ છે એવું જ્ઞાન થાય છે. હૃદયમય જ્ઞાનમાં એક અખંડ પરસ્પર જ્ઞાન થાય શક્ય નથી, માટે શુદ્ધિએ મતિજ્ઞાનમાં અવગ્રહ આદિ જ્ઞાનના ક્રમ બતાવ્યા છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં એક અખંડ ધારા છે, તેમાં તેવા જૂદા જૂદા ભેદ પાડી શકાય તેવો ક્રમ નથી. પ્રત્યક્ષજ્ઞાનની અખંડતા બતાવવા પ્રમાણુભીમાંસામાં સં. પ્રત્યક્ષના વાક્ષણમાં અવગ્રહ, પ્રજ્ઞા, અપામ ધારણાત્મક જ્ઞાન કહ્યું છે. (૧-૧-૨૦)

ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ઇન્દ્રિયોના વિષયો (sonso-tatva) નું જ ફક્ત પ્રત્યક્ષજ્ઞાન થાય છે, તેની પાછળ રહેલ અર્થનું જ્ઞાન થતું નથી, છતાં પ્રત્યક્ષથી આપણને નિર્મામ રીતે આખા પદાર્થની પ્રતીતિ થતી જણાય છે. આ પ્રતીતિ શા કારણથી કેવા સંજોગોમાં થાય છે, તેની તાત્ત્વિક અર્થ પૂરતો આ લેખનો ઉદ્દેશ છે એટલે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના જીવન ભેદો-જ્ઞાનસા પ્રત્યક્ષ, અલૌકિક પ્રત્યક્ષ, યોગિ પ્રત્યક્ષ આદિ વિષયોની આ લેખમાં અર્થ કરવા અપ્રકાશ નથી. પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના કેટલાક વિચારો “ પ્રશુદ્ધ ભારત ” ગાસિકના રાને ૧૯૪૪ ના ફેબ્રુઆરી અને માર્ચના અંકમાં પ્રગટ થયેલા The Problem of Perception ના આર્ટિકલ ઉપરથી લેવામાં આવ્યા છે.

અવરજભાઈ એકાધ્યયજી દાશી

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૭૯ થી ચાલુ)

૨૧. ગયો વખત પાછો આવતો નથી માટે જ વીર ભગવાને ગૌતમરાયણને પણ કહ્યું હતું કે ‘ દે ગૌતમ ! એક અમય પશુ પ્રમાદ ન કરવો. ’

૨૨. ધડપણમાં ધારીએ તેટલું ધર્મકાર્ય માધી શકાયું નથી એમ જરાવરમાને વરેલા મદાનુભાવોના અનુભવ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ, માટે જાણકારોથી જ ધર્મમય જીવન જીવવું જોઈએ.

૨૩. જમણે જમાવટથી જ આધર્મિકવાત્સલ્ય માધ્યમ થતું નથી પણ નિગપાર એવા માધર્મી બધુઓનો ઉદ્ધાર કરવો તેને જ ખરું આધર્મિકવાત્સલ્ય કહ્યું નહીં શકાય.

૨૪. તપરૂપી અગ્નિ દહિનમાં દહિન કર્મકૃષી કાઢીને જાણી નાંખે છે.

૨૫. ભરતીમાં અગ્નિ કર્મ જે જ્ઞેનમાં વધારે જલદિવાન દોષ તેમાં હાથ લાગ્યાનો એ વિવેકપૂર્વકનું દાન ગણાય છે.

એન. બી. શાસ્ત્રી

ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ

ધર્મારાધનવડે સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આ પ્રમાણે—

આયુશ્ચિદિયશોવૃદ્ધિઃ, વૃદ્ધિઃ પ્રજ્ઞાસુખશ્રિયામ્ ।

ધર્મસંતાનવૃદ્ધિશ્ચ, ધર્માત્ સત્તાપિ વૃદ્ધયઃ ॥ ૧ ॥

‘ આયુની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, બુદ્ધિની વૃદ્ધિ, સુખની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મની વૃદ્ધિ અને સંતાનની વૃદ્ધિ—આ સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. ’

આ સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ થતી જોઈ શકાય છે છતાં તે વિષે જરા વિચાર કરીએ.

૧. પ્રથમ ધર્મથી આયુની વૃદ્ધિ શી રીતે થાય ? આયુષ્ય ઘટે પણ વધતું નથી એવો નિયમ છે. અહીં આયુ ઘટવાના નિમિત્તો સ્રીસેવન, અલક્ષ્યલક્ષણ, અપેયપાન, પાપકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ, આર્ત્તરૌદ્રધ્યાન વિગેરેનું સેવન ન કરવાથી જેનું આયુષ્ય ઘટતું નથી તેને જ આયુષ્યની વૃદ્ધિ સમજવી. અત્યંત સ્રીસેવનાદિવડે ક્ષયાદિ લયંકર વ્યાધિનો ભોગ થઈ પડવાથી પ્રાણી આયુષ્ય ઘટાડીને પરલવમાં ચાલ્યો જાય છે. અલક્ષ્યનું લક્ષણ કરવાથી અને અપેયનું પાન કરવાથી તેમાં આસક્ત થયેલ મનુષ્ય અશુભાદિ અનેક વ્યાધિનો ભોગ થઈ પડે છે અને આયુષ્ય ઘટાડી પરલવમાં ચાલ્યો જાય છે. પાપકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી અને આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનથી પણ આયુષ્ય ઘટે છે તેથી પૂર્ણ આયુષ્ય ભોગવ્યા સિવાય જીવ પરલવમાં ગમન કરે છે ધર્મી પુરુષોની આવી પ્રવૃત્તિ ન હોવાથી તેના આયુષ્યમાં ઘટાડો ન થવારૂપે વૃદ્ધિ થાય છે, એમ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

૨. યશની વૃદ્ધિ—ધર્મી મનુષ્યો દાન, શીલ, તપ ને ભાવરૂપ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કરનાર, સદાચારી, સત્ય વક્તા, પ્રમાણિક, સરલ અને સંતોષી હોય છે તેથી તેમનો યશ સર્વત્ર ગવાય છે. તેમના યશમાં વૃદ્ધિ થાય છે એ પ્રગટ જ છે.

૩ ધર્મથી પ્રજ્ઞા એટલે બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય છે—ધર્મારાધન કરનારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તૂટે છે, ક્ષયોપશમ ભાવને પામે છે તેથી તેમની બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય. બુદ્ધિ નિર્મળ થાય એ દેખીતી હકીકત છે. પ્રાચે ધર્મી મનુષ્યો બુદ્ધિમાન જ હોય છે.

૪. ધર્મી જીવોના સુખમાં વૃદ્ધિ થાય છે. અધર્મી મનુષ્યો પાપકાર્ય કરવાવડે અનેક જીવોને દુઃખ ઉપજાવે છે તેથી અસાતાવેદની કર્મ બાધે છે, તેને પરિણામે દુઃખ પામે છે. ધર્મી મનુષ્યો જીવવિરાધના કરતા નથી એટલું જ નહીં પણ અન્ય જીવોને દુઃખ પણ ઉપજાવતા નથી. બનતા સુખી અનેક જીવોની ઉપાધિ દૂર કરીને તેમને સુખ આપે છે તેથી તેમના સુખમાં વૃદ્ધિ થાય એ દેખીતી વાત છે.

૫. ધર્મી જીવની લક્ષ્મીમાં પણ વૃદ્ધિ થાય છે, કારણ કે તેઓ કોઈને લાલચતો હોય તેમાં આડા આવતા નથી, અંતરાય કરતા નથી તેથી તેને લાભાંતરાય

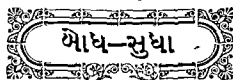
કર્મ બંધાતું નથી પરંતુ તૂટે છે એટલે તે લવમાં તેમજ આગામી લવમાં લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ થાય જ છે. જે અન્ય જીવોને થતા લાલમાં બલેલ પહોંચાડે છે, અગવડ બીધી કરે છે તેને જ લક્ષ્મી મળવામાં સંકુચિતપણું થાય છે, પરંતુ પરોપકારવૃત્તિથી બીજાને લાલ કરનારા ને કરાવનારા ઉત્તમ પુરુષોને તો લક્ષ્મીમાં વૃદ્ધિ જ થાય છે.

૬. ધર્મ કરનારને ધર્મની વૃદ્ધિ થાય એમાં તો કહેવાપણું જ નથી— ધર્મકાર્ય પર પ્રીતિવાળા મનુષ્યો ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિશેષ ધર્મકાર્ય કર્યા જ કરે છે તેથી તેમને ધર્મવૃદ્ધિ થાય જ છે.

૭. સાતમી સંતાનની વૃદ્ધિ કહી છે—આ સંતાનવૃદ્ધિ પણ સંસારની અપેક્ષાએ પુણ્યવાનનું લક્ષણ છે, પરંતુ ધર્મી જીવોને સંતાનની પ્રાપ્તિ થવામાં એ વિશિષ્ટતા છે કે તેમને સદ્ગુણી ને સદાચારી સંતતિ થાય છે કે જે તેમના ધર્મીપણાની સાક્ષી પૂરે છે. માત્ર સંતાન થવાથી જ ધર્મીપણું ગણાતું નથી પરંતુ સદ્ગુણી ને સદાચારી સંતતિ થાય તે ધર્મની—પુણ્યની—પુણ્યના ઉદયની નિશાની છે. લોકો પણ એવા સદાચારી સંતાનવાળાને જ પુણ્યવાન કહે છે.

આ પ્રમાણે સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ ધર્મના આરાધનથી, ધર્મના પ્રભાવથી થાય છે એ નિઃસંશય હકીકત છે તેથી જો તે બધા પ્રકારની અથવા તેમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની વૃદ્ધિની આહવા-ધૃષ્ટા હોય તો સુંદર રીતે ધર્મચરણ કરો, અવાંછકપણે કરો કે જેથી જરૂર તે તે પ્રકારની ધૃષ્ટા પૂર્ણ થશે. કિં બહુના ?

કુંવરજી

૧. અન્યની પ્રશંસા કરવી કોઈને ન પશું ગમે, પણ કરાવવી તો સદુ કોઈને ગમે છે. પોતાની શક્તિ તથા સ્થિતિનું જ્ઞાન પોતાને હોવા છતાં ગુણમાં અને સંપત્તિમાં હું મહાન છું એમ કહેવડાવવાને માટે ગુણવાનપણાનો કે સંપત્તિવાળા હોવાપણાનો ડોળ કરવો પડે છે.

૨. જીવનમાં નૈતિક જીવન ઉત્તમ છે અને ધાર્મિક જીવન સર્વોત્તમ છે.

૩. વિજ્ઞાન, કળા તેમજ છતર વિષય સંબંધી જ્ઞાન, પોતાના જીવનને સુધારી, બીજાના જીવનને સુધારવા વિરહા જ મેળવે છે પણ મિથ્યાભિમાનને પોષી પોતાના ક્ષુદ્ર વિચારોનો પ્રચાર કરવા અને ક્ષુદ્ર વામનાઓને પોષવા ધણા માણસો મેળવે છે.

૪. આનંદ તથા સુખના સમયમાં આપત્તિ-વિપત્તિ આવે તો આનંદની ભ્રમણાથી તેનો આદર કરશો નહીં.

૫. પરિણામે કલેશ તથા દુઃખના બાંધકર રૂપને ધારણ કરનાર આનંદ તથા સુખ સસ્તા મળતાં હોય તો પણ ખરીદવાં નહિ.

૬. કામની આવડત હોય છતાં અધિકાર અને મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થતું હોય તો તેવા કાર્યની દિશામાં એક ડગલું પણ ભરવું નહિ.

૭. બિજ બિજ વિચારના અનેક વ્યક્તિઓનો આશ્રય લેવામાં માનવજીવન અસ્થિર અને અવ્યવસ્થિત બને છે, માટે સ્વશ્રેયસાધક માનવીએ ઇચ્છિત શ્રેય સાધવાને ઉત્તમ વિચાર તથા માન્યતાવાળા એક જ વ્યક્તિના આશ્રય તથા શાંતિ તથા સંતોષપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરવું.

૮. હઝારો મનુષ્યની સમક્ષ મનગમતું વિચારવામાં કોઈનો પણ પ્રતિબંધ નથી; પરંતુ મનગમતું બોલવામાં કે વર્તન કરવામાં ઘણા વિરોધી નીકળશે.

૯. પૂર્ણ પાપના ઉદય સિવાય અધર્મ તથા અનીતિના અધમ કાર્યમાં ફાવટ આવી શકતી નથી.

૧૦. વાણી તથા વર્તન કરતાં વિચારથી વધુ અપરાધી બનાય છે, તેમજ વધુ શ્રેય પણ સાધી શકાય છે; કારણ કે દુર્લભ, અપ્રાપ્ત પારકી વસ્તુઓનો મનથી ભોગોપભોગ બ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે કરી શકાય છે. તેમજ આર્થિક તથા શારીરિક સંપત્તિમાં પોતાની નબળાઈ હોવા છતાં પણ દરેક પ્રકારની શુભ ભાવના કરી શકાય છે.

૧૧. જેને કોઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ હોતો નથી તે જ પોતાનામાં રહેલી નબળાઈ અન્યને જણાવી શકે છે.

૧૨. અધિકારી સિવાય ખોટી રીતે માયા કરી બીજની પાસે માન મેળવવું તે ભવિષ્યમાં અપમાનનું પાત્ર બનવાથી અપમાન મેળવવા બરાબર છે, છતાં મૂઢ માનવી મને માન મળે છે એમ માની ખુશી થાય છે, અને મિથ્યાભિમાનમાં આવી જઈને જીવવાના સિદ્ધાંતો ભળવી શકતો નથી.

૧૩. કીર્તિ, મોટાઈ, લોકપ્રિયતા તથા આદરસત્કાર મેળવવા જનતાને મનગમતું ભલે કરે, પણ આત્માનું અશ્રેય કરી જીવનના છેડે અધોગતિરૂપ દુઃખના દરિયામાં ડૂબી જવાનું હોય તો બધું ય નકામું છે.

૧૪. અણુસમજણમાં જીવતાં દેશ ગયાં, વીશ ગયાં, ત્રીશ ગયાં અને ચાળીશ ગયાં તો હવે સમજણમાં જીવતા ક્યારે શીખશે ?

૧૫. શુદ્ધિમત્તા અને હડાપણ જણાવવા તે તો મહુ કોઈને ગમે છે પણ પોતાની શુદ્ધિમત્તાનું તથા હડાપણનું કાર્ય કરવાનું કોઈને જ ગમે છે.

૧૬. પોતાની ચિંતા કરનાર તો મહુ કોઈ હોય છે પણ નિઃસ્વાર્થપણે પરની ચિંતા કરનાર તો કોઈક જ દયાળુ હોય છે.

૧૭. કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાની દુર્બુદ્ધિના અંગે કોઈના વિરોધમાં જૂઠાણાનો આશ્રિત બનીને ખોટો કોલાહલ કરી મૂકે તો તેથી કદાચ કોઈ અણુમજા, અદ્યપશુદ્ધિ માનવી વિચારની નિર્જાળતાથી ભ્રમિત થઈ શકે છે પણ ગણા, બુદ્ધિશાળી, વિચારશીલ ભ્રમિત થઈ શકતા નથી.

૧૮. પ્રભુની ઉપાસના કરી પ્રભુના સ્વરૂપને મેળવવા પ્રયાસ કરનારને, ધાન્યના કીકાની જેમ વિવેકશૂન્ય, ધાન્ય ખાઈને જ જીવી જણનાર અજ્ઞાની માનવીની પરવા હોતી નથી.

જવાભિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણમાં જણાયેલી વિશિષ્ટતાઓ

૧. જીવો મરણસમુદ્ધતાતવડે અને મરણસમુદ્ધતાત વિના પણ મરણ પામે છે.
૨. સંભૂર્જિતમ તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય મોટા આયુષ્યવાળા ને મોટા શરીરવાળા હોય છે તે અઢી દ્વીપની બહાર પર્વતો અને દેવનગરી વિગેરેમાં ઉપજે છે,
૩. સંભૂર્જિતમ તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય જીવો મરણ પામીને દેવોમાં ભવનપતિ ને વ્યંતરમાં ઉપજે છે અને નારકીમાં પહેલી નરકે જાય છે.
૪. ઉપર કહેલા જીવોને દેવ ને નારકીપણામાં બે અગ્રાન જ હોય છે.
૫. વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં અપર્યાપ્તવસ્થામાં સારવાદન સમકિત ઘંટાલાલાન્યાયે હોય છે તેથી તે સમ્યદ્ગ્ષિ હોય છે અને બે જ્ઞાનવાળા પણ કલા છે.
૬. દેવોને નારકી અપર્યાપ્ત અપર્યાપ્તપણામાં જ હોય છે, તેને ઉદય તો પર્યાપ્તનામ-કર્મનો જ હોય છે.
૭. ત્રસના ત્રણ પ્રકાર કલા છે તેમાં તેઉકાય ને વાઉકાયને ગતિત્રસ કલા છે અને બેઇન્દ્રિય વિગેરે ચાર પ્રકારના ત્રસોને ઉદારત્રસ અથવા લબ્ધિત્રસ કલા છે.
૮. અઢી દ્વીપની બહાર ગર્ભજ મનુષ્યના ચૌદ સ્થાનકમાં પણ સંભૂર્જિતમ મનુષ્ય ઉપજતા નથી.
૯. સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં અપર્યાપ્તની નિશ્ચયે અસંખ્યાતા પર્યાપ્ત હોવાનું અન્યત્ર કહ્યું છે. પ્રણાપનાસૂત્રમાં સંખ્યાતગુણ કલા છે. શ્રી આચારાંગમાં અસંખ્યાતગુણ કલા છે.
૧૦. દેવ તથા નારકાની જેમ મનુષ્ય તિર્થંચને પણ ભાષા ને મનપર્યાપ્તિ એક સાથે પૂરી થતી હોવાથી પાંચ પર્યાપ્તિવાળા કલા છે.

કુંવરજી

૧૯. માનવી બધું ચે મેળવી શકે છે, પણ ચારિત્ર મેળવવું ધણું જ કઠણ છે; કારણ કે નિર્દોષ જીવન જીવ્યા સિવાય ચારિત્ર મળી શકતું નથી.

૨૦. વિષયાધીન આત્મા સત્ત્વહીન બની જાય છે અને અધર્મ તથા અનીતિના પંથે દોરવાઈ જાય છે; જેથી અનેક અકાર્યો સેવીને અપરાધી બને છે.

૨૧. બ્યભિચારી, માનવ જીવનની કદર કે કિંમત કરી જાણતો નથી. એવાને પોતાના આત્માની જરાય દયા હોતી નથી; કારણ કે પરલોકની પીડાથી તે નિર્ભય અને નિઃશંક હોય છે.

૨૨. મૃત્યુને અને ધર્મને શૂલીને જ અકાર્ય સેવાય છે, કારણ કે તે સિવાય તો અકાર્યના પંથે પળી શકાતું નથી.

૨૩. અપકર્તિનો ભય હોય તો અપકૃત્યોની દિશાથી વિમુખ થઈ જાઓ.

૨૪. વિકાસ સાધવો હોય તો વિશ્વની વિચિત્ર લીલામાં મૂંઝારો નહિ.

૨૫. વિકાસ સાધવા માટે જ પૂર્વપુરુષોએ પર્યુપણુ જેવા મહાપર્વની યોજના કરી છે, તેનું આરાધન સારી રીતે કરવું અને તે પર્વમાં કરવાના અગિયાર કાર્યોમાંથી જેટલા બને તેટલા જરૂર કરવા.

આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ મગનલાલ દેવચંદ-મીયાંગામ)

પ્રશ્ન ૧—જિનમંદિરમાં પ્રાણાયામ કરી શકાય ?

ઉત્તર—ન કરી શકાય. જિનમંદિરમાં ભાવસ્તવ તરીકે ચૈત્યવંદનાદિ કરી શકાય તેમજ એકાંતમાં એસીને પરમાત્માનું ધ્યાન કરાય.

પ્રશ્ન ૨—અરૂપી આત્માને રૂપી કર્મ કેમ લાગી શકે ?

ઉત્તર—આ જાળત ગણધરવાદમાં જહુ વિસ્તારથી ઉત્તર આપેલ છે ત્યાંથી જાણી લેશો. ટુંકામાં અરૂપી એવા જ્ઞાનને મદિરાપાન બેલાન કરે છે અને બ્રાહ્મી વિગેરે ઔષધિઓ અનુગ્રહ કરે છે તે પ્રમાણે આત્માને કર્મથી થતા અનુગ્રહ તેમજ ઉપધાત માટે સમજવું.

પ્રશ્ન ૩—જિનમંદિરમાં જમીન પર કરેલા સ્વસ્તિક કે નંદાવર્ત ઉપર પગ મૂકી શકાય ? એમાં દોષ લાગે ખરો ?

ઉત્તર—એ આઠ મંગલિક પૈકી મંગલિકા છે. તેને પ્રતિષ્ઠિત કરેલા નથી. અષ્ટમંગલિક ચોખાવડે પણ આગેખાય છે ને કાઢી નખાય છે તેમ આમાં દોષનો સંભવ નથી. આ વસ્તુ પૂજનિક નથી, પરંતુ મંગલકારક છે.

પ્રશ્ન ૪—સંમૂર્છિત મનુષ્ય શેમાં ઉપજે છે ? તેને જોળખી શકાય ?

ઉત્તર—મનુષ્યના મળમૂત્રાદિ ચૌદ સ્થાનકમાં તે ઉપજે છે. તે ૧૪ સ્થાનેના નામ જીવવિચારાદિથી જાણવા. તે ચર્મચક્ષુથી અદ્રશ્ય હોય છે. અંશુળના અસંખ્યાતમા લાગતા શરીરવાળા હોય છે. અંતર્મુહૂંતના આયુષ્યવાળા હોય છે. વિશિષ્ટ-જ્ઞાની તેને જોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૫—જંમનીનું રાજચિહ્ન સ્વસ્તિક છે તે, મંગલિક તરીકે ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. તેની માન્યતામાં જહુ ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૬—જીવ ને પુદ્ગલ પરસ્પરમાં પ્રવેશી શકે છે ?

ઉત્તર—જીવનો ને પુદ્ગલનો સંયોગસંબંધ થાય છે; પરંતુ તે બંને એકરૂપ થતા નથી. સંયોગ વિયોગના પરિણામવાળો જ હોય છે. પ્રવાહ કરીને કાર્મણ શરીર કાયમના સંયોગવાળું છે તેનો પણ જીવ મોક્ષે જાય ત્યારે વિયોગ થાય છે. આ વિષે વધારે નવતત્વાદિથી સમજવું.

પ્રશ્ન ૭—સ્વપ્નમાં જે દેખાય છે તે વસ્તુતઃ શું છે ?

ઉત્તર—તે મનની કલ્પના જ છે, વસ્તુ નથી. આપણે જે કાંઈ દેખીએ છીએ તે વસ્તુ જ નથી. કોઈ આપણને દેખે તે પણ વસ્તુ નથી.

પ્રશ્ન ૮—વીશ વિહરમાન તીર્થંકર ક્યાં ક્યાં વિચરે છે ?

ઉત્તર—વીશ વિહરમાન પૈકી પ્રથમના ૪ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહમાં, ત્યારપછીના આઠ ધાતકીળંડના બે મહાવિદેહમાં અને ત્યારપછીના આઠ પુષ્કરવરાર્ધ દ્વીપના બે મહાવિદેહમાં વિચરે છે. આ વિષે વધારે જાણવાની ઇચ્છા હોય તો વીશ વિહરમાન જિનના ૨૧ ઠાણાનું પ્રકરણ અમે માસિકમાં છપાવેલ છે તે વાંચવું.

પ્રશ્ન ૯—ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ જિનેશ્વર થાય છે તે ક્યાં ક્યાં થાય છે ? અજિતનાથજીના સમયમાં થયેલા છે તેના નામો મળી શકશે ?

ઉત્તર—પાંચ મહાવિદેહની ૧૬૦ વિજયમાં ૧૬૦ ને પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐશ્વતમાં મળીને ૧૦ કુલ ૧૭૦ થાય છે. તેના નામો અમારી છપાવેલી તીર્થંકરનામાવળીમાં આપેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૦—નોઈદ્રિય તરીકે ઓળખાતા મન વિના પાંચ ઈન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયનો ઉપભોગ કરી શકે ?

ઉત્તર—જે જીવોને મન નથી એવા અસંજી એકેન્દ્રિયાદિ જીવો દ્રવ્યમન સિવાય પણ પોતાને જોડેલી ઈન્દ્રિયો હોય તેટલી ઈન્દ્રિયોના વિષયને ભોગવી શકે. મનવાળા સંજી પંચેન્દ્રિય જીવો મન સાથે ઈન્દ્રિયો મળે ત્યારે તેના વિષયોનો આસ્વાદ લઈ શકે—મન વિના લઈ શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—સાત સમુદ્ધાતનું અને તેમાં પણ કેવળીસમુદ્ધાતનું સ્વરૂપ સમજાવશે.

ઉત્તર—તેને માટે દંડક પ્રકરણ તેમજ લોકપ્રકાશાદિમાંથી સમુદ્ધાત પ્રકરણ વાંચવું. પત્રદ્વારા તેની સમજણ પૂરતી રીતે આપી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૧૨—કર્મજંઘના પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ ને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકાર કહ્યા છે તેના અર્થ શું ?

ઉત્તર—નવતત્ત્વમાં જંઘતત્ત્વની અંદર તેનું સ્વરૂપ જરાજર સમજાવેલું છે તે વાંચશે. પ્રકૃતિ એટલે તેનો સ્વભાવ, સ્થિતિ એટલે તેને જીવ સાથે રહેવાનો કાળ, અનુભાગ એટલે કર્મપ્રદેશોમાં રહેલો રસ અને પ્રદેશ એટલે કર્મવર્ગણામાં રહેલા પુદ્ગલોનો સમૂહ સમજવો.

કાચા કેળાના સંજંઘમાં જણાવવાનું કે—પાંચ કે વધારે પર્વોએ લીલોતરી ખાવાની જાધાવાળાને વાપરવા કદપેજ નહીં. જાધા લેતી વખતે તેની છૂટ રાખી હોય તો વાપરી શકાય.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ ઝવેરચંદ હગનલાલ-મીયાંગામ-મુરવાડાવાળા)

પ્રશ્ન ૧—તિર્છલોક ૧૮૦૦ યોજન પ્રમાણ કહ્યો છે તે શી રીતે સમજવો ? કેમકે તિર્છલોકમાં તો અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો છે.

ઉત્તર—ઊર્ધ્વ તથા અધો મળીને જડાર્ધમાં ૧૮૦૦ યોજન સમજવો. તિર્છો તો અસંખ્ય યોજનપ્રમાણ સમજવો.

પ્રશ્ન ૨—અંશુળ કેટલા પ્રકારના છે ?

ઉત્તર—અંશુળ ત્રણ પ્રકારના છે તેનું, ત્રણ પ્રકારના સંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અસંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અનંતાનું સ્વરૂપ લોકપ્રકાશના પ્રથમ સર્ગના પ્રારંભમાં આપેલ છે ત્યાંથી સમજવું. તેનો વિસ્તાર ઘણો હોવાથી અહીં લખી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩—અંજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠામાં શું ફેર ?

ઉત્તર—અંજનશલાકા તે મૂર્તિમાં દેવત્વ આરોપણની ક્રિયા છે. તેમાં મૂર્તિનાં ચક્ષુમાં અંજન કરવામાં આવે છે. તેનું ખરું નામ જ પ્રતિષ્ઠા છે. અત્યારે પ્રતિષ્ઠા કહેવામાં આવે છે તે તો ણિગપ્રવેશ અથવા સ્થાપન છે.

પ્રશ્ન ૪—ચકવર્તીનું શરીર કેવું હોય ?

ઉત્તર—ચકવર્તીનું શરીર ઔદારિક જ હોય, પણ તે અનેક સ્ત્રીઓને લોગવવા માટે અનેક રૂપો વિકુર્વો થકે છે.

પ્રશ્ન ૫—અનંત કાળથી અવ્યવહારરશિમાંથી જીવો નીકળ્યા કરે છે અને અનંત કાળ સુધી નીકળશે છતાં જ્ઞાનીઓને પૂછતાં તે એક નિગોદનો અનંતમે ભાગ જ નીકળ્યો છે અથવા સિદ્ધ થયો છે એમ કહે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એક નિગોદમાં જે જીવો છે તે આઠમે અનંત છે. તેનું સ્વરૂપ તમે જાણશો ત્યારે તમને જાણર પડશે કે એ અનંતું એટલું મોટું છે કે તેમાંના જીવોનો અનંતમે ભાગ નીકળે તે જરાજાણ છે.

પ્રશ્ન ૬—તીર્થ કરને કેવળજ્ઞાન પામ્યા અગાઉ સંપૂર્ણ જ્ઞાતજ્ઞાન હોય ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર નહીં. પૂર્વ ભવથી લાવેલા ત્રણ જ્ઞાનમાં હોય તેટલું જ હોય, પરંતુ શ્રેણી માડતા સામર્થ્યયોગથી સંપૂર્ણ જ્ઞાતજ્ઞાન થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૭—પંચાંગ શુદ્ધ કરીને પ્રભાતે પ્રતિમાને અહ્યા સિવાય વાસણપથી પૂજા થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે. એમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૮—સાધ્વીને શ્રાવક કેવી રીતે વંદન કરે ?

ઉત્તર—હાલ ક્રીટા વંદનની પ્રવૃત્તિ છે. ખમાસમણ દેવાની પ્રવૃત્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૯—ઔંકારવિંદુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયંતિ યોગિનઃ । એટલે જિંદુ સંયુક્ત એવા ઔંકારનું ધ્યાન નિત્ય યોગી પુરુષો કરે છે, એમાં જિંદુસંયુક્ત કહેવાનું શું કારણ ? એ ઔંકારમાં સુનિનામનો જ અનુસ્વાર થયેલ છે.

ઉત્તર—એ સ્વરૂપદર્શક વિશેષણ છે તેથી એમ કહેવામાં બાધ નથી. એ વ્યવસ્થેદક વિશેષણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—સરસ્વતીને પ્રશ્નચારિણી કહી છે પણ દેવો તો અવિરતિ હોય છે તેથી તેમાં પ્રશ્નચર્ચ કેમ હોય ?

ઉત્તર—અવિરતિનો અર્થ વિરતિ લેતા નથી એટલો જ કરવાનો છે; બાકી

અવિરતિવાળા અવિરતિને સેવનારા જ હોય એમ ન સમજવું. નવ ઐવયકને પાંચ અનુત્તરના દેવોને વિષયપ્રવિચારણા બીજકુલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—સરસ્વતી કયા દેવલોકની દેવી છે ?

ઉત્તર—એ વૈમાનિક નથી, લવનપતિનિકાયની છે.

પ્રશ્ન ૧૨—દેવલોકમાં અપરિગ્રહિતા દેવી આઠ દેવલોક સુધી નાંચે છે તેમ કોઈ દેવો પણ નાંચે છે ? જઈ શકે છે ?

ઉત્તર—એ દેવોનું અવધિજ્ઞાન જ પોતાના દેવલોકની ધ્વજ સુધીનું છે તેથી પ્રાયે જઈ શકતા જ નથી. અન્યના અવલંબનથી જઈ શકે છે.

(૩)

મુનિ વિનયવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. મુનિરાજની ગતિ દેવગતિ કે મોક્ષ કહેલ છે તે મુનિમાર્ગમાં વર્તતા પાત્ર મહામતધારી મુનિ માટે સમજવી. પાસથ્યા વિગેરે માટે સમજવી નહીં.

૨. મુનિ જે મૈથુન સેવે તો તેને ' સયસહસ્સાણુ નારીણુ ' વિગેરે જે ગાથામાં કહેલ છે તેટલું પાપ લાગે.

૩. ધવળ શેઠના પૂર્વ ભવો કોઈએ પૂછેલા ન હોવાથી શ્રીપાળચરિત્રમાં કહેલા નથી. પૂર્વ ભવે તે મુનિ હોવાની વાત માનવા યોગ્ય નથી.

૪. મહાવીર પ્રભુના મુખ્ય દશ શ્રાવકોના નામ વર્ધમાનદેશના વિગેરે અનેક સ્થળોએ છે ત્યાંથી જાણી લેવા. તે દશ શ્રાવકના ચરિત્રની બુક પણ છપાયેલ છે.

૫. મહાવીર પ્રભુને ગૌતમ બુદ્ધ મળ્યા નથી.

૬. હનુમાન, સુગ્રીવ વિગેરે વિદ્યાધર હતા તે વ્રાત જરાજર છે. કપિ (વાનર) કહે છે તે વ્યાજબી નથી. તે વાનર નામના દ્વીપમાં રહેનારા હતા.

૭. લક્ષ્મણ ને હનુમાન પરણેલા છે તે જરાજર છે. પરણેલા નથી એમ જે લોકો કહે છે તે તેઓની માન્યતા છે.

૮. યુગલિક ક્ષેત્રોમાં અત્યારે પણ સાથે જન્મેલા શ્રીપુરુષો શ્રીભક્તારપણે વર્તે છે. ત્યાં પાણિગ્રહણનો વ્યવહાર જ નથી. તેઓ લાઈ જઈને કહેવાતા નથી.

૯. ઋષભદેવના વળતમાં પણ ભરતક્ષેત્ર તો હાલ છે તેટલું જ હતું, પરંતુ તેનું પ્રમાણ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે વિચારશે એટલે સંક્રાંત લાગશે નહીં.

૧૦. નારકીના છવો પાછલો ભવ નતિસ્મરણથી જાણે છે તેમ જ તિર્થંચને નતિસ્મરણ થાય તો તે પણ જાણી શકે.

કુવંરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

ગપદ્ધરખેલડી (૪)

ઋણમતિ—તીશબદ્ર ! હમણાં જે ગર્જના સંભળાણી તે સિંહગર્જના જેવી જણાય છે. તમે આ તરફના વતની છો એટલે એ સંજોગો અનુભવી લેખાઓ, તમારું શું ધારવું છે ?

પાછલી દારમાં ચાલતાં શિષ્યોમાંના એકે બીજાને ઉદ્દેશીને પ્રશ્ન કર્યો.

તીશબદ્રે તરત જ ઉત્તર આપ્યો કે—વડિલ ગુરુભાષ ! આપણું અનુમાન તદ્દન સાચું છે. જુઓને ગર્જનાનો અવાજ પુનઃ થઈ રહ્યો છે. આ પદાડી પ્રદેશમાં સિંહ-વાધ આદિની વરતી હોય છે એ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે. અને તેથી તો આ માર્ગે બપોરે ને જોખમકારક લેખાય છે. ગુરુદેવ સાથે ભાષ નંદનને જે વાર્તાલાપ થઈ રહ્યો છે એમાં પણ એ વાતનો નિર્દેશ સૌ-પ્રથમ થઈ ચૂક્યો છે.

ઋણમતિ—ગર્જનાના નાદ પુનઃ પુનઃ થતાં હોવાથી નજદિકમાં જ એ વિકરાળ પ્રાણીઓનો વસવાટ હોવો જોઈએ. આપણે કાળજીપૂર્વક ડગલાં ભરવા જોઈએ.

તીશબદ્રની નજર સામેની ગીચ ઝાડી તરફ દત્તી અને ત્યાં કંઈક દલચલ જોતાં જ તેનાથી જૂમ પડાઈ ગઈ. ગુરુદેવ ! થોભો-થોભો, જરૂર એ ઝાડમાં સિંહની વરતી છે. એ આ તરફ ડગલાં માંડતો જણાય છે. જાણુ પર રહેલી સરિતા પ્રતિ એ પાણી પીવા પણ જઈ રહ્યો હોય !

તીશબદ્ર મુનિની બીતિજનક વાણીએ નંદન-સાધુને ક્ષુબ્ધ બંનાવ્યા. તેમના ચહેરા પર બયની કાલિમા પથરાઈ ગઈ. ગુરુદેવના મુખાર-વિંદ પ્રતિ તે મીંટ માંડી રહ્યા.

સંભૂતિવિજય મહારાજ ભીમા રહ્યા. જે દિશા તરફ શિષ્ય તીશબદ્રની આંખો ખેંચાઈ

દત્તી તે તરફ ધડીતર જોઈ રહ્યા. પછી ધીમા છતાં દૃઢ સાહે બોલ્યા. એ વેળા તેઓત્રીના ચહેરા પર પૂર્વે વર્તતી દત્તી તેથી જ તેજસ્વિતા પ્રસરી રહેલી દૃષ્ટિગોચર થતી હતી, બયની વિદ્યવળતાની રંચમાત્ર અસર જણાતી નહોતી. આ પ્રકારના પ્રયત્ન માનસિકપણની છાયા વાણીમાં પણ ઉતરી હતી. નિમ્ન શબ્દો જ એની સાબિતી આપી રહ્યાં હતાં—

“વહાલા શિષ્યો ! લેશ માત્ર ગભરાવાની જરૂર નથી. તીશબદ્રે જે બયની આગાહી કરી છે એ દિશામાં દૃષ્ટિ ફેંકતા મને જે માલૂમ પડ્યું છે એનો સાર તારવીએ તો એ જ નીકળે કે આપણે જે માર્ગે જઈ રહ્યા છીએ એમાં કેશરી-સિંહનો મોટો થવાનો ચોખ્ખો સંભવ છે સામેની ટેકરી કંઈ ઝાઝી દૂર નથી. ઝાડી-માંથી કંઈ પણ છલંગો ભરતો વનરાજ પોતાનો પંજો આપણા પર લગાવશે એ કદપણ સુરક્ષ છે અને ડોકિયા કરી રહેલા એ મરણ-બયમાંથી ઉગરવાનો કોઈ રસ્તો મારી નજરે આવતો નથી. અત્યારે તો એક જ સલાહ આપવી ઉચિત છે અને તે એ જ કે—

‘નિર્ભયતા ધારણ કરી, સાગારી અનશન આદરી કાયોત્સર્ગમાં ભીમા રહી જવું અને પ્રભુશ્રી મહાવીરે કહેલા ચાર શરણુ ગ્રહણ કરવા.’

‘નીતિકાર કહે છે કે—ન્યાં લગી લાય નેત્રો સામે આપ્યો ન હોય ત્યાં લગી એને ટાળવાના ઉપાયો કરવા એ શુદ્ધિમતાનું લક્ષણ છે પણ ન્યાં એની દુંદુભિ ચક્ષુ સામે બળ રહી હોય ત્યાં એક જ ઉપાય લેવો અને તે એ કે નિકર-તાથી તેનો સામનો કરવો.

“શાસ્ત્રકાર જણાવે છે તેમ જ કંઈ સારો

આ નરસો અનુભવ સુખદુઃખ સંબંધી પ્રાપ્ત થાય છે એ સર્વમા નિમિત્તભૂત આત્માનું પોતાનું પૂર્વસચિત્ત 'કર્મ' જ છે. આપણે એ કર્મને જડમૂળથી ઉખેડી નાંખવા આ સ્વાંગ લીધો છે એટલે ભય જેવી ચીજ આપણી જેવા સાધુ-ઓના જીવનમાં મંભવતી જ નથી. છકાયના જીવોને અભય આપવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા આપણે શ્રમણો ખરેખર નિર્ભયતાના સાચા પ્રતીક સમા ધીએ. અલગત આપણા રૂપે રૂપે અહિંસા પરિણમી હોય તો અહિંસાપ્રતિષ્ઠાયાં તત્સન્નિઘૌ વૈરત્યાગઃ જ્યા અહિંસાની પૂર્ણપણે પ્રતિષ્ઠા થયેલી હોય છે ત્યાં વેરઝેર સહજ શમી જાય છે. અરે ! જન્મથી વૈરી ગણાતા પ્રાણીઓ પણ પોતાના વેરઝેર ભૂલી જાય છે. એવી વિભૂતિની સામે વાઘ બકરી એક આરે પાણી પીવે છે અને સર્પ નકુલ એક સાથે રમે છે.

“જ્યાં પરિરિચિતિ આવી છે ત્યાં હવે પાછા ડગલાં ભરવાનું બીલકુલ કારણ નથી. ઉપસર્ગોનો ઉઘાડી છાતીએ સામનો કરવા નીકળેલા સંતોને સામે આવી રહેલા કેશરીનો ભય ન જ સંભવે. પરીપક્વ જીવવાને કટિબદ્ધ થનાર પીરશાસનના સુભટને મરણાત ઉપસર્ગની પણ પરવા ન હોય.

“શિષ્યો ! યાદ કરો, નિમ્ન આગમ વા-ક્યોને-અવધારો એના અર્થને—

પાયં પુઘનિવદ્ધો, સંવંધો હોદ્દ જીવાણમ્
પ્રાયઃ જીવોને પૂર્વભવે જોડાયેલા સંબંધ હોય છે અર્થાત્ તે આ ભવમાં ઉદય આવે છે.
જં જેણ જયા જાંરિસમુવજ્જિયં હોદ્દ—

કમ્મં સુદમસુદમ્ ।

તં તારિસં તયા સે સંપજ્જદ—

દોરિયંનિવદ્ધમ્ ॥

જેણે જે રીતે-જે પ્રકારે પૂર્વે શુભ કે અશુભ કર્મ ઉપાજન કર્યું હોય તે ઉદયકાળ પ્રાપ્ત થતાં જાણે દેરીએ બાંધેલો પદાર્થ દેરી

ખેંચતા સહજ ખેંચાઈ આવે તેમ તેનો વિપાક પ્રાપ્ત થાય છે. એ વેળા સમતાપૂર્વક એ ભોગવી લેવો એ જ પ્રશંસનીય માર્ગ છે. મુનિઓ માટેનો એ ધોરી માર્ગ છે.

“વાઘણુ જેમના દેહમાંથી આંતરડા ઉજળ-ડતી હતી, માંસભક્ષણ કરી રહી હતી એવા સુકોશલ મુનિની અડગતાને યાદ કરો.

“વાધરી સૂકાતાં જેમનાં નેત્રો ખેંચાતાં હતાં અને અકેશ્ય વેદનો થતી હતી એવા ઋષિ મેતાર્થના ધૈર્યને પણ યાદ કરો.

“શિર પરની લાડલાડતી આગને શ્વસરે બંધાવેલી પાઘડી લેખનાર મુનિશ્રી ગર્જસુકુમાલના ધૈર્યને યાદ કરો. એને વિચારવાનો, અવધારવાનો અને દ્રઢતાથી અમલ કરવાનો સુઅવસર લાઘ્યો છે. આવી કર્મ નિર્ગરવાની પળો જીવનમાં વારંવાર પ્રાપ્ત થતી નથી. જન્યત આત્મા એ વેળા જ સાધના કરી લે છે. આત્મા અને દેહ ભિન્ન છે એ કિંમતી સૂત્રને પ્રતિદિન રટનાર નહિં, પણ અમલમાં મૂકનાર જ આ વેળાએ નફો કરી શકે છે. જડ ચેતનના જીવ સ્વભાવની પિછાન કેવલ શબ્દથી નહોં પણ સ્વર્વર્તનથી દાખવનાર ખરેખર જીવન સફળ કરી જાય છે.

“શિષ્યો ! ભય સામે છે. પલકારામાં જીવન હતાં ન હતાં થવાના યોગ્યતા વાગી રહ્યાં છે. એ પ્રાણી તો અજ્ઞાન છે, ભય આણુવામાં કારણરૂપ છે; બાકી જે કંઈ દોષ છે તે આપણી પૂર્વકૃત કર્મણીનો છે. એથી એનો છેડો છોડવા માત્ર સમતાનું ચરણું શોધવું ધટે. જરા પણ ચહેરા પર વિકૃતિ આવવી ન જોઈએ. અંતર મલિન થવું ન જોઈએ. સાવધાન બનો અને અંતરમાં એ વાત ઠસાવી દો કે—**एगोऽहम्** નરિય મે કોઈ ! 'હું' એકલો છું. મારું કોઈ નથી. મને કોઈની સાથે વૈર વિરોધ નથી.”

તીશબ્દની ધારણા ખોટી નહોતી. મદારાજ

સંભૂતિવિનયજી અને શિષ્યો વચ્ચે જે વાર્તા-લાપ ચાલ્યો અને અંતમાં સૌ માગારી અનશન આદરી ત્યાં કાયોત્સર્ગમાં લીન થયા ત્યાં અલ્પકાળમાં જ એક સિંહ પોતાના બે બચ્ચા સહિત આવી પહોંચ્યો. દૂરથી જોનારને સહજ લાગે કે હવે અલ્પ ક્ષણમાં જ સાધુ-જોનારા રામ રમી જવાના ! હમણાં જ આ રાત્રી વનરાજ અને એના બચ્ચાઓ કુદરતી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ આ અણુમૂલા શિકાર ઉપર તૂટી પડવાના ! પશુ સાચે જ વિધિના રાહ ન્યારા છે. માણસ ધારે છે શું અને દૈવ કરે છે શું ! વિશ્વમાં સર્વ કંઈ માનવીની ધારણા પ્રમાણે ન્યહાસે જ બનતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ક્યાં તો સાધુમહાત્માઓની અહિંસાના પ્રતાપથી કહો કે ક્યાં તો પૂર્વજાવના રોહથી કહો-ગમે તેમ પશુ આ જંગલી પશુઓએ વર્તનમાં જંગલી-પણું કે કૂરતા ન દાખવી. શાસ્ત્રકારનું વચન છે કે-“અકસ્માત મેળાપમા કારણ વિના જેને દેખીને રોહ પ્રગટે તે પૂર્વજાવનો મિત્ર સમ-જવો અને જેને જોતાં વૈરની લાગણી ઉદ્ભવે તે પૂર્વજાવનો શત્રુ ગણવો.” ૮૬મા કહીએ તો એટલું જ કે એ જાનવરો બાહ્ય પર યષ્ઠ સરિતાની દિશામાં પસાર થઈ ગયા.

ગર્જનાનો જે રજર નજીકમાં કોને પડતો હતો તે દૂર જતો બોધ, મહારાજશ્રીએ કાયોત્સર્ગ પારી ચક્ષુ ઉઘાડી મરણાંત ઉપમર્ગ-માંથી પોતાને ઉગરી ગયેલા જોયા. શિષ્યોને કાયોત્સર્ગ પરાગ્યો અને એટલું જ કહ્યું કે-“દેવાનુગ્રિયો ! જોયું જેમણે જીવનમાં સારી રીતે અહિંસા ઉતારી છે અને જગતના જીવોને નિર્બંધતા આપી છે તેમને કાષ્ઠનો જ લય નથી.”

એવામાં જે માર્ગે જવાનું હતું તે તરફથી હાકાટા પાડતો એક માનવી દોડ્યો આવતો જણાયો. એટલે મહારાજશ્રીએ એના આવતાં

સુધી થોભવું છજ માન્યું. એ નજીક આવતાં જ સંભૂતિવિનયજીના મુખમાંથી આશ્ચર્યના ઉદ્ગાર સરી પડ્યા.

“અરે સદાલ ! તું અહીં ક્યાંથી ? આમ અચાનક.”

જેને માટે આ બીપણ પંથ અમે લીધો હતો એ માણસનો મેળાપ થયો અને મરણાંત ઉપમર્ગમાંથી આટલી સરલ રીતે બચી જવાનું થયું, એથી નંદન અને તીશબદ્રનો આનંદ ઉભરાઈ ગયો. તેઓ ગુરુમહારાજમાં અલૌકિક શક્તિ માનવા લાગ્યા.

સદાલ—મહારાજ ! આપે મારા જેવા રંક-ગામડીઆનું નામ શી રીતે જાણ્યું ?

ગુરુ—અરે બોળા ! પેલા યજ્ઞ માટે તને સમજાવી તારા પ્યારા તુખારને લઈ જનાર પાછાણ શંભુપ્રસાદને શું તું ભૂલી ગયો ?

સદાલ—અરે ! યાદ આણ્યું. આપ કર્મકાંડી ભૂદેવ મટી આ મંન્યાસી ક્યારથી બન્યા ? વેશ પરિવર્તનથી માનવી બૂલથાપનો ભોગ બને છે. આપ સરખા વિદ્વાનને એ ધર્મ છોડી આ જાનતો અંચલો કેમ જોાદવો પડ્યો ? મહારાજ !

સુરિ—સદાલ ! એની પાછળ લાભો ઇતિહાસ છે. તું આવ્યો તે પૂર્વેની થોડી પળેમાં અમે સર્વ જીવન-મરણ વચ્ચે ઝોલાં ખાતા હતા. વિકરાળ વનરાજ પોતાના બે શાવકો સહિત આ માર્ગે પમાર થઈ ગયો. હું તો માનું છું કે અમેજી ધારણ કરેલા શ્રી મહાવીરદેવના પવિત્ર વેશથી જ એ રાત્રી પશુઓનો શિકાર બનતાં અમે ઉગરી ગયા.

“અહો ! શું પેલો મિંદ આ રસ્તેથી ગયો ? હું એની શોધમાં જ આ તરફ નીકળી આવ્યો છું એ મારો સુખદુઃખનો માથી છે. મેં પૂર્વે એક વાર તેના પગમાં લાગેલો કાટો કાઢ્યો હતો ત્યારથી અમારા વચ્ચે દોસ્તી બની છે એ

વિકરાળ પ્રાણીમાં પણ રોહ જેવી ચીજ છે. જાણે એકાદ પાણેલો શ્વાન ન હોય તેમ મારી આજ્ઞા એ ઉઠાવે છે. મારા સહવાસથી કહો કે ચાહે તો એનામાં રહેલા કોષ કુદરતી અંશથી કહો-ગમે તે હો-પણ આ પ્રદેશમાં એનો રંજડ નહિં જેવો છે. પેલીમેરના જંગલી પશુઓના શિકાર સિવાય કોષ માનવીનો ભોગ લીધાનું મેં સાંભળ્યું નથી. મારા સરખા-એની જાતના પૂર્વ વૈરી-પ્રત્યે પણ જ્યારે એ પ્રેમાળ બન્યો છે ત્યારે આપ જેવા કરુણાના અવતાર સંત પ્રતિ એ કૂર ન જ બને. આપનું મુખારવિંદ જોઈ એ આ તરફ ફરકે જ નહીં. એ સિંહના જોળિયામાં મને લાગે છે કે કોષ દરબંધીઆનો જીવ છે. મને ગર્જના સાંભળી લાગેલું કે તે જ મારો સાથી હોવો જોઈએ તેથી તો હું હાકોટા પાડી રહ્યો હતો, પણ આપ સર્વને અહીં જોતાં જ એ ચાલ્યો ગયો જણાય છે !”

“ખેર ! જે થાય છે તે સારાને માટે. આ માર્ગ લેવાનું પ્રયોજન તો લાંબ તને મળવા પૂરતું જ હતું. કુદરતે તને મેળવી આપ્યો એટલે હવે મૂળ મુદ્દા પર આવી જઈ. તેં મારા કહેવાથી ધર્મ સમજી અશ્વ આપ્યો હતો પણ યજ્ઞમાં જીવતા પ્રાણીને હોમી દેવામાં ધર્મ નથી પણ મહાન અધર્મ છે. એ કાળે એ વાત હું સમજેલો નહીં, પાછળથી એ સત્ય મને લાધ્યું. સાચો ધર્મ અદ્વિતમાં સમાયો છે. જે આત્મા સર્વ જીવોમાં પોતાના સરખો આત્મા વસે છે એમ જોઈ પરને જરા પણ દુઃખ પમાડતો નથી. તે જ સાચો ધર્મ છે. દુઃખમાં કહું તો ધર્મ નીચેના બે વાક્યમાં સમાય છે.

પરોપકારો પુણ્યાય, પાપાય પરપીઢનમ્ ।

પરોપકાર કરવો એ જ ધર્મ યાને પુન્ય છે, પરને પીડા ઉપજાવવી એ જ પાપ વા અધર્મ છે.

“તું એ બરાબર સમજી લે. એ દિવસે

મેં તને અધર્મના માર્ગે વાળ્યો તે બદલ હું ક્ષમા ચાહું છું. અંતરથી મારું એ પાપ મિથ્યા થાઓ એમ ઇચ્છું છું અને ખાતરીથી કહું છું કે આત્માના કલ્યાણનો રાહ યજ્ઞકર્મ નથી પણ આ નિર્ગ્રંથનો સંયમધર્મ જ છે.”

સદાલ-મહારાજ ! હું કંઈ ઝીણી વાતો ન જાણું. જ્યાં બારાખડીનો એકે અક્ષર ધુટેલો નહીં ત્યાં ધર્મ-અધર્મની ઊંડી બાબત શ્યે સમજાય. આપ મારા ધોડાના દાનમાં પાપ માનતા હો તો, આપના કરતાં મેં કુટુંબના નિભાવ અર્થે ધણાં ધણાં પાપો કર્યા છે. નતીજે એ આવ્યો છે કે ધરની નવી આવેલી વહુવારુએને હું ભારે પડું છું. પેટ ભરીને બે વાર ખાવાં અન્ન પણ કેટલીક વાર નથી મળતું. મનનું આ દુઃખ પ્રગટ કોની પાસે કરાય ? મારા બીજા બે મિત્રો છે એમને પણ મારા જેવું જ-છતાં મારાથી વધારે કપરું દુઃખ છે. જો કે પૂર્વે કષ્ટ વેઠવામાં કયાશ નથી રાખી એટલે એ તો કોઈ પડી ગયું છે. લૂખો-સૂકો રોટલો મળવાથી સંતોષ ધરીએ છીએ પણ આ મનુષ્ય દેહ મારફત કોષ પરમાર્થ યજ્ઞ શકતો હોય અને આ દોષમય જિંદગીની આખર અવસ્થા સુધરતી હોય તો એ તરફ વળવાનું મન સહજ થાય છે.

સૂરિ-ભાષ ! એવો એક જ માર્ગ છે. દોષો ધોવાનો-કર્મો ટાળવાનો અને પરલોક માટે ઉમદા પાથેય ગ્રહણ કરવાનો માર્ગ તે બાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવાનો.

“મહારાજ સાહેબ ! તો હું મારા મિત્રોને લખતે જરૂર આપની પાસે આવીશ. અમે સાથે જ એ માર્ગ લઈશું.”

“સદાલ ! અમે પાટલીપુત્ર તરફ જઈ રહ્યા છીએ ત્યાં આવીને મળજે.”

(ચાલુ)

ચોકરી

મહાવીર પરમાત્માના છઠ્ઠાસ્થપણાની અને તેમાં કરેલા

જગતપની વિશિષ્ટતાઓ

મહાવીર પરમાત્માએ ચારિત્ર્યપુણ્ય કર્યા પછી સાડા બાર વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે ૧૨૧૧ વર્ષના છઠ્ઠાસ્થપણામાં તેમણે અપૂર્વ તપસ્યાઓ કરી છે.

૧ સાડા બાર વર્ષમાં માત્ર ૩૪૯ દિવસોએ જ આહાર લીધો છે.

૨ ૩૪૯ દિવસથી બાકીના ભાગમાં ચૌવિહાર ઉપવાસ કર્યા છે એટલે પાણી પણ વાપર્યું નથી.

૩ પાંચણાના ૩૪૯ દિવસમાં પણ એક જ વળત આહાર લીધો છે.

૪ હસ્તપાત્ર હોવાથી ત્યાં જ આહાર કર્યો છે ને ત્યાં જ પાણી વાપર્યું છે.

૫ ઠામ ચૌવિહાર કહીએ એવા પાંચણા કર્યા છે.

૬ બે દિવસ ઉપરાઉપર તો આહાર લીધો જ નથી.

૭ સાડાબાર વર્ષમાં જમીન પર બેઠા જ નથી. પ્રાચે કાયેત્સર્ગમાં જ રહ્યા છે. એટલે શયન કરવાની તો વાત જ નથી.

૮ સાડાબાર વર્ષમાં પ્રમાદ સેન્યો નથી અર્થાત્ નિદ્રા તો લીધી જ નથી.

૯ પ્રાચે ૧૨૧૧ વર્ષમાં મૌન જ રહ્યા છે. ઉપદેશ પણ આપ્યો નથી.

૧૦ દેવ, મનુષ્ય ને તિર્થંચોના કરેલા અનેક ઉપસર્ગો-પ્રાણાંત ઉપસર્ગો પણ સમતાલાવે સહન કર્યા છે.

૧૧ ઉપસર્ગ કરનાર ઉપર દ્રેષ તે શેનો જ કરે, પરંતુ તેની દયા ચિંતવી છે ને તેને કર્મ બપાવવામાં સહાયકારી માન્યા છે.

૧૨ અતુકૂળ ઉપસર્ગોમાં પણ ચિત્તને સ્થિર રાખ્યું છે.

૧૩ દીક્ષા સમયે પ્રભુના સ્કંધ ઉપર ધંદ્રે સ્થાપેલ દેવદ્વ્ય એક વર્ષે ગયા પછી બાકીના છઠ્ઠાસ્થપણાના ૧૧૧૧ ને કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષ પ્રભુ વસ્ત્ર વિના જ વિચર્યા છે.

૧૪ ઉપર જણાવેલા વર્ષોમા પ્રભુએ શીયાળામાં ટાઢ, ઉનાળામાં તાપ અને ચોમાસામાં વરસાદ ઉઘાડા શરીરે સહન કરેલ છે.

૧૫ શ્રમણપણાના ૪૨ વર્ષો ઉઘાટે પગે, ઉઘાટે શરીરે અને ઉઘાટે મસ્તકે પ્રભુએ વિહાર કર્યો છે.

આ રીતે વીર પરમાત્માના શરીર પરના નિઃસ્પૃહીપણાની તુલના કોઈથી થઈ શકે એમ નથી.

આવા વીર પરમાત્માના તપની સામે કોઈના પણ તપનો મુકાબલો-સરખાઇ તો શેની જ થાય, પરંતુ તેના અદ્વંદ્ય પણ અન્ય દર્શનકાર વિગેરેના તપ આવી શકે તેમ નથી.

આ કાળના છેવટા સઘયણવાળા છવે પ્રભુના વજ્રાંકુષલનારાચસંઘયણ પાસે અતિ અદ્વંદ્ય બળવાળા હોવાથી કોઈ રીતે પણ તેની સાથે સરખામણી કરી શકાય નહીં. જે કોઈ અદ્વંદ્ય તેમના તપ સાથે અન્યના તપાદિકની સરખામણી કરે છે તેને મહાવીર પરમાત્માના અપૂર્વ ચરિત્રથી અજ્ઞાત જ ગણવો. કુંવરજી

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ મું.

(સં. ૧૯૯૯ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૯ ના આસો સુધી માસ સાતની)

અનુક્રમણિકા

૧. પદ્યવિભાગ

૧ શ્રી આદિજિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧
૨ શ્રી મહાવીરજિન સ્તુતિ	(પારેખ રાયચંદ મૂળજી)	૨
૩ પ્રકાશની સુવાસ : એક શ્લોક	(બાલચંદ હીરાચંદ-ભાલેગાંવ)	૨
૪ ચિરંજીવ જૈનધર્મપ્રકાશ	(")	૩
૫ સ્વપ્નમાં દર્શન	(એન. ખી. શાહ)	૩૩
૬ સન્માન અપમાન કે પ્રશ્ન	(રાજમલ ભંડારી)	૩૪
૭ કલિકાળસર્વંશ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની સ્તુતિના શ્લોક ૪	...	૩૫
૮ દ્વિતીય પ્રભોદ ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૬
૯ અપ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન	...	૬૪
૧૦ સામાન્ય જિન સ્તવન	(એન. ખી. શાહ)	૬૫
૧૧ અમૃત ઝરણા	(")	૬૫
૧૨ પ્રભુકી સેવા	(રાજમલ ભંડારી)	૬૬
૧૩ જગતકા રંગ	(")	૬૬
૧૪ સાત વારનું ગીત	(સં. મોહનલાલ ગિરધર)	૬૭
૧૫ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ હેમંદ્રસાગરજી)	૬૭
૧૬ શ્રી વીર જિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૯૭
૧૭ ચોવીસ જિનપરિવાર સ્તવન	(સં. મોહનલાલ ગિરધર)	૯૮
૧૮ શ્રી વીર ઉપદેશામૃત	(રાજમલ ભંડારી)	૯૯
૧૯ દુષ્ટની દુષ્ટતા	(")	૯૯
૨૦ શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ જન્મવૃત્ત વર્તો !	(શા. હીરાચંદ ઝવેરચંદ)	૧૩૩
૨૧ પ્રાર્થના પ્રભુ આપસે	(રાજમલ ભંડારી)	૧૩૪
૨૨ મનોપદેશ	(")	૧૩૪
૨૩ શ્રી વીરજિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧૬૫
૨૪ અમારું ના મગ્ન કાષ્ઠ	(એન. ખી. શાહ)	૧૬૬

२५ क्षमापना	(रायचंद भूषण पारेण)	१६६
२६ लोभन (हवेतो अमे धर्मनो ध धो हाथ धरंछुं)	(हरिलाल कीकाभाध महेता)	१६७
२७ गोप भोयन	(भगनलाल मोतीचंद शाह)	१६७
२८ सद्गुरुस्तुतिपंचविंशतिका	(डा. भगवानदास मनसुभलाध)	१८८
२९ भूरभ मनने उपदेश	(मुनि विद्यानंदविजयल)	१९०
३० कक्षावणी उपदेशक दुहा	(शा. हीराचंद अवेरचंद)	१९५
३१ प्रभु प्रार्थना	(राजभल भांडारी)	१९७
३२ श्री पुण्यकुलकनो अनुवाद	(शा. हीराचंद अवेरचंद)	१९८

२. गद्य विलोम

१ सुपात्रदानतुं तार्विक स्वल्प	(आ. श्री. विजयपद्मसुरि)	६-४२-७१-१००-१३५-१६८
२ वीरविलास ६-१०	(भौकितक)	६, २०३
३ प्राणुी केम येततो नयी ?	(कुंवरल)	१२
४ तत्त्व शब्दनी विचारणा	(छत्रराजभाध गोधवल होशी)	१३
५ प्रओतर	प्रओकर-	(येन. पी. शाह-भरुय)
"	"	(मुनि प्रेमविभणल)
"	"	(भगनलाल देवचंद-भीयागाम)
"	"	(निशासु)
"	"	(शा. पूंनलाल अमथालाल-आन्नेल)
"	"	(मुनि लुवनविजयलना प्रओना उत्तरो)
"	"	(भाणुंकचंद नागरचंद-२ घोणा)
"	"	(शा. भगनलाल वीरचंद-सुरत)
"	"	(शा. वाडीलाल रामल-नोधलुवदर)
"	"	(मुनि कंचनविजयल-मेड)
"	"	(भगनलाल देवचंद-भीयागाम)
"	"	(शा. अवेरचंद भगनलाल-भीयागाम)
"	"	(मुनि विजयविजयलना प्रओना उत्तरो)
६ परमेष्ठी स्तोत्रांतर्गत अरिहंत स्तोत्र. (१२-१३)	(डा. भगवानदास मनसुभलाध)	१८-५५
७ प्रभाविक पुरुषो	यशोभद्रसुरि (४)	(योकिती)
"	"	(५)
"	"	(६)
"	पदधरभेनडी (१)	"
"	"	(२)
"	"	(३)
"	"	(४)
८ व्यवहार कौशल्य २०५-२०६, २०७-२०८, २०९-२१०.	(भौकितक)	६-१४०-१७३

૬. સમ્યક્ત્વ વિચાર	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૩૧
૧૦ મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત, પદ ૬૨, મુ.	(મૌકિક)	૩૭-૬૮-૧૦૫
૧૧ મારી માંદગી સમયના વિચારનું દોહન	(કુંવરજી)	૪૫
૧૨ મનનીય સૂત્રો	(ઝેન. બી. શાહ)	૫૧-૧૭૬-૨૧૨
૧૩ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત	(જુકની સમાલોચના)	૬૧
૧૪ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ અધ્યાય ૪ એ (અનુવાદક મુનિશ્રી રામવિજયજી)		૭૫
” ” અધ્યાય ૪ થો		૧૪૨
” ” અધ્યાય ૫ મો		૧૮૧
૧૫ એક સહનશીલ દાકતર	(કુંવરજી)	૭૮
૧૬ મહાપાપી કે ઉદ્ધારકા પરમ સાધન	(સં. આ. શ્રી વિજયલલિતસૂરિ)	૮૦
૧૭ ચાર પ્રકારના મેધ અને મનુષ્ય	(કુંવરજી)	૮૨
૧૮ મહાવીરસ્વામી અવિવાહિત રહ્યા હતા ? (હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)		૮૭
૧૯ મહાપ્રાણુધ્યાન		૮૮
૨૦ નીતિમય વચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૯૬-૧૭૮
૨૧ ગાથાસહસ્ત્રીમાંથી કાંઈક જાણવા જેવું	(કુંવરજી)	૧૦૮
૨૨ થોડો પણ ત્યાગ કરો અને આગળ વધો	”	૧૧૦
૨૩ કાળ સંબંધી વિચારણા (૪)	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૧૫
૨૪ પ્રમાણુની વ્યાખ્યા અને તેની સંખ્યા	(હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)	૧૪૬
૨૫ મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય	(કુંવરજી)	૧૫૪
૨૬ જિનમંદિરમાં થતી આંગીરાશની	”	૧૭
૨૭ ઐર્હમ્ નમઃ મંત્રનો જાપ અને તેનું માહાત્મ્ય	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૭૫
૨૮ સુભાષિતરત્નમંજૂષા	(કુંવરજી)	૧૮૦
૨૯ તીર્થ કરના વાર્ષિકદાનના છ અતિશય	(કુંવરજી)	૧૮૭
૩૦ પ્રશ્નસિંધુ	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ)	૧૯૯
૩૧ સાંખ્યવહારિક પ્રસક્ષ	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૨૦૭
૩૨ ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ	(કુંવરજી)	૨૧૩
૩૩ બોધસુધા	(આ. શ્રી વિજયકરતૂરસૂરિ)	૨૧૪
૩૪ જીવાલિંગમ સંગ્રહણીમાં જણાવેલી વિશિષ્ટતાઓ	(કુંવરજી)	૨૧૬
૩૫ મહાવીર પરમાત્માના તપ વિગેરેની વિશિષ્ટતાઓ	(કુંવરજી)	૨૨૫

પેશવિભાગના જીદા ગણતાં લેખ ૬૯

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ.	૪
૨ જાણવા યોગ્ય.	૬૪
૩ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો વાર્ષિક રિપોર્ટ.	૩૨૪
૪ પુસ્તકોની પહોંચ.	૧૫૬

ત્રણ વિભાગના કુલ લેખો ૧૦૫

માસિકના વર્ષાર લનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો યૈન માસથી પ્રારંભ કરવામા આવે છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અગવડ આવતી હોવાથી પુ. ૬૦ માની શરૂઆત સંવત ૨૦૦૦ ના કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે એટલે પુ. ૫૬ ના અંક ૭ નીકળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ સહિત માસ ૧૬ ના રૂ. રાત્ર અને પોરટેજના છ આના મળી રૂ. ૩૧૧ લેવામા આવશે. વી. પી કન્વર્સર પડશે તો તેનો ખર્ચ જુદો ચડશે. સંવત ૨૦૦૦ના પોચ માસમાં વી. પી. કરવામા આવશે તેથી પ્રાદેશિકે સાર અગાઉ મનીઓડરથી લવાજમ મોકલવું જેથી વી. પી નો નકામો ખર્ચ ચડે નહીં

નવા સલાસદોનાં નામ

૧ બાઇથી વાડીલાલ ચતુર્થુજ ગોંધી ભાવનગરવાળા.	મુખ્ય લાઇફ મેમ્બર
૨ શાહ મોહનલાલ બાણુજી શાપરીયા બાણુડવાળા.	મુખ્ય ,
૩ ઝવેરી સારાલાલ લખમીચંદ	મુખ્ય ,
૪ શાહ હરિચંદ ત્રીભોવનદાસ	ભાવનગર વાર્ષિક મેમ્બર
૫ શાહ ભગવાનદાસ રામજી	" "
૬ સતોત ભગવાનદાસ વેલચંદ	" "

નવા જૈન પંચાંગ

જોધપુરી શ્રીવર શીવલાલના ચડાશુચકુ પચાગને આધારે આપણે પાળવાની તિથિ મધ્યાર્ધ સૂચવનારા પચાગ અને બહુ વર્ષોથી બનાવીએ છીએ તે જોધપુરી નવું પચાગ આવવામા દીક્ષ યત્રથી બહાર પાડી શક્યા નથી, પરંતુ ૧૫ દિવસમાં છપાવીને બહાર પાડ્યું હાગેલાની પ્રુક્કળ મોઢવારી છતાં ખરીદ કરનારની સગવડ ખાતર અમે સો નમ્મના રૂ. ૫ લેવાનો નિર્ધાર કર્યો છે મગાવનારને દીવાળી અગાઉ પહેલાડી શકશું મગાવવા છત્તનારે તરનમાં જ પત્ર લખવો છૂટક નકલનો એમ આનો પોરટેજ જુદો.

કાર્તિક માસની વધ-ઘટ ને પર્વો

શુદિ ૧૩ નો ક્ષય : વદિ ૪ જે

શુદિ ૧ શુક્ર-નવીન વર્ષારંભ વીર સં ૨૪૭૦. ગૌતમસ્વામી દેવળગાન વિ. સ ૨૦૦૦

શુદિ ૫ મગળ-જ્ઞાનપચયગી

શુદિ ૬ ક્રુષ્ણ-ચૌમાસી અઢાઇ ગેડી

શુદિ ૧૪ ક્રુષ્ણ-ચૌમાસી ચૌશ

શુદિ ૧૫ ગુરુ-ત્રી સિદ્ધાચળ યાત્રા

વદિ ૩ રવિ-રાહિણી

શ્રી કલકત્તાનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર કરજાવતના ધર્મપત્ની શ્રીમતી ગટામાધ ગયા અઘાડ શુદિ ૧ મે સ્વર્ગવાસી થયા છે તેઓ સ્વભાવે સરસ ને વિનયી હતા તેમજ દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા હતા તેમણે અનેક પ્રકારના તપો કર્યા હતા, અનેક તીર્થોની યાત્રાઓ કરી હતી તીર્થસ્થાનોમાં દ્રવ્યનો વ્યય પણ સાગે કર્યો છે તેમની પાછળ તેમના શ્રેયનિમિત્તે તેમના મુપુત્ર ધનુલાલજીએ આ સલામતે રૂ. ૫૧) એટ મટરીકે મોકલ્યા છે તે આનંદ માથે સ્વીકારવામાં આવે છે

શેઠ અનોપચંદ નરશીદાસનું ખેડકારકે પંચત્ય

મૂળ પાલીતાણાના પંચ બહુ વર્ષથી ભાવનગરનિવાસી થયેલા શેઠ અનોપચંદ લાંબા વખતની માંદગી બોગવી ૬૦ વર્ષની વયે આસો શુદ્ધ ૧ ની રાત્રે પંચત્ય પામ્યા છે. તેઓ ધર્મકાર્યમાં ઉદારદિલથી સારા વ્યય કરતા હતા. છેલ્લા વખતમાં તે હૃત્તિ વધારે સુંદર બની હતી. તેઓ ત્રણ પુત્ર ને ત્રણ પુત્રી વિગેરે પરિવાર મૂકી ગયા છે. શરીર અનિત્ય જ છે તેથી તે સંજોગથી ખેડ કરવાનું કાંઈ ફળ નથી. અમે તેમના સુપુત્ર લખમીચંદ વિગેરેને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ધૃત્વીએ છીએ.

શ્રી ગુણવર્મા ચરિત્ર લાખાંતર

મૂળ સંસ્કૃત ઉપરથી પંડિત પાસે શુદ્ધ ગુજરાતીમાં લાખાંતર કરાવીને પં. શ્રી વીર-વિજયજીના ઉપાશ્રય તરફથી હાલમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કિંમત આઠ આના. ખાસ વાંચવા લાયક છે. પોસ્ટેજ એ આના. નફર મંગાવો. અમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ. શાસ્ત્રી

દિલ્હી સુંદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ છુકમાં પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સ્તુતિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. કાળજીની અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારનો હેતુ ભળાવવા માટે કિંમત વધારી નથી. છૂટક નકલનો આઠ આના. સે. નકલનો રૂ. ૪૫). પોસ્ટેજ ત્રણ આના.

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ-મૂળ

પંડિત શ્રી જિનલાલસુરિજીત ગણપદ આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયો દોઢ પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે તેમજ શ્રોતાવર્ગને અસંત આનંદ સાથે લાભ કરે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર બહુ રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત રૂપિયો એક પોસ્ટેજ પાંચ આના. આખિલ વર્ષમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ સમજાવવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.